

การเสนอแนะเพื่อออกแบบศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์
THE CONCEPTUAL DESIGN RECOMMENDATION FOR
RATTANAKOSIN HISTORICAL CENTER

นายสวรรค์ ตั้งตรงสิทธิกุล
MR. SAWAN TANGTRONGSITTHIKUL

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสถาปัตยกรรมภายใน
บัณฑิตวิทยาลัย
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
พ.ศ. 2540
ISBN 974-622-117-5
ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

การเสนอแนะเพื่อออกแบบศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์
THE CONCEPTUAL DESIGN RECOMMENDATION
FOR RATTANAKOSIN HISTORICAL
CENTER

นายสวรรค์ ตั้งตรงสิทธิกุล

MR.SAWAN TANGTRONGSITTHIKUL

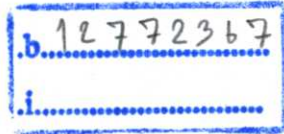
อพ.

ส 3317

เลขหมู่..... 2540

เลขทะเบียน..... TM00278

วัน,เดือน,ปี.....

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาสถาปัตยกรรมภายใน

บัณฑิตวิทยาลัย

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

พ.ศ. 2540

ISBN 974-622-117-5

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

**THE CONCEPTUAL DESIGN RECOMMENDATION
FOR RATTANAKOSIN HISTORICAL
CENTER**

SAWAN TANGTRONGSITTHIKUL

**A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT
OF THE REQUIREMENT FOR THE DEGREE
MASTER OF ARCHITECTURE IN INTERIOR ARCHITECTURE
SCHOOL OF GRADUATE STUDIES
KING MONGKUT'S INSTITUTE OF TECHNOLOGY LADKRABANG**

1997

ISBN 974-622-117-5

บัณฑิตวิทยาลัย
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
ใบรับรองวิทยานิพนธ์

หัวข้อวิทยานิพนธ์ การเสนอแนะเพื่อออกแบบศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์
THE CONCEPTUAL DESIGN RECOMMENDATION
FOR RATTANAKOSIN HISTORICAL CENTER
ชื่อนักศึกษา นายสวรรคต ตั้งตรงสิทธิกุล รหัสประจำตัว 35627003
หลักสูตร สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา สถาปัตยกรรมภายใน
อาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ อาจารย์นพพล สุวจนานนท์
อาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ร่วม รศ.ศรีศักร วัลลิโภคม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์		ลายมือชื่อ
อาจารย์นพพล	สุวจนานนท์	
รศ.ศรีศักร	วัลลิโภคม	
อาจารย์ฉัตรชัย	อินทร โชติ	
อาจารย์อรรถพร	เพชรานนท์	

ค่าระดับคะแนนที่ผ่านเป็นเอกฉันท์จากคณะกรรมการสอบ **OUTSTANDING**

วัน/เดือน/ปี ที่สอบ 16 ตุลาคม 2540 เวลา 12.59 น. เป็นต้นไป

บัณฑิตวิทยาลัยรับรองแล้ว

(รศ.ดร.มนต์ สวรรคต)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่ 21 เดือน ตุลาคม พ.ศ. 2540

หมายเหตุ การวัดผลวิทยานิพนธ์ให้ใช้ค่าระดับคะแนนดังนี้

ค่าระดับคะแนน	ผลการศึกษา
O	Outstanding (ดีเยี่ยม)
G	Good (ดี)
P	Pass (ผ่าน)
F	Fail (ไม่ผ่าน)

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การเสนอแนะเพื่อออกแบบ ศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์
นักศึกษา	นายสวรรค์ ตั้งตรงสิทธิกุล
อาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์	อาจารย์นพพล สุวจันานนท์
อาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ร่วม	รองศาสตราจารย์ ศรีศักร วัลลิโภดม
ระดับการศึกษา	สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรมภายใน
ภาควิชา	สถาปัตยกรรมภายใน คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
พ.ศ.	2540

บทคัดย่อ

การออกแบบให้ได้สัมฤทธิ์ผลทางสถาปัตยกรรมนั้น จำเป็นต้องศึกษาเรื่องราว เนื้อหาต่าง ๆ ให้ถ่องแท้ กับสิ่งที่ต้องการจะสื่อต่อสาธารณชนอย่างถูกต้องตามหลักวิชา คุณค่าของงานสถาปัตยกรรมนั้น จึงจะเกิดสุนทรียภาพในเนื้อหาการแสดงที่ถูกต้อง และสามารถสื่อได้จากภาษาและความหมายทางสถาปัตยกรรม

วิทยานิพนธ์นี้มีจุดมุ่งหมายหลัก คือ การศึกษาเนื้อหาทางประวัติศาสตร์และการถอดเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ (นามธรรม) สู่งานทางสถาปัตยกรรม (รูปธรรม) ในทางสัญลักษณ์ โดยทั้งหมดนี้เริ่มจากแนวคิดทางทฤษฎีที่ว่า “การมองเนื้อหาทางประวัติศาสตร์และสภาพทางสถาปัตยกรรมภายในออกสู่ภายนอก (Interior Speaks out Exterior) ภายใต้งื่อนไขสภาพแวดล้อมของที่ตั้ง (Site) ” เนื่องจากการมองเนื้อหาจากภายนอกเข้าสู่ภายในของสถาปัตยกรรม หรือการมองเฉพาะเนื้อหาภายในสถาปัตยกรรมเพียงอย่างเดียว ไม่สามารถตอบสนองเป้าหมายการเล่าเรื่องในการจัดแสดงนิทรรศการอย่างเป็นเอกภาพ

ผลของวิทยานิพนธ์ชี้ให้เห็นถึงสิ่งที่มีความสำคัญ โดยเริ่มจากการประมวลข้อมูลมาสู่การวิเคราะห์เนื้อหาทางประวัติศาสตร์ ที่แสดงให้เห็นสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางสถาปัตยกรรมภายในออกไปสู่สภาพแวดล้อมภายนอก นับตั้งแต่การเลือกจุดที่ตั้งของโครงการและที่ตั้งของกลุ่มอาคารเดิมที่สอดคล้องกับการสื่อเนื้อหาการแสดง ตลอดจนเงื่อนไขของกลุ่มอาคารอนุรักษ์ (ขึ้น -

ทะเลเบียนฯ โดยกรมศิลปากร) ที่มีอยู่เดิม อีกทั้งการวิเคราะห์ศึกษากลุ่มอาคารแสดงนิทรรศการที่เกิดจากการสร้างสรรค์ที่ว่างทางสถาปัตยกรรมภายในออกมาเป็นรูปทรงของสถาปัตยกรรมในลักษณะมวลรวม (Massing) เพื่อศึกษาและแก้ปัญหาลักษณะของความกว้าง ความใหญ่และความสูง ตลอดจน รูปทรง (Form) ที่มีผลกระทบต่อกลุ่มอาคารอนุรักษ์เดิมและสภาพแวดล้อมโดยรวม

สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้แสดงถึงกระบวนการทางความคิดและการแก้ปัญหาทางสถาปัตยกรรมเพื่อไปสู่เป้าหมายของการออกแบบที่มีเอกภาพนั่นเอง และยังเป็นผลลัพธ์ทางจิตวิทยาของรูปแบบที่ว่างทางสถาปัตยกรรมภายใน สู่สภาพแวดล้อมภายนอกของศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ ซึ่งมีความสำคัญมากเพื่อการจัดสร้างในอนาคต

Thesis Title	The Conceptual Design Recommendation For Rattanakosin Historical Center
Student	Mr. Sawan Tangtrongsitthikul.
Thesis Adviser	Mr.Nobpadol Suvachananonda.
Thesis Co-adviser	Asst.Prof.Srisakra Vallibhotama
Level of Study	Master of Architecture in Interior Architecture
Department	Interior Architecture , Faculty of Architecture King Mongkut's Institute of Technology Ladkrabang
Year	1997

ABSTRACT

It is extremely important that , in architectural design process ; basic data or information of the project together with methods and means of media to communicate with public , shall lead to a successful design project. At the same time , they will create a unity in interior and exterior environment. The architectural aesthetic quality , then , shall emerge through the suitable use of elements , language , and meaning in architecture.

This thesis's objective is to study and investigate in depth , the history of Bangkok and Rattanakosin period and transform its context to architectural conceptual space ; Symbolicly , which then , the language of interior architectural space shall depict or reflect and enhance the historical content. It starts from the concept “ **Interior speaks out exterior** ” under the specific site condition and environmental context. It is not possible to understand the architectural quality by perceive only the interior space or by reading exterior space through interior space alone. Architecture has to be fully comprehended or realized via perception of interior and exterior environment of space as a whole.

The result of thesis indicated that the process should start from collecting basic data ; especially historical information , then ; analyse those data and transform in to interior space exhibition and environment in relation to exterior space. In the similar manner , the location of the project shall be studied through site selection process including the study of existing group of building preservation , registered to the Fine Art Department. Furthermore , this thesis shall look into and analyse the group of exhibition building which are the result of creating interior architectural space that form architectural massing and solving the problems of sizing , width and height of those structure in conjunction with the impact of national preservation building and environment around them.

All these has shown the process of thinking and problem solving which shall lead successfully to the objective of the design project. They also describe the psychological effect of interior architectural space with exterior space which encompass them in the Rattanakosin Historical Centre and shall be further developpe and build in the future.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี เนื่องจากได้รับความกรุณาและให้การสนับสนุนจาก อาจารย์นพปฎล สุวจินานนท์ และองค์กรต่าง ๆ ที่ได้อำนวยความสะดวก รวมทั้งทุนสนับสนุน จากบัณฑิตวิทยาลัย ผู้เกี่ยวข้องอีกหลาย ๆ ท่าน ที่มีส่วนในการช่วยเหลือ ซึ่งมีอาจกล่าวนามได้ หมด ตลอดจนผู้ทรงคุณวุฒิจากสาขาต่าง ๆ ที่ได้ให้คำแนะนำ ให้โอกาสและให้กำลังใจ ตลอด ระยะเวลาการทำวิทยานิพนธ์เสมอมา ข้าพเจ้าจึงขอกราบขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ศรีศักร วัลลิโภคม ที่ได้ให้ความเมตตาในการชี้แนะ แนวทางที่ถูกต้อง อีกทั้งยังเป็นการเปิดโลกทัศน์อันน้อยนิดของข้าพเจ้าให้กระจ่างชัดเป็นทวีคูณ

ขอกราบขอบคุณ (ครูฉัตร) อาจารย์ฉัตรชัย อินทรโชติ และศาสตราจารย์อรศิริ ปาณินท์ ที่ได้ให้ความเอื้ออาทรเป็นอย่างสูง ข้าพเจ้าขอระลึกในน้ำใจอันงดงามนี้ตลอดไป

สำนึกในสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า ที่ข้าพเจ้าได้มีโอกาสเข้าศึกษาตั้งแต่ในระดับ ดั้นของปริญญาตรีจนถึงปัจจุบัน ภายใต้พระราชลัญจกรนี้จะเป็นที่ยึดเหนี่ยวในการฟันฝ่าอุปสรรค ต่าง ๆ เพื่อร่วมสร้างสรรค์สังคมต่อไป

สวรงค์ ตั้งตรงสิทธิกุล

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	I
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	III
กิตติกรรมประกาศ	V
สารบัญ	VI
สารบัญตาราง	X
สารบัญภาพ	XII
บทที่	
1 บทนำ	1
นิยามศัพท์เฉพาะ	1
ความเป็นมาและความสำคัญ	1
จุดมุ่งหมาย	2
วัตถุประสงค์	2
ขอบเขต	2
กรอบแนวคิดและทฤษฎี.....	3
สมมติฐาน	4
ข้อตกลงเบื้องต้น	4
ข้อจำกัดของวิทยานิพนธ์	5
ระเบียบวิธีวิจัย	5
ประโยชน์ที่พึงได้รับจากวิทยานิพนธ์	6
วิธีและรูปแบบที่นำเสนอ	6
เชิงอรรถ	8
2 รูปแบบของศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์	9
กิจกรรมของศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์	9
โครงสร้างองค์กร และสายการบริหาร.....	10
หน้าที่และอัตรากำลังของศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์	17
สรุปอัตรากำลังของศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์	24

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
พฤติกรรมผู้ให้บริการ	24
ประเภทของผู้ใช้บริการ	36
พฤติกรรมของผู้ใช้บริการ	36
การจัดเนื้อหาที่ใส่สอยในส่วนทั่วไป	39
การจัดเนื้อหาที่ใส่สอยในส่วนแสดงนิทรรศการ.....	43
การวิเคราะห์เนื้อหาที่ใส่สอยในส่วนทั่วไป.....	44
การวิเคราะห์เนื้อหาที่ใส่สอยในส่วนแสดงนิทรรศการ.....	48
สรุปการใช้พื้นที่ใส่สอยทั้งโครงการ	52
การใช้แสงของพื้นที่ในส่วนแสดงนิทรรศการ.....	53
การรับรู้ของพื้นที่ในส่วนแสดงนิทรรศการ	53
เชิงอรรถ	54
3 การวิเคราะห์โครงการในลักษณะเดียวกัน	56
พิพิธภัณฑ์เมืองลอนดอน (Museum of London)	56
ภูมิหลังประวัติศาสตร์เมืองลอนดอน	56
ข้อมูลโดยทั่วไปของพิพิธภัณฑ์เมืองลอนดอน	57
การวิเคราะห์ที่ตั้งอาคารและสภาพแวดล้อม	58
การวิเคราะห์เนื้อหาการแสดงสู่การออกแบบ	59
ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา	60
ภูมิหลังประวัติศาสตร์	60
ข้อมูลโดยทั่วไปของศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา	61
การวิเคราะห์อาคารและสภาพแวดล้อม	62
การวิเคราะห์เนื้อหาการแสดงสู่การออกแบบ	63
การเปรียบเทียบข้อมูลโครงการในลักษณะเดียวกัน	64
เชิงอรรถ	81
4 ภูมิหลัง (เมืองบางกอก) กรุงเทพมหานครจากอดีตสู่ปัจจุบัน	83

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
สมัยก่อนการเป็นราชธานี พุทธศตวรรษที่ 12 - พ.ศ. 2310 (A)	83
ลักษณะทางกายภาพของบางกอกก่อนการเป็นราชธานี	86
สมัยเป็นราชธานีศูนย์กลางอาณาจักร พ.ศ. 2310 - 2394 (B)	86
การสถาปนาเมืองบางกอกเป็นกรุงธนบุรี	86
การสถาปนาเมืองบางกอกเป็นกรุงรัตนโกสินทร์	88
สมัยการปรับตัวเพื่อเข้าสู่สมัยใหม่ พ.ศ. 2394 - 2468 (C)	91
สมัยใหม่ พ.ศ. 2468 - 2525 (D)	96
สมัยปัจจุบัน และแนวโน้มในอนาคต พ.ศ. 2525 (E)	100
เชิงอรรถ	110
5 การวิเคราะห์ที่ตั้งโครงการ	122
การเลือกที่ตั้งโครงการ (Site Criteria)	122
การวิเคราะห์ที่ตั้งโครงการ (Site Analysis)	128
สถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญในที่ตั้ง (Site) ของโครงการที่เสนอแนะ	134
เชิงอรรถ	140
6 การวิเคราะห์เนื้อหาประวัติศาสตร์สู่เนื้อหาการจัดแสดง	146
สมัยก่อนการเป็นราชธานี (A)	147
สมัยเป็นราชธานีศูนย์กลางอาณาจักร (B)	149
สมัยการปรับตัวเพื่อเข้าสู่สมัยใหม่ (C)	152
สมัยใหม่ (D)	154
สมัยปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต (E)	157
เชิงอรรถ	161
7 การวิเคราะห์ เนื้อหาการแสดงสู่ความหมายสากลทางสถาปัตยกรรม	162
ความหมายสากลทางสถาปัตยกรรม	162
การแปลงเนื้อหาการแสดงสู่ความหมายทางสถาปัตยกรรม	167
สมัยก่อนการเป็นราชธานี (A)	167

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
สมัยเป็นราชธานีศูนย์กลางอาณาจักร (B)	167
สมัยการปรับตัวเพื่อเข้าสู่สมัยใหม่ (C)	170
สมัยใหม่ (D)	171
สมัยปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต (E)	173
เชิงอรรถ	175
8 การวิเคราะห์เนื้อหาการแสดงจากนามธรรมสู่รูปธรรม	177
สมัยก่อนการเป็นราชธานี (A)	177
สมัยเป็นราชธานีศูนย์กลางอาณาจักร (B)	178
สมัยการปรับปรุงตัวเพื่อเข้าสู่สมัยใหม่ (C)	183
สมัยใหม่ (D)	186
สมัยปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต (E)	189
การมองภาพรวมหลังชมนิทรรศการ	193
เชิงอรรถ	198
9 สรุปการเสนอแนวคิดการออกแบบ	199
การออกแบบกลุ่มสถาปัตยกรรมต่าง ๆ	199
การออกแบบทางสถาปัตยกรรมภายในส่วนอาคารจัดแสดง	204
ข้อเสนอแนะที่ได้จากการทำวิทยานิพนธ์	245
เชิงอรรถ	246
บรรณานุกรม	248
ภาคผนวก	272
(ก) ประมวลลำดับเวลาการทำวิทยานิพนธ์	273
(ข) คู่มือวิจัยที่สามของมหาวิทยาลัยบูรพาฯ ในมิติทางประวัติศาสตร์ ...	275
(ค) ข้อเสนอแนะบางประเด็นเกี่ยวกับประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม	283
(ง) Explanations Relating to the Typology of Interior Spaces	287
ประวัติผู้เขียน	290

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1	17
2	25
3	44
4	48
5	64
6	124
7	125
8	147
9	147
10	149
11	152
12	154
13	157
14	167
15	167
16	170
17	171

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
18 การวิเคราะห์เนื้อหาสากลทางสถาปัตยกรรม สมัยปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต (E)	173
19 การวิเคราะห์เนื้อหาจากนามธรรมสู่รูปธรรม สมัยก่อนการเป็นราชธานี (A)	177
20 การวิเคราะห์เนื้อหาจากนามธรรมสู่รูปธรรม สมัยเป็นราชธานีศูนย์กลางอาณาจักร (B)	178
21 การวิเคราะห์เนื้อหาจากนามธรรมสู่รูปธรรม สมัยการปรับตัวเพื่อเข้าสู่สมัยใหม่ (C)	183
22 การวิเคราะห์เนื้อหาจากนามธรรมสู่รูปธรรม สมัยใหม่ (D)	186
23 การวิเคราะห์เนื้อหาจากนามธรรมสู่รูปธรรม สมัยปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต (E)	189

สารบัญภาพ

	หน้า
1 กระบวนการออกแบบการจัดแสดง	4
2 รูปแบบการนำเสนอวิทยานิพนธ์	7
3 โครงสร้างการบริหารของศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์	10
4 องค์ประกอบความสัมพันธ์ผู้ให้บริการของศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์	35
5 องค์ประกอบความสัมพันธ์ผู้ใช้บริการของศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์	38
6 การจัดเนื้อที่ใส่สอยในส่วนทั่วไป	39
7 การจัดเนื้อที่ใส่สอยในส่วนแสดงนิทรรศการ	43
8 องค์ประกอบความสัมพันธ์ต่าง ๆ ของศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์	52
9 ที่ตั้งพิพิธภัณฑสถานเมืองลอนดอน (Museum of London)	65
10 การเข้าสู่พิพิธภัณฑสถานเมืองลอนดอน	66
11 การจัดผังเนื้อหาส่วนต่าง ๆ ของพิพิธภัณฑสถานเมืองลอนดอน	67
12 สภาพสถาปัตยกรรมภายในของพิพิธภัณฑสถานเมืองลอนดอน	68
13 ที่ตั้งและการจัดผังเนื้อหาส่วนต่าง ๆ ของศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา	72
14 การเข้าสู่ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา	73
15 สภาพแวดล้อมของศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา	74
16 สภาพสถาปัตยกรรมภายในของศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา	75
17 สภาพแวดล้อมของศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา (อาคารผนวก)	78
18 สภาพสถาปัตยกรรมภายในของศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา (อาคารผนวก)	79
19 สภาพสมัยก่อนการเป็นราชธานี	103
20 สภาพสมัยเป็นราชธานีศูนย์กลางอาณาจักร	104
21 สภาพสมัยการปรับตัวเพื่อเข้าสู่สมัยใหม่	106
22 สภาพสมัยใหม่	108
23 สภาพสมัยปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต	109
24 ตำแหน่งต่าง ๆ ของที่ตั้ง (Site) ศูนย์ฯ	136
25 การศึกษาสภาพที่ตั้งของศูนย์ฯ บริเวณเกาะรัตนโกสินทร์	136

สารบัญญภาพ (ต่อ)

	หน้า
26 สภาพแวดล้อมบริเวณแม่น้ำกลางเวียงบางกอกของเกาะรัตน โกสินทร์	137
27 สภาพที่ตั้งของศูนย์ฯ (กรมอุทหาารเรือ)	139
28 การวิเคราะห์ที่ตั้งของศูนย์ฯ (กรมอุทหาารเรือ)	140
29 เส้นความสัมพันธ์ต่าง ๆ ของศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์	195
30 เส้นความสัมพันธ์ของส่วนแสดงอาคาร (A)	196
31 เส้นความสัมพันธ์ของส่วนแสดงอาคาร (B)	196
32 เส้นความสัมพันธ์ของส่วนแสดงอาคาร (C)	196
33 เส้นความสัมพันธ์ของส่วนแสดงอาคาร (D)	197
34 เส้นความสัมพันธ์ของส่วนแสดงอาคาร (E)	197
35 กลุ่มอาคารต่าง ๆ ของที่ตั้งศูนย์ฯ บริเวณกรมอุทหาารเรือ	200
36 การวิเคราะห์แกนเพื่อเชื่อมปฏิสัมพันธ์ของที่ตั้งศูนย์ฯ กับสภาพแวดล้อมโดยรอบ	202
37 แนวทางการออกแบบสภาพแวดล้อมกลุ่มอาคารจัดแสดง	203
38 แนวทางการออกแบบสถาปัตยกรรมภายในหัวข้อ (A)	204
39 แนวทางการออกแบบสถาปัตยกรรมภายในหัวข้อ (B)	206
40 แนวทางการออกแบบสถาปัตยกรรมภายในหัวข้อ (C)	209
41 แนวทางการออกแบบสถาปัตยกรรมภายในหัวข้อ (D)	211
42 แนวทางการออกแบบสถาปัตยกรรมภายในหัวข้อ (E)	213
43 ผลสรุปแนวทางการออกแบบส่วนสภาพแวดล้อมและกลุ่มสถาปัตยกรรม ที่สัมพันธ์กัน	215
44 ผลสรุปแนวทางการออกแบบผังบริเวณอาคารส่วนจัดแสดง	220
45 ผลสรุปแนวทางการออกแบบทางสถาปัตยกรรมภายใน หัวข้อ (A)	221
45 ผลสรุปแนวทางการออกแบบทางสถาปัตยกรรมภายใน หัวข้อ (B)	224
45 ผลสรุปแนวทางการออกแบบทางสถาปัตยกรรมภายใน หัวข้อ (C)	230
45 ผลสรุปแนวทางการออกแบบทางสถาปัตยกรรมภายใน หัวข้อ (D)	230
45 ผลสรุปแนวทางการออกแบบทางสถาปัตยกรรมภายใน หัวข้อ (E)	230
46 การประมวลภาพร่างแนวคิดออกแบบขั้นต้น	238

บทที่ 1

บทนำ

นิยามศัพท์เฉพาะ

การออกแบบ หมายถึง การจัดสภาพแวดล้อม (Environment) อันมีที่ว่าง (Space) ตั้งแต่ภายในออกสู่ภายนอกสถาปัตยกรรม ตลอดจนบริเวณโดยรอบของศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ ในลักษณะแนวคิดรวบยอด (Conceptual Design) โดยผ่านกระบวนการวิเคราะห์ (Analysis) ตลอดจนคุณค่าของความหมายในการจัดแสดง (Image)

ศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ หมายถึง สถาบันที่ให้บริการแก่สาธารณชนทางด้านข้อมูล เหตุการณ์ และการเปลี่ยนแปลงของเมืองบางกอกตั้งแต่สมัยก่อนการเป็นเมืองหลวงและได้เปลี่ยนสถานภาพเป็นศูนย์กลางราชอาณาจักรในเวลาต่อมาจนถึงปัจจุบัน ตลอดจนการสร้างภาพรวมของกรุงรัตนโกสินทร์ที่น่าจะเกิดขึ้นในอนาคตอันใกล้ เพื่อให้ผู้เข้าชมสามารถรับรู้ในสิ่งที่จะเป็นไป (อาจจะเป็นด้านบวกหรือลบก็ได้) ตามหลักวิชา

ความเป็นมาและความสำคัญ

กรุงรัตนโกสินทร์ (เมืองบางกอก) เปรียบได้กับมรดกแห่งความรุ่งเรือง¹ ซึ่งถือเป็นผลสรุปทางด้านประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ที่ได้ผ่านการตกผลึกมากกว่า 1,000 ปี กรุงรัตนโกสินทร์ยังคงสภาพการเปลี่ยนแปลงต่อไปตามสภาพสังคมที่สับสนวุ่นวาย ปัจจัยสำคัญสิ่งหนึ่งเกิดจากความเจริญทางด้านวัตถุของมนุษยชาติอย่างรวดเร็ว ทำให้ศิลปะและวัฒนธรรมของชาติยุคปัจจุบัน (รัตนโกสินทร์) อยู่ในสภาพที่ดำเนินไปโดยไม่ทราบทิศทางชัดเจนของตนเอง การเปลี่ยนแปลงทางสภาพแวดล้อมและศิลปวัฒนธรรมอย่างรุนแรง กลับไม่สามารถอธิบายถึงความชื่นชมชนเมืองของกรุงรัตนโกสินทร์ที่มีโดยต่อเนื่อง (ในอดีต) ได้ การจัดตั้งศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ จึงมีความสำคัญเพื่อให้ทั้งชนรุ่นปัจจุบันและรุ่นต่อไปได้ศึกษา (ดังคำว่าจะมองอนาคตให้แลอดีตอย่างรัดกุม) อีกทั้งชาวต่างชาติ ที่นับวันจะมีปริมาณมากขึ้น สามารถเข้าใจ

ความเป็นกรุงรัตนโกสินทร์ได้ถูกต้อง ตลอดจนสามารถเป็นฐานในการสร้างแนวคิดสร้างสรรค์ และความเป็นไปด้านสภาพแวดล้อมและศิลปวัฒนธรรมที่ดั่งงามเฉพาะตัวแก่กรุงรัตนโกสินทร์ (ซึ่งถือเป็นศูนย์กลางของประเทศ) ได้ในอนาคต

จุดมุ่งหมาย

เพื่อเสนอแก่หน่วยงานที่รับผิดชอบ หรือ มีศักยภาพในการจัดตั้งศูนย์ประวัติศาสตร์ ฯ แห่งนี้ อาทิ กรมศิลปากร กรุงเทพมหานคร ฯฯ ตลอดจนองค์กรเอกชน ได้เห็นความสำคัญอันจะเป็นแนวทางในการจัดตั้งศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในอนาคต โดยเฉพาะด้านการออกแบบที่เป็นเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic)

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่สมัยก่อนการสร้างเมืองหลวง ให้เห็นถึงความสำคัญของตำแหน่งที่ตั้งเมือง (ยุทธศาสตร์ ฯฯ) ในอดีตจวบจนปัจจุบัน²
2. เพื่อชี้ให้เห็นถึงความสับสนของสภาพเมืองในยุคปัจจุบัน เป็นการปลุกจิตสำนึกของคนในชาติ ให้หวงแหนและเข้าใจในความมีเอกภาพของเมืองในอดีตตลอดจนวัฒนธรรมของตนเองในอันที่จะประสานวัฒนธรรมต่างชาติ ให้สอดคล้องกับแนวคิดและคตินิยมของเมือง
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ จากเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ที่จัดแสดงทางสถาปัตยกรรมภายใน ออกสู่สภาพแวดล้อมของสถาปัตยกรรมและบริเวณโดยรอบ³ โดยการใช้แนวคิดการออกแบบ (Conceptual Design) จากนามธรรมไปสู่ความเป็นรูปธรรมที่สามารถสัมผัสทางความรู้สึกได้
4. เพื่อศึกษาและนำเสนอตำแหน่งที่เหมาะสม ในการจัดตั้งศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์

ขอบเขต

1. การจัดแสดงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ ในเรื่องรูปแบบและบรรยากาศ ออกมาเป็นสภาพแวดล้อมภายในสู่ภายนอกอาคาร ตลอดจนกำหนดสถานที่ที่เหมาะสมในการจัดตั้งศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ที่สัมพันธ์กัน

2. กำหนดเขตการใช้งานต่าง ๆ โดยให้สัมพันธ์กับแนวคิดการออกแบบ (Main Concept) ลงไปสู่แนวคิดย่อยในส่วนต่าง ๆ ของศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ เป็นการวิเคราะห์แนวคิด (Conceptual Analysis) เพื่อไปสู่การออกแบบขั้นต้น (Preliminary Design)

กรอบแนวคิดและทฤษฎี

ตามหลักแนวคิดและทฤษฎีของศูนย์ประวัติศาสตร์นั้น จุดมุ่งหมายโดยทั่วไปแล้วหาได้ต่างจากจุดมุ่งหมายของพิพิธภัณฑ์ไม่ หากจะต่างกันก็ในเรื่องรายละเอียดของสิ่งที่จะนำเสนอต่อผู้เข้าชม อาทิ ศูนย์ประวัติศาสตร์จะเน้นในเนื้อหาที่จะแสดงในลักษณะของเรื่องราวและสภาพแวดล้อมทางทัศนียภาพตลอดจนความรู้สึก (กลิ่นอาย) ทำให้ผู้เข้าชมเกิดความเข้าใจในเนื้อหาได้ง่าย ในขณะที่พิพิธภัณฑ์จะเน้นความสำคัญในตัววัตถุ เช่น ของโบราณ ฯลฯ เป็นประเด็นหลักแต่ในปัจจุบันพิพิธภัณฑ์ได้มีวิวัฒนาการไปอย่างมาก จนกล่าวได้ว่าศูนย์ประวัติศาสตร์และพิพิธภัณฑ์เป็นไปในลักษณะเดียวกัน หากจะต่างก็เนื่องจากพิพิธภัณฑ์มีความหมายกว้างกว่าศูนย์ประวัติศาสตร์เท่านั้น ดังนั้นในการกล่าวถึงแนวคิดและทฤษฎีของศูนย์ประวัติศาสตร์และพิพิธภัณฑ์จึงเป็นสิ่งเดียวกัน

พิพิธภัณฑ์สถาน มีหน้าที่ส่งเสริมการศึกษาแก่ประชาชน ต่อมาได้มีการเคลื่อนไหวและพัฒนาการภายใต้อิทธิพลของสังคมและการศึกษา³ ทำให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนหรือเมืองนั้น เพื่อที่จะให้ผู้เข้าชมได้เข้าใจในเรื่องราวที่เคยเกิดขึ้น หรือความเป็นไปในแต่ละชุมชน พิพิธภัณฑ์สถานในปัจจุบันมุ่งตอบสนองความต้องการของประชาชน ในด้านการศึกษาและความคิด เพลิดเพลินแก่ประชาชนทุกประเภทและทุกวัย องค์ประกอบสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวงการพิพิธภัณฑ์สถาน คือ เทคนิคการจัดการแสดงที่ทันสมัย⁴ น่าสนใจและติดตาม ดังนั้นการเชื่อมโยงเนื้อเรื่องทางประวัติศาสตร์ จึงจำเป็นต้องมีความสัมพันธ์กับสื่อที่จะใช้ในการแสดงเป็นอย่างมากตั้งแต่ความรู้สึก (Feel) ไปสู่การรับรู้ทางที่ว่าง (Space) ตลอดจนถึงองค์ประกอบการจัดแสดง (Element) เพื่อให้ได้ภาพลักษณ์ (Image) ที่เป็นเอกภาพเดียว

จากแนวคิดและทฤษฎีดังกล่าว ทำให้ทราบถึงข้อมูลเพื่อนำมาประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ดังนี้

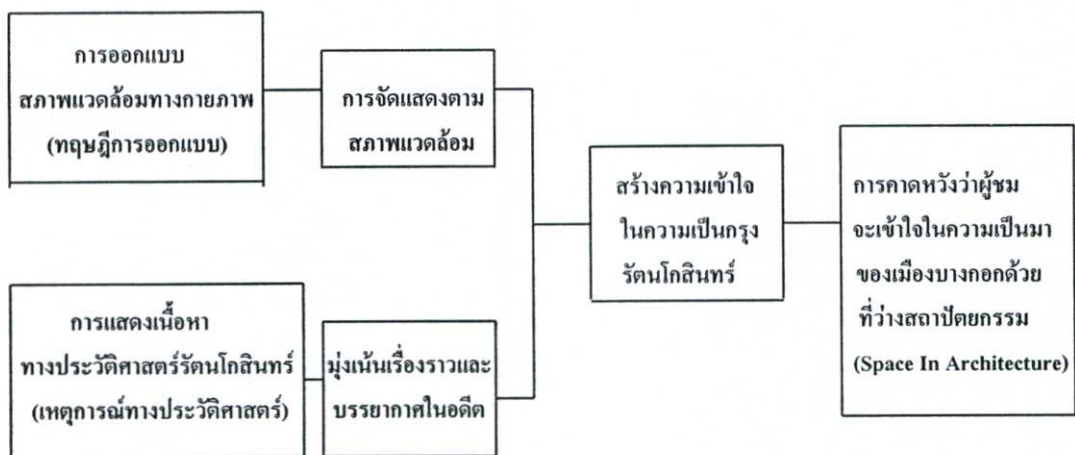
1. รูปแบบการจัดแสดงนิทรรศการที่เน้นความน่าสนใจชวนให้ติดตาม
2. การจัดพิพิธภัณฑ์สถานที่เน้นคุณค่าทางความหมายในการแสดง
3. เรื่องราว ทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญและมีคุณค่าพึงจดจำ

สมมติฐาน

การออกแบบศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ สามารถสร้างกระแสให้เกิดความเป็นเอกภาพทางศิลปะและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นผลมาจากพัฒนาการของเมืองมาเป็นศูนย์กลางของประเทศ ตลอดจนได้ทราบถึงความเป็นมาของกรุงรัตนโกสินทร์ ในแง่มุมต่าง ๆ

แผนภูมิที่ 1

แสดงกระบวนการออกแบบการจัดแสดง

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. การเรียกชื่อ “กรุงรัตนโกสินทร์” เป็นสถานที่ที่มีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน คือ บางกอก ธนบุรี ศรีมหาสมุทร กรุงธนบุรี กรุงรัตนโกสินทร์ กรุงเทพฯ แต่หมายถึง อยู่ในสถานที่บริเวณเดียวกัน หากแต่จุดศูนย์กลาง (ศูนย์อำนาจ) ในแต่ละช่วงเวลาจะมีได้ทับซ้อนกันพอดี ดังนั้นในวิทยานิพนธ์โครงการนี้บางครั้งจะกล่าวถึงกรุงรัตนโกสินทร์ในช่วงเวลาต่าง ๆ ผู้อ่านสามารถสังเกตและทำความเข้าใจได้ว่ากรุงรัตนโกสินทร์ในแต่ละช่วงเวลาหนึ่ง ๆ จะมีสถานภาพ (Space & Time) ที่แตกต่างกัน

2. วิทยานิพนธ์นี้ยอมรับเงื่อนไขในการเสนอของ “แผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา กรุงเทพมหานคร โกสินทร์” แม้ว่าจะมีบางส่วนที่ไม่เห็นด้วยก็ตาม อาทิ การทำให้สภาพของเกาะรัตนโกสินทร์มีระเบียบแต่ก็ขาดซึ่งความมีชีวิตของชุมชนเมืองลง

3. วิทยานิพนธ์นี้มุ่งการถอดเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ (History) ออกมาสู่ความรู้สึกของที่ว่างทางสถาปัตยกรรม (Space) จากภายในสู่ภายนอกที่สัมพันธ์กันเป็นประเด็นหลัก

ข้อจำกัดของวิทยานิพนธ์

การดำเนินงานวิทยานิพนธ์นี้ เป็นการศึกษาที่ต้องการข้อมูลอย่างละเอียดและลึกซึ้งในการนำมาวิเคราะห์ ทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ และความหมายทางสถาปัตยกรรม เพื่อการสังเคราะห์ให้เป็นผลผลิตใหม่ (Out Put) ในสิ่งเดียวกัน จำเป็นต้องประกอบด้วยบุคคลจากหลายฝ่าย และต้องร่วมทำงานเป็นกลุ่ม (Team Work) การดำเนินงานโดยบุคคลคนเดียวจึงยังมีข้อบกพร่องอยู่บ้าง

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยในวิทยานิพนธ์ ผู้ศึกษาได้ดำเนินการตามเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ เพื่อให้ทราบข้อสรุปความเป็นไปในอดีต อันจะนำไปสู่ความเข้าใจในสัมพันธ์ระหว่าง บุคคล เหตุการณ์เวลา และสถานที่นั้น ๆ เพื่อให้ทราบเงื่อนไขและความสำคัญที่เกิดขึ้น ตลอดจนความเชื่อ คตินิยม และทัศนคติของช่วงเวลาต่าง ๆ ในอดีต โดยระเบียบการวิจัยนี้มีขั้นตอนเป็นลำดับ คือ

1. การดำเนินงานวิจัย

- ทำการรวบรวมข้อมูลจากแหล่งปฐมภูมิ โดยการปรึกษาและสนทนา เพื่อทราบทัศนคติของผู้เชี่ยวชาญ (นักวิชาการทั้งทางประวัติศาสตร์และการออกแบบ) ตลอดจนการออกสำรวจและเก็บข้อมูลทางกายภาพในปัจจุบันของเมือง

- ทำการรวบรวมข้อมูลจากแหล่งทุติยภูมิจากแหล่งค้นคว้า อาทิ จดหมายเหตุ ผลงานวิจัยบันทึกต่าง ๆ ตลอดจนภาพถ่ายในอดีต เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องจากอดีตสู่ปัจจุบัน รวมถึงข้อมูลทางการออกแบบที่ใช้กับศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์

2. การวิเคราะห์ข้อมูล

เป็นการนำข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิมาวิเคราะห์ เพื่อให้เกิดผลสรุปทางเนื้อหาและการจัดแสดงที่ต่อเนื่องกัน อันจะนำไปสู่การออกแบบศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์

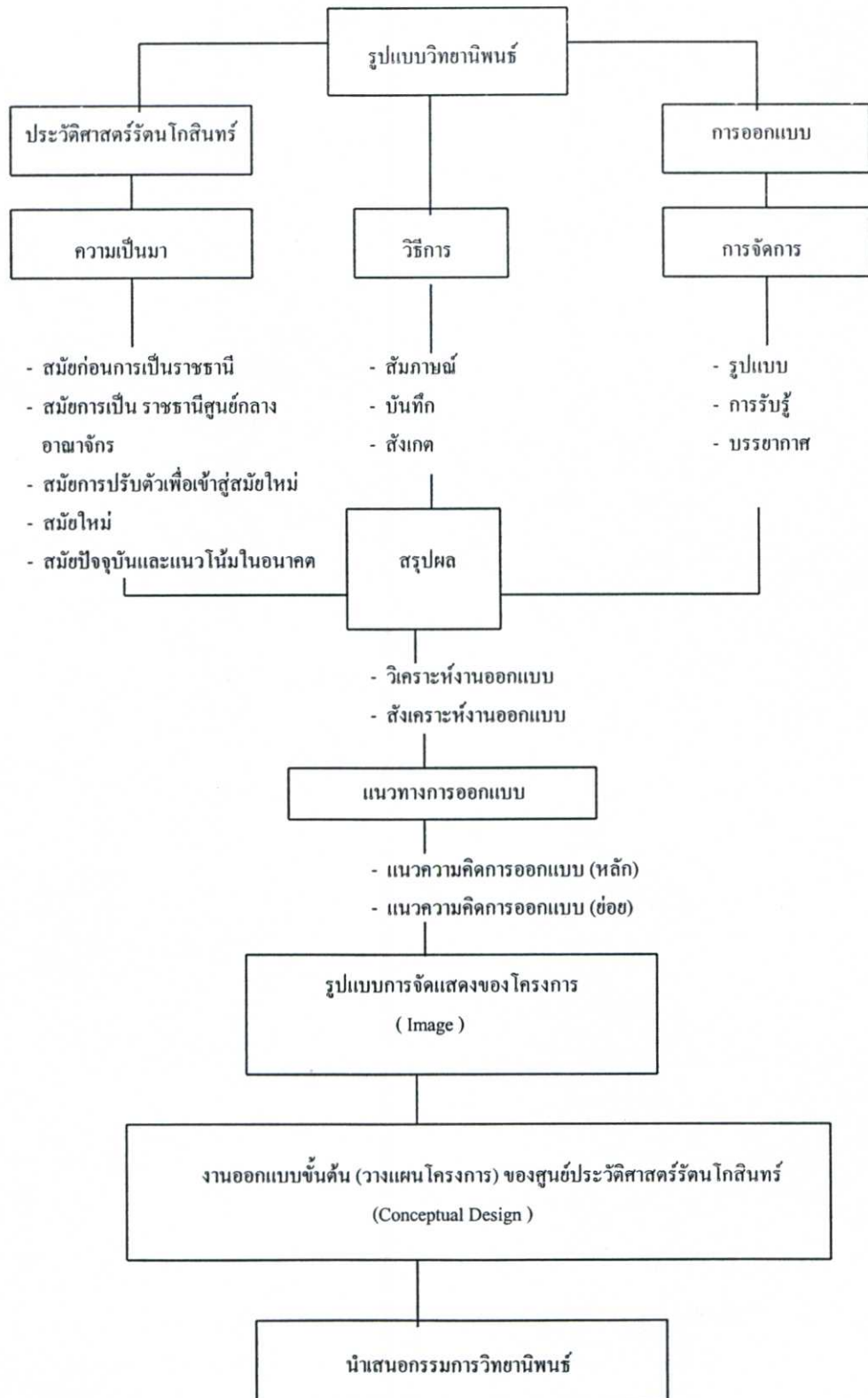
ประโยชน์ที่พึงได้จากวิทยานิพนธ์

1. ให้การศึกษาในเรื่องราวของกรุงรัตนโกสินทร์ในช่วงเวลา เหตุการณ์ต่าง ๆ ตามลำดับ
2. เป็นแนวทางในการออกแบบและการจัดสร้างศูนย์ประวัติศาสตร์ในอนาคต
3. เป็นแนวทางให้กับผู้สนใจในการวิเคราะห์ข้อมูล ของกรุงรัตนโกสินทร์หรือโครงการในลักษณะเดียวกันไปสู่การคลี่คลายในงานออกแบบอย่างมีเหตุและผล

วิธีและรูปแบบที่นำเสนอ

การนำเสนอเป็นไปในลักษณะของข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กับข้อมูลทางการออกแบบที่เป็นเอกภาพ

แผนภูมิที่ 2
แสดงรูปแบบนำเสนอวิทยานิพนธ์

เชิงอรรถ (บทที่ 1)

¹ กรมศิลปากร , จดหมายเหตุการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์ (กรุงเทพฯ : สหประชา
พานิชย์ , 2525) , หน้า คำนำ.

² กาญจณี ละอองศรี , “การแบ่งยุคสมัยของประวัติศาสตร์ไทย ,” สายธารแห่งความคิด
(กรุงเทพฯ : บ.พิมพ์สวย จำกัด , 2532) , หน้า 205 - 235.

* ชัชวาล พรึ่่งพวงแก้ว , “Interior Speaks Out Exterior ” , การสัมมนาสถาปัตยกรรม-
ภายใน , คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง ,
2535.

³ จิรา จงกล , พิพิธภัณฑสถานวิทยา , พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : บ.อมรินทร์
พรินติ้ง กรุ๊ป จำกัด , 2532) , หน้า 14 - 15.

⁴ เรื่องเดียวกัน , หน้า 40.

บทที่ 2

รูปแบบของศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์

กิจกรรมของศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์

กิจกรรมต่าง ๆ มีจุดมุ่งหมายเพื่อเสริมสร้างบุคคลให้มีความรู้ ตำนานและรับผิดชอบต่อตนเองและสังคมในเมืองบางกอก เกิดความรัก ห่วงเห่นและภาคภูมิใจในเมืองที่เป็นศูนย์กลางของราชอาณาจักร ซึ่งมีกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้

1. การจัดนิทรรศการ
  - ก. นิทรรศการถาวร
  - ข. นิทรรศการชั่วคราว
2. กิจกรรมห้องสมุด
  - ก. บริการด้านเอกสาร หนังสือ
  - ข. ห้องสมุดดนตรี
  - ค. ไมโครฟิล์ม
  - ง. โสตทัศนวัสดุต่าง ๆ
3. กิจกรรมทางการแสดงและดนตรี
  - ก. ดนตรีและการละเล่นอื่น ๆ ฯลฯ
  - ข. การละเล่นพื้นเมือง ฯลฯ
  - ค. การจัดรายการประกวดแข่งขันที่เกี่ยวกับความเป็นกรุงรัตน โกสินทร์
4. กิจกรรมการฉายภาพยนตร์ สไลด์
  - ก. ส่วนที่มีคุณค่าและเป็นความรู้ของเมือง
  - ข. การบรรยายเหตุการณ์ต่าง ๆ
5. สันทนาการ
  - ก. การอบรมที่มีเรื่องคุณค่าของกรุงเทพ ฯ อาทิ การแห่เรือ , แหล่งท่องเที่ยวสำคัญในบางกอก งานวิจิตรศิลป์ของเมือง ฯลฯ
  - ข. พักผ่อนหย่อนใจ สระน้ำ ศาลา สวนในวรรณคดี มุมพักผ่อนต่าง ๆ ฯลฯ

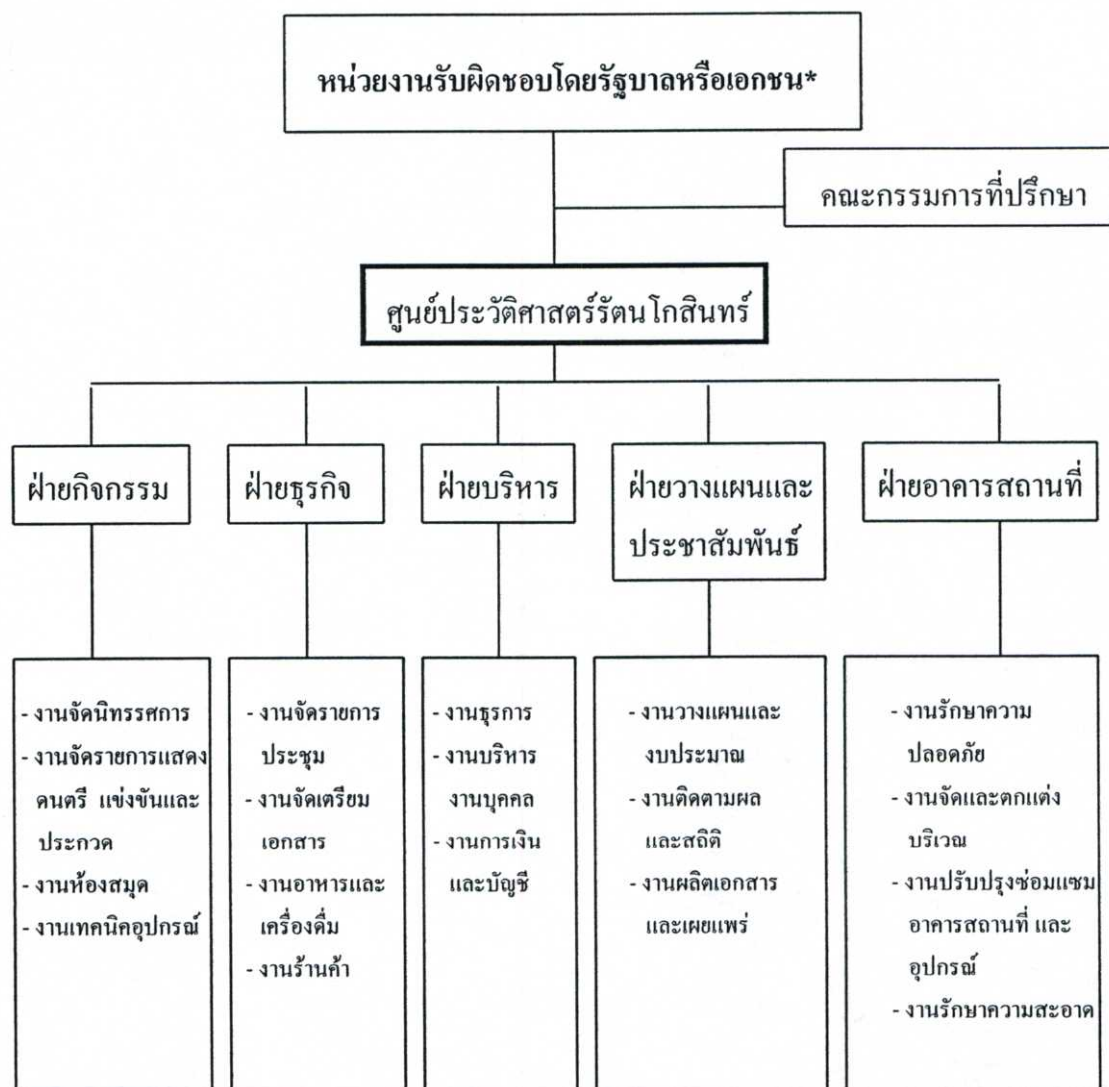
โครงสร้างองค์กรและสายการบริหาร

ศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ สามารถแบ่งโครงสร้างงานออกเป็นฝ่ายต่าง ๆ ซึ่งจะทำหน้าที่ส่งเสริมซึ่งกันและกันเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการดำเนินงาน โดยมีรายละเอียดในการจัดแบ่งและหน้าที่การปฏิบัติงานออกเป็น 5 ฝ่าย ดังนี้

1. ฝ่ายกิจกรรม
2. ฝ่ายธุรกิจ
3. ฝ่ายบริหาร
4. ฝ่ายวางแผนและประชาสัมพันธ์
5. ฝ่ายอาคารสถานที่

แผนภูมิที่ 3

แสดงโครงสร้างการบริหารของศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์

ที่มา : ปรับปรุงจาก "แนวทางเบื้องต้นในการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย"

ฝ่ายกิจกรรม

ฝ่ายกิจกรรมทำหน้าที่บริการให้มีประสิทธิภาพสูง เพื่อเป็นที่ดึงดูดให้เยาวชนและประชาชนมาใช้ศูนย์ ฯ มากที่สุด เพื่อเผยแพร่ความเป็นมาตลอดจนศิลปวัฒนธรรมของเมืองบางกอกที่น่าสนใจและบริการห้องสมุดเพื่อให้ประชาชนเข้ามาศึกษา ค้นคว้า โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ก. งานจัดนิทรรศการ มีหน้าที่ความรับผิดชอบ ดังนี้

ก.1 พิจารณาเนื้อหาในการจัดนิทรรศการ โดยแบ่งออกเป็น

- การจัดนิทรรศการถาวร

เป็นการจัดนิทรรศการเกี่ยวกับ ประวัติความเป็นมาตลอดจนชีวิตความเป็นอยู่อันเป็นเอกลักษณ์ของเมืองบางกอก ตั้งแต่ยุคเริ่มแรกจนถึงปัจจุบัน ซึ่งแสดงออกในรูปของเหตุการณ์ต่าง ๆ ลักษณะอาคารบ้านเรือนจำลอง ฯลฯ

- การจัดนิทรรศการชั่วคราว

เป็นการจัดนิทรรศการเฉพาะเรื่อง ซึ่งจัดชั่วคราวเป็นระยะเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ ตลอดจนการแสดงแนวโน้มของเมืองในอนาคตอันใกล้

ก.2 ติดต่อประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ในการขอความร่วมมือด้านข้อมูล ข่าวสาร และวิทยากรของเมืองต่าง ๆ ทั้งในและนอกประเทศ

ก.3 ขอความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งในและนอกประเทศให้เข้าร่วมจัดนิทรรศการ

ก.4 จัดหา จัดทำ วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการจัดนิทรรศการ

ก.5 พิจารณาจัดทำโปรแกรมการจัดนิทรรศการ

ก.6 ควบคุมให้การจัดนิทรรศการเป็นไปโดยความเรียบร้อย

ข. งานจัดรายการการแสดงและการประกวดแข่งขันที่เกี่ยวกับเมืองบางกอก มีหน้าที่ความรับผิดชอบ ดังนี้

ข.1 พิจารณาเนื้อหาและหัวข้อของการแสดง และการประกวดแข่งขัน โดยแบ่งออกเป็น

- การแสดงและการประกวดเดี่ยว (Recital) อาทิ เสภา , กาพย์ , เหม่ หรือ เดี่ยวไวโอลิน , ขลุ่ย ฯลฯ

- การแสดงดนตรีทั่วไป (Concert)

- การแสดงและการแข่งขันการเล่นพื้นเมือง อาทิ ละคร , ลิเก , โขน , ราวง , อุปรากรจีน ฯลฯ

- การแสดงและการประกวดสร้างสรรค์ผลงานด้านศิลปวัฒนธรรมของกรุงรัตนโกสินทร์

- ข.2 ประชาสัมพันธ์ให้ หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ทั้งภายในและภายนอกประเทศร่วมแสดงและส่งผลงาน เพื่อดึงดูดความสนใจของประชาชน
- ข.3 ขอความร่วมมือจากสถาบันต่าง ๆ ในเรื่องของรางวัลที่จะมอบให้ผู้ที่เข้าแสดง และร่วมประกวดแข่งขัน
- ข.4 จัดหาและจัดทำอุปกรณ์ในการแสดงและการประกวดแข่งขัน
- ข.5 ควบคุม ดูแลในการแสดงและการประกวดแข่งขัน

ค. งานห้องสมุด มีหน้าที่ความรับผิดชอบ ดังนี้

- ค.1 พิจารณารวบรวมหนังสือ วารสารทางด้านศิลปวัฒนธรรมและวิวัฒนาการของเมืองต่าง ๆ ทั้งของไทยและต่างประเทศ โดยเน้นเอกสารเกี่ยวกับเมืองบางกอก (กรุงรัตนโกสินทร์)
- ค.2 จัดทำห้องสมุดดนตรี โดยรวบรวมหนังสือ เครื่องดนตรีต่าง ๆ ไว้ตั้งแต่สมัยอดีตถึงปัจจุบัน
- ค.3 ดำเนินการจัดมุมไมโครฟิล์ม
- ค.4 ให้บริการสไลด์ (ให้ยืม - ขาย)
- ค.5 จัดมุมจดหมายเหตุ
- ค.6 บริการให้ยืม - ใช้ห้องสมุดแก่ประชาชนโดยทั่วไป
- ค.7 ควบคุมให้การดำเนินงานเป็นไปโดยความเรียบร้อย

ฅ. งานเทคนิคอุปกรณ์ มีหน้าที่ความรับผิดชอบ ดังนี้

- ฅ.1 รับผิดชอบในการดำเนินงานเกี่ยวกับเทคนิคการแสดงด้านต่าง ๆ โดยแบ่งออกเป็น
  - เทคนิคการแสดงเกี่ยวกับแสงเวที ไฟฟ้า กำลังความสว่าง การกำกับเวที และโสตทัศนอุปกรณ์
  - การจัดฉาก อุปกรณ์ฉาก ออกแบบฉาก สร้างและซ่อมแซมฉาก ตลอดจนการดูแลรักษา
- ฅ.2 รับผิดชอบในการควบคุม ดูแล รักษา บำรุง ซ่อมแซม ติดตั้งวัสดุ อุปกรณ์เกี่ยวกับเทคนิคการแสดง

ฝ่ายธุรกิจ

ฝ่ายธุรกิจมีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับกิจกรรมของศูนย์ฯ ที่งานมีลักษณะค่อนข้างเป็นธุรกิจ เช่น ร้านค้าขายของที่ระลึก ร้านอาหารและเครื่องดื่ม มีการจัดจำหน่ายอาหารและเครื่องดื่ม ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นแก่ประชาชนที่มาใช้ศูนย์ฯ นอกจากนี้ยังรวมเอางานการประชุมทั้งในประเทศและระหว่างประเทศเข้ามาด้วย โดยมีรายละเอียดการจัดแบ่งงาน ดังนี้

ก. งานจัดรายงานการประชุม และสัมมนา มีหน้าที่ความรับผิดชอบ ดังนี้

- ก.1 ประชาสัมพันธ์ให้หน่วยงานทั้งภายใน และต่างประเทศเข้ามาใช้บริการห้องประชุมนานาชาติและห้องประชุมระดับชาติ
- ก.2 ติดต่อประสานงานกับหน่วยงานทั้งใน และต่างประเทศ ในการจัดดำเนินการประชุม
- ก.3 ควบคุมให้การดำเนินการประชุมเป็นไปด้วยความเรียบร้อย
- ก.4 ดำเนินงานด้านการเงินอันเนื่องจากการประชุม

ข. งานให้บริการสาธารณะ มีหน้าที่ความรับผิดชอบ ดังนี้

- ข.1 จัดเตรียมเอกสารต่าง ๆ ด้านข้อมูลข่าวสาร บัตรเข้าชม
- ข.2 ประสานงานกับหน่วยงานอื่นด้านเอกสารและข้อมูลข่าวสาร

ค. งานอาหารและเครื่องดื่ม มีหน้าที่ความรับผิดชอบ ดังนี้

- ค.1 จัดให้มีการบริการเครื่องดื่ม อาหาร สำหรับ
  - ก. ผู้เข้าประชุม
  - ข. ผู้เข้าใช้บริการของศูนย์
- ค.2 ดำเนินการด้านการเงินอันเกี่ยวกับการจัดเครื่องดื่มและอาหาร

ฅ. งานร้านค้า มีหน้าที่และความรับผิดชอบ ดังนี้

- ฅ.1 ผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ ซึ่งเป็นผลิตผลจากงานด้านศิลปะ เช่น ของที่ระลึก เทป หนังสือ โปสการ์ด โปสเตอร์ ศิลปวัตถุจำลอง ฯลฯ
- ฅ.2 ดำเนินการด้านการเงินเกี่ยวกับร้านค้า

ฝ่ายบริหาร

ฝ่ายบริหารมีหน้าที่รับผิดชอบในการดำเนินงานเกี่ยวกับการบริหารทั่วไป ซึ่งจะส่งเสริมให้งานต่าง ๆ ดำเนินการได้บรรลุเป้าหมาย โดยควบคุมดูแลการปฏิบัติด้านธุรกิจ บุคลากร และงานเกี่ยวกับการเงินและบัญชี โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ก. งานธุรการ มีหน้าที่ความรับผิดชอบ ดังนี้

- ก.1 รับ - ส่ง และโต้ตอบหนังสือ ทั้งในและนอกประเทศ
- ก.2 เก็บรักษา และค้นหาหนังสือ เอกสารต่าง ๆ
- ก.3 ติดต่อประสานงานในการปฏิบัติงาน ทั้งภายในและภายนอกประเทศ
- ก.4 ดำเนินการจัดพิมพ์และโรเนียวเอกสาร
- ก.5 ให้บริการด้านโทรศัพท์ และติดต่อสอบถาม
- ก.6 ดำเนินการด้านยานพาหนะ

ข. งานบริหารงานบุคคล มีหน้าที่ความรับผิดชอบ ดังนี้

- ข.1 ดำเนินการเกี่ยวกับการสอบเพื่อสรรหาบุคคลเข้าปฏิบัติงาน หรือ เพื่อเลื่อนตำแหน่ง
- ข.2 พิจารณาเสนอความเห็นต่อผู้บังคับบัญชา และดำเนินการเกี่ยวกับการบรรจุเลื่อนขั้น เลื่อนตำแหน่ง เลื่อนเงินเดือน โอนย้าย
- ข.3 วางแผนเกี่ยวกับอัตรากำลังเจ้าหน้าที่
- ข.4 ควบคุมทะเบียนวันลาของเจ้าหน้าที่
- ข.5 ดำเนินงานเกี่ยวกับเวลาปฏิบัติงาน

ค. งานการเงินและบัญชี มีหน้าที่ความรับผิดชอบ ดังนี้

- ค.1 รับ - จ่าย เงินของศูนย์ ฯ
- ค.2 เก็บรักษาเงินและเอกสารเกี่ยวกับการเงินและบัญชี
- ค.3 ดำเนินการเกี่ยวกับการจัดงบประมาณ และการเบิกจ่ายงบประมาณของศูนย์ ฯ
- ค.4 ตรวจสอบเอกสาร หลักฐาน และใบสำคัญ เกี่ยวกับการเงิน
- ค.5 จัดทำบัญชีและเอกสารเกี่ยวกับการเงินและบัญชี
- ค.6 กำหนดนโยบายในการวางรูปแบบบัญชีของหน่วยงาน
- ค.7 วิเคราะห์และประเมินผลทางการเงิน

- ค.8 ประสานงานกับหน่วยงานอื่น เพื่อให้การดำเนินงานเกี่ยวกับการเงินดำเนินไป
ตามแผน
- ค.9 เบิก - จ่าย พัสดุครุภัณฑ์ของหน่วยงาน
- ค.10 จัดหาและจัดซื้อพัสดุครุภัณฑ์และเครื่องมือต่าง ๆ ของศูนย์
- ค.11 จัดทำบัญชีของพัสดุครุภัณฑ์
- ค.12 ดำเนินการเกี่ยวกับการประกวดราคา ในการก่อสร้าง ปรับปรุง ซ่อมแซม
อาคารสถานที่

ฝ่ายวางแผนและประชาสัมพันธ์

ฝ่ายวางแผนและประชาสัมพันธ์ มีหน้าที่สำคัญในการทำแผนงานและโครงการต่าง ๆ การขอตั้งและจัดสรรงบประมาณของศูนย์ ฯ รวบรวมข้อมูลสถิติ ติดตามผล ประเมินผล การปฏิบัติงาน เพื่อให้เกิดประโยชน์และประสิทธิภาพสูงสุดในการปฏิบัติงาน นอกจากนี้ยังมีหน้าที่รับผิดชอบในการดำเนินงานประชาสัมพันธ์และเผยแพร่กิจกรรมของศูนย์ฯ รวมทั้งผลิตเอกสารต่าง ๆ ที่ใช้ในการเผยแพร่ เพื่อดึงดูดและให้ความรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับกิจกรรมของศูนย์ ฯ โดยมีรายละเอียดดังนี้

ก. งานวางแผนและงบประมาณ มีหน้าที่ดังนี้

- ก.1 ดำเนินงานจัดทำแผนปฏิบัติงานและกิจกรรมต่าง ๆ ทางด้านวัฒนธรรม
- ก.2 วิเคราะห์แผนงาน
- ก.3 จัดทำงบประมาณรายจ่าย และงบประมาณรายได้ของศูนย์ ฯ
- ก.4 วิเคราะห์งบประมาณ และปรับปรุงการจัดทำงบประมาณให้สอดคล้องกับแผน
และโครงการของศูนย์ ฯ

ข. งานติดตามผลและสถิติ มีหน้าที่ดังนี้

- ข.1 ทำการสำรวจ วิเคราะห์ ติดตามและประเมินผล รายงานให้ผู้อำนวยการศูนย์ ฯ
ทราบ
- ข.2 สรุปผลงานและความก้าวหน้าของศูนย์ ฯ โดยการรวบรวมผลงานทุกฝ่าย
- ข.3 รวบรวมข้อมูล ข้อเท็จจริง ปัญหาในการดำเนินงาน พร้อมทั้งเสนอแนะวิธี
แก้ไข ปัญหา
- ข.4 รวบรวมข้อมูลและสถิติการจัดแสดงทุกประเภท และในสาขาอื่นที่เกี่ยวข้อง
- ข.5 รวบรวมเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับศูนย์ ฯ ทั้งภายในและนอกประเทศ

- ก. งานผลิตเอกสารและเผยแพร่ มีหน้าที่ความรับผิดชอบ ดังนี้
- ค.1 รวบรวมข้อมูลที่น่าสนใจของเมือง เพื่อจัดทำเป็นเอกสาร เผยแพร่
  - ค.2 ดำเนินการจัดพิมพ์เอกสาร โดยประกอบด้วย
    - ฝ่ายออกแบบ
    - ฝ่ายภาพ
    - ฝ่ายตรวจต้นฉบับ
    - ฝ่ายควบคุมการพิมพ์
  - ค.3 ประสานงานกับหน่วยงานภายนอกในการเผยแพร่เอกสารนั้น ๆ ทั้งภายในและภายนอกประเทศ
  - ค.4 จัดทำคู่มือในการจัดแสดง
  - ค.5 ผลิตสไลด์ วีดิทัศน์ ที่เกี่ยวกับความเป็นเมืองบางกอก ฯลฯ
  - ค.6 รวบรวมภาพถ่ายในการแสดงทุกประเภท
  - ค.7 โฆษณา เผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ กิจกรรมของศูนย์ ฯ
  - ค.8 จัดหา และจัดทำอุปกรณ์ เพื่อการเผยแพร่กิจกรรมของศูนย์ ฯ เช่น หนังสือ ภาพถ่าย ฯลฯ
  - ค.9 ประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ รวมทั้งการติดต่อกับต่างประเทศในการเผยแพร่และแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร
  - ค.10 ดำเนินการนำชม บรรยาย แนะนำเกี่ยวกับความเป็นเมืองบางกอก ฯลฯ
  - ค.11 ติดต่อกับสื่อมวลชนทุกสาขา

ฝ่ายอาคารสถานที่

ฝ่ายอาคารสถานที่ มีหน้าที่ความรับผิดชอบในการควบคุมดูแลรักษาความปลอดภัย อาคารของศูนย์ ฯ รักษาความสะอาดเรียบร้อย ปรับปรุง ซ่อมแซมอาคาร สถานที่ ตลอดจนถึงสุข ภัณฑ์ โดยมีรายละเอียดดังนี้

- ก. งานรักษาความปลอดภัย มีหน้าที่ ดังนี้
- ก.1 ดูแลและรักษาความปลอดภัยของอาคารและทรัพย์สิน มิให้เกิดการสูญหายและเสียหาย
  - ก.2 ดำเนินการจัดเวรยามดูแลรักษาความปลอดภัยตลอด 24 ชั่วโมง
  - ก.3 ควบคุมการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย

- ข. งานจัดและตกแต่งบริเวณ มีหน้าที่ดังนี้
- ข.1 ดูแลรักษาความสะอาด เรียบร้อย บริเวณของศูนย์ ฯ
  - ข.2 ดำเนินการจัดและตกแต่งสถานที่ให้เรียบร้อยและสวยงาม
- ค. งานปรับปรุงซ่อมแซมอาคารสถานที่และอุปกรณ์
- ค.1 ดำเนินการซ่อมแซมอาคาร สถานที่ และอุปกรณ์ต่าง ๆ
  - ค.2 ปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานปรับปรุง ฯ
- ฅ. งานรักษาความสะอาด มีหน้าที่ความรับผิดชอบ ดังนี้
- ฅ.1 ดูแลรักษาความสะอาดอาคารและเครื่องใช้ภายในศูนย์ ฯ
  - ฅ.2 ดูแลรักษาความสะอาดเรียบร้อยของสุขภัณฑ์ภายในศูนย์ ฯ

ตารางที่ 1

หน้าที่และอัตรากำลังของศูนย์ประวัติศาสตร์รัตน โกสินทร์

ตำแหน่ง	อัตรา	หน้าที่
ฝ่ายกิจกรรม		
ก. หัวหน้าฝ่ายกิจกรรม	①	บริหารงานกิจกรรมทั่ว ๆ ไป ประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ในการจัดการแสดง
ข. งานนิทรรศการ	รวม ⑥	
- หัวหน้างานจัดนิทรรศการ	1	วางแผนการจัดนิทรรศการ
- สถาปนิกภายใน มณฑนากร	2	ออกแบบเนื้อหา และสภาพแวดล้อมภายในตลอดจนโครงสร้างและวัสดุ
- วิทยากร	2	รวบรวมข้อมูลเนื้อหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับนิทรรศการ บริการตอบข้อซักถามต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเมืองบางกอก (กรุงรัตนโกสินทร์) ตลอดจน ดูแลความเรียบร้อยภายในนิทรรศการ
- พนักงานธุรการ	1	ปฏิบัติงานธุรการทั่วไป

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ตำแหน่ง	อัตรา	หน้าที่
ค. งานจัดรายการแข่งขัน การแสดง และดนตรี	รวม 3	
- หัวหน้างานจัดรายการแสดง	1	กำหนดตารางการแข่งขัน การแสดง และการอบรม พิจารณาสาระการแสดง ประสานงานกับนักแสดง นักดนตรีและผู้เข้าแข่งขัน
- พนักงานธุรการ	2	ประสานงานเรื่อง อาคาร สถานที่ การจัดเวที และงานธุรการทั่วไป
ฅ. งานห้องสมุด	รวม 5	
- หัวหน้างานห้องสมุด	1	จัดเก็บหนังสือ ไมโครฟิล์ม สไลด์ จดหมายเหตุ ภาพยนตร์ วีดิทัศน์ ที่เกี่ยวข้องกับเมืองบางกอก เพื่อเผยแพร่ให้ความรู้แก่ประชาชนในวาระเหมาะสม
- บรรณารักษ์	1	จัดหมวดหมู่หนังสือ และข้อมูลต่าง ๆ ของเมืองบางกอก เพื่อประโยชน์ในการค้นคว้า และศึกษาต่อไป
- เจ้าหน้าที่ห้องสมุด	3	ให้บริการยืมหนังสือหรือโสตทัศนูปกรณ์ ตลอดจนซ่อมแซมหนังสือ
ง. งานเทคนิคอุปกรณ์	รวม 21	
- หัวหน้างานเทคนิคอุปกรณ์	1	ควบคุม ตรวจสอบงานด้านอุปกรณ์ และอิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ
- ช่างไฟฟ้า อิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์	10	ติดตั้งและควบคุมอุปกรณ์ต่าง ๆ ควบคุมแสง เสียง ที่ใช้ในการแสดง
- ช่างศิลป์	5	จัดฉากการแสดง ดูแลความเรียบร้อยบนเวที จัดสร้างอุปกรณ์การจัดนิทรรศการ

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ตำแหน่ง	อัตรา	หน้าที่
- ช่างโครงสร้างไม้	4	จัดสร้างเวที ฯลฯ ตลอดจนอุปกรณ์การจัดนิทรรศการ
- พนักงานธุรการ	1	ประสานงานธุรการทั่วไป
ฝ่ายธุรกิจ		
ก. หัวหน้าฝ่ายธุรกิจ	①	บริหารงานธุรกิจด้านต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดรายได้ต่อศูนย์ ฯ
ข. งานจัดรายการประชุม	รวม ②	
- หัวหน้างานจัดรายการประชุม	1	กำหนดหัวข้อต่าง ๆ ของการประชุมดูแลและควบคุมการประชุมตลอดจนเอกสาร
- พนักงานธุรการ	1	จัดเตรียมการประชุม ดูแลความเรียบร้อยห้องประชุม จัดเตรียมเอกสาร
ค. งานให้บริการสาธารณะ	รวม ⑤	
- หัวหน้างานบริการสาธารณะ	1	ประสานงานกับหน่วยงานอื่นในด้านข้อมูลข่าวสาร
- พนักงานให้ข้อมูลข่าวสาร	1	บริการด้านข้อมูลของศูนย์ ฯ แจกเอกสารแก่ผู้เข้าชม
- พนักงานจำหน่ายบัตร	2	จำหน่ายบัตรเข้าชม
- พนักงานฝากของ	1	รับฝากของแก่ผู้เข้าชม
ฅ. งานอาหารและเครื่องดื่ม	รวม ⑫	
- หัวหน้างานอาหารและเครื่องดื่ม	1	ควบคุมกิจการร้านค้า เครื่องดื่มให้ได้มาตรฐาน ถูกสุขลักษณะ
- โภชนากร	1	ควบคุมอาหารและเครื่องดื่มให้ถูกต้องตามหลักโภชนาการ
- พนักงานประจำร้านอาหาร	10	ให้บริการอำนวยความสะดวกตลอดจนขายสินค้าประเภทอาหาร ทำความสะอาด ฯลฯ

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ตำแหน่ง	อัตรา	หน้าที่
จ. งานร้านค้าและของที่ระลึก	รวม 6	
- หัวหน้างานร้านค้า	1	ดูแลการบริหารงานทั่วไป ประสานงานกับบุคคลภายนอกด้านการจัดซื้อจัดหาสินค้าและฝ่ายผลิตสินค้าของศูนย์ฯ
- พนักงานขายสินค้า	4	ขายสินค้า ควบคุมจำนวนการจ่ายและคงเหลือของสินค้า
- พนักงานการเงินและบัญชี	1	จัดทำบัญชีร้านค้าและการเงิน
ฝ่ายบริหาร		
ก. หัวหน้าฝ่ายบริหาร	1	บริหารงานและบังคับบัญชาในฝ่าย เพื่อให้เป็นไปตามนโยบาย และเป้าหมายที่กำหนดไว้
ข. งานธุรการ	รวม 8	
- หัวหน้างานธุรการ	1	ดูแลงานสารบรรณ เข้าใจในงานประชาสัมพันธ์และกฎหมาย ฯลฯ
- พนักงานธุรการ	2	งานสารบรรณและธุรการทั่วไป
- พนักงานพิมพ์ดีด	1	งานพิมพ์เอกสารต่าง ๆ
- พนักงานขับรถ	3	รับ-ส่ง สิ่งของและบุคลากรนอกสถานที่ ที่เกี่ยวกับการดำเนินงานของศูนย์ฯ
- นักการภารโรง	1	เดินเอกสารต่าง ๆ
ค. งานบริหารบุคคล	รวม 4	
- หัวหน้างานบริหารบุคคล	1	บริหารงานบุคคลภายในศูนย์ฯ
- บุคลากร	1	คัดเลือก สรรหา บรรจุและควบคุมเรื่องระเบียบวินัยของศูนย์ฯ
- พนักงานธุรการ	1	ปฏิบัติงานธุรการทั่วไป
- พนักงานพิมพ์ดีด	1	งานพิมพ์เอกสารต่าง ๆ
ฅ. งานการเงินและบัญชี	รวม 8	
- หัวหน้างานการเงินและบัญชี	1	ควบคุมการเงินทั้งหมดของศูนย์ฯ จัดทำ

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ตำแหน่ง	อัตรา	หน้าที่
		บัญชีรับ-จ่าย ควบคุมการเบิกจ่ายเงิน ฯลฯ
- เจ้าพนักงานการเงินและบัญชี	1	จัดทำบัญชีที่สำคัญของหน่วยงาน
- พนักงานการเงินและบัญชี	1	จ่ายเงิน รับเงิน ตามคำสั่งของหัวหน้าฯ
- พนักงานพัสดุ	3	ดำเนินการเบิกจ่ายจัดหา จัดซื้อ และควบคุมพัสดุ ทำทะเบียนควบคุม ฯลฯ
- พนักงานธุรการ	1	งานธุรการทั่วไป
- พนักงานพิมพ์ดีด	1	งานพิมพ์ดีดและอัดสำเนา
ฝ่ายวางแผนและประชาสัมพันธ์		
ก. หัวหน้าฝ่ายวางแผน และประชาสัมพันธ์	①	จัดทำแผนงานและโครงการต่าง ๆ ของศูนย์ จัดสรรงบประมาณเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ศูนย์ ฯ
ข. งานวางแผนและงบประมาณ	รวม ④	
- หัวหน้างานวางแผน และงบประมาณ	1	จัดทำแผนการทำงานและงบประมาณของศูนย์ ฯ
- เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน	1	วิเคราะห์แผนและงบประมาณ จัดทำแผนและโครงการของศูนย์ ฯ
- พนักงานธุรการ	1	ปฏิบัติงานธุรการทั่วไป
- พนักงานพิมพ์ดีด	1	พิมพ์เอกสารต่าง ๆ
ค. งานติดตามผลและสถิติ	รวม ⑤	
- หัวหน้างานติดตามผลและสถิติ	1	ประเมินผลโครงการต่าง ๆ จัดเก็บข้อมูลที่จำเป็นเพื่อเป็นแนวทางประเมิน
- เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน	1	ประเมินผลโครงการต่าง ๆ จัดเก็บข้อมูลที่จำเป็นเพื่อเป็นแนวทางประเมิน
- นักสถิติ	1	เก็บรวบรวม จัดหาสถิติที่น่าสนใจแยกเป็นประเภท เพื่อนำไปประเมินผล
- พนักงานธุรการ	1	งานธุรการทั่วไป
- พนักงานพิมพ์ดีด	1	งานพิมพ์เอกสารต่าง ๆ

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ตำแหน่ง	อัตรา	หน้าที่
ฅ. งานผลิตเอกสารและเผยแพร่	รวม 7	
- หัวหน้างานเผยแพร่	1	รับนโยบายผู้บริหารมาปฏิบัติในด้านเทคนิคให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของศูนย์ ฯ กำหนดแผนปฏิบัติการเผยแพร่งานต่าง ๆ ของศูนย์ ฯ
- นักวิชาการเผยแพร่	1	ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล ด้านศิลปวัฒนธรรมและความเป็นเมืองบางกอก เพื่อเผยแพร่
- เจ้าหน้าที่เผยแพร่	2	ให้คำแนะนำ อำนวยความสะดวกและให้ข้อมูลเกี่ยวกับเมืองบางกอกตลอดจนศิลปวัฒนธรรม ทั้งในและนอกศูนย์ ฯ
- พนักงานธุรการ	1	งานธุรการทั่วไป
- ช่างภาพ	2	ถ่ายภาพเพื่อใช้ประกอบงานเผยแพร่งานของศูนย์ ฯ ทั้งในและนอกสถานที่
ฝ่ายอาคารและสถานที่		
ก. หัวหน้าฝ่ายอาคารและสถานที่	1	กำกับดูแลความสะดวก ความปลอดภัยของอาคารสถานที่ ปรับปรุง ซ่อมแซม อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่จำเป็น
- พนักงานธุรการ	1	งานธุรการทั่วไป
ข. งานรักษาความปลอดภัย	รวม 21	
- หัวหน้างานรักษาความปลอดภัย	1	ควบคุมเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย และเจ้าหน้าที่ควบคุมโทรทัศน์วงจรปิด
- เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย	18	ดูแลรักษาความปลอดภัยของอาคารและทรัพย์สิน ตลอดจนผู้มาชมงาน
- เจ้าหน้าที่ควบคุมโทรทัศน์วงจรปิด	2	ตรวจตราความเรียบร้อยอยู่ภายในห้องควบคุม

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ตำแหน่ง	อัตรา	หน้าที่
ค. งานจัดและตกแต่งบริเวณ	รวม 9	
- หัวหน้างานจัดและตกแต่งบริเวณ	1	ดูแลการจัดบริเวณ โดยรอบของศูนย์ ฯ
- เจ้าหน้าที่จัดและตกแต่งบริเวณ	8	ตกแต่งสวนและบริเวณให้สวยงาม บำรุงดูแลต้นไม้ ฯลฯ ในบริเวณศูนย์ ฯ
ฅ. งานปรับปรุงซ่อมแซมอาคารสถานที่และอุปกรณ์	รวม 13	
- หัวหน้างานปรับปรุงซ่อมแซมอาคารสถานที่และอุปกรณ์	1	ตรวจตรารักษาพัสดุ อุปกรณ์ ฯลฯ อาคารสถานที่ให้อยู่ในสภาพสมบูรณ์
- เจ้าหน้าที่ซ่อมบำรุง (ช่างโยธาช่างไฟฟ้า ฯลฯ)	12	ดำเนินการซ่อมแซมอาคารสถานที่ หรืออุปกรณ์ที่ชำรุด
จ. งานรักษาความสะอาด	รวม 13	
- หัวหน้างานรักษาความสะอาด	1	กำกับเจ้าหน้าที่ในการรักษาความสะอาด
- พนักงานรักษาความสะอาด	12	ดูแลรักษาความสะอาดของอาคาร สถานที่ รวมทั้งสุขภัณฑ์ของศูนย์ ฯ
ฝ่ายอำนวยการศูนย์ ฯ	รวม 3	
ก. ผู้อำนวยการ	1	เป็นผู้บริหารระดับสูงสุด รับนโยบายจากคณะกรรมการที่ปรึกษา และควบคุมงานของเจ้าหน้าที่ระดับต่าง ๆ ให้มีประสิทธิภาพ
ข. รองผู้อำนวยการ	1	ปฏิบัติงานบริหารศูนย์ ฯ แทนผู้อำนวยการศูนย์ฯ หรือปฏิบัติหน้าที่ตามที่ผู้อำนวยการ ฯ มอบหมาย
ค. เลขานุการ	1	รวบรวมรายงาน ผลงานและสถิติ ตลอดจนจัดระเบียบวาระเอกสาร บันทึกการประชุมกรรมการ

สรุปอัตรากำลังของศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์

- ฝ่ายกิจกรรม	36	อัตรา
- ฝ่ายธุรกิจ	26	อัตรา
- ฝ่ายบริหาร	21	อัตรา
- ฝ่ายวางแผนและประชาสัมพันธ์	17	อัตรา
- ฝ่ายอาคารและสถานที่	58	อัตรา
- ฝ่ายอำนวยการศูนย์	3	อัตรา
รวมทั้งหมด	<u>161</u>	อัตรา

หมายเหตุ : ในส่วนของ “คณะกรรมการที่ปรึกษา” ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาต่าง ๆ อาทิ สาขาการบริหาร สาขาการตลาด สาขาการออกแบบ สาขาประวัติศาสตร์ สาขาสังคมศาสตร์ สาขามานุษยวิทยา สาขานิเวศวิทยา สาขาศิลปวัฒนธรรม สาขาสถาปัตยกรรม ฯลฯ เพื่อให้คำแนะนำในการดำเนินงานของศูนย์ ฯ โดยมีกรณัฒหมายการประชุมเป็นวาระต่าง ๆ ไป ซึ่งมีต้องอยู่ปฏิบัติงานประจำที่ศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์

พฤติกรรมผู้ให้บริการ

พฤติกรรมของเจ้าหน้าที่ให้บริการขึ้นอยู่กับงานในแต่ละหน้าที่ การเดินสู่โครงการอาจมาโดยรถส่วนตัว เรือโดยสาร หรือเดินมาก็ได้ ทางเข้าของผู้ให้บริการจะเป็นทางเข้าต่างกับทางเข้าของผู้มาให้บริการ เพื่อความสะดวกและการดูแลในการปฏิบัติงาน

เวลาและพฤติกรรมในการปฏิบัติงานโดยทั่วไปของโครงการ ฯ

8.30 น. - 9.00 น.	ลงเวลาทำงาน
9.00 น. - 12.00 น.	ปฏิบัติงานตามหน้าที่แต่ละบุคคล
12.00 น. - 13.00 น.	พักรับประทานอาหารกลางวัน ทำกิจส่วนตัว
13.00 น. - 16.00 น.	ปฏิบัติงานต่อตามปกติและลงเวลาเลิกงานประจำวันเวลา 16.30 น
16.30 น. - 22.00 น.	ปฏิบัติงานในช่วงเทศกาลพิเศษ (เฉพาะบางหน่วยงาน)

ตารางที่ 2

แสดงองค์ประกอบและพฤติกรรมการทำงานภายในศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์

ตำแหน่ง	ประสานงาน	พฤติกรรม	องค์ประกอบ
ฝ่ายกิจกรรม			
1.หัวหน้าฝ่ายกิจกรรม	2,6,8,11,16,29, 47,62,73,74,75, 76	- นั่งทำงานกับ โต๊ะ - สนทนากับผู้มาติดต่อ - เรียกประชุมบุคลากร ในฝ่าย	- โต๊ะ เก้าอี้ทำงาน - ส่วนเก็บเอกสาร - เก้าอี้ผู้มาติดต่อ - โต๊ะ , เก้าอี้ ประชุม ขนาด 8 ที่นั่ง
2.หัวหน้างานนิทรรศการ	1,3,4,5,6,8,11	- นั่งทำงานกับ โต๊ะ - สนทนากับผู้มาติดต่อ - เดินตรวจความเรียบร้อย	- โต๊ะ เก้าอี้ทำงาน - ส่วนเก็บเอกสาร - เก้าอี้ ผู้มาติดต่อ
3.สถาปนิกภายใน มณฑานกร	1,2,4,5,11,12, 13,14	- นั่งทำงานกับ โต๊ะ เขียนแบบ - ควบคุมการจัดแสดง นิทรรศการ	- โต๊ะ เก้าอี้เขียนแบบ - ส่วนเก็บอุปกรณ์การ เขียนแบบ - ส่วนเก็บแบบและ กระดาษ
4. วิทยากร	1,2,3,5	- นั่งทำงานกับ โต๊ะ - แนะนำเนื้อหาให้แก่ผู้ เข้าชมเป็นหมู่คณะ	- โต๊ะ เก้าอี้ทำงาน - เก้าอี้ผู้มาติดต่อ
5. พนักงานธุรการ	1,2,3,4,7,15,18, 31,38,45,50,55, 60,63	- นั่งทำงานกับ โต๊ะ - ประสานงานหน่วย งานอื่นตามคำสั่ง หัวหน้า	- โต๊ะ เก้าอี้ทำงาน
6. หัวหน้างานจัดรายการ แสดง	1,2,7,8,11	- นั่งทำงานกับ โต๊ะ - สนทนากับผู้มาติดต่อ - เดินตรวจความ เรียบร้อย	- โต๊ะ เก้าอี้ทำงาน - ส่วนเก็บเอกสาร - เก้าอี้ผู้มาติดต่อ

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ตำแหน่ง	ประสานงาน	พฤติกรรม	องค์ประกอบ
7. พนักงานธุรการ	1,5,15,18,31,38, 45,50,55,60,63	- นั่งทำงานกับโต๊ะ - ประสานงานกับหน่วย งานอื่นตามคำสั่ง หัวหน้า	- โต๊ะ เก้าอี้ทำงาน
8. หัวหน้างานห้องสมุด	1,2,6,9,10,11	- นั่งทำงานกับโต๊ะ - สนทนากับผู้มาติดต่อ - เดินตรวจความ เรียบร้อย	- โต๊ะ เก้าอี้ทำงาน - ส่วนเก็บเอกสาร - เก้าอี้ผู้มาติดต่อ
9. บรรณารักษ์	8,10	- นั่งทำงานกับ โต๊ะ - เดินตรวจความ เรียบร้อย	- โต๊ะ เก้าอี้ทำงาน - ส่วนเก็บเอกสาร - เก้าอี้ผู้มาติดต่อ
10. เจ้าหน้าที่ห้องสมุด	8,9	- นั่งประจำเคาน์เตอร์ ให้ยืม-คืนหนังสือ และอุปกรณ์ - นั่งทำงานกับ โต๊ะ	- ชั้นวางหนังสือ - เคาน์เตอร์ยืม-คืน หนังสือ - ตู้เก็บบัตรรายการ - โต๊ะ เก้าอี้ทำงาน - ตู้เก็บอุปกรณ์ในการ ซ่อมแซมหนังสือ
11. หัวหน้างานเทคนิค อุปกรณ์	1,2,3,6,8,12,13, 14,15	- นั่งทำงานกับ โต๊ะ - สนทนากับผู้มาติดต่อ - เดินตรวจความ เรียบร้อย	- โต๊ะ เก้าอี้ทำงาน - ส่วนเก็บเอกสาร - เก้าอี้ ผู้มาติดต่อ
12. ช่างไฟฟ้า อิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์	3,11,13,14,15	- นั่งทำงานกับ โต๊ะ - ปฏิบัติงาน ใน สตูดิโอ - ปฏิบัติงานในห้อง ควบคุม	- โต๊ะเก้าอี้ทำงาน - ส่วนเก็บเอกสาร

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ตำแหน่ง	ประสานงาน	พฤติกรรม	องค์ประกอบ
13. ช่างศิลป์	3,11,12,14,15	- นั่งทำงานกับโต๊ะ - เขียนแบบ - ปฏิบัติงานในสตูดิโอ	- โต๊ะ เก้าอี้ทำงาน - ส่วนเก็บอุปกรณ์งาน และแบบ
14. ช่างโครงสร้างไม้	3,11,12,13,15	- นั่งทำงานกับโต๊ะ - ปฏิบัติการในโรงงาน - ปฏิบัติงาน ณ สถานที่ตั้ง	- โต๊ะ เก้าอี้ทำงาน - ส่วนเก็บอุปกรณ์และ เอกสาร
15. พนักงานธุรการ	5,7,11,12,13,14, 15,18,31,38,45, 50,55,60,63	- นั่งทำงานกับโต๊ะ - ประสานงานหน่วย งานอื่นตามคำสั่ง หัวหน้า	- โต๊ะ เก้าอี้ทำงาน
ฝ่ายธุรกิจ			
16. หัวหน้าฝ่ายธุรกิจ	1,17,19,23,26, 29,47,62,73,74, 75,76	- นั่งทำงานกับโต๊ะ - สนทนากับผู้มาติดต่อ - เรียกประชุมบุคลากร ในฝ่าย	- โต๊ะ เก้าอี้ทำงาน - ส่วนเก็บเอกสาร - เก้าอี้ผู้มาติดต่อ - โต๊ะ , เก้าอี้ประชุม ขนาด 6 ที่นั่ง
17. หัวหน้างานจัด รายการประชุม	1,16,18,19,23, 26	- นั่งทำงานกับโต๊ะ - สนทนากับผู้มาติดต่อ - เดินตรวจความ เรียบร้อย	- โต๊ะ เก้าอี้ทำงาน - ส่วนเก็บเอกสาร - เก้าอี้ผู้มาติดต่อ
18. พนักงานธุรการ	5,7,15,17,31,38, 45,50,55,60,63	- นั่งทำงานกับโต๊ะ - ประสานงานกับ หน่วยงานอื่นตาม คำสั่งหัวหน้า	- โต๊ะ เก้าอี้ทำงาน

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ตำแหน่ง	ประสานงาน	พฤติกรรม	องค์ประกอบ
19. หัวหน้างานบริการ สาธารณะ	16,17,20,21,22, 23,26	- นั่งทำงานกับโต๊ะ - สนทนากับผู้มาติดต่อ - เดินตรวจความ เรียบร้อย	- โต๊ะ เก้าอี้ทำงาน - ส่วนเก็บเอกสาร - เก้าอี้ผู้มาติดต่อ
20. พนักงานให้ข้อมูล ข่าวสาร	19,21,22	- นั่ง และยืนใน เคาน์เตอร์	- เคาน์เตอร์ เก้าอี้ทำ งาน - ชั้นเก็บเอกสาร
21. พนักงานจำหน่าย บัตร	19,20,22	- นั่งจำหน่ายบัตรเข้า ชม	- เคาน์เตอร์ เก้าอี้ทำ งาน
22. พนักงานรับฝากของ	19,20,21,	- นั่ง , ยืน รับฝากของ แก่ผู้เข้าชม	- เคาน์เตอร์ ฝากของ - เก้าอี้นั่งพักคอย - ตู้เก็บของ
23. หัวหน้างานอาหาร และเครื่องดื่ม	16,17,19,24,25, 26	- นั่งทำงานกับโต๊ะ - สนทนากับผู้มาติดต่อ - เดินตรวจความ เรียบร้อย	
24. โภชนากร	23,25	- นั่งทำงานกับโต๊ะ - ออกตรวจความ สะอาดของอาหาร	- โต๊ะเก้าอี้ทำงาน - เก้าอี้ผู้มาติดต่อ
25. พนักงานประจำร้าน อาหาร	23,24	- จัดอาหารให้แก่ผู้ซื้อ - รับเงินจากผู้ซื้อ - ออกเก็บและล้างทำ ความสะอาดภาชนะ ใส่อาหาร	- เคาน์เตอร์วางอาหาร - โต๊ะ เก้าอี้เตรียม อาหาร - บริเวณทำความสะอาด สะอาดภาชนะ
26. หัวหน้างานร้านค้า	16,17,19,23,27, 28	- นั่งทำงานกับโต๊ะ - สนทนากับผู้มาติดต่อ - เดินตรวจความเรียบร้อย	- โต๊ะ เก้าอี้ทำงาน - ส่วนเก็บเอกสาร - เก้าอี้ผู้มาติดต่อ

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ตำแหน่ง	ประสานงาน	พฤติกรรม	องค์ประกอบ
27. พนักงานขายสินค้า และของที่ระลึก	26,28	- ยืน นั่ง จำหน่ายสินค้า	- เคาน์เตอร์ขายสินค้า - ชั้นขายสินค้า - เก้าอี้นั่งพัก - ส่วนเก็บเอกสารและ สินค้า
28. พนักงานการเงินและ บัญชี	26,27	- นั่งทำงานกับ เคาน์เตอร์หรือ โต๊ะ	- เคาน์เตอร์ (โต๊ะ) เก้าอี้นั่งทำงาน - ส่วนเก็บเงินและ บัญชี
ฝ่ายบริหาร			
29. หัวหน้าฝ่ายบริหาร	1,16,30,35,40, 47,62,73,74,75, 76	- นั่งทำงานกับ โต๊ะ - สนทนากับผู้มาติดต่อ - เรียกประชุมบุคลากร ในฝ่าย	- โต๊ะ เก้าอี้ ทำงาน - ส่วนเก็บเอกสาร - เก้าอี้ผู้มาติดต่อ - โต๊ะ เก้าอี้ประชุม ขนาด 6 ที่นั่ง
30. หัวหน้างานธุรการ	29,31,32,33,34, 35,40	- นั่งทำงานกับ โต๊ะ - สนทนากับผู้มาติดต่อ - เดินตรวจความ เรียบร้อย	- โต๊ะ เก้าอี้ทำงาน - ส่วนเก็บเอกสาร - เก้าอี้ ผู้มาติดต่อ
31. พนักงานธุรการ	5,7,15,18,30,32, 33,34,38,45,50, 55,60,63	- นั่งทำงานกับ โต๊ะ - ประสานงานกับ หน่วยงานอื่นตาม คำสั่งหัวหน้า	- โต๊ะ เก้าอี้ทำงาน - ส่วนเก็บเอกสาร
32. พนักงานพิมพ์ดีด	30,31,34	- นั่งทำงานกับ โต๊ะ - ถ่ายเอกสาร, โรเนียว	- โต๊ะ เก้าอี้ทำงาน พิมพ์ดีด - ส่วนเก็บเอกสาร

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ตำแหน่ง	ประสานงาน	พฤติกรรม	องค์ประกอบ
33. พนักงานขับรถ	29,30,31	- ขับรถ	- ส่วนจจรด - ลีอกเกอร์เก็บของ
34. นักการภารโรง	29,30,31,35,40	- เดินนำเอกสารไปให้ หน่วยงานอื่น	-
35. หัวหน้างานบริหาร บุคคล	29,30,34,36,38, 39	- นั่งทำงานกับโต๊ะ - สนทนากับผู้มาติดต่อ - เดินตรวจความ เรียบร้อย	- โต๊ะ เก้าอี้ทำงาน - ส่วนเก็บเอกสาร - เก้าอี้ผู้มาติดต่อ
36. บุคลากร	35,38,39	- นั่งทำงานกับโต๊ะ	- โต๊ะ เก้าอี้ทำงาน - ส่วนเก็บเอกสาร
37. (ยกเลิก)	-	-	-
38. พนักงานธุรการ	5,7,15,18,31,45, 50,55,60,63	- นั่งทำงานกับ โต๊ะ - ประสานงานกับ หน่วยงานอื่นตาม คำสั่งหัวหน้า	- โต๊ะ เก้าอี้ทำงาน
39. พนักงานพิมพ์ดีด	35,36,38	- นั่งพิมพ์ดีดเอกสาร	- โต๊ะเก้าอี้พิมพ์ดีด
40. หัวหน้างานการเงิน และบัญชี	29,30,34,36,41, 42,44,45,46	- นั่งทำงานกับ โต๊ะ - สนทนากับผู้มาติดต่อ - เดินตรวจความ เรียบร้อย	- โต๊ะ เก้าอี้ทำงาน - ส่วนเก็บเอกสาร - เก้าอี้ผู้มาติดต่อ
41. เจ้าพนักงานการเงิน และบัญชี	40,42,44,45,46	- นั่งทำงานกับ โต๊ะ	- โต๊ะ เก้าอี้ทำงาน - ส่วนเก็บเอกสาร
42. พนักงานการเงินและ บัญชี	40,41,44,45,46	- นั่งทำงานกับ โต๊ะ	- โต๊ะ เก้าอี้ทำงาน - ส่วนเก็บเอกสารและ เงินสดส่วนย่อย
43. (ยกเลิก)	-	-	-
44. พนักงานพัสดุ	40,41,42,45,46	- นั่งทำงานกับ โต๊ะ	- โต๊ะ เก้าอี้ทำงาน

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ตำแหน่ง	ประสานงาน	พฤติกรรม	องค์ประกอบ
45. พนักงานธุรการ	5,7,15,18,31,38, 40,41,42,44,46, 50,55,60,63	- นั่งทำงานกับ โต๊ะ - ประสานงานกับ หน่วยงานอื่นตาม คำสั่งหัวหน้า	- โต๊ะ เก้าอี้ทำงาน
46. พนักงานพิมพ์ดีด ฝ่ายวางแผนและประชาสัมพันธ์	40,41,42,44,45	- นั่งทำงานพิมพ์ดีด	- โต๊ะ เก้าอี้ทำงาน
47. หัวหน้าฝ่ายวางแผน และประชาสัมพันธ์	1,16,29,47,48, 52,57,62,73,74, 75,76	- นั่งทำงานกับ โต๊ะ - สนทนากับผู้มาติดต่อ - เรียกประชุมบุคลากร ในฝ่าย	- โต๊ะ เก้าอี้ทำงาน - ส่วนเก็บเอกสาร - เก้าอี้ผู้มาติดต่อ - โต๊ะ เก้าอี้ประชุม ขนาด 6 ที่นั่ง
48. หัวหน้างานวางแผน และงบประมาณ	47,49,50,51,52, 57	- นั่งทำงานกับ โต๊ะ - สนทนากับผู้มาติดต่อ - เดินตรวจความ เรียบร้อย	- โต๊ะ เก้าอี้ทำงาน - ส่วนเก็บเอกสาร - เก้าอี้ผู้มาติดต่อ
49. เจ้าหน้าที่วิเคราะห์ นโยบายและแผน	48,50,51	- นั่งทำงานกับ โต๊ะ	- โต๊ะ เก้าอี้ทำงาน - ส่วนเก็บเอกสาร
50. พนักงานธุรการ	5,7,15,18,31,38, 45,48,49,51,55, 60,63	- นั่งทำงานกับ โต๊ะ - ประสานงานกับ หน่วยงานอื่นตาม คำสั่งหัวหน้า	- โต๊ะ เก้าอี้ทำงาน
51. พนักงานพิมพ์ดีด	48,49,50	- นั่งทำงานพิมพ์ดีด	- โต๊ะ เก้าอี้ทำงาน
52. หัวหน้างานติดตามผล และสถิติ	47,48,53,54,55, 56,57	- นั่งทำงานกับ โต๊ะ - สนทนากับผู้มาติดต่อ - เดินตรวจความ เรียบร้อย	- โต๊ะ เก้าอี้ทำงาน - ส่วนเก็บเอกสาร - เก้าอี้ผู้มาติดต่อ

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ตำแหน่ง	ประสานงาน	พฤติกรรม	องค์ประกอบ
53. เจ้าหน้าที่วิเคราะห์ นโยบายและแผน	52,54,55,56	- นั่งทำงานกับโต๊ะ	- โต๊ะ เก้าอี้ทำงาน - ส่วนเก็บเอกสาร
54. นักสถิติ	52,53,55,56	- นั่งทำงานกับโต๊ะ	- โต๊ะ เก้าอี้ทำงาน - ส่วนเก็บเอกสาร
55. พนักงานธุรการ	5,7,15,18,31,38, 45,52,53,54,56, 60,63	- นั่งทำงานกับโต๊ะ - ประสานงานกับ หน่วยงานอื่นตาม คำสั่งหัวหน้า	- โต๊ะ เก้าอี้ทำงาน
56. พนักงานพิมพ์ดีด	52,53,54,55	- นั่งทำงานพิมพ์ดีด	- โต๊ะเก้าอี้ทำงาน
57. หัวหน้างานเผยแพร่	47,48,52,58,59, 60,61	- นั่งทำงานกับโต๊ะ - สนทนากับผู้มาติดต่อ - เดินตรวจความ เรียบร้อย	- โต๊ะ เก้าอี้ทำงาน - ส่วนเก็บเอกสาร - เก้าอี้ผู้มาติดต่อ
58. นักวิชาการเผยแพร่	57,59,60,61	- นั่งทำงานกับ โต๊ะ	- โต๊ะ เก้าอี้ทำงาน - ส่วนเก็บเอกสาร
59. เจ้าหน้าที่เผยแพร่	57,58,60,61	- นั่งทำงานกับ โต๊ะ	- โต๊ะ เก้าอี้ทำงาน - ส่วนเก็บเอกสาร
60. พนักงานธุรการ	5,7,15,18,31,38, 45,57,58,59,61, 63	- นั่งทำงานกับ โต๊ะ - ประสานงานกับ หน่วยงานอื่นตาม คำสั่งหัวหน้า	- โต๊ะ เก้าอี้ทำงาน
61. ช่างภาพ	57,58,59,60	- นั่งทำงานกับ โต๊ะ - ปฏิบัติงานถ่ายภาพ ทั้งในและนอกสถานที่ - ล้างอัดและขยายภาพ ในห้องมืด	- โต๊ะ เก้าอี้ทำงาน - ส่วนเก็บเอกสาร - ส่วนเก็บอุปกรณ์การ ถ่ายภาพ - ห้องมืด - ห้องถ่ายภาพ

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ตำแหน่ง	ประสานงาน	พฤติกรรม	องค์ประกอบ
ฝ่ายอาคารและสถานที่			
62. หัวหน้าฝ่ายอาคาร และสถานที่	1,16,29,47,63, 64,67,69,71,73, 74,75,76	- นั่งทำงานกับ โต๊ะ - สนทนากับผู้มาติดต่อ - เดินตรวจตราความ เรียบร้อย	- โต๊ะ เก้าอี้ทำงาน - ส่วนเก็บเอกสาร - เก้าอี้ผู้มาติดต่อ - โต๊ะ เก้าอี้ประชุม ขนาด 8 ที่นั่ง
63. พนักงานธุรการ	5,7,15,18,31,38, 45,50,55,60,62, 64,67,69,71	- นั่งทำงานกับ โต๊ะ - ประสานงานกับ หน่วยงานอื่นตาม คำสั่งหัวหน้า	- โต๊ะ เก้าอี้ทำงาน
64. หัวหน้างานรักษา ความปลอดภัย	62,63,65,66,67, 69,71	- นั่งทำงานกับ โต๊ะ - เดินตรวจตราความ เรียบร้อย	- โต๊ะ เก้าอี้ทำงาน - ส่วนเก็บเอกสาร - ห้องเก็บกุญแจ
65. เจ้าหน้าที่รักษาความ ปลอดภัย	64,66	- ยืน นั่งประจำจุดต่าง ๆ -เดินตรวจความเรียบร้อย	- ป้อมยาม
66. เจ้าหน้าที่ควบคุม โทรทัศน์วงจรปิด	64,65	- นั่งตรวจความเรียบร้อย จากโทรทัศน์วงจรปิด - ควบคุมการทำงานของ โทรทัศน์	- ห้องควบคุมโทรทัศน์ วงจรปิด
67. หัวหน้างานจัดและ ตกแต่งบริเวณ	62,63,64,68,69, 71	- นั่งทำงานกับ โต๊ะ - เดินตรวจความ เรียบร้อย	- โต๊ะ เก้าอี้ทำงาน - ส่วนเก็บเอกสาร
68. เจ้าหน้าที่จัดและ ตกแต่งบริเวณ	67	- จัดแต่งบริเวณตามจุด ต่าง ๆ ของศูนย์ ฯ	- ห้องเก็บอุปกรณ์
69. หัวหน้างานปรับปรุง ซ่อมแซม อาคาร สถานที่และอุปกรณ์	62,63,64,67,70, 71	- นั่งทำงานกับ โต๊ะ - เดินตรวจความ เรียบร้อย	- โต๊ะ เก้าอี้ทำงาน - ส่วนเก็บเอกสาร

ตารางที่ 2 (ต่อ)

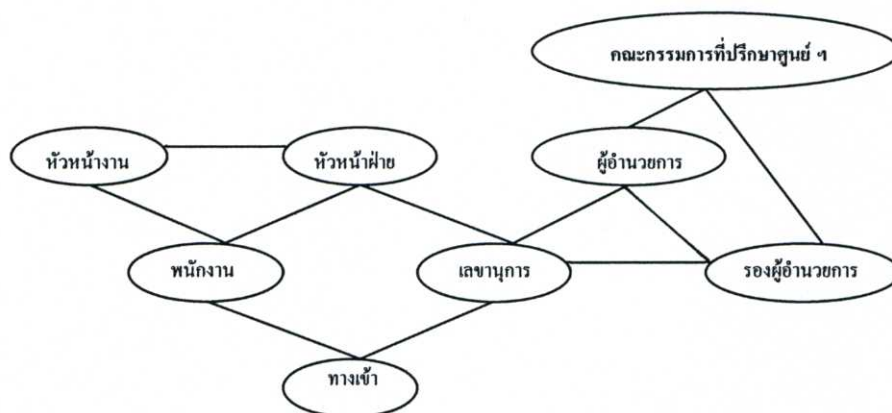
ตำแหน่ง	ประสานงาน	พฤติกรรม	องค์ประกอบ
70. เจ้าหน้าที่ซ่อมบำรุง	69	- นั่งทำงานกับโต๊ะ - ปฏิบัติงานในสถานที่ต่าง ๆ ในศูนย์ ฯ	- โต๊ะ เก้าอี้ทำงาน - ห้องเก็บอุปกรณ์ ฯ
71. หัวหน้างานรักษา ความสะอาด	62,63,64,67,69, 72	- นั่งทำงานกับโต๊ะ - เดินตรวจความเรียบร้อย	- โต๊ะ เก้าอี้ทำงาน - ส่วนเก็บเอกสาร
72. พนักงานรักษาความ สะอาด	71	- ปฏิบัติงานในสถานที่ต่าง ๆ ในศูนย์ ฯ	- ห้องเก็บอุปกรณ์
ฝ่ายอำนวยการ			
73. ผู้อำนวยการ	1,16,29,47,62, 74,75,76	- นั่งประชุมคณะ กรรมการ - นั่งทำงานด้านแผน การบริหาร - พுகุยและต้อนรับ แขกระดับสูงที่มา ติดต่อ	- โต๊ะ เก้าอี้ทำงาน - ส่วนเก็บเอกสาร - เก้าอี้ผู้มาติดต่อ - ชุดรับแขก
74. รองผู้อำนวยการ	1,16,29,47,62, 73,75,76	- นั่งประชุมคณะ กรรมการ - นั่งทำงานด้านแผน การบริหาร - พுகุยและต้อนรับ แขกระดับสูงที่มา ติดต่อ	- โต๊ะ เก้าอี้ทำงาน - ส่วนเก็บเอกสาร - เก้าอี้ผู้มาติดต่อ - ชุดรับแขก
75. เลขานุการ	1,16,29,47,62, 73,74,76	- นั่งทำงาน รวบรวม เอกสารกับโต๊ะทำงาน - นั่งบันทึกการประชุม ในห้องประชุม	- โต๊ะ เก้าอี้ทำงาน - ส่วนเก็บเอกสาร

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ตำแหน่ง	ประสานงาน	พฤติกรรม	องค์ประกอบ
76. คณะกรรมการที่ ปรึกษา	1,16,29,47,62, 73,74,75	- พักคอยและเตรียม เอกสารการประชุม - นั่งประชุมกรรมการ	- โต๊ะ , เก้าอี้ประชุม ขนาด 30 ที่ - ชุดที่นั่งพักคอย

แผนภูมิที่ 3

แสดงองค์ประกอบความสัมพันธ์ผู้ให้บริการของศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์

ประเภทของผู้ใช้บริการ

ศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ เป็นสถานที่ซึ่งรวบรวมความรู้และความเป็นไปของเมืองบางกอกตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบันไว้เพื่อนำออกให้ประชาชนได้ชมในรูปของการจัดนิทรรศการดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ซึ่งสามารถแบ่งประเภทของผู้ใช้บริการดังนี้

1. ประชาชน (General Public) นิยมเข้าชมในวันหยุดสุดสัปดาห์หรือในวันหยุดงาน มักเป็นประชาชนทั่วไปที่ไม่ได้มีความสนใจอย่างจริงจัง ส่วนใหญ่ต้องการมาชมความแปลกใหม่ที่น่าสนใจของการจัดแสดง จุดประสงค์หลักไม่ได้มาเพื่อหาความรู้ แต่ต้องการความเพลิดเพลิน

2. นักท่องเที่ยว (Tourists) ปัจจุบันการคมนาคมสะดวก ทำให้มีนักท่องเที่ยวจากต่างชาติเข้ามาในเมืองไทยมากขึ้น จุดที่ตั้งของศูนย์ ฯ นับว่าเป็นจุดที่มีความสำคัญมาก ซึ่งควรใกล้สถานที่ ฯ น่าสนใจ และมีเนื้อหาเดียวกัน ซึ่งนักท่องเที่ยวเหล่านี้มักเป็นแบบทัศนจร ซึ่งความต้องการของนักท่องเที่ยวในการที่อยากรู้อีกมากกว่าประชาชนทั่วไป โดยเฉลี่ยแล้วมักจะต้องการทราบเกี่ยวกับความเป็นไปของนครเมืองแห่งนี้ด้วย มิใช่เพียงเพื่อความสนุกเพลิดเพลินอย่างเดียว

3. นักวิชาการ (Scholars) ผู้เข้าชมประเภทนี้ไม่มากนัก เป็นผู้ชมที่มีความรู้พื้นฐานในเรื่องราวที่จัดแสดงเป็นอย่างดี ซึ่งนักวิชาการนี้มีทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ มีความประสงค์ในการเข้าชมศูนย์ ฯ เพื่อทำการศึกษาโดยเฉพาะ ต้องการศึกษาวิจัยหาข้อมูล เป็นกลุ่มที่ไม่ได้มาเพื่อหาความเพลิดเพลิน แต่มาเพื่อการศึกษา บางครั้งอาจเลือกศึกษาเฉพาะบางหัวข้อเท่านั้น

4. นักเรียน นักศึกษา (Pupils and Students) ผู้เข้าชมประเภทนี้มีจำนวนมาก และมีความต้องการการบริการมากกว่าประเภทอื่น นักเรียน นักศึกษาที่เข้าชม ต้องการเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ ของชิ้นงานที่จัดแสดง การจัดแสดงที่มีการบรรยายทางวิชาการ จะเป็นประโยชน์มากสำหรับผู้เข้าชมประเภทนี้

พฤติกรรมของผู้ใช้บริการ

ผู้มาใช้บริการในส่วนของศูนย์ ฯ จะมีหลายประเภท ตลอดจนระยะเวลาในการมาใช้บริการที่ต่างกัน ซึ่งสามารถแบ่งพฤติกรรมของผู้ใช้บริการได้เป็นกลุ่มใหญ่ดังนี้

1. ผู้ชมโดยทั่วไป ซึ่งถือเป็นเป้าหมายหลักของโครงการสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ^{*2}

- มาเอง โดยมักจะมาโดยรถประจำทาง รถส่วนตัว รถรับจ้าง เรือ หรือเดินมา
- มาเป็นหมู่คณะ ได้แก่ นักเรียน นักศึกษาและนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ส่วนใหญ่มาโดยรถบัส หรือเรือเป็นหมู่คณะ มีการติดต่อล่วงหน้า

ผู้ชมเมื่อมาถึงอาคารจะเข้าสู่โถงทางเข้า ซึ่งเป็นบริเวณรวมคน เพื่อกระจายไปยังส่วนต่าง ๆ การเข้าถึงโถงนี้ เพื่อการติดต่อเจ้าหน้าที่ พักผ่อน รอคอย จะใช้เวลาคนละ 15 นาที โดยเฉลี่ย ก่อนจะแยกย้ายสู่ส่วนต่าง ๆ เช่น ร้านอาหาร ห้องสมุด ฯลฯ ถ้ามาเป็นหมู่คณะก็จะไปยังส่วนบรรยายหรือลานในร่ม เพื่อฟังการบรรยายสรุปก่อน แล้วจึงเข้าชมส่วนแสดงนิทรรศการ

ในส่วนนี้จะมีส่วนจำหน่ายบัตร ขายของที่ระลึก หนังสือ คู่มือประกอบกรเข้าชมงาน ห้องน้ำ-ส้วม และส่วนพักคอย มีผังแสดงการจัดส่วนต่าง ๆ ของศูนย์ ฯ เมื่อจะเข้าชมจะมีจุดตรวจและรับฝากของ

ส่วนแสดงงานประกอบด้วย ส่วนแสดงนิทรรศการถาวรและชั่วคราว ผู้ชมจะใช้เวลาในการชมเฉลี่ย 1-4 ชม. แล้วแต่ความสนใจมากน้อยของผู้ชมในแต่ละหัวข้อ ซึ่งต้องมีการพักผ่อนอิริยาบถ เมื่อชมจนครบแล้วจะออกมารับของที่ฝากไว้ อาจซื้อของที่ระลึก หนังสือหรือรับประทานอาหารก่อนกลับ พฤติกรรมในส่วนแสดงงานนี้จะไม่มีความซับซ้อน หรือสับสนแต่อย่างใด เนื่องจากมีการจัดรูปแบบเส้นทางชมงานชัดเจน ตั้งแต่ช่วงต้นถึงช่วงท้ายการแสดง มีการจัดช่วงการพักตามจุดเชื่อมของแต่ละหัวข้อ เพื่อให้ผู้ชมไม่เครียด หรือถ้าในขณะชมงาน

2. ผู้มาศึกษาค้นคว้า ส่วนใหญ่เป็นนักวิชาการเป็นผู้มีความรู้พื้นฐานในเรื่องของที่จัดแสดงอยู่แล้ว โดยจุดประสงค์ของบุคคลกลุ่มนี้ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบ ค้นคว้าหาข้อมูลประกอบการวิจัยและทฤษฎีต่าง ๆ นอกจากนั้นก็อาจมาเพื่อใช้ห้องสมุด หรือขอข้อมูลจากฝ่ายการศึกษาของศูนย์ ฯ

3. ผู้เข้าฟังการบรรยาย - สัมมนา ในบางครั้งทางศูนย์ ฯ อาจจะมีการจัดการบรรยายหรือสัมมนาในเรื่องต่าง ๆ ซึ่งแต่ละครั้งจะมีตารางการสัมมนาแน่นอน โดยทั่วไปจะเป็นเวลาราชการ ยกเว้นแต่บางหัวข้อที่ต้องใช้เวลาและมีกิจกรรมอื่น ๆ ในศูนย์ ฯ ที่เปิดให้บริการในเวลาเกินกำหนด ก็อาจมีการขยายเวลาการสัมมนา ซึ่งมักเป็นกิจกรรมสำคัญที่เกี่ยวกับศูนย์ ฯ หรือความเป็นกรุงรัตนโกสินทร์ การบรรยาย - สัมมนานี้ อาจใช้เวลาติดต่อกันหลายวัน โดยกระจายเป็นหัวข้อต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเรื่องราวที่มีผลถึงเมืองนครหลวง (กรุงเทพฯ) แห่งนี้ ส่วนใหญ่ผู้เข้าฟังบรรยายจะเป็นนักวิชาการ นักศึกษา ประชาชนทั่วไป ฯลฯ เรียงตามลำดับ

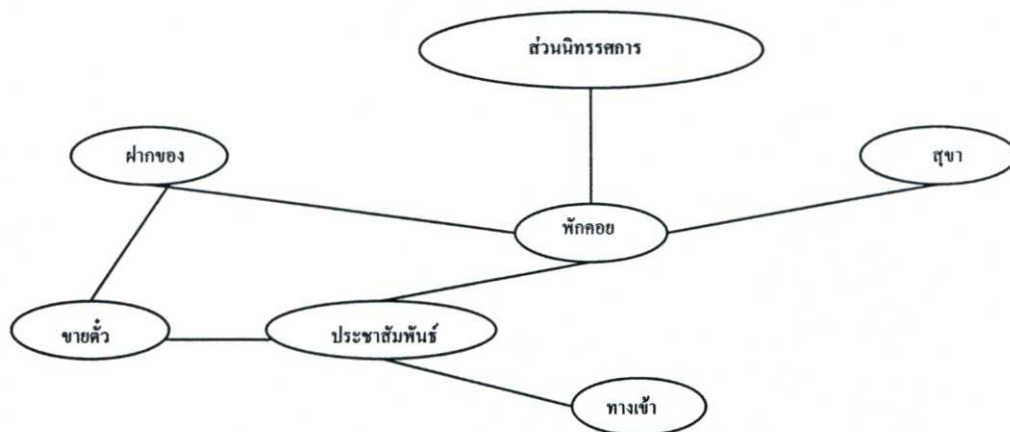
4. ผู้เข้าชมการแสดงต่างๆ เป็นกิจกรรมที่มักเสริมความสำคัญของเมืองบางกอก (กรุงเทพฯ) แห่งนี้ ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบของการแสดงดนตรี (ทั้งยุคสมัยอดีตถึงปัจจุบัน) และ -

การละเล่นต่าง ๆ ตลอดจนการแสดงความคิดเห็นของคนในเมืองบางกอกแห่งนี้ว่าต้องการให้เมืองพัฒนาไปอย่างไร ฯลฯ ในลักษณะของคนในเมืองบางกอก เป็นต้น ปกติกลุ่มผู้เข้าชมมักจะแบ่งตามหัวข้อและเนื้อหาที่จัดแสดงและมักจัดการแสดงจนถึงเวลาค่ำ เนื่องจากสามารถใช้บรรยากาศยามค่ำคืนของแสงสีเมืองบางกอกนี้สะท้อนอารมณ์ ความรู้สึกร่วมของผู้เข้าชม ดังนั้นสภาพแวดล้อมโดยรอบของศูนย์ฯ จึงมีความสำคัญในการสร้างจินตนาการ และจิตสำนึกร่วมในการรักและหวงแหนในมรดก ที่มีคุณค่าอีกทางหนึ่งด้วย

5. ผู้มาติดต่อ ส่วนใหญ่มาเพื่อติดต่อราชการ ขอเอกสารข้อมูลและคำแนะนำต่าง ๆ รวมทั้งติดต่อเพื่อขอเข้าชมเป็นหมู่คณะ ซึ่งมักจะเป็นนักวิชาการ นักวิจัย หรือตัวแทนบริษัททัวร์ต่าง ๆ เพื่อมาขอข้อมูลหรือการประสานงานในส่วนที่ตนเองต้องการ โดยวันเวลาที่ติดต่อต้องเป็นเวลาทำการของศูนย์ฯ

แผนภูมิที่ 4

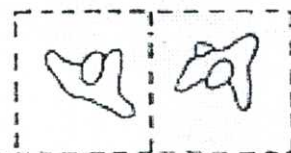
แสดงองค์ประกอบความสัมพันธ์ผู้ใช้บริการของศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์

แผนผังที่ 1

แสดงการจัดเนื้อที่ใช้สอยในส่วนทั่วไป

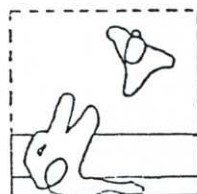
- ① ทางสัญจรในโรงพักคอย
พื้นที่ 0.64 ม² / คน

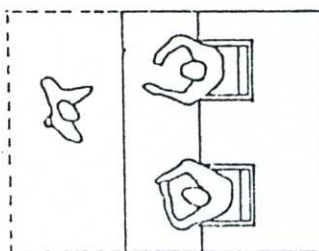
- ② ที่โทรศัพท์สาธารณะ
พื้นที่ 0.64 ม² / คน

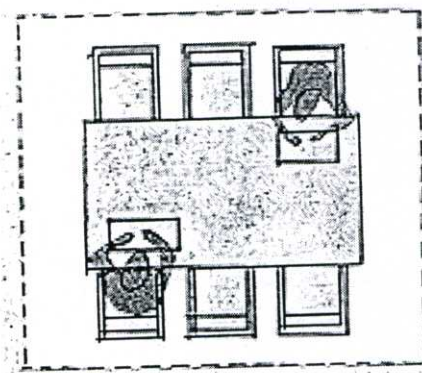
- ③ ส่วนพักคอย
พื้นที่ 1.20 ม² / คน

- ④ ประชาสัมพันธ์, ขาบัตร,
เจ้าหน้าที่ห้องสมุด
พื้นที่ 2.90 ม² / คน

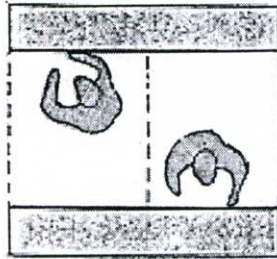

- ⑤ โต๊ะอ่านหนังสือ,
รับประทานอาหาร
พื้นที่ 5.98 ม² / โต๊ะ

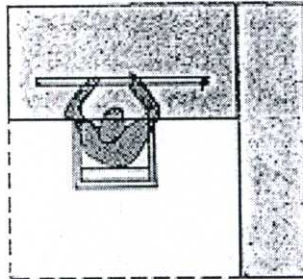

แผนผังที่ 1 (ต่อ)

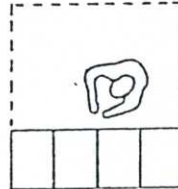
- ⑥ ชั้นเก็บหนังสือ , เอกสาร
พื้นที่ 0.72 ม² / หน่วย

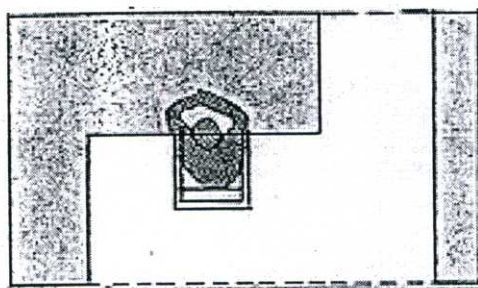
- ⑦ สถานีภายใน , ช่างศิลป์
พื้นที่ 3.60 ม² / คน

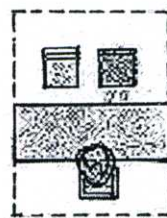
- ⑧ ตู้เก็บของ , อุปกรณ์
พื้นที่ 0.52 ม² / ตู้

- ⑨ เจ้าหน้าที่ทั่วไป
พื้นที่ 4.73 ม² / คน

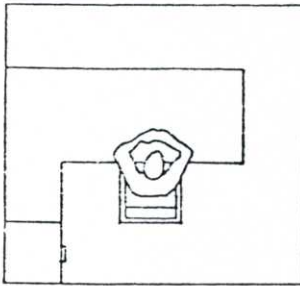

- ⑩ เจ้าหน้าที่ทั่วไป
พื้นที่ 4.13 ม² / คน

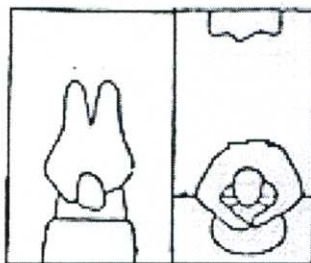

แผนผังที่ 1 (ต่อ)

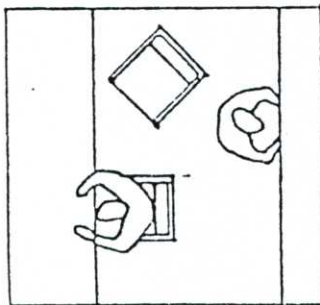
⑪ พนักงานทั่วไป

พื้นที่ 2.63 ม² / คน

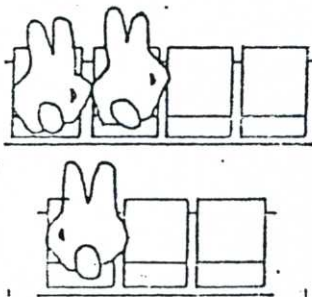
⑫ ห้องสุขา

พื้นที่ 2.55 ม² / หน่วย

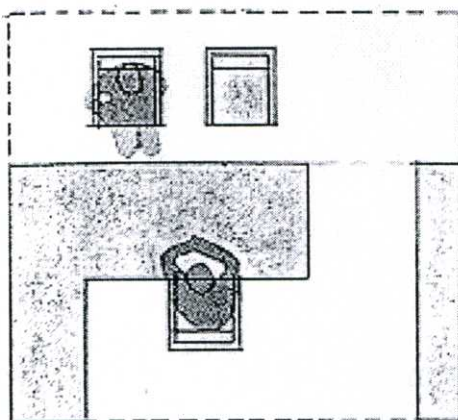
⑬ ผากของ, ร้านค้า, ร้านอาหาร

พื้นที่ 6.50 ม² / คน

⑭ ที่นั่งฟังบรรยาย, ชมการแสดง

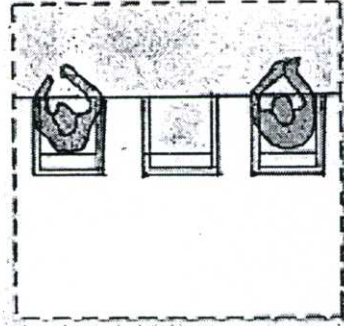
พื้นที่ 0.53 ม² / คน

⑮ หัวหน้างาน, เจ้าหน้าที่ทั่วไป

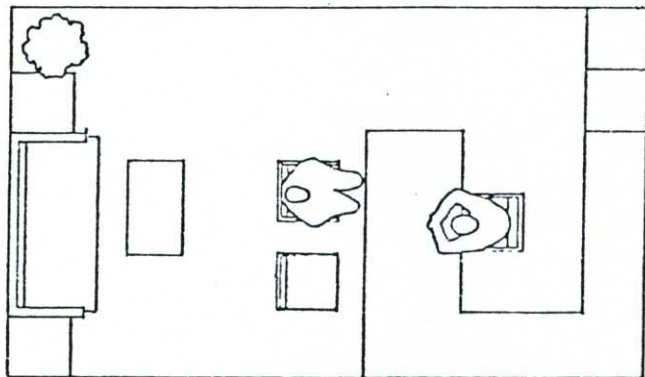
พื้นที่ 8.12 ม² / คน

แผนผังที่ 1 (ต่อ)

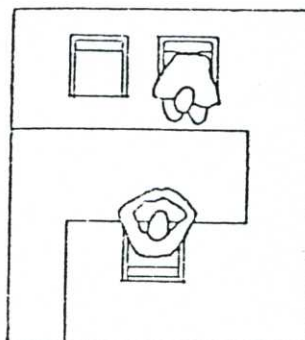
- ①๖ ส่วนประชุม
พื้นที่ 1.40 ม²/คน

- ①๗ ผู้อำนวยการ , รองผู้อำนวยการ
พื้นที่ 18 ม²/คน

- ①๘ เลขานุการ , หัวหน้าฝ่าย
พื้นที่ 8.96 ม²/คน

- ①๙ ยกเลิก

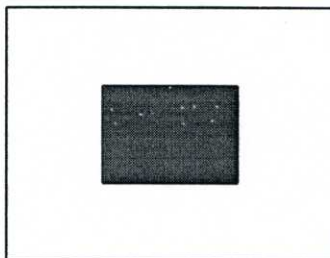
- ②๐ ยกเลิก

แผนผังที่ 2

แสดงการจัดเนื้อที่ใช้สอยในส่วนแสดงนิทรรศการ

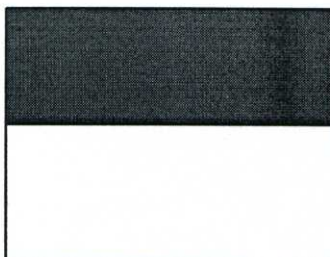
②1 เดินชมโดยรอบ

- ก) ขนาดเล็ก 9.00 ม² / หน่วย
 ข) ขนาดกลาง 16.00 ม² / หน่วย
 ค) ขนาดใหญ่ 25.00 ม² / หน่วย

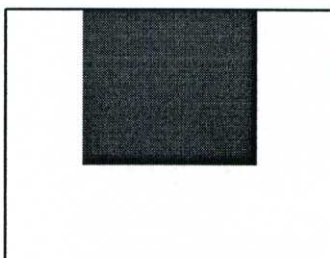
②2 ติดผนังด้านเดียว

- ก) ขนาดเล็ก 3.00 ม² / หน่วย
 ข) ขนาดใหญ่ 8.00 ม² / หน่วย

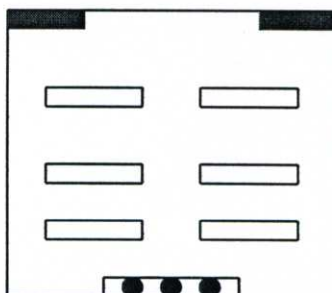
②3 ติดผนังได้ 3 ด้าน

- ก) ขนาดเล็ก 9.00 ม² / หน่วย
 ข) ขนาดใหญ่ 15.00 ม² / หน่วย

②4 ส่วนฉายภาพ (Slide } Video ฯลฯ)

- โดยเฉลี่ย 16.00 ม² / หน่วย
 (อาจเป็นการยื่นชมหรือมีเก้าอี้ที่นั่ง)

②5 เป็นปก

- โดยเฉลี่ย 0.72 ม² / หน่วย

การวิเคราะห์เนื้อที่ใช้สอยในส่วนทั่วไป

ตารางที่ 3
แสดงการวิเคราะห์เนื้อที่ใช้สอยในส่วนทั่วไป

องค์ประกอบ	จำนวนผู้ใช้ (หน่วย)	พื้นที่ (ตรม.)		หมายเหตุ
		พท./หน่วย	จำนวน พท.ทั้งหมด	
1. ส่วนอาคารกลาง				
- โถงรวม	300 ^{*2} / 15 min	0.64	192	อ้างอิง ①
- ส่วนขายบัตร	2	2.90	5.8	อ้างอิง ④
- ส่วนฝากของ	1	6.5	6.5	อ้างอิง ⑬
- ส่วนประชาสัมพันธ์	1	2.90	2.90	อ้างอิง ④
- ส่วนพักคอย	-	-	57.6	30% ของ พท. โถง ^{A2}
- สุขา	4 ^{A8}	2.55	10.20	อ้างอิง ⑫
- พื้นที่สัญจร	-	-	68.75	25 % ของพื้นที่ ทั้งหมดของส่วน บริการสาธารณะ (ในร่ม) ^{A3}
- รวม			343.75	
2. ส่วนบริการร้านค้า				
- โถงร้านค้า	40 ^{*2} / 15 min	0.64	25.60	อ้างอิง ①
- ส่วนพักคอย	-	-	7.68	30% ของ พท. โถง ^{A2}
- ร้านค้า	5	6.50	32.50	อ้างอิง ⑬
- สุขา	1 ^{A8}	2.55	2.55	อ้างอิง ⑫
- พื้นที่สัญจร	-	-	17.08	ร้อยละ 25 ^{A3}
- รวม			85.41	
3. ส่วนบริการร้านอาหาร				
- โถง	40 ^{*2} / 15 min	0.64	25.60	อ้างอิง ①
- ร้านอาหาร	8	6.50	52	อ้างอิง ⑬
- โต๊ะ	10	5.98	59.80	อ้างอิง ⑤
- สุขา	2 ^{A8}	2.55	5.10	อ้างอิง ⑫
- พื้นที่สัญจร	-	-	35.62	ร้อยละ 25 ^{A3}
- รวม			178.13	
4. ส่วนห้องสมุด				
- พื้นที่ใช้งาน	-	-	185 ^{A6}	-

ตารางที่ 3 (ต่อ)

องค์ประกอบ	จำนวนผู้ใช้ (หน่วย)	พื้นที่ (ตรม.)		หมายเหตุ
		พท./หน่วย	จำนวน พท.ทั้งหมด	
- สุขา	3 ^{A8}	2.55	7.65	อ้างอิง (12) 15 % ของพื้นที่ ทั้งหมดของห้อง สมุด
- พื้นที่สัจจร	-	-	28.89	
- รวม	-		221.54	
5. ส่วนสำนักงาน				
<u>ฝ่ายกิจกรรม</u>				
- หัวหน้าฝ่าย	1	8.96	8.96	อ้างอิง (18)
- ส่วนประชุม	8	1.40	11.20	อ้างอิง (16)
- หัวหน้างาน	3	8.12	24.36	อ้างอิง (15)
- สถาปนิกภายใน , ช่าง ศิลป์	7	3.60	25.20	อ้างอิง (7)
- วิทยากร	2	4.13	8.26	อ้างอิง (10)
- พนักงานธุรการ	4	2.63	10.52	อ้างอิง (11)
- ช่างไฟฟ้าฯ และคอม.ฯ	10	2.63+0.72	27.02	อ้างอิง (11)+(6)
- ช่างโครงสร้างไม้	4	2.63+0.52	11.04	อ้างอิง (11)+(8)
- พื้นที่สัจจร	-	-	31.64	ร้อยละ 25 ^{A3}
<u>ฝ่ายธุรกิจ</u>				
- หัวหน้าฝ่าย	1	8.96	8.96	อ้างอิง (18)
- ส่วนประชุม	8	1.40	11.20	อ้างอิง (16)
- หัวหน้างาน	4	8.12	32.48	อ้างอิง (15)
- พนักงานธุรการ	1	2.63	2.63	อ้างอิง (11)
- โภชนากร	1	4.13	4.13	อ้างอิง (10)
- พื้นที่สัจจร	-	-	14.85	ร้อยละ 25 ^{A3}
<u>ฝ่ายบริหาร</u>				
- หัวหน้าฝ่าย	1	8.96	8.96	อ้างอิง (18)
- ส่วนประชุม	8	1.40	11.20	อ้างอิง (16)
- หัวหน้างาน	3	8.12	24.36	อ้างอิง (15)
- พนักงานธุรการ	2	4.73	9.46	อ้างอิง (9)
- พนักงานพิมพ์ดีด	3	4.73	14.19	อ้างอิง (9)

ตารางที่ 3 (ต่อ)

องค์ประกอบ	จำนวนผู้ใช้ (หน่วย)	พื้นที่ (ตรม.)		หมายเหตุ
		พท./หน่วย	จำนวน พท.ทั้งหมด	
- พนักงานขับรถ	3	0.52	1.56	อ้างอิง ⑧
- บุคลากร (ยกเล็ก)	1 -	4.73 -	4.73 -	อ้างอิง ⑨ -
- พนักงานธุรการ	2	2.63	5.26	อ้างอิง ⑪
- งานการเงินและบัญชี	2	4.73	9.46	อ้างอิง ⑨
- งานพัสดุ	3	2.63	7.89	อ้างอิง ⑪
- พื้นที่สัญญา	-	-	24.27	ร้อยละ 25 ^{A3}
ฝ่ายวางแผนและประชา สัมพันธ์				
- หัวหน้าฝ่าย	1	8.96	8.96	อ้างอิง ⑱
- ส่วนประชุม	8	1.40	11.20	อ้างอิง ⑯
- หัวหน้างาน	3	8.12	24.36	อ้างอิง ⑮
- เจ้าหน้าที่วิเคราะห์	2	4.73	9.46	อ้างอิง ⑨
- พนักงานธุรการ	3	2.63	7.89	อ้างอิง ⑪
- พนักงานพิมพ์ดีด	2	4.73	9.46	อ้างอิง ⑨
- นักสถิติ	1	4.73	4.73	อ้างอิง ⑨
- นักวิชาการเผยแพร่	1	4.73	4.73	อ้างอิง ⑨
- เจ้าหน้าที่เผยแพร่	1	4.73	4.73	อ้างอิง ⑨
- ช่างภาพ	2	4.73+0.52	9.98	อ้างอิง ⑨+⑧
- ห้องปฏิบัติงานช่างภาพ	-	-	24 ^{*3}	-
- พื้นที่สัญญา	-	-	29.87	ร้อยละ 25 ^{A3}
ฝ่ายอาคารสถานที่				
- หัวหน้าฝ่าย	1	8.96	8.96	อ้างอิง ⑱
- ส่วนประชุม	8	1.40	11.20	อ้างอิง ⑯
- พนักงานธุรการ	1	2.63	2.63	อ้างอิง ⑪
- หัวหน้างาน	4	8.12	32.48	อ้างอิง ⑮
- เจ้าหน้าที่ควบคุม โทรทัศน์วงจรปิด	2	4.73	9.46	อ้างอิง ⑨
- เจ้าหน้าที่จัดและตกแต่ง บริเวณ	8	0.52	4.16	เทียบเคียงพื้นที่ อ้างอิง ⑧

ตารางที่ 3 (ต่อ)

องค์ประกอบ	จำนวนผู้ใช้ (หน่วย)	พื้นที่ (ตรม.)		หมายเหตุ
		พท./หน่วย	จำนวน พท.ทั้งหมด	
- เจ้าหน้าที่ซ่อมบำรุง	12	0.52	6.24	อ้างอิง ⑧
- พนักงานรักษาความ สะอาด	12	0.52	6.24	อ้างอิง ⑧
- พื้นที่สัญจร	-	-	20.34	ร้อยละ 25 ^{A3}
ฝ่ายอำนวยการ				
- ผู้อำนวยการ	1	18	18	อ้างอิง ⑰
- รองผู้อำนวยการ	1	18	18	อ้างอิง ⑰
- เลขานุการ	1	8.96	8.96	อ้างอิง ⑱
- คณะกรรมการที่ปรึกษา	30+10	1.40+1.20	42+12 = 54	อ้างอิง ⑰+⑳
- สุขา (สำนักงาน)	9 ^{A8}	2.55	22.95	อ้างอิง ⑲
- พื้นที่สัญจร	-	-	30.48	ร้อยละ 25 ^{A3}
รวมพื้นที่ส่วนสำนักงาน			757.26	
6. ส่วนบริการสัมมนา				
- สัมมนา	400	0.53	212	อ้างอิง ⑭ (สามารถแบ่งพื้นที่ ที่การใช้งาน)
- เวที	-	-	42.40	ร้อยละ 20 ^{A3}
- สุขา	4 ^{A8}	2.55	10.20	อ้างอิง ⑲
- พื้นที่สัญจร	-	-	66.15	ร้อยละ 25 ^{A3}
- รวม			330.75	
7. ส่วนลานแสดง (ในร่ม)	500 ^{*3}	0.53	265	อ้างอิง ⑭
- เวที	-	-	53	ร้อยละ 20 ^{*4}
- พื้นที่สัญจร	-	-	79.50	ร้อยละ 25 ^{A3}
- รวม			397.50	
8. ส่วนลานแสดง (กลางแจ้ง)	1,000 ^{*3}	0.53	530	อ้างอิง ⑭
- เวที	-	-	106	ร้อยละ 20 ^{*4}
- พื้นที่สัญจร	-	-	159	ร้อยละ 25 ^{A3}
- รวม			795	

ตารางที่ 3 (ต่อ)

องค์ประกอบ	จำนวนผู้ใช้ (หน่วย)	พื้นที่ (ตรม.)		หมายเหตุ
		พท./หน่วย	จำนวน พท.ทั้งหมด	
9. ส่วนห้องเครื่อง	-	-	286.18	ร้อยละ 6 ของพื้นที่อาคาร ^{A4}
10. ลานจอดรถ	50 ^{A7}	25 ^{A1}	1,250	

การวิเคราะห์เนื้อที่ใช้สอยในส่วนแสดงนิทรรศการ^{*5}

การวิเคราะห์เนื้อที่ใช้สอยในส่วนแสดงที่จะกล่าวต่อไปนี้ ได้นำมาจากข้อมูลในบทที่ 6 ที่ได้วิเคราะห์เนื้อหาประวัติศาสตร์สู่เนื้อหาการจัดแสดง ซึ่งถือเป็นปริมาณพื้นที่การจัดแสดงขั้นต่ำ ในกรณีที่ต้องการแสดงเนื้อหาการจัดแสดงให้เกิดความรู้สึกทางที่ว่างสถาปัตยกรรม (Space In Architecture) จำเป็นต้องใช้พื้นที่แสดงมากกว่านี้ ซึ่งปริมาณมากขึ้นของพื้นที่การจัดแสดงจะมากหรือน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับเงื่อนไข (Condition) สภาพแวดล้อมทั้งหมด (ตั้งแต่สภาพทางสถาปัตยกรรมภายในผ่านตัวสถาปัตยกรรมไปสู่สภาพของภูมิสถาปัตยกรรม) ของที่ตั้งโครงการ ตลอดจนเงื่อนไขของอาคารที่มีอยู่เดิม (เนื่องจากวิทยานิพนธ์นี้มีได้ต้องการมุ่งการวิเคราะห์เนื้อที่ใช้สอย จึงได้นำมารวมไว้ในบทข้างต้นนี้)

ตารางที่ 4

แสดงการวิเคราะห์เนื้อที่ใช้สอยในส่วนแสดงนิทรรศการ

องค์ประกอบ	จำนวนผู้ใช้ (หน่วย)	พื้นที่ (ตรม.)		หมายเหตุ
		พท./หน่วย	จำนวน พท.ทั้งหมด	
1. สมัยก่อนการเป็น ราชธานี				
- โถงทางเข้า	300 ² /15 min	0.64	192	อ้างอิง ①
- A ₁	1	3	3	อ้างอิง ②2 ก
- A ₂	1	3	3	อ้างอิง ②2 ก
- โถง A ₃	8	9	72	อ้างอิง ②1 ก
	1	25	25	อ้างอิง ②1 ค
	12	8	96	อ้างอิง ②2 ข
	2	15	30	อ้างอิง ②3 ข
	12	0.72	8.64	อ้างอิง ②5

ตารางที่ 4 (ต่อ)

องค์ประกอบ	จำนวนผู้ใช้ (หน่วย)	พื้นที่ (ตรม.)		หมายเหตุ
		พท./หน่วย	จำนวน พท.ทั้งหมด	
- A ₄	1	3	3	อ้างอิง (22) ก
- A ₅	1	3	3	อ้างอิง (22) ก
- A ₆	1	3	3	อ้างอิง (22) ก
- A ₇	1	8	8	อ้างอิง (22) ข
- A ₈	1	3	3	อ้างอิง (22) ก
- A ₉	1	8	8	อ้างอิง (22) ข
- พื้นที่สัญจร	-	-	114.41	25% ของพื้นที่ ใช้สอย ^{A3}
รวม			<u>572.05</u>	
2. สมัยเป็นราชธานี				
ศูนย์กลางอาณาจักร				
- โถง B ₁	1	25	25	อ้างอิง (21) ค
	3	0.72	2.16	อ้างอิง (25)
- B ₂	1	25	25	อ้างอิง (21) ค
	3	0.72	2.16	อ้างอิง (25)
- B ₃	1	25	25	อ้างอิง (21) ค
- B ₄	10	3	30	อ้างอิง (22) ก
- B ₅	1	15	15	อ้างอิง (23) ข
	1	16	16	อ้างอิง (21) ข
	1	25	25	อ้างอิง (21) ค
- โถง B ₆	5	15	75	อ้างอิง (23) ข
- โถง B ₇	1	25	25	อ้างอิง (21) ค
	6	3	18	อ้างอิง (22) ก
- B ₈	1	16	16	อ้างอิง (24)
- B ₉	1	16	16	อ้างอิง (24)
- B ₁₀	5	8	40	อ้างอิง (22) ข
- B ₁₁	1	25	25	อ้างอิง (21) ค
- B ₁₂	1	15	15	อ้างอิง (23) ข
- พื้นที่สัญจร	-	-	98.83	25 % ของพื้นที่ ใช้สอย ^{A3}

ตารางที่ 4 (ต่อ)

องค์ประกอบ	จำนวนผู้ใช้ (หน่วย)	พื้นที่ (ตรม.)		หมายเหตุ
		พท./หน่วย	จำนวน พท.ทั้งหมด	
รวม			<u>494.15</u>	
3. สมัยการปรับตัว เข้าสู่สมัยใหม่				
- โถง C ₁	5	3	15	อ้างอิง (22) ก
- C _{1A}	1	8	8	อ้างอิง (22) ข
- C ₂	1	15	15	อ้างอิง (23) ข
- C ₃	1	25	25	อ้างอิง (21) ค
- C ₄	2	8	16	อ้างอิง (22) ข
- C ₅	4	3	12	อ้างอิง (22) ก
- C ₆	1	25	25	อ้างอิง (21) ค
- C ₇	4	8	32	อ้างอิง (22) ข
- C ₈	6	9	54	อ้างอิง (21) ก
- พื้นที่สัญจร	-	-	50.50	25 % ของพื้นที่ ใช้สอย ^{A3}
รวม			<u>252.50</u>	
4. สมัยใหม่				
- D ₁	2	3	6	อ้างอิง (22) ก
- D ₂	1	25	25	อ้างอิง (21) ค
- D ₃	4	3	12	อ้างอิง (22) ก
- D ₄	1	16	16	อ้างอิง (24)
- D ₅	4	3	12	อ้างอิง (22) ก
- D ₆	1	9	9	อ้างอิง (23) ก
	2	3	6	อ้างอิง (22) ก
- D ₇	1	9	9	อ้างอิง (23) ก
	2	3	6	อ้างอิง (22) ก
- D ₈	4	3	12	อ้างอิง (22) ก
- D ₉	1	16	16	อ้างอิง (24)
- D ₁₀	2	3	6	อ้างอิง (22) ก
	2	8	16	อ้างอิง (22) ข

ตารางที่ 4 (ต่อ)

องค์ประกอบ	จำนวนผู้ใช้ (หน่วย)	พื้นที่ (ตรม.)		หมายเหตุ
		พท./หน่วย	จำนวน พท.ทั้งหมด	
- พื้นที่สัญจร	-	-	37.75	25 % ของพื้นที่ ใช้สอย ^{A3}
รวม			<u>181.75</u>	
5. สมัยปัจจุบันและ แนวโน้มในอนาคต				
- โถง E ₁	2	8	16	อ้างอิง (22) ข
- E ₂	6	3	18	อ้างอิง (22) ก
- E ₃	1	8	8	อ้างอิง (22) ข
	2	0.72	1.44	อ้างอิง (25)
- E ₄	4	3	12	อ้างอิง (22) ก
	1	8	8	อ้างอิง (22) ข
- E ₅	4	3	12	อ้างอิง (22) ก
	2	8	16	อ้างอิง (22) ข
- E ₆	1	25	25	อ้างอิง (21) ค
- E ₇	2	8	16	อ้างอิง (22) ข
- E ₈	1	25	25	อ้างอิง (21) ค
	4	0.72	2.88	อ้างอิง (25)
	1	16	16	อ้างอิง (24)
- พื้นที่สัญจร	-	-	44.08	25 % ของพื้นที่ ใช้สอย ^{A3}
รวม			<u>220.40</u>	
∴ รวมพื้นที่ส่วนแสดง	-	-	1,720.85	

หมายเหตุ : เป็นการแสดงพื้นที่ขั้นต่ำ เนื่องจากเป็นโครงการระยะที่ 1 จึงยังมีการใช้สอย
(Function) เพิ่มขึ้นในระยะต่อไป ซึ่งได้เผื่อพื้นที่โครงการในอนาคต
(Expansion Area) แล้ว

สรุป การใช้พื้นที่ใช้สอยทั้งโครงการศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์

- ส่วนอาคารกลาง	343.75	ตารางเมตร
- ส่วนบริการร้านค้า	85.41	ตารางเมตร
- ส่วนบริการร้านอาหาร	178.13	ตารางเมตร
- ส่วนห้องสมุด	221.54	ตารางเมตร
- ส่วนสำนักงาน	757.26	ตารางเมตร
- ส่วนบริการสัมมนา	330.75	ตารางเมตร
- ส่วนแสดงนิทรรศการ	1,720.85	ตารางเมตร
- ส่วนลานแสดง (ในร่ม)	397.50	ตารางเมตร
- ส่วนลานแสดง (กลางแจ้ง)	795.00	ตารางเมตร
- ส่วนห้องเครื่อง	286.18	ตารางเมตร
- ลานจอดรถ	1,250.00	ตารางเมตร
∴ พื้นที่ใช้สอยทั้งโครงการ	<u>6,366.37</u>	ตารางเมตร
(ไม่รวมส่วนภูมิสถาปัตยกรรม)		

แผนภูมิที่ 3

แสดงองค์ประกอบความสัมพันธ์ต่าง ๆ ของศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์

การใช้แสงของพื้นที่ในส่วนแสดงนิทรรศการ

ประเภทการให้แสงในส่วนแสดงมี 3 ประเภท คือ แสงธรรมชาติ แสงประดิษฐ์และแสงผสมระหว่างแสงธรรมชาติและแสงประดิษฐ์ โดยคุณสมบัติของแสงธรรมชาติย่อมก่อให้เกิดบรรยากาศที่เป็นธรรมชาติและมีชีวิตจิตใจ² แต่ควบคุมแสงได้ยาก ในขณะที่แสงประดิษฐ์ให้ความรู้สึกที่น่าสนใจ ควบคุมได้ง่าย แต่มักไม่ได้ความรู้สึกในการเป็นธรรมชาติ ดังนั้นการให้แสงในส่วนแสดง จึงจำเป็นต้องเลือกประเภทของแสงในลักษณะผสมให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายที่ต้องการสื่อในการแสดง

การให้แสงที่ต้องการสร้างบรรยากาศและสภาพแวดล้อม มักเป็นแสงลักษณะทางอ้อม (Indirect Light) ซึ่งสามารถใช้จุดกำเนิดแสงได้ทั้งจากระนาบส่วนล่าง ระนาบส่วนบนและระนาบทางตั้ง ในขณะที่การให้แสงเพื่อต้องการเน้นในสิ่งที่ต้องการแสดงจะใช้แสงลักษณะทางตรง (Direct Light) โดยสิ่งที่ต้องการแสดงกับฉากหลัง (Back Ground) หรือวัตถุที่อยู่ใกล้เคียงควรมีสีที่ตัดกัน³ ซึ่งรวมถึงการรับรู้ทางผิวสัมผัส (Pattern & texture) ที่ตัดกันด้วย

การรับรู้ของพื้นที่ในส่วนแสดงนิทรรศการ

การใช้พื้นที่ใช้สอยในส่วนแสดง นอกจากต้องวิเคราะห์จากขนาดของสิ่งที่แสดงแล้วยังจำเป็นต้องศึกษาในเรื่องต่าง ๆ เพื่อให้ได้วัตถุประสงค์ของการจัดแสดง ซึ่งมีผลกับขนาดพื้นที่ด้วย

1. มุมมอง (Vista)

โดยปกติมนุษย์จะมีความสูงเฉลี่ยมาตรฐานที่ 172 cm⁵ ระยะเวลามุมมอง⁴ (Cone of Vision) ที่สามารถหวังผลในระนาบนอนที่ 62 องศา (ซ้ายและขวา) และระนาบทางตั้งด้านบนที่ 50 องศา ด้านล่างที่ 70 องศา หากมีการหมุนคอหรือเอียงศีรษะก็จะเป็นผลให้ระยะเวลามุมมองของมนุษย์มากยิ่งขึ้น ดังนั้นระยะเวลามุมมองและความรู้สึกของมนุษย์จึงมีความสัมพันธ์กันอย่างมากต่อการรับรู้ (Perception) ที่ว่างทางสถาปัตยกรรมที่สื่อออกมาทางสิ่งที่แสดงอีกทอดหนึ่ง ตลอดจนมุมมองที่เน้นลำดับของสิ่งที่ต้องการแสดง (Sequence) เพื่อเชื่อมโยงหาที่ต่อเนื่องตลอดเวลา⁶

2. ระยะการชมสิ่งแสดง

ระยะการชมที่เหมาะสม จะขึ้นกับขนาดของสิ่งแสดงที่สัมพันธ์กันระหว่างความสูงและมุมมอง⁷ ตลอดจนระยะของทางสัญจรที่เอื้อและสัมพันธ์ต่อระยะการชม⁸

เชิงอรรถ (บทที่ 2)

* องค์การจัดตั้งศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ ที่มาจากหน่วยงานรัฐบาล หรือเอกชน มีความสำคัญมากในการกำหนดรูปแบบการบริหารงานของศูนย์ ฯ เนื่องจากมีแนวทางที่ค่อนข้างแตกต่างกัน ดังนั้นรูปแบบโครงสร้างการบริหารตลอดจนอัตรากำลัง ฯลฯ ของศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในวิทยานิพนธ์โครงการนี้จึงเป็นเพียงแนวทางศึกษา ที่ควรจะเป็นไปเพื่อการออกแบบเป็นสำคัญ

¹ Geoff Matthews , Museums and Art Galleries (Oxford : Butterworth - Heinemann Ltd , 1991) , P. 32.

*² ข้อมูลเฉลี่ยจากศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร

*³ ข้อมูลจากศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย

*⁴ เวทีคิดพื้นที่ร้อยละ 20 ของจำนวนผู้ใช้

*⁵ การวิเคราะห์พื้นที่ใช้สอยส่วนแสดงนี้เป็นการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยตามเนื้อหาสำคัญมากน้อยทางประวัติศาสตร์เท่านั้น ยังมีเงื่อนไขอื่นในการกำหนดพื้นที่และรูปแบบการแสดงอีก อาทิ เงื่อนไขรูปร่างของพื้นที่อาคารใกล้เคียง ตลอดจนสภาพแวดล้อม เป็นต้น

² จิรา จงกล , พิพิธภัณฑสถานวิทยา , หน้า 116.

³ เฉลิมพงษ์ นัยวัฒน์ , “ผลกระทบในการให้แสงโดยการใช้ความจ้าและความเปรียบต่างความเข้มของแสงเพื่อกำหนดวัตถุและความน่าสนใจ : กรณีศึกษาการจัดแสดงประติมากรรมในพิพิธภัณฑฯ” วิทยานิพนธ์ ปริญญาโท สาขาวิชาสถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2538) , หน้า 86-89.

⁴ Julius Panero & Martin Zelnik , Human Dimension & Interior Space (London : The Architectural Press Ltd., 1979) , P.286-287.

⁵ Geoff Matthews , Museums and Art Galleries , P.50.

⁶ I bid., P.56.

⁷ I bid., P.50-52.

⁸ I bid., P.53-57.

^{A1} Ernst Neufert , Architects' Data , 2nd ed. (London : Granada Publishing Limited., 1982) , P.248.

^{A2} Joseph De Chiara , Julius Panero and Martin Zelnik , Time - Saver Standards for Interior Design and Space Planning (Singapore : Mc Graw -Hill. International Editions, 1992) , P. 1107.

^{A3} Carl Bovill , Architectural Design : Integration of Structural and Environment Systems (New York : Van Nostrand Reinhold , 1991) , P.43.

^{A4} I bid., P. 4.

^{A5} Joseph De Chiara and John Handcock Callender , Time-Saver Standards for Building Types , 2nd ed. (Singapore : Mc Graw - Hill International Book Co ., 1983) , P. 345.

^{A6} I bid.

^{A7} สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ , กฎหมายอาคาร อาษา / 2538 (กรุงเทพฯ ฯ : บริษัทเมฆาเพรส จำกัด , 2538) , หน้า 3 - 31.

^{A8} เรื่องเดียวกัน , หน้า 3 - 172.

บทที่ 3

การวิเคราะห์โครงการในลักษณะเดียวกัน

ในการศึกษาและวิเคราะห์งานประเภทศูนย์ประวัติศาสตร์ หรือพิพิธภัณฑ์นี้ได้ทำการเลือกศึกษาในโครงการที่ได้ให้บริการจริงแล้ว และมีเนื้อหาในทิศทางที่วิทยานิพนธ์โครงการนี้จะดำเนินไป ซึ่งได้เลือกศึกษาและวิเคราะห์ถึง 2 โครงการ คือ พิพิธภัณฑ์เมืองลอนดอน (Museum of London) และศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา โดยทั้งหมดนี้จะมุ่งวิเคราะห์ในเรื่องการออกแบบเป็นส่วนสำคัญ

พิพิธภัณฑ์เมืองลอนดอน

สิ่งที่มุ่งแสดงของพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ คือ การแสดงความเป็นมาของชุมชนหลายกลุ่มที่เข้ามาตั้งรกรากในนครแห่งนี้ และแปรเปลี่ยนไปในช่วงเวลาต่าง ๆ¹ ซึ่งถือเป็นเมืองใหญ่ในประวัติศาสตร์อังกฤษ โดยแสดงวิวัฒนาการของเมืองลอนดอนตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์เมื่อครั้งมนุษย์เริ่มเข้ามาตั้งรกรากในลุ่มน้ำเทมส์² (Thames) จนกระทั่งชาวโรมันเข้ามายึดครองตรงบริเวณซิตี้ออฟลอนดอน (City of London) ซึ่งเป็นใจกลางมหานครในปัจจุบัน

ในการจัดเรื่องราวแสดงทางประวัติศาสตร์มีจุดที่น่าสนใจมากคือ ไม่ได้แสดงความสำคัญของวีรบุรุษคนใดคนหนึ่งโดยเฉพาะ แต่ได้มุ่งแบ่งตามความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญแต่ละช่วงเวลา เหตุการณ์สำคัญ³ จนมีผลให้เปลี่ยนแปลงทางกายภาพของเมือง

ภูมิหลังประวัติศาสตร์เมืองลอนดอน

ในการแสดงของพิพิธภัณฑ์ได้แบ่งเป็น 12 ยุค⁴ ดังนี้

1. ลอนดอนก่อนประวัติศาสตร์
2. ลอนดอนสมัยคนโรมันเข้ามาตั้งถิ่นฐาน
3. ยุคมีดของลอนดอน เนื่องจากการค้าที่รุ่งเรืองเสื่อมโทรมลง
4. ยุคชาวแซกซอน (Saxon) เข้ามาอยู่

5. ยุคกลางของลอนดอน เป็นช่วงการค้าขาย

6.7.8. ลอนดอนสมัยราชวงศ์ทิวดอร์ (Tudor) ถึงสมัยราชวงศ์สจวร์ต (Stuart) ซึ่งเป็นจุดเริ่มของการเป็นมหาอำนาจทางการค้าและยุคสมัยของผู้ปกครองคนสำคัญ อาทิ กษัตริย์เฮนรี (Henry) ที่ 3 พยายามแยกอังกฤษจากศาสนจักรยุโรป เหตุการณ์ที่เปลี่ยนกายภาพของเมือง เช่น การเกิดกาฬโรคครั้งใหญ่ อักคีภัยเผาเมืองถึง 4 ใน 5 จนต้องสร้างเมืองใหม่ การเกิดโรงละคร สวนสาธารณะสำหรับคนทั่วไป ระบบการจราจร ฯลฯ

9. ลอนดอนสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 18 ซึ่งมีประชากรเพิ่มเป็น 2 เท่า มีการพัฒนาที่ดินและชีวิตทางเศรษฐกิจ ตลาดหุ้น การประกวดและเครื่องเล่นบันเทิงรูปแบบต่าง ๆ กลางลานย่านสำคัญ (ทำนองงานภูเขาทองของเราซึ่งถูกลดค่าลงไปอย่างน่าเสียดาย)⁵

10. ลอนดอนสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 19* มีการเปลี่ยนแปลงกายภาพของเมืองอย่างมาก หมู่บ้านรอบ ๆ เมืองค่อย ๆ หายไปเกิดเป็นชานเมือง ย่านที่อยู่อาศัยใหม่พร้อมกับการพัฒนาระบบขนส่งมวลชน มีการสร้างสะพานลอนดอน (London Bridge) เพื่อข้ามแม่น้ำเทมส์ (Thames) การสร้างสถานีรถไฟใต้ดินเชื่อมย่านต่าง ๆ เข้าด้วยกัน การสร้างจุดหมายตา ที่สำคัญ อาทิ จตุรัสทราฟัลการ์ (Trafalgar Square) และหอนาฬิกาบิกเบน (Big Ben)

11. มหานครลอนดอนช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งถือเป็นเมืองหลวงของจักรวรรดิอันยิ่งใหญ่ที่สุดในโลก⁶ ศักยภาพของเมืองเป็นถึงเมืองท่าใหญ่มีสำนักงาน กิจการทำเรือ ขยายเครือข่ายระหว่างเมืองถึงระหว่างประเทศ

12. ลอนดอนสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 20 ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1-2 สามารถเห็นวิถีชีวิตคนลอนดอนเปลี่ยนแปลงมากหลังสงคราม ชนชั้นกลางเป็นเจ้าของบ้านมากขึ้น ความเจริญของชานเมือง ห้างสรรพสินค้าใหญ่ มีการแสดงการเสียชีวิตเหนือหอคอยและน้ำดาในยามที่เมืองลอนดอนถูกล้อมกลางอากาศโดยกองทัพนาซี

ข้อมูลโดยทั่วไปของพิพิธภัณฑ์เมืองลอนดอน

สถาปนิก	= บ. โพลล์ และ โมยา (Powell & Moya Ltd.)
ปีที่สร้าง	= 1965
ปีที่เปิดดำเนินการ	= 1976
ที่ตั้ง	= ใจกลางกรุงลอนดอน (City of London) ระหว่างศูนย์ศิลปะบาบีแคน (Barbican Centre) กับมหาวิหารเซนต์ปอล (St. Paul) โดยติดกับแนวกำแพงเมืองลอนดอนในสมัยโรมัน

- ความเป็นมา = ก่อนหน้านี้มีพิพิธภัณฑ์ ที่แสดงประวัติเมืองลอนดอนหลายแห่ง ซึ่งส่วนใหญ่ดำเนินการโดยเอกชน เนื้อหาและสิ่งแสดงกระจาดกระจายตามพิพิธภัณฑ์ขนาดย่อมในหลายแห่ง ในปี ค.ศ. 1960 เทศบาลนครลอนดอน ได้ร่วมกับกระทรวงศึกษาธิการและวิทยาศาสตร์อังกฤษ ทำการรวบรวมข้อมูล จัดตั้งโครงการพิพิธภัณฑ์เมืองลอนดอน (Museum of London) บริหารงานโดยเอกชน
- เนื้อที่ใช้สอย = นิทรรศการถาวร / ชั่วคราว
สวน เพาะพันธุ์ไม้ (Nursery Garden)
ห้อง บรรยาย สัมมนา
ร้านค้าของที่ระลึก
ภัตตาคาร , ร้านอาหาร
- ส่วนบริการอื่น = ปาฐกถา บรรยาย
ภาพยนตร์ เทศกาลดนตรี
ศูนย์ข้อมูล (Resource Centre) บริการทางโบราณคดี
บริการนำชมพิพิธภัณฑ์ , ทัวร์เมืองลอนดอน
กลุ่มสโมสรพิพิธภัณฑ์เมืองลอนดอน
ให้เช่าสถานที่จัดงานเลี้ยง

การวิเคราะห์ที่ตั้งอาคารและสภาพแวดล้อม

ที่ตั้งของพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ตั้งอยู่ใจกลางมหานครลอนดอน (City of London) โดยอยู่ระหว่างมหาวิหารเซนต์ปอล (St.Paul) กับศูนย์ศิลปะบาบิเคน (Barbican Centre)*² ซึ่งติดกับแนวกำแพงเมืองลอนดอนสมัยโรมัน นับเป็นจุดที่มีความสอดคล้องกับเนื้อหาการแสดงภายในอาคาร ขณะเดียวกันก็มีสภาพแวดล้อมที่เป็นเมืองใหม่ด้วย (เป็นย่านสำนักงานและศูนย์ศิลปะ) ลักษณะอาคารเป็นแบบเรียบง่าย โดยเป็นความสอดคล้องในการใช้งานที่ตรงไปตรงมา ไม่มีการคลี่คลายที่ว่างและรูปทรง (Space & Form) ของอาคารให้เป็นไปตามเนื้อหาประวัติศาสตร์ โดยเน้นลักษณะ ที่ว่าง (Space) ที่เป็นอเนกประสงค์ เนื่องจากอาคารตั้งอยู่ริมทางแยกจึงมีทางเข้าสู่ตัวอาคารในทิศทางต่างกันโดยการข้ามสะพานลอยเข้าสู่อาคารที่ชั้น 2 ก่อนจึงเดินชมชั้นล่างจากนั้นจึงเดินกลับขึ้นมายังส่วนโค้งทางเข้าซึ่งเป็นบริเวณร้านค้าของที่ระลึก การเข้าสู่อาคาร (Approach) ไม่น่าสนใจ เนื่องจากตั้งอยู่ในย่านธุรกิจ มีอาคารต่าง ๆ ปิดกั้นมุมมองเข้าสู่อาคาร ทำให้ ไม่สามารถเห็นได้ชัดในระยะไกล

การจัดพื้นที่ใช้สอยของโครงการ มีการแยกส่วนบริการที่ไม่เกี่ยวกับส่วนนิทรรศการออกจากกันเป็นกลุ่มชัดเจนตั้งแต่ ร้านอาหาร ร้านขายของและส่วนของอาคารสัมมนาและการศึกษา ส่วนจัดแสดงของนิทรรศการจะเดินเรียบโดยรอบสวนเพาะพันธุ์ไม้ (Nursery Garden) ที่เป็นทั้งจุดอ้างอิงและพักผ่อนสายตา ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของนิทรรศการด้วย การสัญจรเป็นแบบเส้นตรงต่อเนื่อง ในลักษณะวงก้นหอยจากทางเดินส่วนนอกสุดเข้าสู่ส่วนใน แต่ระหว่างการแสดงจะมีเนื้อหาสำคัญและน่าสนใจ (Climax) ทำให้รู้สึกน่าติดตามต่อไปให้จบ

สภาพของสถาปัตยกรรมภายใน มีการเน้นบรรยากาศการแสดงและอุปกรณ์การแสดงที่เข้าใจง่ายและน่าสนใจ มีการเชื่อมโยงเรื่องราวระหว่างสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกได้ดี ทั้งที่มุมมองภายนอกส่วนใหญ่เป็นสภาพแวดล้อมที่ขัดแย้งกับเนื้อหาการแสดง เนื่องจากเป็นย่านธุรกิจ การใช้ที่ว่าง (Space) จะเน้นในหลักการจัดนิทรรศการสมัยใหม่ที่นำเสนอ ซึ่งไม่จำเพาะเจาะจงถึงความเป็นเรื่องราวสมัยเก่า ทำให้ในบางครั้งไม่สามารถรับรู้เรื่องราวในอดีตได้ทาง ที่ว่าง (Space)³ นอกจากการรับรู้ที่ชัดเจนทางภาพและวัตถุจากสิ่งแสดงประเภทต่าง ๆ รูปแบบการนำเสนอค่อนข้างหลากหลายทำให้ไม่จำเจ

การวิเคราะห์เนื้อหาการแสดงสู่การออกแบบ

- ระนาบส่วนล่าง เป็นการจัดทางสัญจรเคลื่อนไหวตามหลักการจัดนิทรรศการสากลที่น่าสนใจ การแบ่งเนื้อหา (Theme) ด้วยความต่างของระนาบ (Step) และทางลาด ตลอดจนทิศทางการที่แตกต่างกัน มีการเน้นใช้วัสดุที่สอดคล้องกับเนื้อหาการแสดงหลัก อาทิ แนวทางเดินโบราณที่เป็นอิฐ ฯลฯ

- ระนาบทางตั้ง การนำเสนอส่วนใหญ่ จะจัดเนื้อหาการแสดงให้อยู่ในตู้ แต่สิ่งที่นำเสนอคือการเปิดช่องเพื่อสื่อเนื้อหาทางสถาปัตยกรรมภายในสู่สภาพแวดล้อมภายนอก ตลอดจนการจัดห้องชมขนาดเล็กเพื่อรับผู้เข้าชมเป็นกลุ่มย่อยเพื่อชมสิ่งแสดงที่มีความสำคัญ อาทิ เหตุการณ์เพลิงไหม้ครั้งใหญ่ (Great Fire) ทำให้ผู้เข้าชมซาบซึ้งในเหตุการณ์ได้ดี

- ระนาบส่วนบน โดยทั่วไปจะเป็นลักษณะโปร่ง (Open Space) และใช้สีที่กลมกลืนกับบรรยากาศที่สว่าง (สีค่า) เนื่องจากไม่ต้องการเน้นและไม่ไปแข่งกับสิ่งที่จะแสดง อีกทั้งสามารถติดตั้งอุปกรณ์ทางคันทันเทคนิคได้สะดวกตลอดจนการซ่อมบำรุง ในกรณีที่ต้องการเน้นทางเดินหรือจุดที่ส่งเสริมการแสดง อาทิ ทางเดิน (Corridor) ฯลฯ ก็ได้ใช้ระนาบส่วนบนนี้ช่วยเน้นให้น่าสนใจ

- สิ่งที่แสดง ส่วนใหญ่มักเป็นตู้ หรือแท่นโดยมีสิ่งที่แสดงอยู่ภายใน ถ้าเป็นสิ่งแสดงที่สำคัญจะจัดแสดงลอยตัว ในกรณีที่ต้องการเน้นเหตุการณ์จะสร้างที่ว่าง (Space) ในบริเวณนั้น และติดตั้งสิ่งที่เป็นหลักฐานที่เกิดในเหตุการณ์ ตลอดจนการรับรู้ทางเสียงและบรรยากาศที่สอดคล้อง

คล้องกัน สิ่งที่แสดงที่เป็นป้ายสำหรับอ่านมีมากเกินไปในบางหัวข้อทำให้รู้สึกไม่น่าสนใจ ถึงแม้จะมีการออกแบบแผ่นป้ายและเน้นด้วยแสงที่ดีก็ตาม

ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา

การแสดงเนื้อหาของศูนย์แห่งนี้ มุ่งแสดงเนื้อหาจากผลสรุปเหตุการณ์ต่างๆ ในสมัยอยุธยา โดยมีกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีในช่วงเวลานั้น ในขณะที่ปัจจุบันฐานะของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นเมืองเก่าสำคัญที่น่าศึกษา ดังนั้นการดำเนินเนื้อหาการแสดงจึงมีผลสรุปที่ชัดเจน^{*4} ผู้ชมสามารถเข้าใจภาพรวมของพระนครแห่งนี้ได้โดยง่าย แต่ไม่สามารถทราบวิวัฒนาการของเมืองได้ซึ่งมีอายุยาวนานถึง 417 ปี ของการเป็นศูนย์กลางราชอาณาจักร เหตุผลสำคัญอีกประการหนึ่งที่ไม่ได้เป็นการแสดงเนื้อหาไปตามระยะเวลาวิวัฒนาการของเมืองนอกจาก ที่กล่าวแล้วข้างต้น คือ การเรียงลำดับเหตุการณ์ของอยุธยา มีความน่าสนใจน้อยกว่า อีกทั้งพื้นที่ตั้งของศูนย์ฯ (ซึ่งได้รับจากการบริจาค) มีขนาดค่อนข้างจำกัด ทำให้มีการแบ่งพื้นที่การแสดงเป็น 2 สถานที่ซึ่งอาจสร้างความสับสนและความไม่สะดวกแก่ผู้เข้าชม อีกทั้งการดำเนินงานของศูนย์ฯ เองก็อาจประสบปัญหาเช่นกัน

ภูมิหลังประวัติศาสตร์

ในการแสดงของศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยานี้ ได้แบ่งหัวข้อที่เกิดจากผลสรุปเรื่องราว (Thematic) เป็น 5 หัวข้อดังนี้

1. พระนครศรีอยุธยาในฐานะราชธานี แสดงความรุ่งโรจน์ของอยุธยาในฐานะเมืองหลวง มีการแสดงพระราชวังโบราณ วัดที่มีความสำคัญในอดีตตลอดจนเพนียดคล้องช้าง ฯลฯ
2. กรุงศรีอยุธยาในฐานะเมืองเก่า แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับนานาประเทศโดยมีเรือสำเภาไทยจำลองสมัยอยุธยา และจำลองบริเวณป้อมเพชร ซึ่งแสดงวิถีชีวิตตลาดและการค้าในกรุงศรีอยุธยา ฯลฯ
3. อยุธยาในฐานะศูนย์กลางอำนาจทางการเมืองการปกครอง แสดงอยุธยาในฐานะศูนย์กลางของเมืองสำคัญต่าง ๆ แสดงพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ ความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชน โดยแสดงพิธีอินทราภิเษก พิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา พระราชพิธีแห่พระกฐิน อิทธิพลความเชื่อในเรื่องไตรภูมิ ทศชาติชาดก ฯลฯ

4. ชีวิตชาวบ้านไทยสมัยก่อน แสดงความเป็นอยู่ ความเชื่อ พิธีกรรม มีการแสดง หมู่บ้านไทยจำลอง จิตรกรรมฝาผนัง ชีวิตชุมชนชาวบ้าน การ โคนจุก แต่งงาน การละเล่นของเด็ก ภาพทุกพิภพ ฯลฯ

5. ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับต่างประเทศ แสดงภาพแผนที่เมืองอยุธยาที่วาดโดยชาวต่างชาติ เอกสารติดต่อกับต่างชาติ ภาพวาดชุมชนและบุคคลสำคัญ ชาวต่างชาติที่ปรากฏในประวัติศาสตร์อยุธยา เป็นต้น

ข้อมูลโดยทั่วไปของศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา

สถาปนิก	: บ. นิกเคน เซกไก (Nikken sekkai) และ บ. สถาปนิกไทย 7 บริษัท
ปีที่เปิดดำเนินการ	: พ.ศ. 2533
ที่ตั้ง	: อาคารหลัก (หัวข้อที่ 1-4) ถ.โรจนะ ในเกาะเมืองอยุธยา อาคารผนวก (หัวข้อที่ 5) หมู่บ้านญี่ปุ่น ต.เกาะเรียน อ.พระนครศรีอยุธยา
ความเป็นมา	: เกิดจากความร่วมมือระหว่างรัฐบาลไทยและรัฐบาลญี่ปุ่น เพื่อจัดตั้งให้เป็นสถาบันศึกษาวิจัยระดับชาติเกี่ยวกับความเป็นกรุงศรีอยุธยา (ในลักษณะองค์รวม) เมื่อครั้งเป็นราชธานี โดยผ่านการจัดนิทรรศการที่สามารถสร้างความเข้าใจ ได้ทั้งทางเนื้อหาและความรู้สึกจากที่ว่าง (Space)
พื้นที่โครงการ	: อาคารหลัก - 6 ไร่ 1 งาน 12 ตารางวา อาคารผนวก - 1 ไร่ 2 งาน 17 ตารางวา (หากรวมพื้นที่ของสมาคมไทย-ญี่ปุ่นจะมีที่รวม 6 ไร่ 4 งาน 47 ตารางวา)
เนื้อที่ที่ใช้สอย	: อาคารหลัก มีพื้นที่ 2,773 ม ² ชั้นล่าง - ส่วนสำนักงาน ห้องสมุด ห้องเตรียมการแสดงและเก็บของ ตลอดจนจอนลานในร่ม ชั้นบน-ส่วนแสดงนิทรรศการ พื้นที่ 1,100 ม ² และห้องอเนกประสงค์เพื่อการจัดแสดงนิทรรศการชั่วคราวหรือการบรรยาย จุคนได้ 100 คน อาคารผนวกมีพื้นที่ 282 ม ² เป็นอาคารชั้นเดียวจัดนิทรรศการหัวข้อที่ 5 เท่านั้น พื้นที่แสดง 167 ม ² อาคารตรงกันข้ามคือ อาคารภัตตาคารและร้านค้า
ส่วนบริการอื่น	: ป่ารุกดา บรรยาย สัมมนา การประชุมเชิงปฏิบัติการ บริการข้อมูลทางประวัติศาสตร์เมืองอยุธยา

การวิเคราะห์อาคารและสภาพแวดล้อม

เป็นการออกแบบตามสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ที่ประสานความเป็นไทย (อยุธยา) ได้อย่างน่าสนใจ โดยเน้นประโยชน์ใช้สอยของอาคารที่มีสภาพแวดล้อมบรรยากาศของอยุธยาซึ่งเป็นบริเวณร้อนชื้น อาทิการรังสรรค์ (Create) อาคารให้มีลักษณะเป็นได้ถูกลงกว้างและสามารถใช้งานได้ตามวัตถุประสงค์การใช้งาน กล่าวคือสามารถใช้เป็นที่นั่ง และจัดนิทรรศการหรือการแสดงต่าง ๆ ตลอดจนการกำหนดให้มีสระน้ำอยู่ ณ ที่ตั้งของอาคาร ทำให้ช่วยเสริมบรรยากาศของความ เป็นสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่มักพบได้ตามเมืองอยุธยาและจังหวัดใกล้เคียงที่ยังพอหลงเหลืออยู่ ทั้งยังเป็นการช่วยระบายความร้อน และเพิ่มความเย็นตลอดจนความสว่างมาให้กับอาคารและสภาพแวดล้อมของศูนย์ฯ อยุธยาอีกด้วย

การเข้าสู่โครงการ (Approach) ในส่วนของอาคารหลักถือเป็นจุดที่สอดคล้องกับการเดินทางเข้าสู่เกาะเมืองอยุธยาทางเส้นทางหลัก (ถนนสายเอเชีย) เป็นแกนเส้นตรงจากนอกเกาะเข้าสู่ในเกาะเมือง ถึงแม้ว่าจุดที่เข้าสู่ภายในของศูนย์ฯ (Access To Site) จะอยู่ติดกับแกนหลักของถนน แต่ก็ไม่ทำให้ผู้คนที่ผ่านบนถนนสามารถเห็นศูนย์ฯ ในระยะไกลได้ ทั้งนี้เนื่องจากตัวอาคารที่ลอยร่นลึกเข้าไปจากถนนมาก ทั้งที่มีการเชื่อมอาคารทางเดิน จากด้านหน้าศูนย์ฯ เข้าสู่ตัวอาคารจัดแสดงก็ตามแต่ไม่มีการเชื่อมแกนของมุมมองจากถนนสู่ภายในศูนย์ฯ

การเข้าสู่โครงการ (Approach) ในส่วนอาคารผนวกไม่โดดเด่นเหมือนส่วนอาคารหลัก เนื่องจากเป็นทางค่อนข้างเตาะตามแม่น้ำ อีกทั้งอยู่นอกเกาะเมือง แยกจากแกนถนนหลักของจังหวัด ทางเข้าสู่ภายในศูนย์ฯ (ส่วนอาคารผนวก) นี้ สามารถเข้าได้ 2 ทางคือ ทางบกและทางน้ำ ทางบก เป็นถนนสายย่อย คดเคี้ยว ระยะมุมมอง (Vista) จากถนนสู่ภายในศูนย์ฯ ไม่ชัดเจนนัก แต่แก้ปัญหาโดยการสร้างป้อมยามให้เข้ากับเนื้อหาของศูนย์ฯ เพื่อดึงดูดสายตา ทางน้ำถึงแม้ว่าตัวอาคารจะลอยร่นเข้าไปจากริมแม่น้ำ แต่ก็มีการสร้างทำนน้ำเพื่อดึงดูดสายตาและรับนักท่องเที่ยวได้ อีกทาง การเข้าสู่ศูนย์ฯ (Access to Site) ส่วนอาคารผนวกมีการเชื่อมเรื่องราว (Abstract) และการใช้งาน (Function) ตั้งแต่ทางเข้า (ทั้งทางบกและทางน้ำ) ไปสู่ตัวอาคารและสภาพแวดล้อมทั้งหมด โดยผนวกแนวคิดพื้นฐานปรัชญาของญี่ปุ่น (ที่สู่การออกแบบ) ผสานกับสภาพแวดล้อมพื้นถิ่นของอยุธยา (เนื่องจากที่ตั้งส่วนนี้เป็นบริเวณหมู่บ้านญี่ปุ่นในอดีตและสนับสนุนโดยรัฐบาลญี่ปุ่น) ตัวอาคารสอดรับกัน กับสภาพแวดล้อมเนื่องจากการเชื่อมแกน (Axis) ต่าง ๆ ตลอดจน รูปร่างและรูปทรง (Shape & Form) ของอาคารที่ชัดเจน ลักษณะอาคารดูโดดเด่นแต่ก็สัมพันธ์กับธรรมชาติได้ดี⁵ โดยเฉพาะการเข้าสู่โครงการ (Approach) จากกลางแม่น้ำ

จุดที่น่าสนใจของศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา (ทั้งอาคารหลักและอาคารผนวก) ก็คือ การเชื่อมเนื้อหาและอธิบายความหมายทางสถาปัตยกรรมทั้งภายในและภายนอกได้อย่างเป็นเอกภาพ ส่งผลถึงภาษาทางสถาปัตยกรรมที่ชัดเจนต่อสภาพแวดล้อมโดยรวมของศูนย์ฯ

การวิเคราะห์เนื้อหาการแสดงสู่การออกแบบ

เนื่องจากเนื้อหาของศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา (ทั้งอาคารหลักและอาคารผนวก) เป็นเนื้อหาจากการสรุปเป็นหัวข้อต่าง ๆ ที่สำคัญ ดังนั้น ในการแสดงแต่ละหัวข้อจึงสามารถจบในตัวเองได้และไม่จำเป็นต้องชมตามลำดับในแต่ละหัวข้อ แต่ก็ไม่สามารถมองเห็นความต่อเนื่องของเนื้อหาได้ ถึงกระนั้นก็ตามการเชื่อมความสัมพันธ์ของที่ว่าง (Space) ระหว่างหัวข้อการแสดง⁶ ออกไปสู่สภาพแวดล้อมภายนอก (Interior Speaks Out Exterior) ได้มีส่วนสำคัญมากในการสร้างความรู้สึกร่วม (Feeling) ที่มีต่อเนื้อหาการแสดง ทั้งในรูปแบบของแกน (Axis) ไปสู่ที่ว่าง (Space) รูปทรง (Form) และตัววัสดุ (Material) ที่แสดง ฯลฯ ประสานกับการนำเทคนิคการแสดงที่น่าสนใจและสามารถเข้าใจได้ง่ายด้วยตนเอง มีการควบคุมแสงสีให้เกิดบรรยากาศในการจัดแสดง ในขณะที่เสียงแทบจะไม่สามารถควบคุมได้ เนื่องจากการจัดที่ว่าง (Space) ที่โล่งตลอด (ถึงแม้จะได้สัดส่วนแต่ก็มีอาจกั้นเสียงรบกวนจากการแสดงของหัวข้อการแสดงอื่นได้) ตลอดจนการไม่สามารถควบคุมระดับความดังของเสียง (Volume) จากผู้แสดง อีกทั้งการเปิดโล่งของที่ว่าง (Space) ยังทำให้เกิดความรู้สึกพลุกพล่านอันส่งผลให้ขาดสมาธิในการชม ยามที่มีผู้เข้าชมเป็นจำนวนมาก

- ระบายส่วนล่าง เป็นการจัดทางสัญจรที่มีแกนหลักเข้าชมที่ชัดเจน (Main Axis) เพื่อแจกจ่ายไปยังหัวข้อต่าง ๆ ตลอดจนความสัมพันธ์ที่สอดคล้องระหว่างแกนหลักไปสู่เนื้อหาของหัวข้อที่สำคัญในการจัดแสดง การแยกระดับ (Step) เพื่อเน้นความสำคัญและความเป็นสัดส่วนในแต่ละหัวข้อ อีกทั้งประเภทและสีวัสดุในส่วนทั่วไป ที่ดูเรียบง่าย และส่งเสริมสิ่งที่จัดแสดง

- ระบายทางตั้ง มีการนำเสนอรูปแบบที่หลากหลาย ตั้งแต่การแสดงทั้งผนัง การรังสรรค์ที่ว่าง (Create Space) ที่ตั้งด้วยแนวซุ้มไปสู่สิ่งที่มุ่งหมายแสดงตลอดจนแนวกันของผนังโบราณ (สมัยอยุธยา) เจาะช่องหน้าต่าง ซึ่งนอกจากเป็นการกั้นเนื้อหาการแสดงให้เห็นเป็นสัดส่วนแล้วยังสามารถสร้างให้เกิดบรรยากาศและความรู้สึกร่วมกับสิ่งที่ต้องการแสดง สิ่งที่น่าสนใจมากคือการจัดแนวทางตั้งจากแกนหลัก (Main Axis) ไปสู่ใจกลางของห้องแสดงที่มีมุมมองไปสู่หัวข้อต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับสายตาในลักษณะมุมกว้าง (Panorama) ขณะเดียวกันแนวแกนหลักที่ไปสู่สิ่งที่เน้นแสดงในเนื้อหาหัวข้อสำคัญ (Climax Theme) ก็ยังสามารถดึงดูดสายตาผู้เข้าชมได้ สิ่งที่น่าสนใจอีกประการคือ การเชื่อมเนื้อหาสิ่งที่แสดงออกไปสู่สภาพแวดล้อมภายนอก ผ่านช่องกระจกที่ -

เน้นมุมมองไปสู่สิ่งซึ่งต้องการสื่อความหมายที่อยู่ภายนอกส่วนประกอบของสภาพแวดล้อมต่าง ๆ (Interior Speaks Out Exertior) อาทิ ส่วนของสถาปัตยกรรม สระน้ำตลอดจนลาน โถง ฯลฯ

- ระนาบส่วนบน โดยทั่วไปใช้สีกลางที่ไม่ขัดแย้งกับสิ่งที่ต้องการแสดง การใช้ที่ว่าง (Space) ส่วนบนนี้ จะเน้นมุมมองจากแกนหลัก (Main Axis) ที่กดเข้าไปสู่โถงส่วนแสดงที่เปิดโล่ง ด้วยมุมมองสอดรับกับสายตาในมุมมอง (Vista) ขององศาเงยซึ่งสอดรับกับแนวมุมมองกว้างทางตั้ง (Panorama) ทำให้มุมมองจากจุดโถงนี้กว้างใหญ่ทั้งแนวตั้งและระนาบส่วนบน มีการใช้เนื้อหาการแสดงประกอบกับระนาบส่วนบนนี้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการรับรู้ในทุกระนาบ ตลอดจนสามารถสร้างบรรยากาศในเนื้อหาที่มีความสำคัญและน่าสนใจมากขึ้น อีกทั้งการนำเสนอธรรมชาติจากภายนอกมาใช้เพื่อสร้างบรรยากาศโดยรวมในลักษณะของแสงทางอ้อม (Indirect Light)

- สิ่งที่แสดง การนำเสนอรูปแบบจะเน้นสื่อด้วยวัตถุสิ่งทีสื่อความหมายในเนื้อหานั้น ๆ โดยเฉพาะขนาดและรูปร่างที่เป็นเนื้อหาสำคัญของหัวข้อ สิ่งที่แสดงส่วนย่อยในหัวข้อการแสดง มักมีรูปแบบที่หลากหลาย ทำให้รู้สึกเพลิดเพลิน และต้องการทราบในเนื้อหานั้น อาทิ แทนแสดงสภาพอยุธยาในอดีต จอภาพชนิดต่าง ๆ ตลอดจนรูปทรงของสิ่งที่แสดง (Stand Furniture) สอดคล้องกับเรื่องราวที่แสดง แผ่นป้ายสำหรับคูประกอบที่มีไม่มากทำให้ผู้ชมไม่รู้สึกเบื่อในยามต้องอ่าน

ตารางที่ 5

แสดงการเปรียบเทียบข้อมูลโครงการในลักษณะเดียวกัน

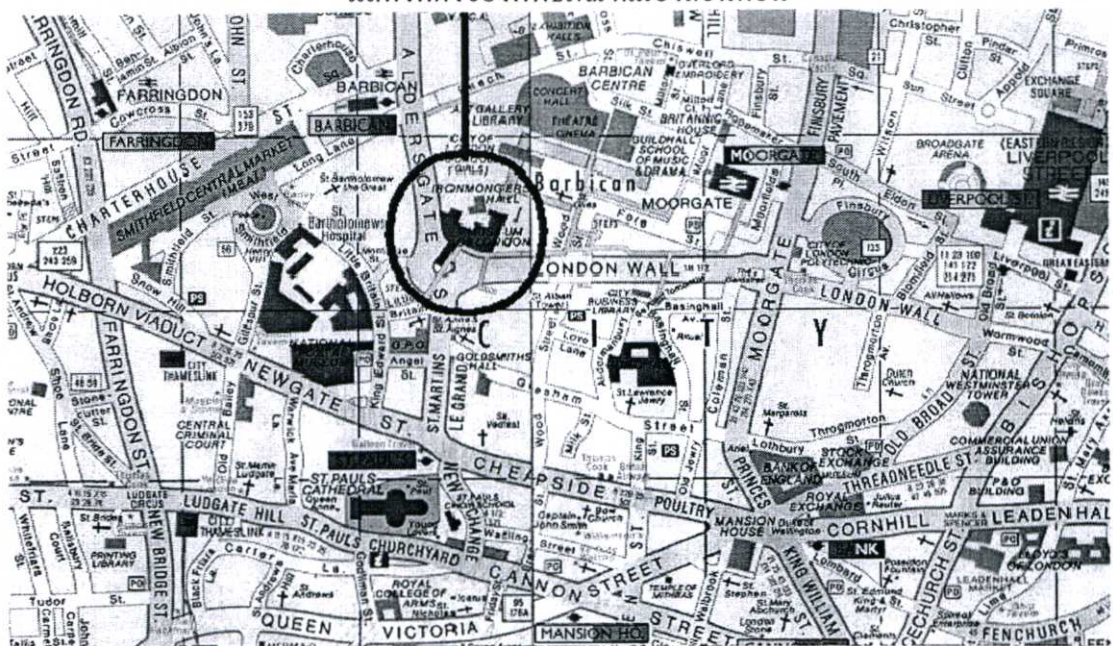
โครงการ \ เปรียบเทียบ	พิพิธภัณฑ์เมืองลอนดอน	ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา
ที่ตั้ง (Site)	เมืองเก่า	เมืองเก่า
อาคาร	ใหม่	ใหม่
ระยะเวลา	มากกว่า 2,000 ปี	600 ปี
ลักษณะการจัดแสดง	การเรียงลำดับเนื้อหาการแสดง (Chronological)	การสรุปเนื้อหาการแสดง (Thematic)
หัวข้อเริ่มการแสดง (Beginning)	ลอนดอนก่อนประวัติศาสตร์ (Prehistoric)	พระนครศรีอยุธยาในฐานะ ราชธานี ^{*7} (หัวข้อที่ 1)
เนื้อหาที่สำคัญ (Climax)	เหตุการณ์เพลิงไหม้ครั้งใหญ่ การถูกโจมตีในช่วงสงครามโลก	พระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา พระราชพิธีอินทราภิเษก (หัวข้อที่3)

ตารางที่ 5 (ต่อ)

โครงการ \ เปรียบเทียบ	พิพิธภัณฑ์เมืองลอนดอน	ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา
หัวข้อท้ายการแสดง (Ending)	ลอนดอนช่วงคริสต์ศตวรรษ ที่ 20	ชีวิตชาวบ้านไทย (อยุธยา) สมัย ก่อน (หัวข้อที่ 4)
ทางสัญจร(Circulation)	ก้นหอย (Spiral) ประกอบด้วย แนวตรงและลานกลาง	ทางตรงและโถงแผ่รูปพัด (Linear, Fan-Shaped Hall)
ศักยภาพของที่ตั้ง (Site)	<ul style="list-style-type: none"> - เป็นส่วนหนึ่ง (Fragment) ที่สำคัญของประวัติศาสตร์ เมืองลอนดอน - การนำองค์ประกอบของ กำแพงเมือง (Londonwall) ผนวกเป็นส่วนหนึ่งของ พิพิธภัณฑ์ 	<ul style="list-style-type: none"> - หัวข้อ 1-4 อยู่ติดถนนสาย หลักที่เชื่อมเกาะเมือง - หัวข้อ 5 ติดแม่น้ำ ทำให้ สามารถรับรู้อารยศาสตร์ (ริมน้ำ) ของเมืองในอดีต

ภาพที่ 1

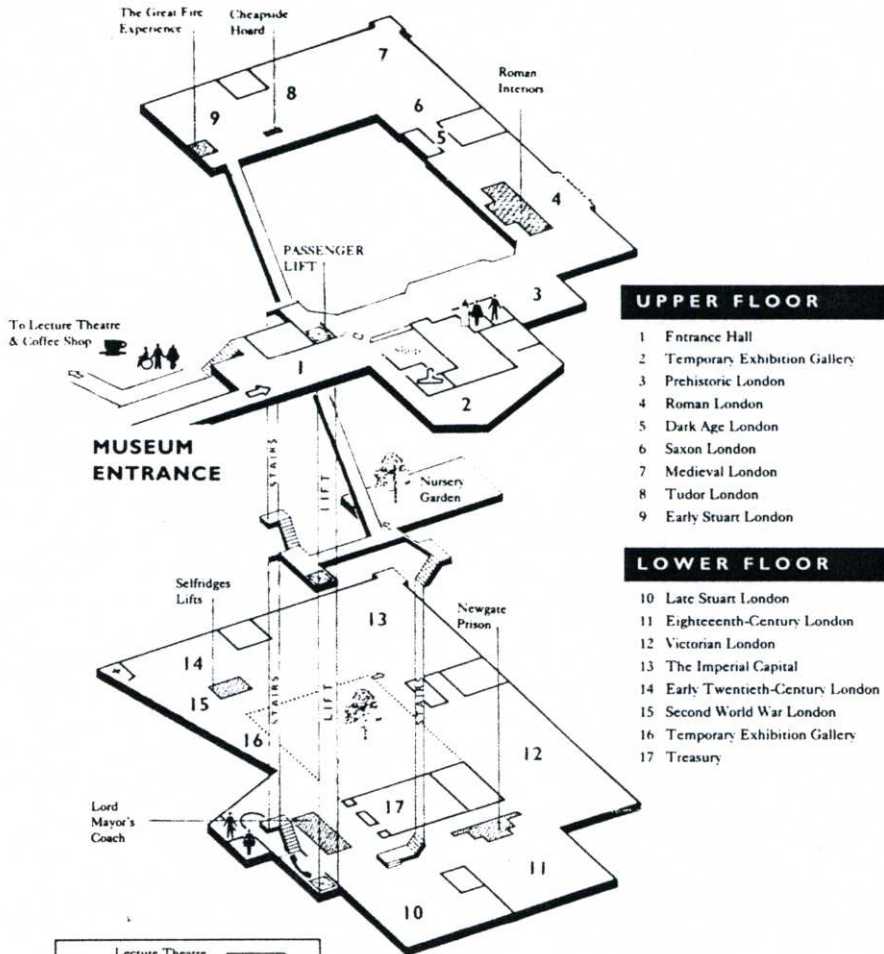
แสดงที่ตั้งของพิพิธภัณฑ์เมืองลอนดอน

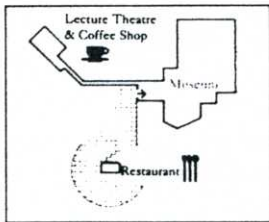

ภาพที่ 3

แสดงการจัดผังเนื้อหาส่วนต่างๆ ของพิพิธภัณฑ์เมืองลอนดอน

Please note that light levels in some galleries have to be kept low in order to preserve delicate materials.

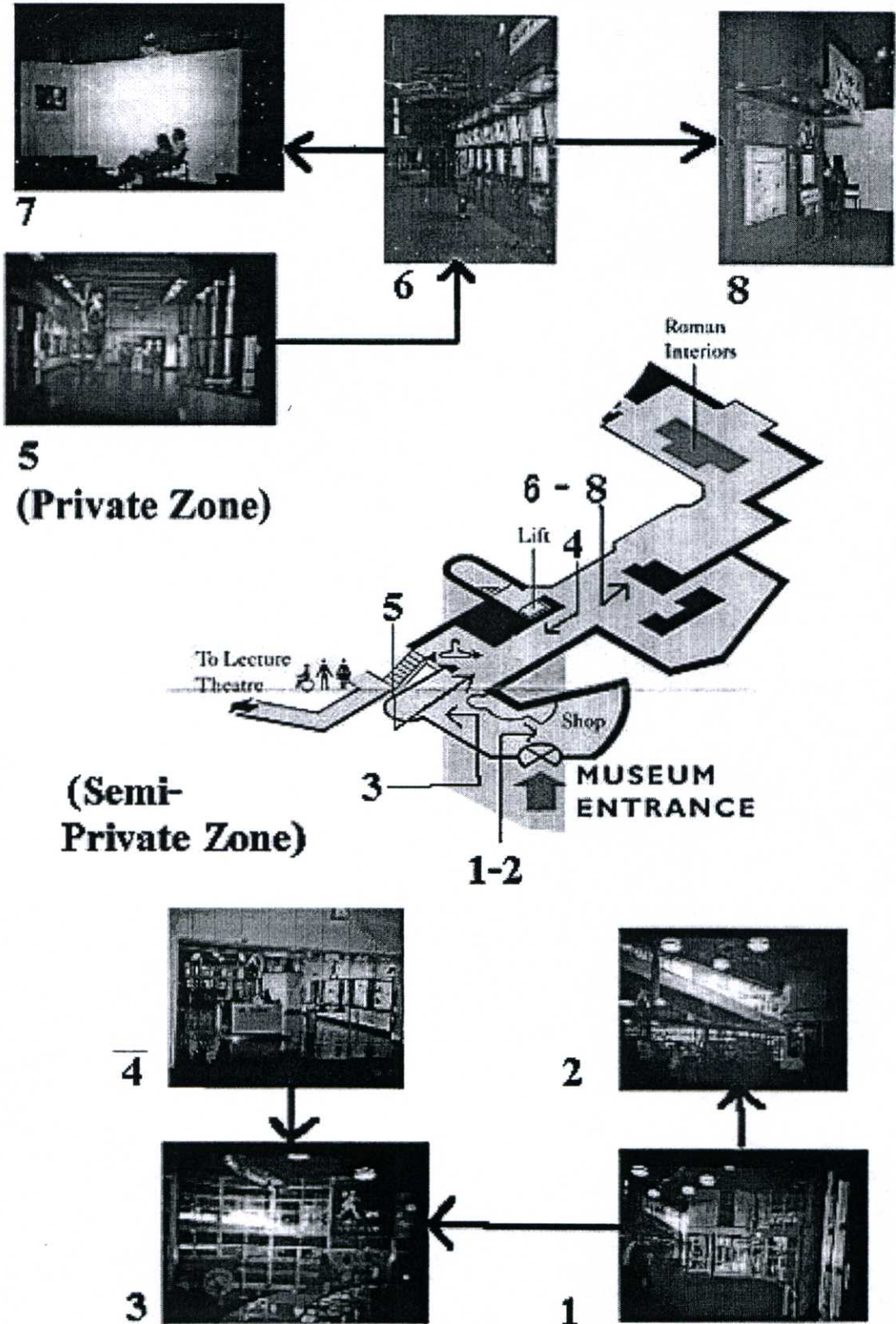

museum of LONDON London Wall, London EC2Y 5HN

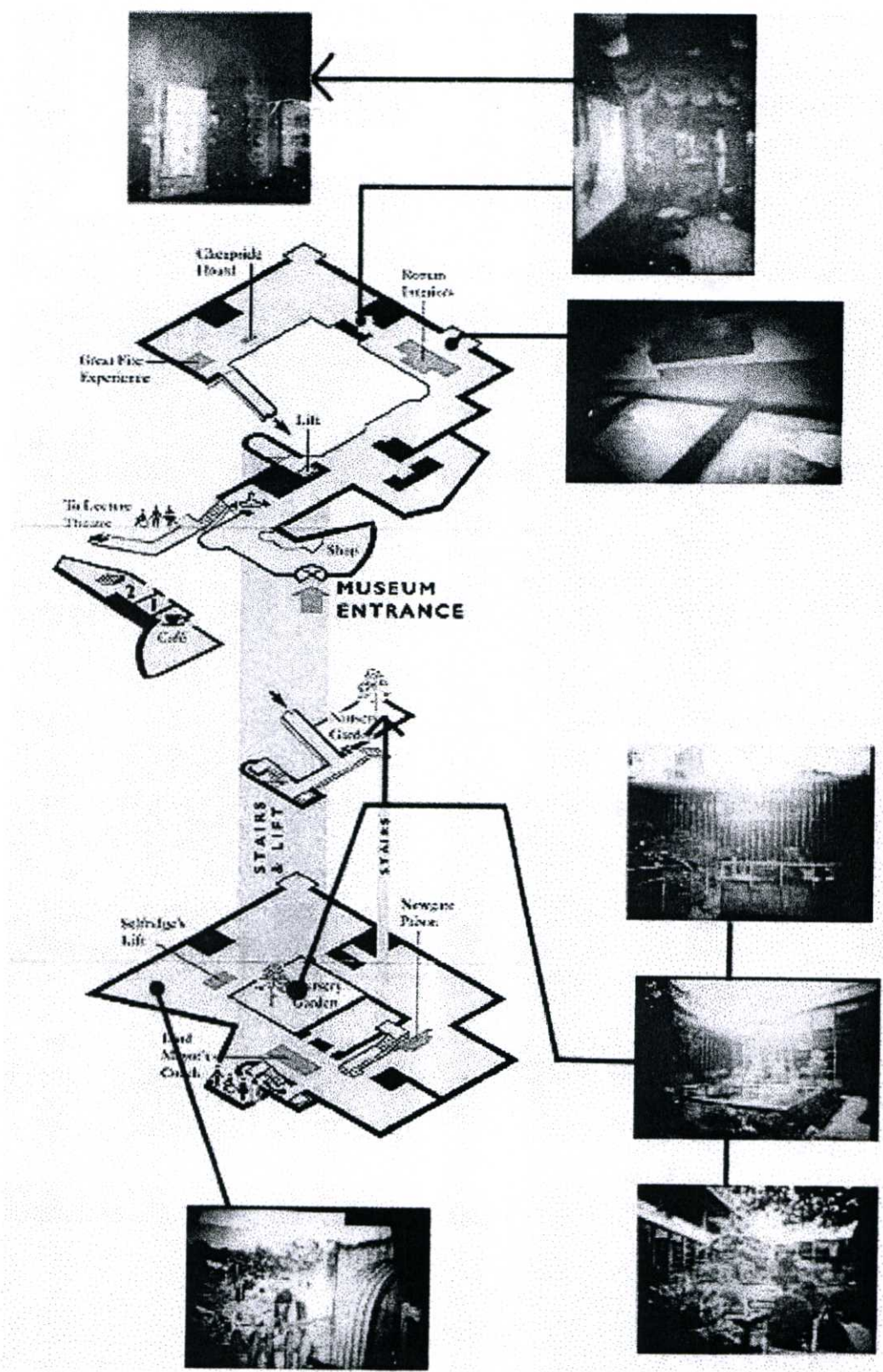
For further information, please telephone 071-600 3699 ext 240.

ภาพที่ 4

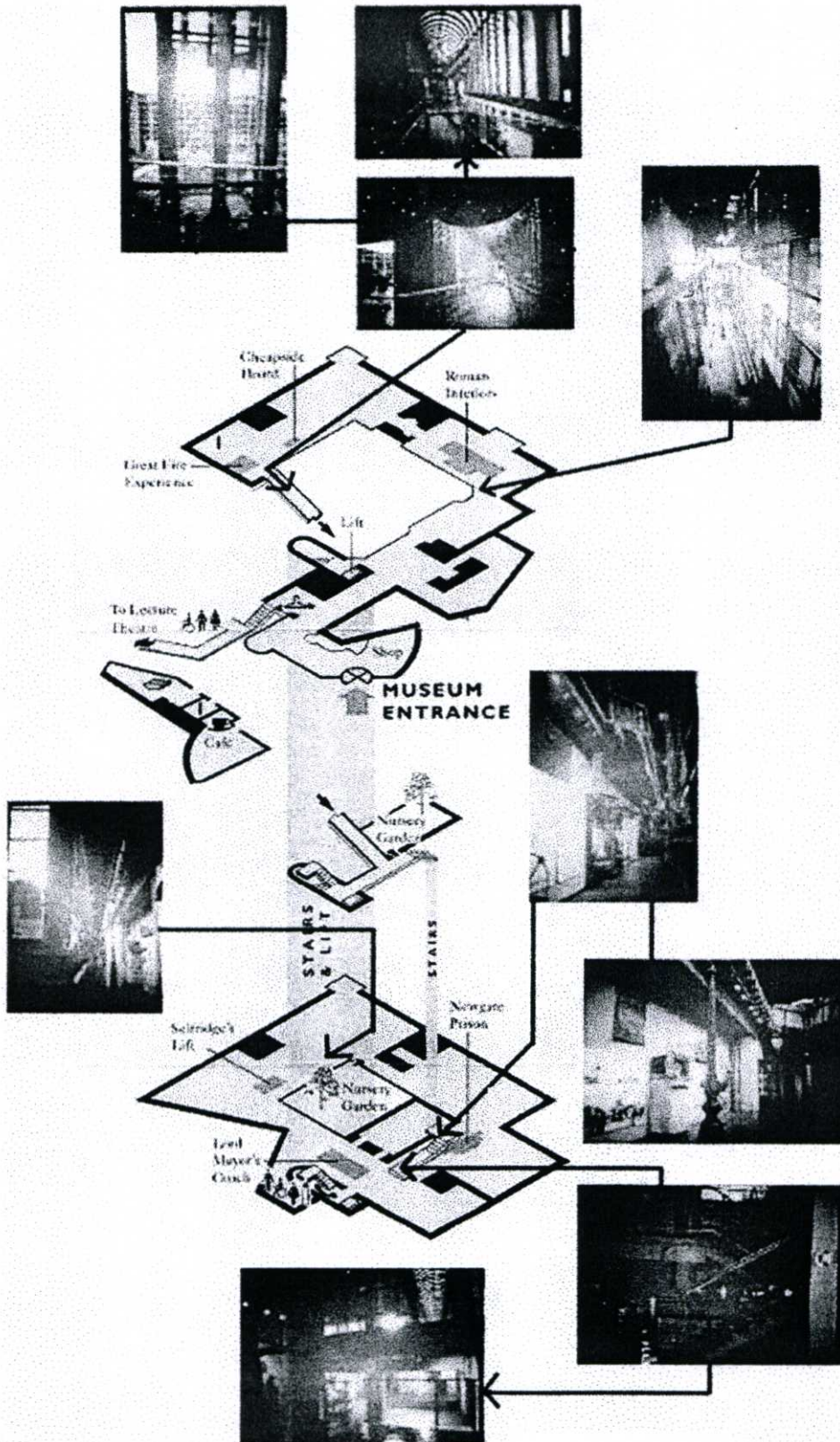
แสดงสภาพสถาปัตยกรรมภายในของพิพิธภัณฑ์เมืองลอนดอน

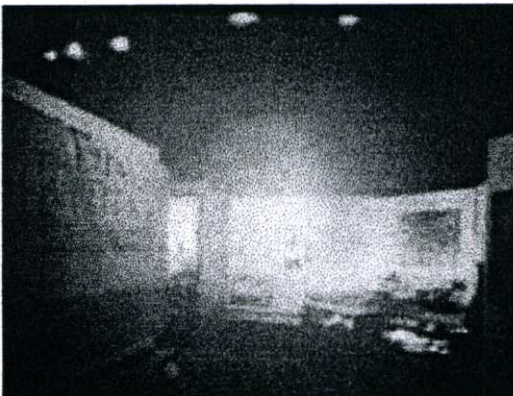
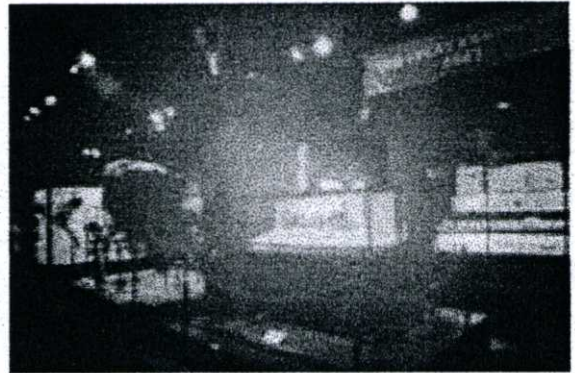
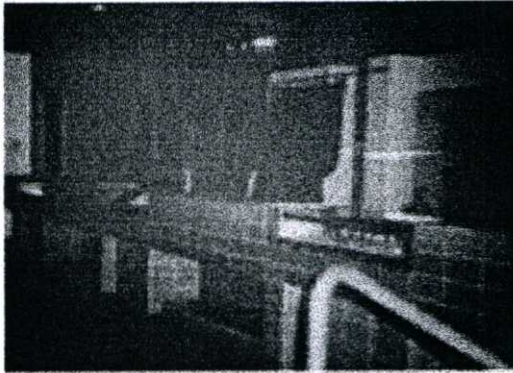
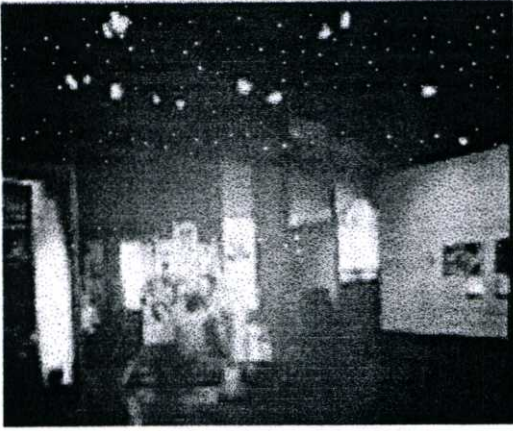
ภาพที่ 4 (ต่อ)

ภาพที่ 4 (ต่อ)

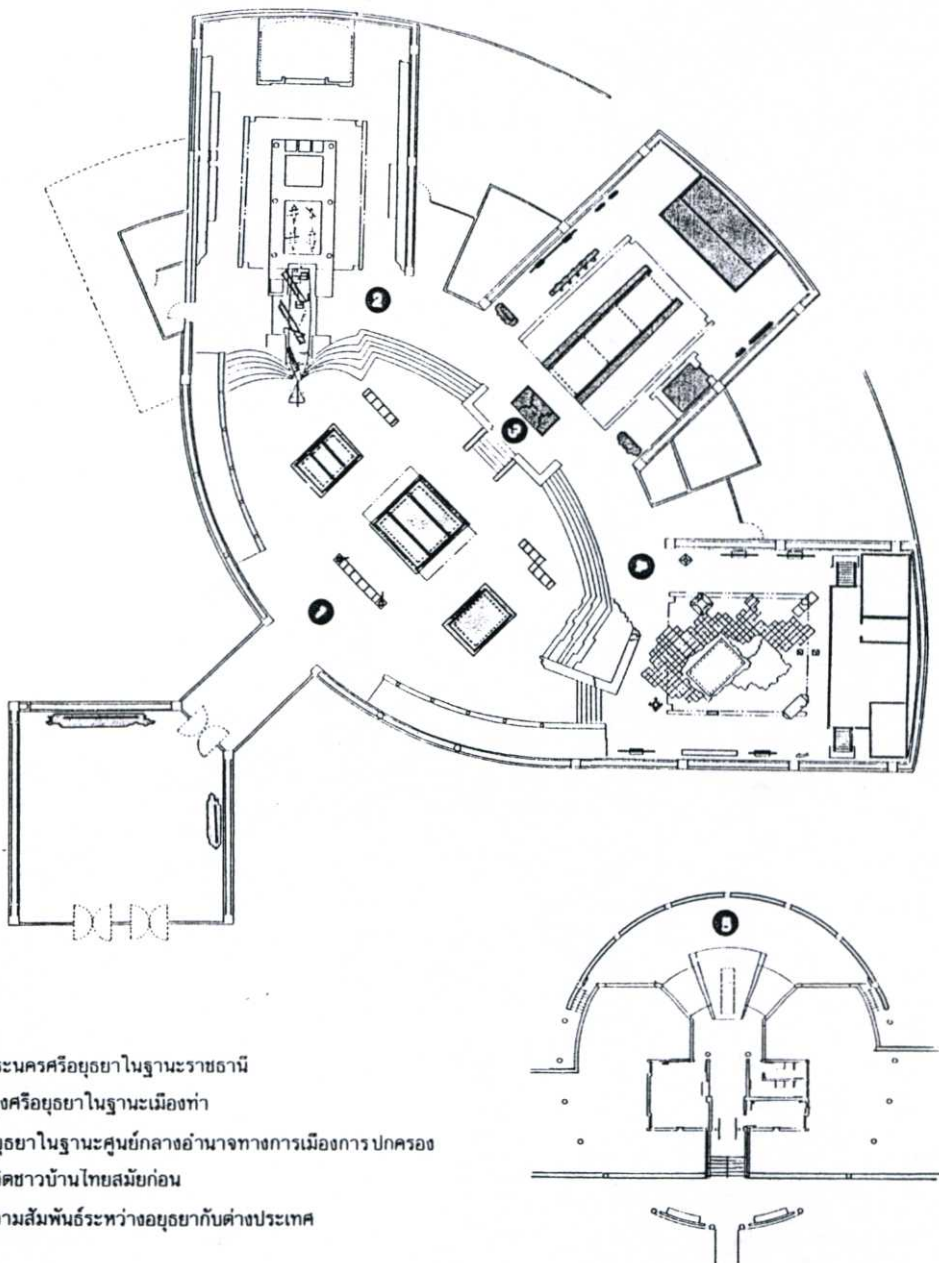
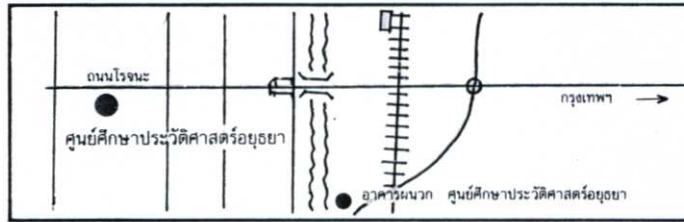

ภาพที่ 4 (ต่อ)

ภาพที่ 5

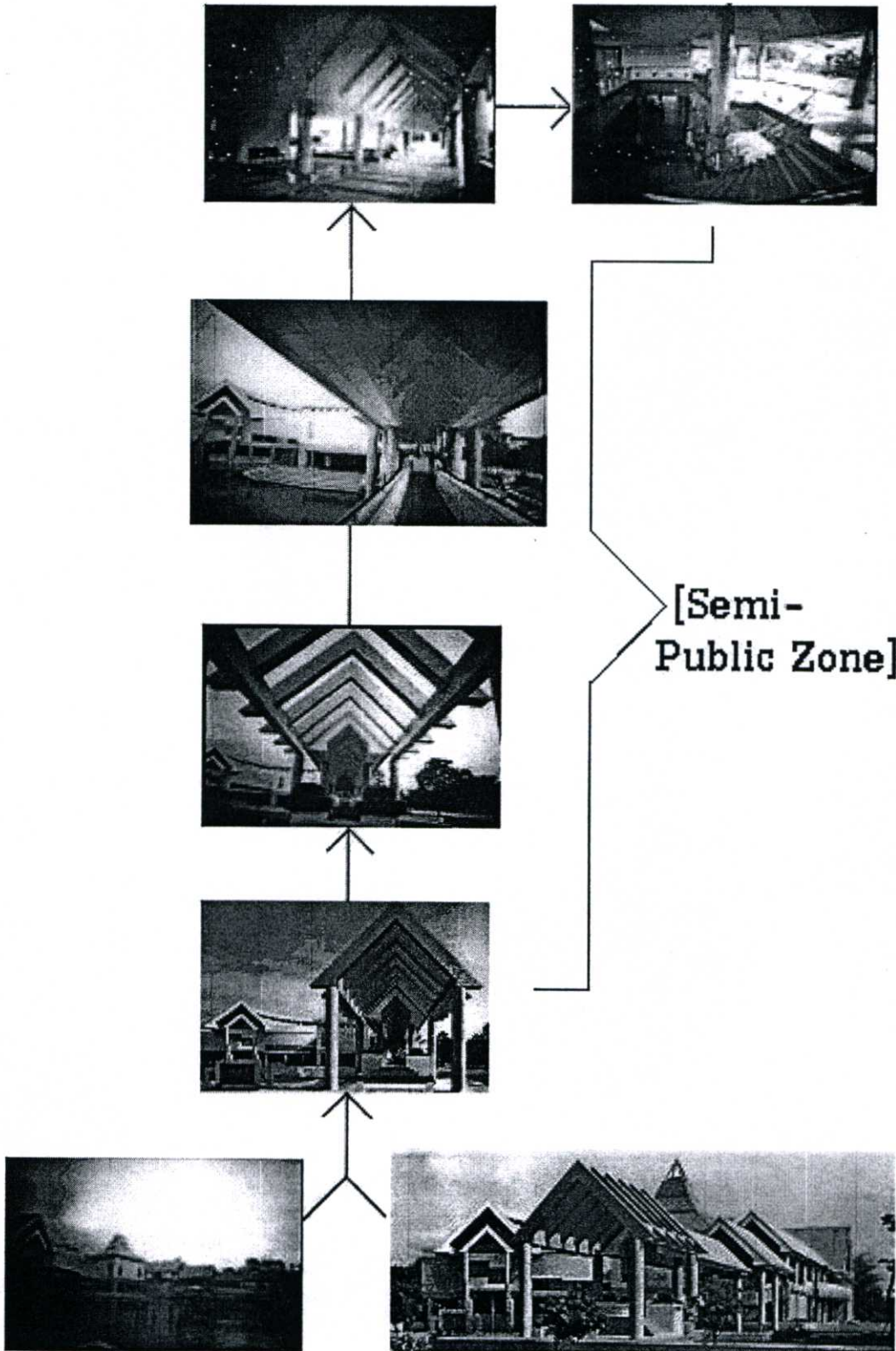
แสดงที่ตั้งและการจัดผังเนื้อหาส่วนต่างๆ ของศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา

- ① พระนครหรืออยุธยาในฐานะราชธานี
- ② กรุงศรีอยุธยาในฐานะเมืองท่า
- ③ อยุธยาในฐานะศูนย์กลางอำนาจทางการเมืองการปกครอง
- ④ ชีวิตชาวบ้านไทยสมัยก่อน
- ⑤ ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับต่างประเทศ

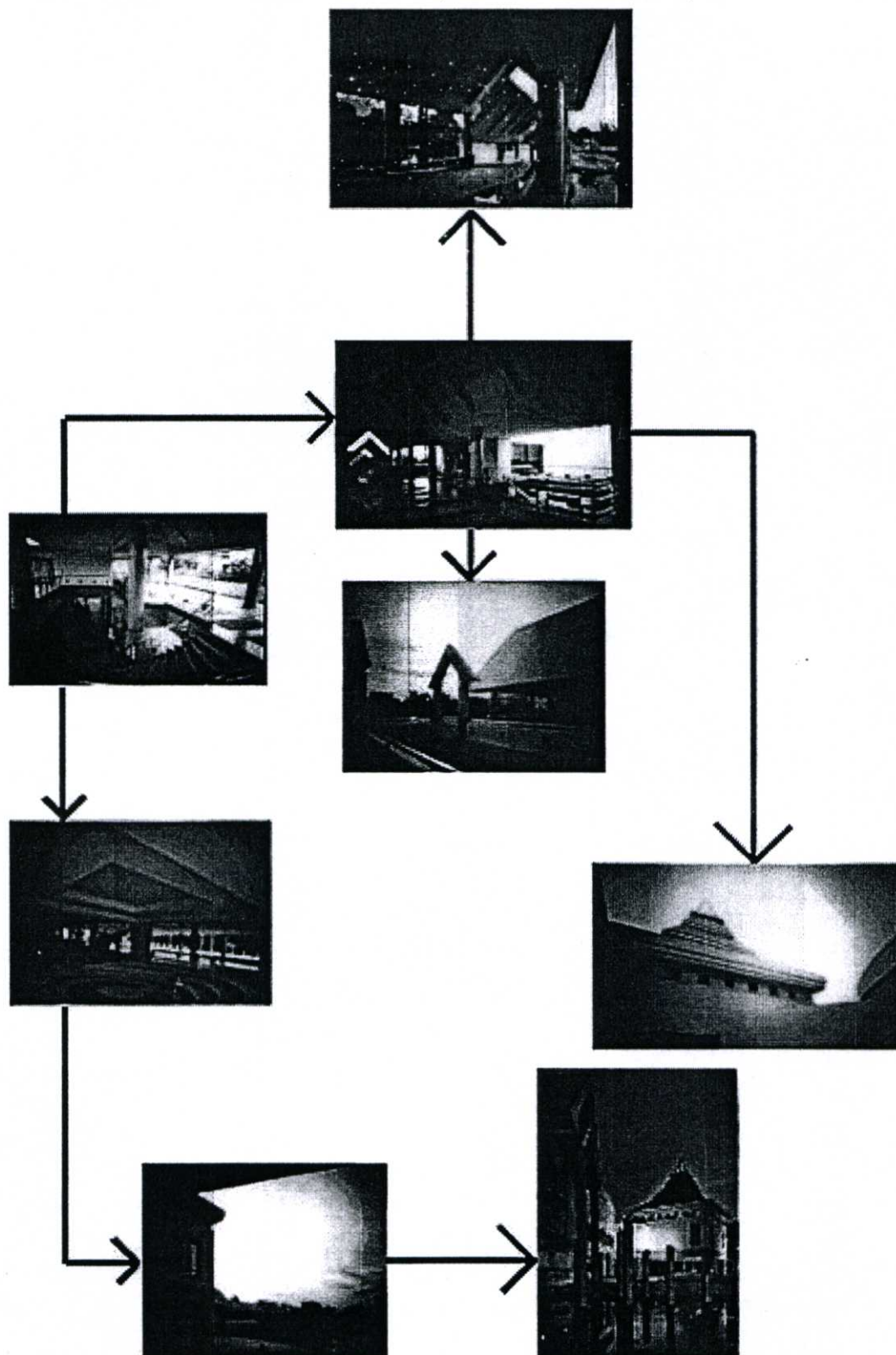
ภาพที่ 6

แสดงการเข้าสู่ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา

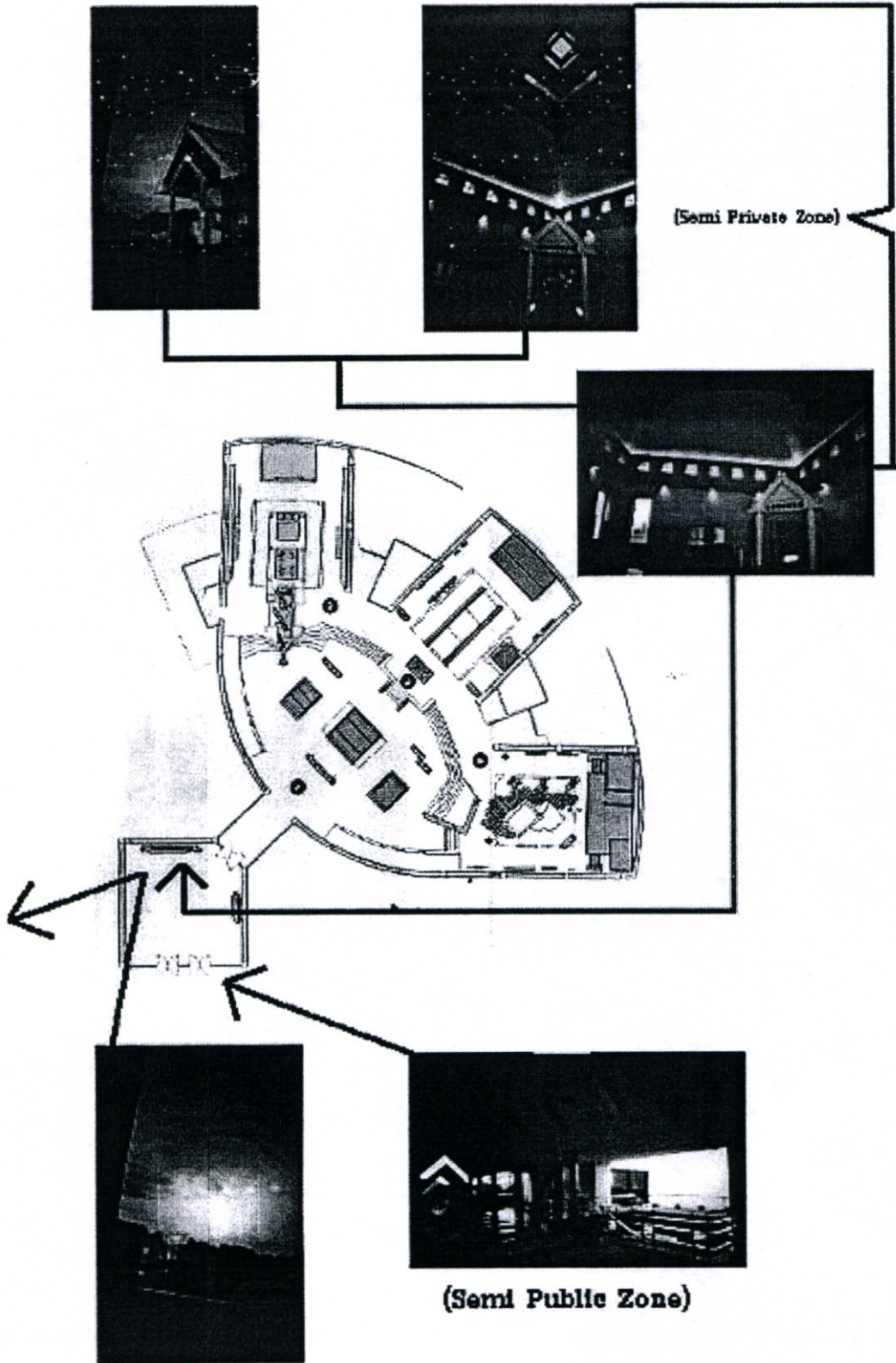
ภาพที่ 7

แสดงสภาพแวดล้อมของศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา

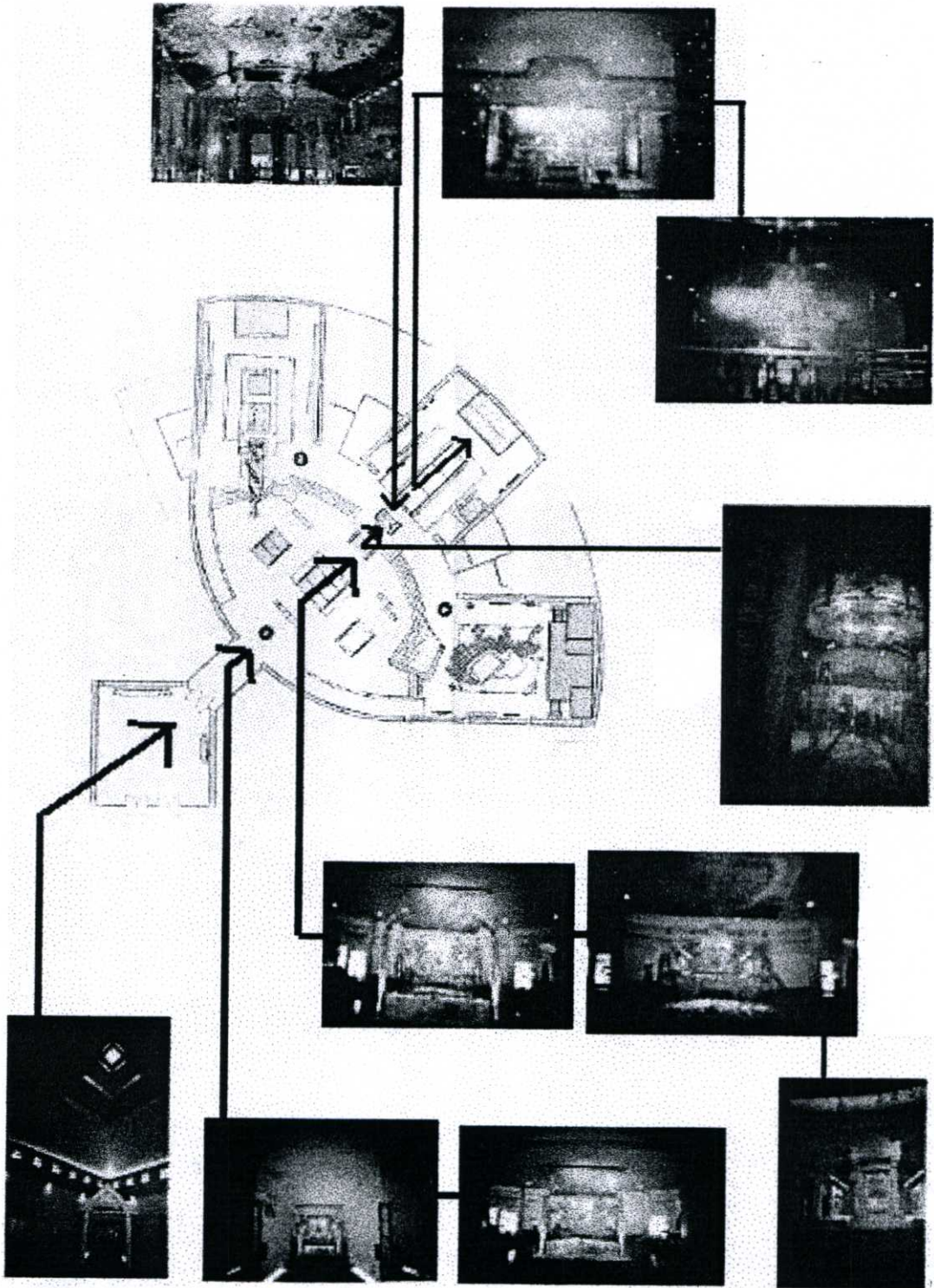

ภาพที่ 8

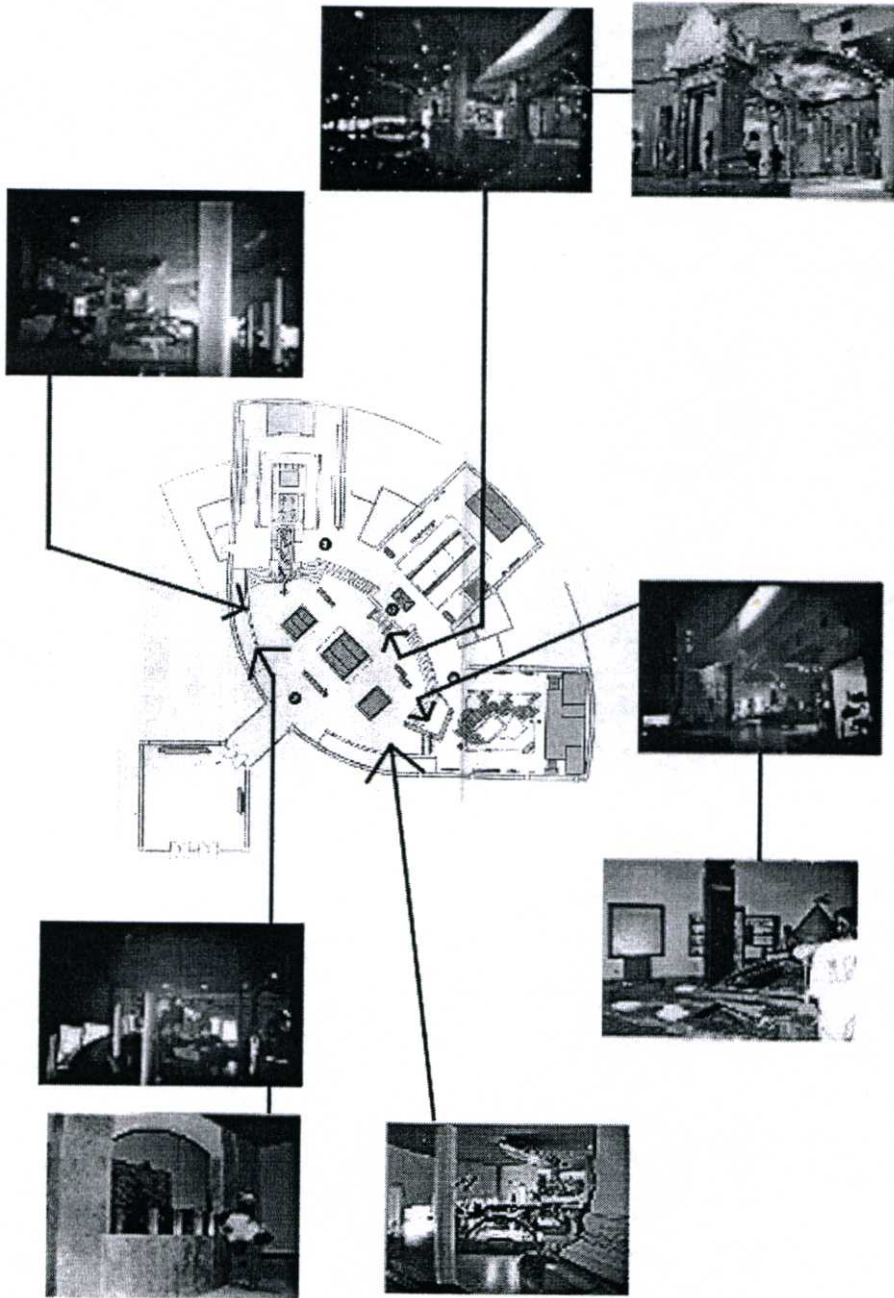
แสดงสภาพสถาปัตยกรรมภายในของศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์ อยุธยา (ส่วน โถงทางเข้า)

ภาพที่ 8 (ต่อ)
ส่วนแกนทางเข้า (Corridor Axis)

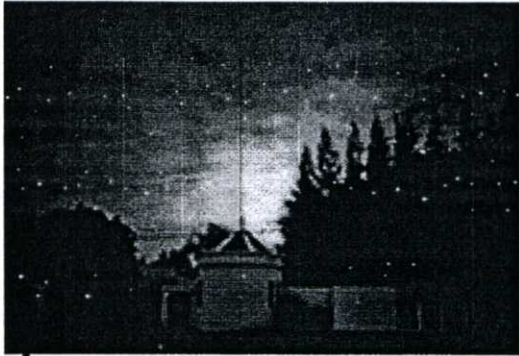

ภาพที่ 8 (ต่อ)

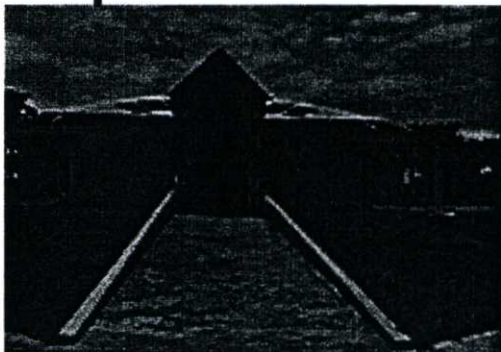
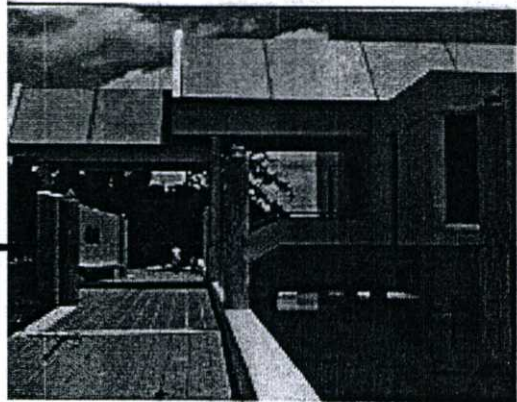

ภาพที่ 9

แสดงสภาพแวดล้อมของศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา (อาคารผนวก)

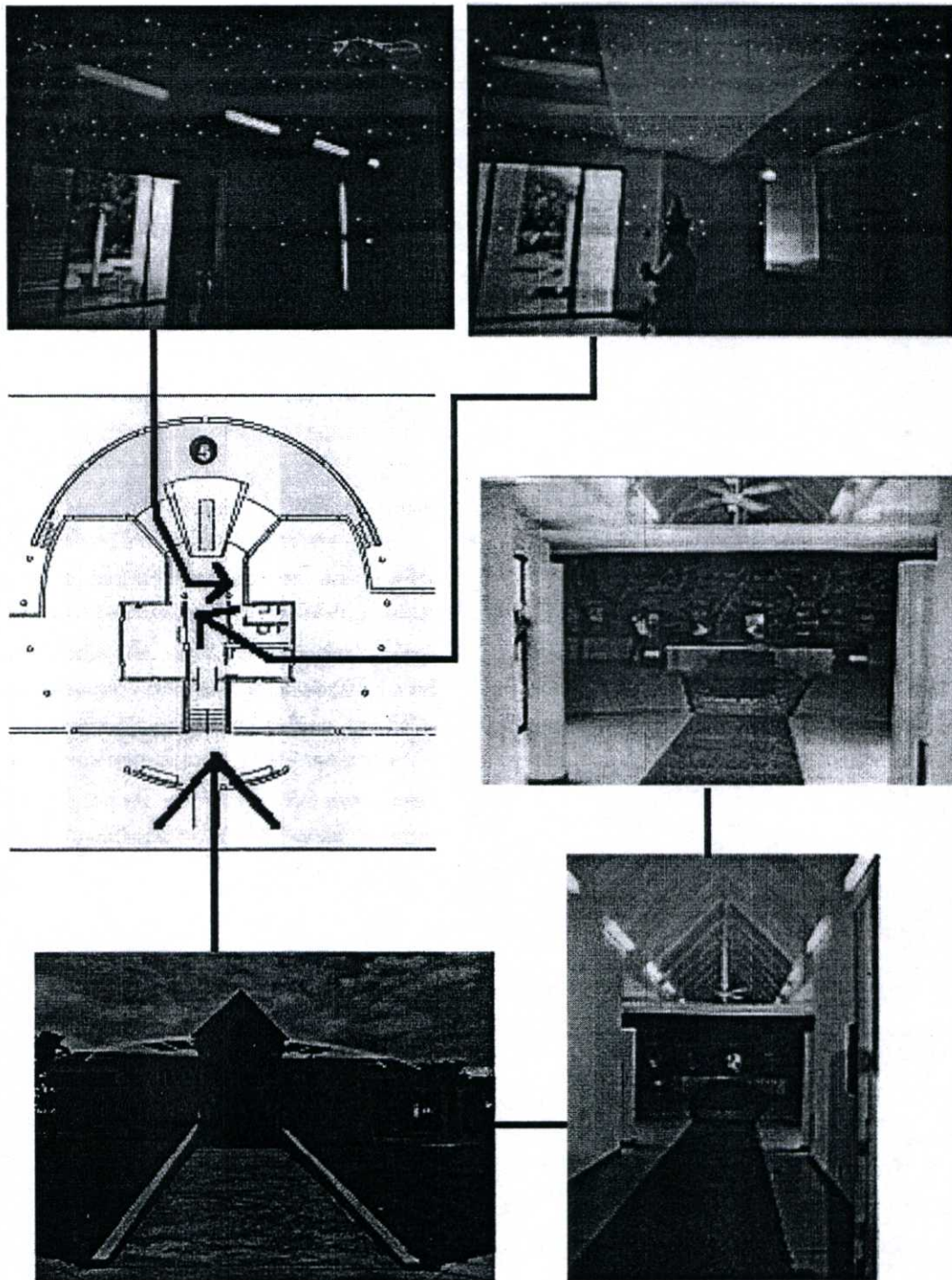

ENT

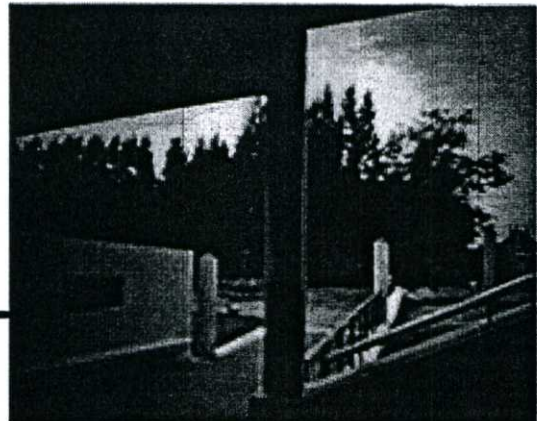
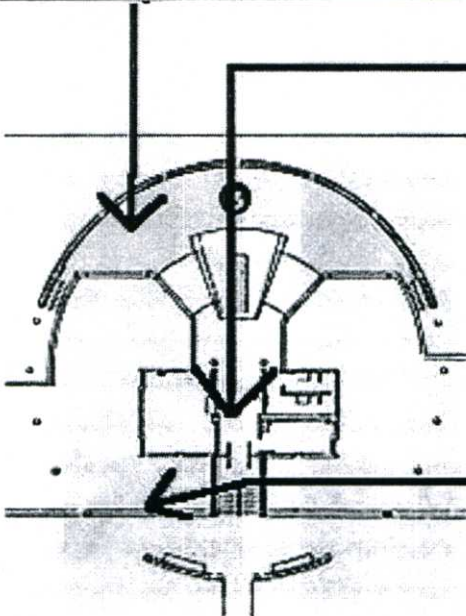
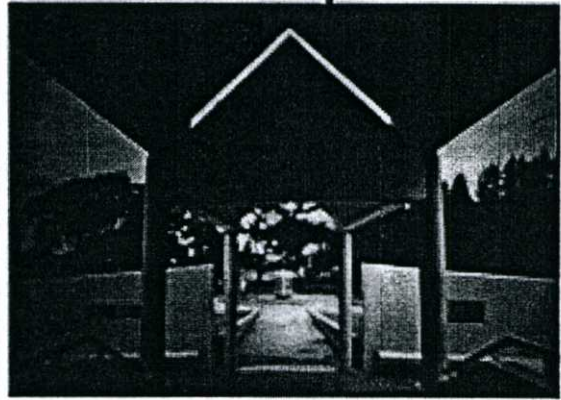
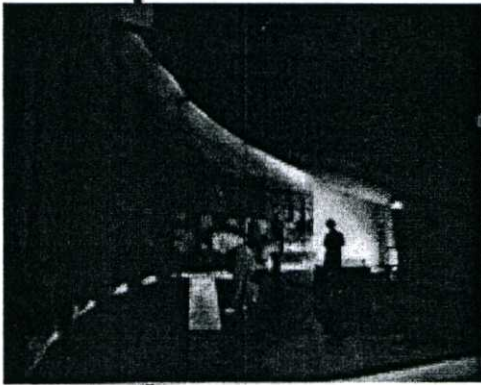
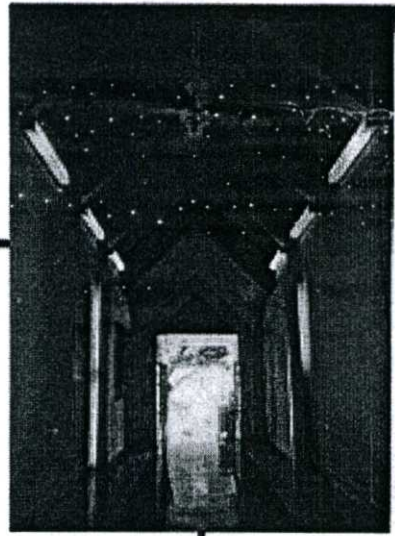
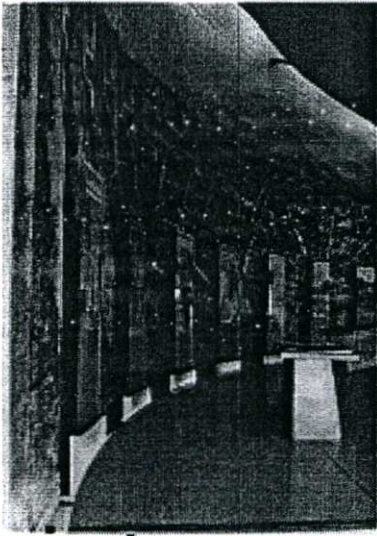

ภาพที่ 10

แสดงสภาพสถาปัตยกรรมภายในของศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา (อาคารผนวก)

ภาพที่ 10 (ต่อ)

เชิงอรรถ (บทที่ 3)

¹ ธิดา สารระยา, ประวัติศาสตร์เก็บตกจากยุโรป (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สารคดี, 2538), หน้า 22 - 23.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 23.

³ เรื่องเดียวกัน.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 26.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 28.

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 29.

*ตรงกับสมัยวิกตอเรีย (Victoria) เป็นช่วงที่อังกฤษแผ่อาณานิคมไปรอบโลก รวมทั้งในเอเชียอาคเนย์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในยุคนั้นมีคำกล่าวเปรียบไว้ว่า ราชอาณาจักรอังกฤษเป็นดินแดนที่พระอาทิตย์ไม่เคยตกดิน เนื่องจากมีอาณานิคม กระจายอยู่ทุกบริเวณของโลก

*² ศูนย์ศิลปะบาบิแคน (Barbican Centre) คือ สถาบันที่ให้บริการในลักษณะศูนย์ศิลปะขนาดใหญ่ ครอบคลุม อาทิการแสดงละคร งานศิลปะทุกประเภท ตลอดจนโรงเรียนการแสดงและศิลปะ มีสิ่งอำนวยความสะดวกมากมาย อาทิห้องสัมมนา จัดเลี้ยง ร้านอาหาร ฯลฯ เป็นสถาบันที่มีชื่อเสียง และเก่าแก่แห่งหนึ่งในกรุงลอนดอน ดำเนินงานโดยภาคเอกชน

*³ ถึงแม้ว่าการชมจะให้ความรู้สึกน่าสนใจ เนื่องจากหลักการจัดนิทรรศการโดยทั่วไปก็ตามแต่ในการจัดนิทรรศการทางประวัติศาสตร์ จำเป็นต้องอาศัยเหตุการณ์ต่าง ๆ ในอดีตเป็นตัวกำหนดความรู้สึกในเรื่องนั้น ๆ ว่าจะให้มีที่ว่างสถาปัตยกรรม (Space In Architecture) ออกมาอย่างไรที่จะสอดคล้องกับสิ่งที่จะแสดงซึ่งรวมทั้งการแสดงที่ว่าง (Space) บรรยากาศเก่า ๆ ด้วย

*⁴ คือการไม่มีความสืบเนื่องของเนื้อหาและระยะเวลาจากอดีตถึงปัจจุบัน (ต่างจาก เมืองบางกอกและเมืองลอนดอน) เนื่องจากภายหลังกรุงศรีอยุธยาแตกแล้ว ศูนย์กลางราชอาณาจักรแห่งนี้ก็ได้รกร้างเป็นเวลาร่วม 100 ปี

*⁵ การใช้ลักษณะของอาคารตลอดจนพื้นผิวดาดแข็ง (Hardscape) ผสานกับบริเวณพื้นที่โล่งสีเขียวของหญ้าและสระน้ำทำให้อาคาร โดดเด่น สดชื่น

*⁶ เป็นการแสดง ที่มีผังเป็นรูปพัด (Fan Shape) แยกเป็นรัศมี แบ่งเป็นหัวข้อต่าง ๆ เชื่อมโยง ที่ว่าง (Space) ของแต่ละหัวข้อเข้าด้วยกัน โดยมีแกนกลาง (Main Axis) ไปสู่หัวข้อเนื้อหาที่สำคัญที่สุดในลักษณะสมดุลแบบสมมาตร (Symmetrical Balance)

*⁷ เนื่องจากการแสดงแบบการสรุปเนื้อหาที่แสดง (Themetic) เป็นการแสดงเรื่องราวสรุปจบในแต่ละหัวข้อ จึงไม่เป็นผลสำคัญต่อการจัดลำดับหัวข้อเริ่ม (Beginning) ถึงหัวข้อท้าย (Ending) ผู้ชมสามารถเลือกชมหัวข้อใดก่อนก็ได้

บทที่ 4

ภูมิหลัง (เมืองบางกอก) กรุงรัตนโกสินทร์ จากอดีตสู่ปัจจุบัน

การแบ่งสมัยของเมืองบางกอกได้พิจารณาตามช่วงการเปลี่ยนแปลงสถานภาพและกายภาพของเมืองเป็นประเด็นหลัก ดังนี้

1. สมัยก่อนการเป็นราชธานี พุทธศตวรรษที่ 12-พ.ศ.2310 รวมกว่า 1,000 ปี
2. สมัยเป็นราชธานีศูนย์กลางอาณาจักร พ.ศ.2310 -2394 รวม 84 ปี
3. สมัยการปรับตัวเพื่อเข้าสู่สมัยใหม่ พ.ศ. 2394-2468 รวม 74 ปี
4. สมัยใหม่ พ.ศ. 2468-2525 รวม 57 ปี
5. สมัยปัจจุบัน และแนวโน้มในอนาคต พ.ศ. 2525.....

สมัยก่อนการเป็นราชธานี (พุทธศตวรรษที่ 12 -พ.ศ. 2310) รวมกว่า 1,000 ปี

สภาพบริเวณของกรุงรัตนโกสินทร์ในอดีต หากจะนับย้อนเพื่อศึกษาความเป็นมาที่ยังมีหลักฐานอ้างอิงได้นั้น สามารถกล่าวได้ว่ามีอาณาบริเวณโดยรวมทั้งแต่เขตเมืองนนทบุรีเรื่อยลงมาถึงบริเวณนครเขื่อนขันธ์ (พระประแดง) โดยนับลำน้ำเจ้าพระยาเป็นแนวศูนย์กลางของชุมชนกระจายออกไปทั้งฝั่งตะวันตกและฝั่งตะวันออก บริเวณดังกล่าวนี้เป็นที่ทราบกันทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติว่า คือ “บางกอก” (Bangkok) ส่วนที่มาและความหมายของชื่อบางกอกนั้นมีการสันนิษฐานไว้หลายประการ คือ เดิมบริเวณนี้เป็นป่ามะกอก ต่อมาภายหลังเรียกสั้นลงว่าบางกอก และยังเป็นเหตุให้คิดว่า บางกอกนั้นเรียกจากพื้นที่เป็นโลกหรือเป็นเกาะ เนื่องจากเป็นสถานที่แม่น้ำเจ้าพระยาไหลเป็นรูปโค้งแก่งอก (Oxbow Lake)¹ คคลี้ยวนไปมาคล้ายเกาะหลายขนาดซ้อนกันอยู่ทั่วบริเวณแม่น้ำโดยเฉพาะฝั่งตะวันตก เนื่องจากมีลำคลองมากมายอยู่ ในขณะที่ฝั่งตะวันออกเป็นแผ่นดินทะเลตม และท้องทุ่ง² บางกอกในภาษาต่างประเทศสมัยโบราณมักเขียนว่า BAN COK BAN GOK BANG KOK ฯลฯ หากสังเกตชื่อคำว่า “บ้าน” ในภาษาต่างประเทศจะใช้ Ban³ จึงน่ามีเหตุผลพอที่จะเชื่อว่าบางกอกก็คือ บ้านโลก (บางโลก) บ้านเกาะ (บางเกาะ) หรือบ้านมะกอก (บางมะกอก) ตามลักษณะของพื้นที่นั่นเอง

บริเวณบางกอกสามารถพบแหล่งชุมชนโบราณตามหลักฐานทางโบราณคดีตั้งแต่สมัยทวารวดี⁴ และหลักฐานทางศิลปกรรมตามวัดโบราณต่าง ๆ ย่านบุคคโล ตลอดไปจนถึงราษฎร์บูรณะ⁵ ซึ่งอาจถือว่าเป็นเมืองเก่าของเมืองบางกอกก็ได้ เมืองเก่านี้มีศิลปอารยธรรมแบบอู่ทอง (อโยธยาสุวรรณภูมิ) เช่นที่วัดประเสริฐสุทธาวาส วัดราษฎร์บูรณะ วัดแจ้งร้อนและวัดบางปะกอก⁷ ส่วนหลักฐานทางโบราณคดีที่พบเป็นศิลปกรรมสมัยอยุธยาตอนต้น คือ วัดแก้ว วัดตะพาน วัดจันทาผ้าขาว วัดเพรงในคลองบางพรหม วัดบางเวก ซึ่งอยู่ในบริเวณบางระมาด บางเข็กหนิง⁸ รวมทั้งบริเวณแม่น้ำอ้อมเขตบางใหญ่ที่วัดปรารักษ์หลวงถือเป็นที่ตั้งชุมชนบางกอกเดิมที่มีขนาดใหญ่ เมื่อเทียบกับชุมชนที่กล่าวมาในหลักฐานทางศิลปและสถาปัตยกรรมสมัยอยุธยาตอนต้น ทั้งนี้สังเกตได้จากขนาดของพระปรารักษ์ของวัดปรารักษ์หลวงรวมทั้งระเบียบและความงามขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมแล้ว น่าจะสันนิษฐานได้ว่าเป็นบริเวณชุมชนเก่าที่มีขนาดใหญ่ของบางกอกเดิม⁹ ด้วยชุมชนบางกอกเดิมนั้น โดยทั่วไปจะเป็นเพียงหมู่บ้านสวนเล็ก ๆ กลางโอบอันอ้อมโค้งของลำน้ำเจ้าพระยา¹⁰

ในอดีตแม่น้ำเจ้าพระยามีได้มีลักษณะดังเช่นปัจจุบันนี้ หากแต่ได้มีการเปลี่ยนแปลงตัวเอง จากทั้งทางธรรมชาติและมนุษย์ตั้งใจทำขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับการดำรงอยู่ เพื่อความสะดวกและปลอดภัยทั้งทางภัยธรรมชาติและภัยสงคราม ฯลฯ การเปลี่ยนแปลงโดยทางธรรมชาตินั้นเกิดจากการตกตะกอนของน้ำทะเลในอ่าวไทยซึ่งขึ้นลงอยู่ตลอดเวลาผสมกับตะกอนดินที่ถูกพัดพามาจากภาคเหนือของประเทศ¹¹ ทำให้บริเวณพื้นดินอ่าวไทยและความยาวของแม่น้ำเจ้าพระยามีมากขึ้นรวมทั้งบางกอกซึ่งในอดีตกาลยังเป็นทะเลอยู่* ส่วนการเปลี่ยนแปลงจากมนุษย์นั้นพบได้ตั้งแต่การตัดคลองลัดเพื่อย่นระยะการเดินทางของลำน้ำ ตลอดจนตัดคลองซอยต่าง ๆ เข้าไปยังร่องสวน เพื่อเลี้ยงชีพโดยอาศัยความสมบูรณ์ของดิน และน้ำของย่านบางกอกแห่งนี้ เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงในอดีตของแม่น้ำเจ้าพระยาจากการกระทำของมนุษย์นั้นเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อประวัติของบางกอกอย่างมาก นับตั้งแต่มีการขุดคลองลัดเพื่อเชื่อมสถานที่ต่าง ๆ ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีเป็นต้นมา โดยเรียงลำดับดังนี้

1. รัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. 1991 - 2031) โปรดให้ขุดคลองเชื่อมระหว่างคลองบ้านพร้าวกับคลองเชียงราก¹²
2. รัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 (พ.ศ. 2034 - 2072) โปรดให้ขุดซ่อมคลองสำโรงและคลองทับนาง¹³ บริเวณเมืองนครเขื่อนขันธ์ (พระประแดง) และเมืองสมุทรปราการทุกวันนี้¹⁴
3. รัชกาลสมเด็จพระชัยราชาธิราช (พ.ศ. 2077 -2089) โปรดให้ขุดคลองลัดที่บางกอกตั้งแต่ปากคลองบางกอกน้อยไปจรดปากคลองบางกอกใหญ่ (บางหลวง) คลองลัดที่บางกอกนี้ ได้ขยายเป็นแม่น้ำในเวลาต่อมาเนื่องจากกระแสน้ำที่ไหลตรงได้เซาะตลิ่งของคลองขุดใหม่ให้กว้าง -

ใหญ่¹⁵ ในขณะที่ลำแม่น้ำเดิมที่คลองบางกอกน้อยและบางหลวงค่อย ๆ ตื้นเขิน เนื่องจากกระแสน้ำที่ไหลเข้าไปน้อยลงจนลดขนาดเปรียบเหมือนเป็นคลองในที่ลุ่ม

4. รัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ (พ.ศ. 2091 - 2111) โปรดให้ขุดคลองลัดที่บางกรวย ตั้งแต่วัดชะลอมมาทะเลริมวัดชีเหล็ก¹⁶

5. รัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ. 2153 - 2171) โปรดให้ขุดคลองลัดเกร็ดใหญ่ที่สามโคก ตั้งแต่ปากคลองลาดพร้าว (คลองบ้านพร้าวปัจจุบัน) มาถึงปากคลองบางหลวงเชิงราก¹⁷ บริเวณริมวัดไก่อี๋ย¹⁸ ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นการขุดเพิ่มบริเวณเดียวกับรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ปัจจุบันนี้แปรสภาพเป็นแม่น้ำ

6. รัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง (พ.ศ. 2172 - 2199) โปรดให้ขุดคลองลัดจากเมืองนนทบุรีหรืออกบางกรวย ตั้งแต่ปากคลองแม่น้ำอ้อมเมืองนนทบุรีลงมาถึงวัดเขมาฯ¹⁹ ปัจจุบันแปรสภาพเป็นแม่น้ำ

7. รัชกาลสมเด็จพระเจ้าเสือ (พ.ศ. 2245 - 2251) โปรดให้ขุดคลองมหาชัย²⁰ บริเวณคลองโคกขาม²¹ ซึ่งไปทะลุออกแม่น้ำเมืองสาครบุรี²² (บริเวณปากอ่าวแม่น้ำท่าจีน) แต่สามารถขุดได้ครึ่งหนึ่งยังมีได้สำเร็จก็สิ้นรัชกาล²³

8. รัชกาลสมเด็จพระเจ้าท้ายสระ (พ.ศ. 2251 - 2275) โปรดให้ขุดคลองมหาไชยต่อจากรัชกาลสมเด็จพระเจ้าเสือที่ยังค้างอยู่²⁴ จนสามารถเชื่อมทะลุปากน้ำท่าจีนได้ นอกจากนี้ยังโปรดให้ขุดคลองลัดที่เรียกว่าปากเกร็ด บริเวณคลองเกร็ดน้อยลัดคู้บางบัวทอง²⁵

แม่น้ำเก่าที่ถูกขุดคลองลัด ได้พัดพาสายน้ำไปเสียทางอื่นก็แคบเงินกลายเป็นคลองไปในทุกวันนี้ คือ คลองที่เรียกว่าบางกอกใหญ่ (บางหลวง) คลองบางระมาดตลิ่งชัน คลองบางกอกน้อย คลองแม่น้ำอ้อม คลองบางกรวย และคลองบางหลวงเชิงรากถึงทางแม่น้ำอ้อมเกร็ดน้อยทางบางบัวทอง เดียวนี้ก็ตื้นเขินขึ้นทุกทีคงจะกลายเป็นคลองไปในวันหนึ่ง²⁶

จากการเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำเจ้าพระยาเนื่องจากการขุดคลองในสมัยต่าง ๆ ทำให้บริเวณบางกอกมีศักยภาพเพิ่มขึ้นจากเดิมเป็นอันมาก โดยมีความสำคัญทางยุทธศาสตร์มากขึ้น²⁷ นับตั้งแต่ความเป็นเมืองมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ อาทิจการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างแต่ละชุมชนและกับชาวต่างชาติในยามที่ต้องเข้าไปยังพระนคร (กรุงศรีอยุธยา) ทั้งขาขึ้นและขาล่อง²⁸ ความเป็นเมืองแห่งเสบียงคลังทั้งทางอาหาร²⁹ (เรียกสวนไร่นาทางฝั่งตะวันตกและตะวันออกตามลำดับ) และเงินตรา กล่าวคือ มีการตั้งเมืองบางกอกเป็นเมืองด่าน³⁰ และเรียกว่าเมืองธน (ธน) บุรีศรีมหาสมุทร³¹ ในรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ³¹ ตลอดจนความเป็นเมืองสำคัญทางความมั่นคงโดยมีการก่อป้อมใหญ่ไว้ ณ เมืองธนบุรีทั้งสองฟากน้ำ และทำสายโซ่อันใหญ่ซึ่งขวางลำน้ำสำหรับป้องกันอริราชไพรี³² จากกองทัพต่างชาติ และภัยจากการก่อการขบถจากเหล่าขุนนาง

ได้ เนื่องจากบริเวณตอนใต้ของอยุธยาลงมาถึงเมืองธนบุรี (บางกอก) เป็นแหล่งชุมชนหนาแน่น โดยตลอด³³ โดยสรุปก็คือ ศักยภาพของเมืองบางกอกนั้นสามารถพิจารณาได้อย่างน้อย 3 ประเด็นคือ³⁴ การตั้งอยู่ในทำเลที่เหมาะสม การเป็นแหล่งกำลังคนและสุดท้าย คือการเป็นเขตเศรษฐกิจสำคัญ

ลักษณะทางกายภาพของบางกอกก่อนการเป็นราชธานี

ลักษณะส่วนใหญ่โดยทั่วไปของบางกอก จะมีลักษณะของชุมชนชาวสวน³⁵ บรรยากาศร่มรื่น เป็นสังคมที่ค่อนข้างจะพัฒนาว่าสังคมชานา ชาวไร่³ ชุมชนเมืองบางกอกเริ่มเปลี่ยนแปลงบทบาทจากหมู่บ้านสวนผลไม้และไร่นามาเป็นเมืองด่านสำคัญ (ทางยุทธศาสตร์นานกว่า 300 ปี) ตลอดสมัยกรุงศรีอยุธยา³⁶ เป็นเมืองที่มีกำแพงล้อมรอบ มีอาคารที่ทำการของเจ้าเมืองบางกอกบนฝั่งตะวันตก (ฝั่งธนบุรี) ตึกพักรับรองบุคคลสำคัญ โบสถ์ฝรั่งและป้อมทั้งสองฟากแม่น้ำที่มีชื่อเรียกรวมกันว่าป้อมบางกอก³⁷ (โดยที่ป้อมบางกอกนี้มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์โดยตลอดนับแต่แรกสร้างจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์)³⁸

ลักษณะชุมชนของเมืองส่วนใหญ่มักอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา ดังที่กล่าวมาแล้ว โดยเป็นชุมชนขนาดใหญ่และมักกระจุกตัวอยู่ไม่ไกลกัน รวมทั้งที่ทำการของเจ้าเมืองบางกอกในคลองบางหลวง³⁹ ในขณะที่ฝั่งตะวันออกเป็นชุมชนที่ค่อนข้างกระจายออกไปโดยที่สามารถสังเกตได้จากขนาด ปริมาณและความหนาแน่นของวัด⁴ ตลอดจนปริมาณของลำคลองซึ่งมักอยู่ทางฝั่งตะวันตก สถานที่ตั้งของวัดหรือความเจริญของบ้านเมืองกระจายอยู่แถบริมแม่น้ำหรือริมคลอง อันเป็นเส้นทางคมนาคมสำคัญ⁴⁰ ศูนย์กลางของชุมชนบางกอกเริ่มปรากฏชัดขึ้นที่บริเวณสองฝั่งแม่น้ำตั้งแต่ปากคลองบางกอกใหญ่ (บางหลวง) ขึ้นไปถึงปากคลองบางกอกน้อย นับตั้งแต่มีการขุดคลองลัดในสมัยสมเด็จพระชัยราชาธิราช และการตั้งด่านตรวจ⁵ สมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ตลอดจนการสร้างป้อมทั้งสองฟากแม่น้ำในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชตามลำดับ ซึ่งกล่าวได้ว่าเมืองบางกอกนี้ถือเป็นเมืองคู่มิเมืองหนึ่ง (ในอีกไม่กี่เมือง) ของกรุงศรีอยุธยา

สมัยเป็นราชธานีศูนย์กลางอาณาจักร พ.ศ. 2310 - 2394 รวม 84 ปี (กรุงธนบุรี - กรุงรัตนโกสินทร์ ร.3)

1. การสถาปนาเมืองบางกอกเป็นกรุงธนบุรี

ศักยภาพเมืองบางกอกได้ทวีความสำคัญมากขึ้น⁴¹ เมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียดียรราชใน พ.ศ. 2310 และสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี (สิน) ทรงกอบกู้อิสรภาพคืนมาได้ด้วยทรงมีพระราชดำริว่า กรุงศรีอยุธยาเสียหายนัก ยากที่จะปฏิสังขรณ์ให้กลับคืนได้ในเวลาอันสั้น อีกทั้งเป็นเมืองที่มีอาณาเขตกว้างใหญ่เกินที่กำลังทหารของพระองค์ ที่มีอยู่ขณะนั้นจะรักษาไว้ได้⁴² ในขณะที่เมืองธนบุรี (บางกอก) เป็นเมืองด่านสำคัญใกล้ทะเล ทั้งมีป้อมปราการเป็นชัยภูมิคืออยู่แล้วกอบปรักกับเป็นเมืองเล็กแต่มีชุมชนหนาแน่นสมควรแก่การซ่อมแซมกำลังและรักษาเมืองได้ง่ายกว่ากรุงศรีอยุธยา⁴³ จึงโปรดฯให้สถาปนากรุงธนบุรีขึ้นเป็นเมืองหลวง โปรดฯให้ทำค่ายด้วยไม้ทองเหลืองทั้งด้านเป็นที่มั่นชั่วคราวตั้งแต่มุมกำแพงเมืองเก่า ไปจนถึงวัดบางหว้าน้อย (วัดอมรินทราราม) วกไปริมแม่น้ำเจ้าพระยาแล้วขุดคูน้ำรอบพระนคร มูลดินขึ้นเป็นเชิงเทินตามริมค่ายข้างในจนเสร็จเรียบริ้ว⁴⁴ ต่อมาได้ก่อป้อมและกำแพงอิฐให้แน่นหนาแข็งแรงขึ้นโดยไปริ้วอิฐกำแพงเก่า ณ เมืองพระประแดง และกำแพงค่ายพม่า ณ โขรีสามต้นและสี่กุก บางไทร ขนบรทุกเรือมาก่อกำแพงและป้อมทั้งสองด้าน โดยมีแม่น้ำเจ้าพระยาอยู่กลางเมืองเป็นทางหนีที่ไล่อย่างดีแล้วโปรดฯให้ขุดที่ส่วนเดิมเป็นที่ห้องน่านอกคูเมืองทั้งสองฟาก เรียกว่า “ทะเลตม” ไว้สำหรับทำนาใกล้พระนคร⁴⁵ แนวกำแพงพระนครที่สร้างขึ้นนี้ทางด้านฝั่งตะวันตกเริ่มต้นตั้งแต่ป้อมวิไชยประสิทธิ์ ขึ้นไปตามลำคลองบางกอกใหญ่จนถึงคลองข้างวัดโมลีโลกฯ (วัดท้ายตลาด) ไปตามหลังวัดอรุณราชวราราม (วัดมะกอกหรือวัดแจ้ง)⁴⁶ ไปออกคลองบางกอกน้อยที่หลังวัดอมรินทร์ (วัดโบสถ์น้อย) เป็นคูพระนคร แล้วเลี้ยวลงมาตามแนวคลองบางกอกน้อยจนถึงแม่น้ำ ส่วนฟากตะวันออกตั้งแต่ป้อมฝั่งตะวันออก (บริเวณปากคลองตลาดฝั่งโรงเรียนราชินี) มาตามแนวปากคลองตลาดไปจรดปากคลองโรงไหมวังหน้า (บริเวณใต้สะพานสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ)⁴⁷ แต่ทางด้านเลียบริมแม่น้ำเจ้าพระยาไม่มีกำแพง⁴⁸

ราชธานีใหม่ (กรุงธนบุรี) นี้เป็นที่รวมของกลุ่มคนที่มีความแตกต่างกัน 2 จำพวก⁴⁷ จำพวกแรก คือ กลุ่มที่เคยผ่านเหตุการณ์และชะตากรรมเดียวกันในสงครามใหญ่กับพม่า รวมทั้งเมืองธนบุรี (บางกอก) เองซึ่งก็มีสภาพไม่แตกต่างไปจากเมืองอื่น ๆ ที่ถูกภัยพิบัติแห่งสงคราม⁴⁸ จำพวกหลังซึ่งมีกลุ่มคนมากกว่าเป็นผู้ที่เดินทางมาจากภายนอก มีความแตกต่างกันในชาติกำเนิด ภาษา และวัฒนธรรม แม้อาจเคยมีประสบการณ์ผ่านความยากลำบากมาไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน แต่ก็ไม่เคยมีส่วนร่วมในการสูญเสียกรุงศรีอยุธยาดังเช่นกลุ่มจำพวกแรก⁴⁹ การที่มีกลุ่มคนหลายจำพวกนี้ทำให้มีการแบ่งกลุ่มชุมชนเป็นย่านต่าง ๆ ในพระนคร (ธนบุรี) ซึ่งมีส่วนสำคัญในการกำหนดย่านชุมชนต่าง ๆ ของกรุงรัตนโกสินทร์ในเวลาต่อมา

ภายในกำแพงพระนครธนบุรี (บางกอก) ฝั่งตะวันตกปรากฏชุมชนหลากหลายเชื้อชาติหนาแน่นกว่าส่วนอื่น ๆ ของเมือง (อาทิแขก โปรตุเกส จีน ไทย ฯลฯ) กล่าวคือ เป็นที่ตั้งของพระราชวัง (ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของกองบัญชาการทหารเรือพระราชวังเดิม) อาณาเขตของพระราชวัง -

ขยายออกไปจรดคลองนครบาล มีวัดในเขตพระราชฐานถึง 2 วัด คือ วัดแจ้งและวัดท้ายตลาด ถัดขึ้นไปตั้งแต่เขตคลองนครบาลจนถึงคลองมอญเป็นที่ตั้งวังเจ้านายและคุก ช่วงคลองมอญถึงวัดบางหว้าใหญ่ (วัดระฆังโฆสิตาราม) เป็นนิवासถานขุนนางผู้ใหญ่ อาทิบ้านเจ้าพระยาจักรี (บริเวณกรมคูทหารเรือ ซึ่งต่อมาปราบดาภิเษกเป็นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก) เหนือวัดระฆังฯ ขึ้นไปจนถึงปากคลองบางกอกน้อยเป็นสุดเขตกำแพงกรุงธนบุรีฝ่ายเหนือ⁵⁰ ส่วนภายในกำแพงพระนครฝั่งตะวันออกมีชุมชนเบาบาง ส่วนใหญ่เป็นชาวจีนและญวนที่ถูกกวาดต้อนอพยพมาจากกำแพงเมือง พระนครทั้งสองฝั่งเป็นสวนผลไม้และทะเลตม ทำนาข้าวที่ปลูกเลี้ยงชาวเมือง⁵¹ ผังแบบป้อมปราการและกำแพงเมืองนี้เป็นลักษณะของเมืองในยุคมีดหรือยุคกลางของประเทศตะวันตก ซึ่งผังเมืองในยุโรปได้เปลี่ยนรูปแบบไปนานแล้ว⁵² และกว่าเมืองบางกอกจะสิ้นสุดสภาพเมืองแบบยุคมีดก็ใช้เวลาอีกเกือบหนึ่งศตวรรษ นับตั้งแต่เริ่มสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ในปี พ.ศ. 2325 เป็นต้นมา

2. การสถาปนาเมืองบางกอกเป็นกรุงรัตนโกสินทร์

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเสด็จเถลิงถวัลย์ราชสมบัติแล้ว พระราชภารกิจแรกที่ทรงกระทำคือ การย้ายราชธานีจากฝั่งตะวันตกมายังฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา ด้วยทรงเห็นปัญหาเรื่องที่ตั้งของกรุงธนบุรีเป็นเมืองอกแตก (มีแม่น้ำผ่านกลางพระนคร) หากมีข้าศึกยกมาประชิดพระนคร โดยเฉพาะพม่าจะทำให้รักษาเมืองได้ยาก⁸ ซึ่งในเวลานั้นการเลือกยุทธศาสตร์ของทำเลที่ตั้งเมือง โดยเฉพาะส่วนศูนย์กลางการปกครอง (ที่ตั้งพระบรมมหาราชวัง) เป็นเรื่องสำคัญที่สุดประกอบกับทรงคุ้นเคยกับพื้นที่ฝั่งตะวันออกเป็นอย่างดี เนื่องจากเคยรับพระบรมราชโองการจากสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ให้บูรณะปรับปรุงกำแพงและป้อมพระนครทั้ง 2 ฟากแม่น้ำมาแล้ว ซึ่งเหตุผลสำคัญในการย้ายราชธานีมายังฝั่งตะวันออกสามารถสรุปได้ดังนี้

ก) ความเหมาะสมในด้านยุทธศาสตร์ กล่าวคือ ราชธานีใหม่มีลักษณะพื้นที่เป็นหัวแหลมโอบด้วยแม่น้ำถึง 3 ด้าน ทั้งยังมีคลองคูเมืองเดิมครึ่งกรุงธนบุรีเป็นด่านป้องกันด่านแรกอยู่แล้ว ถ้าขุดคูเมืองเพิ่มแนวหนึ่งก็จะสามารถป้องกันพระนครได้ดียิ่งขึ้น และเมื่อสร้างป้อมปราการรอบเมืองแล้วก็จะมีความเหมาะสมในแง่ยุทธศาสตร์มากกว่า ส่วนนอกคูเมืองฝั่งตะวันออกของพระนครยังเป็นทะเลตม ยากที่ข้าศึกจะบุกประชิดเมืองทางนี้

ข) ความเหมาะสมในด้านภูมิศาสตร์ เนื่องด้วยทางฝั่งตะวันตกของกรุงธนบุรีเป็นฝั่งโค้งด้านนอกของแม่น้ำที่ไหลเชี่ยวจากทางเหนือ จึงทำให้ตลิ่งทรุดพังเร็วกว่าฝั่งตะวันออก

ค) ความเหมาะสมในการพัฒนาเมือง เนื่องจากการใช้ที่ดินของกรุงธนบุรีฝั่งตะวันตกหนาแน่นมากและเป็นชุมชนเก่า โดยเฉพาะในเขตพระราชวังซึ่งขยายตัวไม่ได้เลย เพราะถูกขนาบด้วยวัดแจ้งและวัดท้ายตลาด ในขณะที่ฝั่งตะวันออกเป็นพื้นที่ใหม่มีเพียงชุมชนชาวจีนและชาว -

ฉนวนเท่านั้น เมื่อโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายไปแล้วก็จะได้พื้นที่กว้างใหญ่ สามารถสร้างพระนครให้เป็นศูนย์กลางการปกครองเทียบเคียงกับกรุงศรีอยุธยาได้⁵³

ในการย้ายพระนครมายังฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยานี้ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มีพระราชปณิธานอันแรงกล้าที่จะทำนุบำรุงพระนครให้รุ่งเรืองเหมือนครั้งบ้านเมืองยังดี⁹ ดังบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ว่า.....

ตั้งใจจะอุปถัมภ์

ยอยกพระพุทธศาสนา^{*10}

จะป้องกันขอบขันฑสีมา

รักษาประชาชนแลมนตรี^{*11}

พระองค์โปรดให้สร้างพระนคร และพระราชนิเวศน์มณฑลเสนาสนาใหม่ในลักษณะคล้ายกรุงศรีอยุธยาเพื่อสร้างขวัญและความมั่นใจแก่อาณาประชาราษฎร์ ในการเป็นศูนย์กลางราชอาณาจักรแห่งใหม่ที่มั่นคงและรุ่งเรือง ครั้นถึงวันอาทิตย์ เดือน 6 แรม 9 ค่ำ ปีชวดได้โปรดฯ ให้มีพระราชพิธียกเสาหลักเมือง⁵⁴ ซึ่งเป็นการยุติความคิดที่จะย้ายเมืองหลวงกลับไปยัง กรุงศรีอยุธยาดั้งเดิมอีก⁵⁵ จากนั้นจึงเริ่มการสร้างพระราชวังหลวงซึ่งในขั้นแรกนี้สร้างด้วยเครื่องไม้ รายล้อมด้วยปราการพะเนียด เมื่อแล้วเสร็จจึงโปรดเกล้าฯ ให้มีการฉลองเป็นเวลา 3 วัน⁵⁶ เสร็จการฉลองพระนครแล้วจึงพระราชทานนามพระนครใหม่ว่า “กรุงรัตนโกสินทร์อินทอโยธยา”^{*12} จากนั้นโปรดฯ ให้ก่อสร้างพระนครต่อชนิดถาวร การสร้างได้เริ่มใน พ.ศ. 2326 โดยแบ่งเป็น 2 ระยะเวลา (เนื่องจากยังต้องป้องกันศึกจากพม่า) คือ

ระยะที่หนึ่ง ให้ย้ายเฉพาะพระราชวังหลวงและสถานที่สำคัญต่าง ๆ ของทางราชการมาตั้งที่พระนครฝั่งตะวันออก แต่ยังให้รักษากรุงธนบุรีเป็นที่มั่น

ระยะที่สอง ให้รื้อกำแพงกรุงธนบุรีฝั่งตะวันตก คงรักษาแต่ริมน้ำเป็นเขื่อนหน้าพระนครที่สร้างใหม่ และรื้อพระราชวังสมเด็จพระเจ้าตากสินลงกึ่งหนึ่ง คงเหลือแต่กำแพงศักดิ์ชั้นในภายหลังโปรดฯ ให้เป็นที่ประทับของพระราชวงศ์ชั้นสูง

สำหรับการขุดคลองคูเมืองและสร้างกำแพง ป้อมปราการป้องกันพระนครนั้น โปรดเกล้าฯ ให้รื้อซากป้อมบางกอกเดิมกับกำแพงเมืองครึ่งกรุงธนบุรีลง เพื่อขยายกำแพงและคูพระนครใหม่ให้กว้างออกไป โดยให้ขุดขนานไปกับแนวคูเมืองเดิม เริ่มจากปากคลองบางลำภูวกไปออกปากคลองแม่น้ำข้างใต้บริเวณเหนือวัดสามปลื้ม (วัดจักรวรรดิราชาวาส) หรือเรียกว่า คลองโองอ่าง โดยพระราชทานนามรวมของ 2 คลองนี้ว่า “คลองรอบกรุง” รวมเป็นความยาวของทางน้ำ (คลอง) รอบพระนครใหม่ได้ 7.2 กิโลเมตร⁵⁷ นอกจากนี้โปรดฯ ให้ขุดคลองเล็ก 2 สาย เพื่อเชื่อมคลองคูเมืองและคลองรอบกรุง (คลองหลอด) คือ “คลองหลอดวัดเทพธิดาราม” และ “คลองหลอดวัดราชบพิธฯ” ส่วนนอกเขตกำแพงเมืองใกล้วัดสะแก (วัดสระเกศ) โปรดฯ ให้ขุดคลองมหานาค

ทอดออกไปเป็นเส้นทางติดต่อกับชนบทด้านตะวันออกของพระนคร⁵⁸ และเพื่อให้ประชาชนได้มีการละเล่นทางน้ำ (ดังเช่นกรุงศรีอยุธยาครั้งบ้านเมืองดี) ณ บริเวณจุดเชื่อม 3 แยก ของคลอง^{*13} อีกทั้งยังใช้เป็นเส้นทางลำเลียงกองทัพไปทำศึกด้านเขมรและญวน⁵⁹

ในการย้ายพระนครมาอยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยานี้ ถึงแม้ว่าจะยังคงใช้พื้นที่ฝั่งตะวันตก (ธนบุรี) เป็นอาณาเขตของเมืองด้วยก็ตาม แต่การกระจายของอาณาเขตพระนครฝั่งนี้ เป็นไปน้อยมาก ในขณะที่ฝั่งตะวันออกหลังจากมีการย้ายศูนย์กลางการปกครองมานั้น ทำให้ศักยภาพฝั่งนี้มีมากขึ้นเป็นลำดับ เหตุผลสำคัญประการหนึ่ง เนื่องจากยังมีอาณาบริเวณที่จะขยายได้โดยไม่มีที่สิ้นสุด ทำให้เกิดชุมชนเก่าและชุมชนใหม่ (ซึ่งเป็นส่วนใหญ่) ที่มีความหลากหลายทางภาษาและวัฒนธรรม ซึ่งส่งผลให้กับสมัยต่อมาอย่างไม่ขาดสายตลอดช่วงเวลาของสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น⁶⁰ โดยมีบริเวณพื้นที่จากศูนย์กลางของเมือง (พระบรมมหาราชวัง) ต่อเนื่องออกไปและบริเวณปากคลองต่าง ๆ ของพระนคร⁶¹ ศูนย์กลางการปกครองที่พระบรมมหาราชวังนี้เรียกกันสามัญว่า “วังหลวง” เป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ และจะเป็นทัพหลวงในยามออกศึก ในขณะที่ศูนย์รองการปกครองอยู่ที่พระราชวังบวรสถานมงคล หรือเรียกกันสามัญว่า “วังหน้า” โดยทำหน้าที่เป็นทัพหน้าในยามออกศึก (ปัจจุบันเป็นพื้นที่ของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และสนามหลวงทางด้านทิศเหนือ) ส่วนศูนย์ที่ 3 คือพระราชวังบวรสถานพิมุขหรือเรียกกันสามัญว่า “วังหลัง” ทำหน้าที่ระวังภัยข้าศึกทางด้านทิศตะวันตก (ทัพพม่า) ศูนย์นี้เกิดขึ้นหลังจากสงครามเก้าทัพกับพม่าได้สงบลง (ปัจจุบันเป็นพื้นที่ของศิริราชพยาบาล)

ในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ นอกจากมีการวางรากฐานของการจัดพื้นที่ให้มีศูนย์กลางของพระนคร (ราชอาณาจักร) โดยโปรดฯ ให้สร้างวัดพระศรีรัตนศาสดาราม (อัญเชิญพระพุทธรูปมหายานฉรีดนปฏิมากร^{*14} มาประดิษฐานภายในพระบรมมหาราชวังแล้ว ยังโปรดฯ ให้มีการจัดพื้นที่ให้เป็นศูนย์กลางใหญ่ของเมือง (ชุมชนในพระนคร) โดยสร้างวัดใหญ่หรือวัดมหาสุทธาวาส⁶² (วัดสุทัศน์เทพวราราม) อัญเชิญพระโคตมพุทธเจ้าปางปฐมเทศนา^{*15} จากสุโขทัย ซึ่งเป็นพระประธานในพระวิหารหลวงวัดมหาธาตุ⁶³ (อดีตศูนย์กลางราชอาณาจักรสุโขทัย) ลงมายังพระนคร นอกจากนั้นยังได้ขยายขอบเขตของเมืองไปอย่างกว้างขวางโดยเฉพาะ ในสมัยรัชกาลที่ 3 ซึ่งมีชุมชนเกิดขึ้นเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ได้แก่⁶⁴

ก) กลุ่มริมประตูสำราญราษฎร์ ซึ่งเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่จะนำไปสู่คลองแสนแสบ ชุมชนนี้ได้กลายเป็นชุมชนใหญ่ต่อเนื่องไปกับชุมชนกลางเมืองบริเวณวัดสุทัศน์เทพวราราม

ข) กลุ่มริมประตูสะพานหัน ซึ่งเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญทางด้านเศรษฐกิจโดยมีชุมชนชาวจีนนอกกำแพงเมืองเป็นผู้ควบคุมเศรษฐกิจของไทยในขณะนั้น ซึ่งมีการค้าสำเภากับจีนเป็นอันมาก

ค) กลุ่มทำยวัดพระเชตุพนฯ เป็นชุมชนข้าราชการที่มีเจ้านาย ขุนนางและไพร่สมอยู่รวมกันเป็นจำนวนมาก และยังมีราษฎรค้าขายเป็นบริเวณกว้างต่อเนื่องกันไป

ง) กลุ่มริมคลองบางลำภู เป็นชุมชนค้าขายและที่พักอาศัย กลุ่มชุมชนที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนี้ได้อยู่ร่วมกันเป็นชุมชนตามแหล่งต่าง ๆ เรียกว่า ย่านหรือบ้านหรือป่า⁶⁵ อาทิบ้านพานถม บ้านบาตร บ้านดอกไม้ บ้านหม้อ บ้านดินสอ บ้านนางเลิ้ง บ้านช่างหล่อ บ้านขมิ้น บ้านปูน ย่านตีทอง ย่านคลองโอ่งอ่าง และย่านคลองบางลำภู ซึ่งชื่อของบ้านหรือย่านต่าง ๆ นี้สามารถสื่อถึงอาชีพ หรือสถานที่บริเวณดังกล่าวได้ชัดเจน และกลุ่มชุมชนดังกล่าวนี้ยังได้มีส่วนสำคัญในการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบของเมืองในสมัยต่อไป อาทิเส้นทางการคมนาคมและการขยายตัวของเมือง ฯลฯ

สมัยการปรับตัวเพื่อเข้าสู่สมัยใหม่ พ.ศ. 2394 - 2468 รวม 74 ปี (รัชกาลที่ 4 - รัชกาลที่ 6)

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชสมบัตินั้น ราชอาณาจักรกำลังเผชิญกับปัญหาการค้าอาณานิคมจากประเทศทางตะวันตก ซึ่งพระองค์ทรงทราบสถานการณ์ต่าง ๆ มาโดยตลอด เนื่องจากครั้งยังดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระอนุชาธิราชและเป็น “มกุฎกษัตริย์” พระองค์ทรงมีพระสหายเป็นชาวต่างชาติมากมาย⁶⁶ ซึ่งถือเป็นโอกาสอันพอเหมาะที่พระองค์ได้ทรงศึกษาพระธรรมวินัยควบคู่กับได้ทรงศึกษาวิชาการทางตะวันตกต่าง ๆ เช่นทรงศึกษาภาษาลาติน ภาษาอังกฤษ จนสามารถทรงทอดพระเนตร ทรงพระอักษร และทรงตรัสได้คล่อง ตลอดจนทรงศึกษาประวัติศาสตร์การปกครอง ประเพณี วัฒนธรรม และดาราศาสตร์ ของชาติตะวันตกมาเทียบกับตำราโหราศาสตร์ของไทย จากการที่พระองค์ได้ทรงติดต่อกับชาวต่างชาติ (โดยเฉพาะทางตะวันตก) ทำให้พระองค์ได้ตระหนักถึงภัยจากประเทศต่าง ๆ ทางตะวันตกที่จะขยายอำนาจเข้าสู่พระราชอาณาจักร จึงทรงเปิดรับวิทยาการและอารยธรรมตะวันตก⁶⁷ ในส่วนที่ทรงวินิจฉัยแล้วว่า เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ ในรูปแบบที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมไทย เพื่อพัฒนาสังคมและประเทศชาติให้ทันกับยุคสมัยอันเป็นวิถีทางที่จะรอดพ้นจากการเป็นอาณานิคมของมหาอำนาจตะวันตก⁶⁸ ซึ่งในสมัยของพระองค์ยังถือเป็นก้าวสำคัญก้าวแรกที่มีการเปิดประเทศในลักษณะสากลสู่อารยประเทศและมีผลถึงยุคโลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน

ในสมัยรัชกาลที่ 5 นับเป็นการเข้าสู่ยุคสยามใหม่ (New Siam) อย่างเต็มตัว⁶⁹ พระองค์ได้เคยเสด็จประพาสต่างประเทศหลายครั้ง อาทิ ยุโรป อินเดีย สิงคโปร์ ฯลฯ ทำให้ได้ทรงทราบความเป็นไปในอารยธรรมของต่างชาติจากสถานที่จริง (ในขณะรัชกาลที่ 4 ทรงทราบความเป็น

ไปในอารยธรรมต่างชาติจากข้อมูลข่าวสารที่เข้ามาในราชอาณาจักร เนื่องจากสถานการณ์ต่าง ๆ ไม่เอื้ออำนวย) ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการที่พระองค์จะใช้พระราชวินิจฉัย ในการดำเนินนโยบายได้เท่าทันกับสถานการณ์ เช่น ได้ทรงส่งพระราชโอรสและนักเรียนไทยไปศึกษาต่อต่างประเทศ เพื่อเป็นรากฐานความเจริญของประเทศในอนาคต ทรงแบ่งการปกครองเป็นกระทรวง ทบวง กรม ทรงประกาศกฎหมายเกี่ยวกับการเลิกทาส ฯลฯ

ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 (รัชกาลที่ 6) ไทยได้เข้าร่วมสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร และเป็นฝ่ายได้ชัยชนะ อันส่งผลดีทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยได้รับเสรีภาพในการเก็บภาษีศุลกากร ทำให้รัฐมีรายได้เพิ่มขึ้น มีการลงทุนจากต่างประเทศและเริ่มมีนักเรียนไทยสำเร็จการศึกษาเดินทางกลับมารับราชการแทนชาวต่างชาติมากขึ้นเป็นลำดับ ทำให้เริ่มมีการตั้งสถานพยาบาลและสถาบันการศึกษาอย่างจริงจัง อาทิจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วชิรพยาบาล⁷⁰ ฯลฯ ในช่วงเวลานี้มีชาวตะวันตกเข้ามาเปิดกิจการค้าขนาดใหญ่ จำหน่ายเสื้อผ้าอาภรณ์ เครื่องเรือนเครื่องใช้ของยุโรปมากมาย ส่งผลต่อชีวิตทางสังคมในเมืองหลวงทั้งในด้านวัฒนธรรม การแต่งกาย การดนตรี การกีฬาและรูปแบบของอาคาร เกิดมีสถานที่พบปะสังสรรค์ภายในชุมชนนอกเหนือจากวัดและตลาด ซึ่งเรียกว่า “สโมสร” สำหรับสังคมชั้นสูง⁷¹

ในด้านของกายภาพของพระนครหลวงนั้น ได้มีการขยายขอบเขตของเมืองและมีการสร้างสาธารณูปโภคเพิ่มขึ้นมากมาย เพื่อให้ทันกับสภาพของสังคมที่เริ่มพัฒนาอย่างรวดเร็ว อาทิ การขุดคลองผดุงกรุงเกษม ฯลฯ ขยายพระนครออกไปให้กว้างขวางอีกชั้นหนึ่ง⁷² อาคารแถวริมถนนที่ตัดขึ้นใหม่ เกิดโรงงาน (โรงสี โรงเลื่อย ฯลฯ) และบริษัทห้างร้านต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำได้ปากคลองผดุงกรุงเกษมและปากคลองสานลงไป⁷³ บริเวณปากคลองต่าง ๆ และทำเรือในกรุงเทพฯ คับคั่งไปด้วยแพและมีการเชื่อมคูคลองต่าง ๆ ในพระนครให้มีโครงข่ายคูคลองประสานกันอย่างเป็นระบบทั่วถึงทั้งพื้นที่ จนชาวต่างชาติเปรียบกรุงรัตนโกสินทร์ว่าเป็น “นครเวนิสตะวันออก” (Venice of the East) เริ่มมีการรถไฟ และรถยนต์ ก่อตั้งการไฟฟ้า การสื่อสาร เริ่มระบบการศึกษาแบบใหม่ มีการแยกที่ทำงานออกจากที่พักอาศัย มีการสร้างถนนขนาดใหญ่ที่มีแนวคิดการออกแบบ (Design Concept) มาจากต่างประเทศที่ถนนราชดำเนิน¹⁶ ในที่สุดเมืองหลวงได้ขยายตัวเท่าเขตกำแพงเมืองและคูเมืองรอบนอก เป็นผลให้กำแพงเมืองกลายเป็นสิ่งกีดขวางความเจริญของเมือง⁷⁴ การคมนาคมทางบกเริ่มเป็นทางสายหลักแทนทางน้ำ เป็นผลให้อาคารบ้านเรือนเปลี่ยนจากทางน้ำมาสู่ทางบกด้วย อาคารห้องแถวเพื่อการอาศัยเพิ่มการใช้งานเป็นการติดต่อค้าขาย บ้านขนาดใหญ่เริ่มหมดไปกลายเป็นห้องแถวมาทดแทน⁷⁵ ในด้านความสัมพันธ์องค์ประกอบของเมืองที่มีต่อชุมชนย่านต่าง ๆ ในสมัยนี้ (พ.ศ.2394 - 2468) สามารถแบ่งบริเวณได้ดังนี้⁷⁶

ก) ทิศตะวันตกพระบรมมหาราชวัง ได้มีการสร้างตึกแถวสองชั้นเพื่อให้ชาวต่างชาติอาศัยและเช่าห้างร้านเป็นที่ค้าขาย มีการจัดตั้งกระทรวงต่าง ๆ ขึ้น อาทิ กระทรวงมหาดไทย เป็นต้น

ข) ทิศเหนือพระบรมมหาราชวัง สร้างอาคารขึ้นเพื่อการพระราชพิธีพืชมงคลและพิธีมหาชาติพร้อมทั้งฉางข้าวในบริเวณด้วย^{*17} ในเวลาต่อมาโปรดฯ ให้เรียกบริเวณนี้ว่า “ท้องสนามหลวง”

ค) ทิศตะวันตกพระบรมมหาราชวัง ซึ่งเคยเป็นวังเจ้านาย บ้านข้าราชการและราษฎรอย่างหนาแน่น ต่อมาได้เกิดเพลิงไหม้เป็นบริเวณกว้างจึงเรียกว่า “ท่าเตียน” ภายหลังได้สร้างศาลต่างประเทศกับตึกหลวงขึ้นที่บริเวณเหนือท่าเตียน นอกจากนั้นยังได้ย้ายตลาดท้ายสน ไปรวมกันไว้ในบริเวณริมน้ำ จึงเกิดเป็นตลาดเรียกว่า “ตลาดท่าเตียน”

ฅ) บริเวณประตูสำราญราษฎร ถึงประตูสะพานหิน ซึ่งมีวัดสุทัศน์ฯ เป็นศูนย์กลางมีตลาด เสาชิงช้า โบสถ์พราหมณ์ มีชุมชนบ้านคินสอ บ้านตีทองอยู่โดยรอบ นอกจากนี้ได้โปรดฯ ให้สร้างวังต่าง ๆ สำหรับพระประยูรญาติยิ่งขึ้นให้เห็นถึงความสำคัญของบริเวณนี้ เพื่อเป็นจุดศูนย์กลางของชุมชนในการขยายพื้นที่ใหม่ออกนอกเขตกำแพงเมืองต่อไป ส่วนบริเวณนอกเมืองของประตูสำราญราษฎรกำลังก่อสร้างพระเจดีย์ภูเขาทองขึ้นเพื่อเป็นภูมิสัญลักษณ์ของพระนคร และเป็นการเสริมความสำคัญให้กับพื้นที่บริเวณนี้

ง) บริเวณตอนใต้กรุงรัตนโกสินทร์นอกกำแพงเมือง ซึ่งเคยเป็นที่อยู่อาศัยของชุมชนชาวจีน ต่อมาเมื่อชาวตะวันตก และแขกเข้ามาอาศัยอยู่ จนกลายเป็นชุมชนต่างชาติต่างภาษาเป็นกลุ่มใหญ่ และถือเป็นจุดอันตรายของพระนครในระยะหนึ่ง จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างวังเจ้านายที่มีพระอิสริยยศสูง ที่บริเวณปากประตูเมืองนี้ เพื่อสะดวกต่อการสอดส่องและควบคุมให้เกิดความสงบสุข

จ) บริเวณถนนเจริญกรุง บำรุงเมือง เพ็ญนคร เป็นถนนที่มีการสร้าง ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 แล้ว ต่อมาสมัยรัชกาลที่ 5 ได้ทำการปรับปรุงให้สวยงามยิ่งขึ้นหลังจากเสด็จประพาสต่างประเทศ โดยโปรดฯ ให้มีการขยายถนนให้กว้างขึ้น รื้อห้องแถวเดิมบางส่วนทิ้งเพื่อตัดถนนที่ยังคดเคี้ยวไม่ได้ระเบียบให้ได้แนวตรง (ตามระเบียบแนวคิดนิยมแบบตะวันตก) พร้อมทั้งสร้างตึกแถวสองชั้นขึ้นใหม่ (ดังที่ยังพอเห็นในปัจจุบัน) ตึกแถวที่สร้างขึ้นใหม่นี้เป็นที่ทำมาค้าขายและอยู่อาศัย ส่วนใหญ่จะเป็นชาวจีนและแขกเป็นต้น นอกจากนั้นบริเวณถนนเจริญกรุงตอนนอกบรรจบกับตอนใน ได้โปรดฯ ให้สร้างประตูเมืองขึ้นทดแทนประตูเมืองเดิม ซึ่งเป็นรูปหอรบประตูมียอด ต่อมาประตูเกิดคับแคบจึงสร้างขึ้นใหม่สามช่อง และเรียกประตูที่สร้างใหม่ว่า ประตูสามยอด

ฉ) บริเวณพระราชวังบวรสถานมงคล (วังหน้า) ได้มีการแบ่งพื้นที่วังเป็น 3 ส่วน คือ พระราชฐานชั้นนอก ให้เป็นโรงทหารราบที่ 11 รักษาพระองค์และให้ทหารบกวังหน้ามาสมทบอยู่ในกรมเดียวกัน เขตพระราชฐานชั้นกลางให้เป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เขตพระราชฐานชั้นใน ยังจัดเป็นที่ประทับของทั้งพระธิดาในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระธิดาพระราชวังบวรวิชัยชาญ โดยมีเจ้าพนักงานรักษาหน้าที่เช่นเดิม

ช) บริเวณริมสะพานช้างโรงสี บริเวณนี้นอกจากจะมีกระทรวงมหาดไทย ซึ่งย้ายมาจากบริเวณฝ่ายหน้าในพระบรมมหาราชวังแล้ว ยังมีเจ้านายพระราชโอรสในรัชกาลที่ 4 อีก 3 วัง ต่อมาได้ตัดถนนผ่านกลางวัง เพื่อเชื่อมระหว่างถนนเฟื่องนคร และถนนอัษฎางค์ จึงเกิดเป็นคำเรียกในสมัยนั้นว่า “แพรงนรา” “แพรงสรรพศาสตร์” และ “แพรงภูธร” ภายหลังได้โปรดเกล้าฯ ให้มีการรื้อวังแพรงภูธรพร้อมทั้งสร้างสถานีอนามัยขึ้นแทน

ซ) บริเวณริมถนนมหาชัย ได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างสะพานข้ามคลองรอบกรุงเทพฯ และพระราชทานนามว่าสะพานสมมติอมรมาศ และได้ต่อเส้นถนนบำรุงเมืองจากประตูตำราชราษฎรไปยังคลองผดุงกรุงเกษม สองข้างถนนบำรุงเมืองที่ขุดขึ้นใหม่นี้บางส่วนได้สร้างขึ้นเป็นบ้านพักอาศัยขนาดใหญ่ (ทำนองเดียวกับบ้านจัดสรรในปัจจุบัน) และยังมีกิจการสาธารณูปโภคหนึ่งเกิดขึ้น คือ โรงเรียนเด็กกำพร้าที่ถูกทอดทิ้ง¹⁸ จากการทำมีถนนบำรุงเมืองต่อเนื่องถึงคลองผดุงกรุงเกษมได้ก่อให้เกิดการพัฒนาพื้นที่ริมคลองผดุงกรุงเกษม โดยโปรดฯ ให้สร้างวัดเทพศิรินทราวาส และได้เกิดโรงพยาบาลขึ้นในบริเวณใกล้เคียง (โรงพยาบาลกลางปัจจุบัน)

นอกจากการพัฒนาพื้นที่ดังกล่าวแล้วยังได้มีการตัดถนนต่อเนื่องจากถนนบำรุงเมือง ตรงไปยังพระราชวังปทุมวัน นับเป็นพื้นที่ที่ได้เริ่มขยายขอบเขตออกนอกกำแพงเมืองอย่างกว้างขวาง

ณ) บริเวณตอนใต้ของวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ได้มีการโปรดเกล้าฯ ให้สร้างวังเพิ่มขึ้นต่อจากสมัยรัชกาลที่ 3 ที่มีจำนวนวังมากอยู่แล้ว นอกจากนี้ยังโปรดเกล้าฯ ให้สร้างสุนันทาลัยเป็นที่เรียนของกุลสตรีและได้เปลี่ยนเป็น โรงเรียนราชินี (ล่าง) ในปัจจุบัน

ญ) บริเวณถนนพาหุรัด ได้มีการสร้างถนนเชื่อมระหว่างมหาชัยกับเฟื่องนครตรงบริเวณทิศใต้ของวังบูรพาภิรมย์ และพระราชทานนามว่าถนนพาหุรัด (แต่เดิมเรียกว่าถนนบ้านญวน) ถนนเส้นนี้เป็นสายสำคัญรองจากถนนเจริญกรุง บำรุงเมือง เฟื่องนคร⁷⁷ เนื่องจากเป็นย่านค้าขายที่สำคัญ ต่อมาถนนนี้เป็นถิ่นที่อยู่ และค้าขายของพวกแขกซีกต์ และเนื่องด้วยส่วนปลายของถนนพาหุรัดต่อเนื่องกับถิ่นที่อยู่ของชาวจีนย่านลำเพ็ญ ทำให้เห็นความเจริญเติบโตทางการค้าต่อเนื่องกันไป นอกจากนี้ยังมีการส่งเสริมให้ประชาชนมาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนที่ด้านเหนือของพระนคร โดยการขุดคลองสวัสดิเปรมประชากร

ฎ) บริเวณทิศเหนือของพระราชวังสถานมงคล โปรดเกล้าฯ ให้ตัดถนนตั้งแต่หน้าพระราชวังบวรสถานมงคลออกไปทางด้านทิศเหนือ ผ่านหน้าวัดชนะสงครามไปสู่ประตูบางลำภูและ

ต่อเนื่องจากประตูเมือง ไปสู่คลองผดุงกรุงเกษมทางด้านทิศเหนือ ซึ่งบริเวณนี้เป็นชุมชนต่างชาติดั้งเดิมเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร เส้นทางถนนที่ตัดใหม่นี้ตอนในเขตกำแพงเมืองเรียกว่าถนนจักรพงษ์ ตอนนอกเขตกำแพงเมืองเรียกว่าถนนสามเสน

ฎ) บริเวณถนนราชดำเนิน เมื่อรัชกาลที่ 5 เสด็จประพาสยุโรป ได้ทอดพระเนตรความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการ จึงได้ทรงนำแนวความคิดดังกล่าวมาประยุกต์กับสภาพเศรษฐกิจสังคมของไทย ซึ่งนับเป็นการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพของกรุงรัตนโกสินทร์ครั้งใหญ่อีกครั้ง โดยโปรดเกล้าให้สร้างพระราชวังดุสิตขึ้นทางเหนือของพระนคร เพื่อเป็นที่ประทับแรมทรงพระราชสำราญในยามว่างจากภารกิจ ต่อมาได้สร้างเป็นถาวรขึ้นและเสด็จประทับที่พระบรมมหาราชวังเฉพาะเมื่อมีพระราชพิธีต่าง ๆ เท่านั้น จากการทำทรงสร้างพระราชวังดุสิตนี้ได้ก่อให้เกิดถนนเชื่อมระหว่างพระราชวังดุสิตและพระบรมมหาราชวังขึ้นหลายสาย คือ ถนนสามเสน (เทียบแม่น้ำเจ้าพระยา) ทางทิศเหนือพระนครและถนนราชดำเนิน ซึ่งแบ่งได้เป็น 3 ตอน คือ

ถนนราชดำเนินนอก ตัดจากประตูพระราชวังสวนดุสิตมายังประตูเมืองชื่อว่า "ประตูพุดธิบาศ" ผ่านวัดพระพรหมสุรินทร์ (วัดปริณายก) ผ่านป้อมหักกำลังศัตรูจึงจำเป็นต้องรื้อป้อมตรงนั้นออกพร้อมทั้งสร้างสะพานข้ามคลองรอบกรุง (สะพานผ่านฟ้าลีลาศ) ปลุกดินหูกวางสองข้างถนน พื้นที่สองฝั่งถนนได้สร้างวัดต่าง ๆ ให้กับพระราชโอรส ภายหลังส่วนใหญ่ได้กลายเป็นสถานที่ราชการในเวลาต่อมา

ถนนราชดำเนินกลาง เริ่มจากประตูพุดธิบาศผ่านพื้นที่ว่างของท้องสนามยังคลองคูเมืองเดิมทางตอนหน้าของวังหน้า พร้อมทั้งสร้างสะพานข้ามคลองคูเมือง (สะพานผ่านพิภพลีลา) ส่วนสองข้างถนนปลุกดินมะฮอกกานีและเป็นที่ตั้งของวังเจ้านายหลายวัง ภายหลังสองฝั่งถนนนี้ได้เปลี่ยนแปลงในสมัยรัชกาลที่ 8

ถนนราชดำเนินใน เริ่มต้นจากสะพานผ่านพิภพลีลามายังพระบรมมหาราชวัง ในการตัดถนนสายนี้ ได้ตัดผ่านพื้นที่ตอนหน้าของวังหน้า และได้ปรับพื้นที่นั้นให้เป็นส่วนหนึ่งของสนามหลวง เพื่อให้มีขนาดกว้างและสวยงามขึ้น อีกทั้งเป็นการลดบริบทของวังหน้าลงอย่างค่อยเป็นค่อยไป¹⁹ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาระบบการปกครองให้ไปสู่ระบบสมัยใหม่ในเวลาต่อไป บริเวณโดยรอบสนามหลวงโปรดเกล้าฯ ให้ปลุกดินมะขามซึ่งยังเห็นได้จวบปัจจุบันนี้

ถนนราชดำเนินได้มีส่วนในการผ่านเหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ มากมายตั้งแต่แรกสร้างถึงปัจจุบัน อาทิ พิธีสวนสนาม พิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ตลอดจนเหตุการณ์เรียกร้องเสรีภาพในเดือนตุลาคม (2516, 2519) และเดือนพฤษภาคม (2535) ฯลฯ

การขยายตัวของพระนคร ซึ่งเกิดจากความเจริญรุดหน้าในด้านต่าง ๆ ทำให้ชุมชนและการค้าขยายตัวอย่างรวดเร็ว ย่านการค้าสำคัญ ได้แก่ย่านสำเพ็ง และได้มีการขยายตัวทั้งขึ้นเหนือลึกเข้าไปจากแม่น้ำเจ้าพระยาและไปทางใต้เทียบแม่น้ำลงไปตามถนนเขาวราช เจริญกรุงถึงเขต -

บางรัก ซึ่งเป็นย่านการค้าของยุโรป รูปแบบการค้าขายบางส่วนยังคงอยู่ในรูปแบบดั้งเดิม (ย่านการผลิตระบบเครือญาติ) เช่น บ้านบาตร บ้านคินสอ เนื่องจากยังคงดำรงชีวิตในรูปแบบเดิม แต่บางส่วนก็ปรับรูปแบบของพาณิชยกรรมตามแบบอิทธิพลตะวันตกแล้ว เช่น อาคารตึกแถวแบบตะวันตก เช่น ห้างบีกริมแอนด์โก ธนาคารบุคคัลย์ (ธนาคารไทยพาณิชย์ สาขาบ้านหม้อเหนือ) เป็นต้น การสร้างตึกแถวพบเห็นได้ทั่วไปทั้งพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ แม้ในบางบริเวณพื้นที่ของพระนครกลายเป็นตึกแถวทั้งบล็อก⁷⁸ อาทิบริเวณสะพานหัน สำเพ็ง คลองถม ฯลฯ และได้เริ่มมีการใช้พื้นที่โล่ง (Open Space) ของเมือง⁷⁹ สำหรับประชาชนโดยตรงเป็นครั้งแรก อาทิ การสร้างวงเวียน 22 กรกฎาคม⁸⁰ การสร้าง "สวนลุมพินี" ฯลฯ เพื่อเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ สาธารณะ ตลอดจนได้มีการสร้างเมืองจำลอง "คูสีตธานี" ขึ้น เพื่อศึกษาแนววิถีชีวิตของระบอบประชาธิปไตยในประเทศไทย อีกทั้งยังได้ทรงดำริถึงการสร้างพระนครแห่งใหม่ขึ้นที่จังหวัดนครปฐม⁸⁰ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของพระนคร โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองในเวลาต่อมา

สมัยใหม่ พ.ศ. 2468 - 2525 รวม 57 ปี (รัชกาลที่ 7 - รัชกาลที่ 9)

หลังจากสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 1 ระบบเศรษฐกิจของประเทศได้เข้าไปผูกพันกับเศรษฐกิจโลก ซึ่งเกิดวิกฤตการณ์เศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก (พ.ศ. 2473 - 2474) ทำให้เกิดปัญหาในการบริหารราชการแผ่นดินอยู่เนื่อง ๆ ถึงขั้นต้องมีการลดงบประมาณรายจ่ายของประเทศลง ลักษณะทางกายภาพที่สะท้อนออกทางงานสถาปัตยกรรมได้เน้นถึงการใช้งานและความประหยัดเป็นลำดับสำคัญ อีกทั้งความเจริญทางด้านวัตถุ (ระบบอุตสาหกรรม) จากประเทศทางตะวันตกได้ถูกถ่ายทอดมาสู่ราชอาณาจักรอย่างมากมาย ทำให้รูปแบบการดำรงชีวิตของพลเมืองเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นผลให้ลักษณะทางกายภาพของเมืองตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย จากสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนี้ นับเป็นจุดของการเปลี่ยนแปลงในด้านการปกครอง เศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งปรัชญาทางการเมืองที่มีส่วนสำคัญในการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศในปี พ.ศ. 2475 จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชเป็นระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขเป็นต้นมา อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในครั้งนั้นก็ยังมีอาจประสบผลสำเร็จตามปรัชญาได้เลย ภายหลังได้เกิดการกระทบกระทั่งระหว่างรัฐบาลกับประชาชนอยู่เนื่อง ๆ จนเป็นการเผชิญหน้าไปสู่เหตุการณ์รุนแรงเป็นวันมหาวิปโยค ในวันที่ 14 ตุลาคม 2516 และวันที่ 6 ตุลาคม 2519 ทั่วประเทศ โดยเฉพาะ ถนนราชดำเนิน อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ท้องสนามหลวง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ฯลฯ

ในด้านองค์ประกอบของเมืองได้มีการรื้อถอนกำแพงเมืองและป้อมต่าง ๆ ของพระนครต่อไปอีก (หลังจากถูกรื้อถอนลงส่วนใหญ่แล้วในรัชกาลก่อน ๆ) เพื่อขยายถนนต่าง ๆ เช่นถนนพระอาทิตย์ ฯลฯ หลังจากกำแพงเมืองและป้อมต่างๆ เหลือน้อยลงอย่างมาก ทำให้เริ่มสังเกตเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ควบคู่กับการพัฒนาเมือง จึงได้มีการคงเหลือป้อมกำแพงเมืองและประตูเมือง ให้เป็นโบราณสถานสำคัญของกรุงรัตนโกสินทร์ จนปรากฏตราบนทุกวันนี้ สถานที่ราชการใหม่ ๆ ได้เกิดขึ้นมาก⁸¹ ส่วนใหญ่จะเริ่มกระจายตัวออกมาตามเขตรอบนอกโดยเฉพาะบริเวณพระราชวังดุสิตบนเส้นทางถนนราชดำเนิน ซึ่งเป็นเส้นทางเชื่อมระหว่างพระราชวังทั้งสองแห่งได้มีการเปลี่ยนแปลงประโยชน์ใช้สอยของอาคารจากที่พักอาศัย อาทิวังขนาดต่าง ๆ ในพระนครไปเป็นที่ทำการของรัฐบาล รวมทั้งสถานที่ราชการที่มีกิจกรรมระหว่างประเทศ ซึ่งส่วนใหญ่รวมตัวกันอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณริมคลองผดุงกรุงเกษมทางด้านเหนือ⁸² ความเปลี่ยนแปลงของผังธนบุรีเริ่มปรากฏอย่างจริงจัง เมื่อมีการสร้างสะพานสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ เพื่อเชื่อมทางสัญจรของทั้ง 2 ฟังพระนคร รวมทั้งการตัดถนนถึง 10 สาย⁸³ ทำให้ผังธนบุรี (พระนครฝั่งตะวันตก) เปลี่ยนแปลง (จากแหล่งที่พักอาศัยและชุมชนชาวสวนที่เสียบสงบ) ไปเป็นสังคมในเมืองใหญ่ในเวลาต่อมาอย่างรวดเร็ว²¹ หลังจากนั้นได้มีการสร้างสะพานเชื่อมพระนครทั้ง 2 ฟังเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งส่งผลให้เกิดการพัฒนาเมืองทางกายภาพ ในขณะที่เดียวกันก็ได้ทำลายความเป็นอยู่ของชุมชนบางกอกดั้งเดิมจนแทบไม่เหลืออีกต่อไป รวมทั้งการสร้างสะพานสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ ครอบปากคลองคูเมืองทางด้านคลองโรงไหมซึ่งเป็นการทำลายกายภาพในความเป็นอยู่ของเมืองลงไปอย่างน่าเสียดาย ในด้านองค์ประกอบของเมืองและชุมชนสามารถสรุปได้ดังนี้⁸⁴

ก) ชุมชนพักอาศัย ซึ่งได้มีการขยายในย่านต่าง ๆ คือ

บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันออก เป็นย่านที่ใหญ่เป็นอาคารแถวซึ่งประกอบการค้าชั้นล่างและอยู่อาศัยชั้นบน อาคารเหล่านี้ส่วนใหญ่มีอายุค่อนข้างมากโดยมีการรื้ออาคารเก่าเพื่อสร้างใหม่ให้ใหญ่โตกว่าเดิม โดยมีได้ขยายพื้นที่องค์ประกอบส่วนอื่นเช่นถนน ทำให้เพิ่มความหนาแน่นทางด้านกายภาพมากกว่าเดิม

บริเวณตั้งแต่คลองรอบกรุงถึงแนวคลองผดุงกรุงเกษม ซึ่งเป็นที่ตั้งของชุมชนชาวจีนแต่ดั้งเดิม ขอบเขตที่ตั้งชุมชนได้ขยายออกไปพร้อมกับความหนาแน่นที่มากขึ้น อาคารส่วนใหญ่เป็นอาคารตึกแถว 2-3 ชั้นซึ่งใช้ประกอบการค้าและอาศัย ความต้องการใช้พื้นที่มีมาก ถึงขั้นมีการเช่าที่ดินของพระคลังข้างที่และของวัดเป็นที่พักอาศัยและประกอบการค้า ซึ่งไม่เคยมีมาก่อน

บริเวณที่ตั้งนอกคลองผดุงกรุงเกษม พื้นที่ส่วนนี้ได้ขยายออกไปเกือบทุกทิศทาง เนื่องจากที่ดิน เพื่ออยู่อาศัยในใจกลางพระนครถูกเปลี่ยนไปเป็นสถานที่ราชการและย่านการค้าทำให้มีการขยายชุมชนพักอาศัยออกไปได้แก่ย่านสีลม สาทร และสุขุมวิท

บริเวณชุมชนต่าง ๆ ดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นถึงการกระจายตัวออกจากบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์มากขึ้นจนถึงราว ๆ ปี พ.ศ. 2523 เนื่องจากผู้มีรายได้สูงต้องการหนีความแออัดและต้องการสภาพแวดล้อมที่ดีกว่าความแออัดในใจกลางพระนคร (เกาะรัตนโกสินทร์) ส่วนผู้มีรายได้ต่ำก็จำเป็นต้องอยู่ในบริเวณเดิม ส่งผลให้มีความหนาแน่นของประชากรในบริเวณที่อยู่อาศัยและแหล่งการค้าขายมากขึ้นเรื่อย ๆ การที่มีสถานที่ราชการและแหล่งจำหน่ายสินค้าในย่านต่าง ๆ ของใจกลางพระนคร ยิ่งเป็นการส่งเสริมให้ผู้คนทุกสารทิศต้องเดินทางเข้าสู่ใจกลางพระนครเพื่อประกอบกิจการ ซึ่งเพิ่มความคับคั่งวุ่นวายภายในใจกลางพระนคร รวมทั้งการจราจรที่ส่งผลมาถึงปัจจุบัน และย่านสลัมต่างๆ ที่เกิดจากแหล่งพักอาศัยที่แออัดยัดเยียดของประชากร โดยเฉพาะย่านชุมชนที่มีรายได้ต่ำ ซึ่งล้วนแต่ก่อให้เกิดปัญหาสังคมด้านต่างๆ ในเวลาต่อมา

ข) เส้นทางคมนาคมต่างๆ ซึ่งสามารถแยกเป็นประเภทดังนี้

คลองที่เคยมีบทบาทสำคัญของเมือง ได้ค่อย ๆ ลดบทบาทลง อย่างชัดเจน ตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ 6 เป็นต้นมา สภาพคลองเหล่านี้มีปัญหาทางสภาวะแวดล้อมเป็นอย่างมาก เหตุผลสำคัญเนื่องจากการมิได้ควบคุมอย่างจริงจังของหน่วยงานราชการ คลองหลายสายเริ่มต้นเงินและแปรสภาพไปอีกครั้งเนื่องจากการถมที่ทำถนนแทน เพียงเพื่อให้รองรับปริมาณรถยนต์และการจราจร ในขณะที่มิได้เข้าใจลักษณะทางกายภาพของพระนคร (บางกอก) ว่าเป็นเช่นไร ทำให้เกิดปัญหาคามาไม่จบสิ้นจนถึงปัจจุบัน อาทิ ปัญหาน้ำท่วม ปัญหาคลองน้ำเน่าเหม็นที่บางหลวง แสนแสบ ฯลฯ ซึ่งนับเป็นองค์ประกอบสำคัญส่วนหนึ่งของเมืองที่สูญเสียไปในความเป็นชีวิตของเมือง "บางกอก" ที่ได้เคยผูกติดกับสายน้ำมาเป็นเวลานานกว่า 1,000 ปี

ถนนได้กลายเป็นเส้นทางคมนาคมหลักของพระนครอย่างเต็มรูปแบบ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 เป็นต้นมา ถนนภายในเกาะรัตนโกสินทร์บางสาย ยังเป็นถนนที่สร้างขึ้นสมัยรัชกาลที่ 4 ผิวจราจร จึงมีขนาดเล็กและแคบ ประกอบกับมีอาคารและสิ่งก่อสร้างขนานทั้งสองด้าน ทำให้โอกาสที่ถนนเหล่านั้นจะขยายกว้างขึ้นเป็นไปได้ยากมาก ในขณะที่มีการสร้างอาคารใหม่บนที่อาคารเก่า เพื่อขยายพื้นที่ขึ้นไปทางแนวตั้ง การเพิ่มพื้นที่การใช้งานและปริมาณผู้อยู่อาศัยดังกล่าวนี้ ล้วนก่อให้เกิดปัญหาหนึ่งในอีกหลายปัญหาของเมือง (การเพิ่มจำนวนประชากรในย่านนั้น ๆ ในขณะที่ถนนไม่สามารถขยายออกได้) ทำให้ถนนหลายบริเวณมีการจราจรติดขัดมากในช่วงเวลาเร่งด่วน ในขณะที่ถนนในเขตพื้นที่รอบนอกออกไป เปลี่ยนแปลงได้สมคูลย์กว่าเนื่องจากการสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวย นอกจากนี้องค์ประกอบของเมืองในเขตเกาะรัตนโกสินทร์ที่มีความผูกพันกับเหตุการณ์ของเมือง อาทิกำแพงเมือง ป้อมปราการ อนุสาวรีย์ ตลอดจนอาคารและกลุ่มอาคารพาณิชย์บางกลุ่มที่ทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรม ก็ได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์ไปพร้อมกับการอนุรักษ์ด้วย แต่กฎหมายควบคุมอาคารสร้างใหม่ กลับไม่ได้รับการกวดขันอย่างจริงจังเช่นกัน

ค) อาณาเขตและทิศทางการขยายตัวของเมือง สามารถสรุปได้ดังนี้⁸⁵

การขยายตัวทางด้านทิศเหนือ ตามแนวถนนพหลโยธินและวิภาวดีรังสิต จนถึงจังหวัดปทุมธานี และตามแนวถนนกรุงเทพ - นนทบุรี จนถึงปากเกร็ด ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการใช้ที่ดินประเภทสถานที่ราชการทั้งทหารและพลเรือน และมีการใช้ที่ดินเพื่อการพักอาศัย ประเภทบ้านจัดสรรอยู่ทั่วไป

การขยายตัวทางทิศตะวันออก ตามแนวถนนลาดพร้าว ถนนรามคำแหงจนถึงบางกะปิ และตามแนวถนนเพชรบุรี ถนนพระรามที่ 4 โดยขยายเข้าไปตามซอยต่าง ๆ ของถนนเหล่านี้ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการใช้ที่ดินเพื่อการพักอาศัย โดยริมถนนจะเป็นอาคารพาณิชย์ และด้านในห่างจากถนนเข้าไปเป็นบ้านพักอาศัย ซึ่งทางด้านนี้มีมหาวิทยาลัยรามคำแหงเป็นแรงดึงดูดให้เมืองขยายตัวเร็วยิ่งขึ้น

การขยายตัวทางด้านทิศใต้ ตามแนวถนนสุขุมวิทต่อเนื่องถึงเมืองสมุทรปราการและตามแนวถนนปทุมวันเข้าสู่ริมพรายทางด้านฝั่งธนบุรี ได้ขยายตัวตามแนวถนนสุขสวัสดิ์ ซึ่งการขยายจะเป็นการใช้ที่ดินเพื่อการอุตสาหกรรมและคลังสินค้าเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้เนื่องจากทำเลที่ตั้งสะดวกในการขนส่งตามลำน้ำเจ้าพระยาและท่าเรือกรุงเทพฯ นอกจากนี้ยังมีการขยายตัวของที่อยู่อาศัยประเภทบ้านจัดสรรเป็นจำนวนมาก

การขยายตัวทางด้านทิศตะวันตก ตามแนวถนนจรัลสนิทวงศ์ ถนนพระเจ้าตากสิน ถนนเอกชัย และถนนเพชรเกษม ซึ่งการขยายตัวของเมืองทางด้านนี้ช้ากว่าด้านอื่น ๆ การใช้ที่ดินส่วนใหญ่เพื่อการพักอาศัย อุตสาหกรรมและพาณิชยกรรม โดยปรากฏให้เห็นทั่วไปบริเวณริมถนน ส่วนบริเวณรอบนอกห่างจากริมถนนเข้าไปจะเป็นพื้นที่เกษตรกรรม

จากลักษณะการขยายตัวของเมืองดังกล่าว สามารถทราบถึงการขยายตัวทางด้านทิศเหนือและทิศตะวันออกรวดเร็วกว่าด้านทิศใต้และทิศตะวันตก นอกจากนี้ยังได้ขยายตัวออกไปจนถึงเขตปริมณฑล⁸⁶ ทำให้เมือง (กรุงเทพมหานคร) มีขนาดใหญ่โตเกินกว่าจะควบคุมได้ในสภาพปกติ ปัญหาต่างๆ ได้หลั่งไหลเข้ามาสู่นครหลวงแห่งนี้อย่างมากมา อาทิ ปัญหาจราจร มลภาวะ สังกม ฯลฯ ซึ่งมีผลถึงคุณภาพชีวิตของประชากรในเมือง ตลอดจนปัญหาการกระจายอำนาจและความเจริญ²² ที่ได้สร้างความเหลื่อมล้ำของฐานะของเมืองต่างๆ ในราชอาณาจักร ทำให้มีผู้คนต่างถิ่นหลั่งไหลเข้ามา²³ แสวงหาโอกาส (โชค) ในนครหลวง เป็นการซ้ำเติมปัญหาของเมืองให้มีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น จนยากที่จะแก้ไขได้ในเวลาอันสั้น เนื่องมาจากการพัฒนาเมืองทางกายภาพไม่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงจากปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว อีกทั้งการขยายเมืองทางฝั่งตะวันออกมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่เมืองฝั่งตะวันตกมีการพัฒนาน้อยมากนับตั้งแต่แรกสถาปนาเมืองบางกอกเป็นกรุงรัตนโกสินทร์จนถึงสมัยรัชกาลที่ 7 ที่ได้เริ่มการสร้างสะพานพระพุทธยอดฟ้าฯ เพื่อเชื่อมพระนครทั้ง 2 ฝั่ง เป็นคันมา แต่หลังจากนั้นการเปลี่ยนแปลง-

ก็เป็นไปอย่างรวดเร็วจนทำลายสภาพดั้งเดิมของชุมชนบางกอก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นแหล่งชุมชนใหญ่มีฐานะในอดีต ทำให้ไม่เห็นวิวัฒนาการของเมืองฝั่งตะวันตก ในขณะที่ฝั่งตะวันออกมีการอนุรักษ์โบราณสถานในช่วงเวลาต่าง ๆ (ถึงแม้จะเป็นการอนุรักษ์ไม่สมบูรณ์ครบถ้วนก็ตาม) เช่น วัด ถนอม ล้ำคลอง ป้อม กำแพงเมือง ฯลฯ แต่ฝั่งทางตะวันตก เมื่อมีการพัฒนามักไม่คงพื้นที่ชุมชนบางกอกเดิมไว้ ทั้งที่มีอายุเก่ากว่าฝั่งตะวันออก ดังนั้นเมือง (บางกอก) ฝั่งตะวันตกจึงเป็นการพัฒนาที่ข้ามช่วงเวลา และมีการอนุรักษ์เขตย่านต่าง ๆ (Zone) น้อยมาก จึงเป็นเรื่องน่าเสียดายที่พื้นที่ฝั่งตะวันตกแทบไม่เห็นบรรยากาศความเป็นลักษณะของท้องถิ่นอีกแล้ว ทั้งที่เคยเป็นบริเวณที่มีศักยภาพสูงในอดีตมาก่อนฝั่งตะวันออกก็ตาม

สมัยปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต พ.ศ. 2525 .....

เมื่อครั้งกรุงรัตนโกสินทร์ (ราชวงศ์จักรี) มีอายุครบ 200 ปี ใน พ.ศ. 2525 นั้น ถือเป็นช่วงโอกาสดีที่หน่วยงานราชการทุกสาขา ตลอดจนภาคเอกชนและประชาชนทั่วไปได้ร่วมกันจัดเฉลิมฉลองพระนครทั่วราชอาณาจักร ซึ่งได้เป็นการปลุกกระแสสำนึกในการอนุรักษ์ควบคู่กับการพัฒนาเมืองบางกอก (กรุงรัตนโกสินทร์) แห่งนี้ โดยได้มีการย้อนกลับมาศึกษาถึงปัญหาที่เกิดขึ้นกับเมืองหลวงแห่งนี้อย่างจริงจังเป็นครั้งแรก ประจวบกับสภาวะเศรษฐกิจของชาติเริ่มมีความมั่นคงขึ้นในระดับหนึ่ง อีกทั้งปัญหาสภาวะของเมืองหลวงที่ได้สะสมมานาน คงได้กล่าวมาแล้ว ทำให้เกิดการประสานความร่วมมือต่าง ๆ ในการที่จะแก้ไขปัญหของเมือง โดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ตลอดจนการเร่งสร้างจิตสำนึกให้แก่ประชากร ในชุมชนต่าง ๆ อีกทั้งสถาบันพระมหากษัตริย์ได้ทรงเป็นองค์ประธาน ในการแก้ไขปัญหาดัง ๆ อาทิ โครงการบูรณะวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ป้อม กำแพงเมืองต่าง ๆ โครงการแก้ไขปัญหทางจร โครงการป้องกันปัญหาน้ำท่วม (โครงการแก้มลิง) ฯลฯ ทำให้การดำเนินงานแก้ไขปัญหาดัง ๆ เป็นไปอย่างรวดเร็วและรวดเร็ว²⁴ ในขณะเดียวกันก็ได้เกิดกลุ่มชุมชนแบบใหม่ (ซึ่งไม่จำเป็นต้องอยู่อาศัยในย่านเดียวกัน) ที่มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความสัมพันธ์กันเป็นกลุ่มเป็นเครือข่ายอยู่ร่วมกิจกรรมกัน⁸⁷ เพื่อร่วมกันสร้างสรรค์สังคมเกิดขึ้นมากมาย อาทิ กลุ่ม จ.ส. 100 กลุ่มประชาธิปไตยเพื่อสังคม กลุ่มบางกอกฟอรัม ฯลฯ ลักษณะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากกระแสของกลุ่มประชากรในเมืองหลวงนี้ ได้ส่งผลอย่างเป็นรูปธรรม ต่อสภาพของเมืองทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยเฉพาะตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา อาทิ โครงการระบบทางด่วนเครือข่ายโยธมธมเชื่อมถนนหลวงโดยรอบเขตปริมณฑล เพื่อเลี่ยงการเดินทางผ่านเข้าใจกลางเมืองเช่นในอดีต โครงการระบบขนส่งมวลชนขนาดใหญ่ทั้งลอยฟ้าและใต้ดินที่จะเปิดใช้ในอนาคตอันใกล้ (ประมาณ พ.ศ. 2542) ตลอดจนการย้ายและขยายหน่วยงานราชการออกไปเขตปริมณฑล ฯลฯ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ถึงแม้จะเป็นการแก้ปัญหาความ -

แออัดและความคับสนของเมืองก็ตาม ผลเสียที่เกิดขึ้นมากหรือน้อยก็ขึ้นอยู่กับกรมองผังเมืองในลักษณะองค์รวมเพียงใด อีกทั้งการให้ความสำคัญต่อกายภาพของเมืองในอดีตที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ตลอดจนรากเหง้า ความเป็นชีวิตของเมือง (บางกอก) ที่ถือเป็นลักษณะเฉพาะของตนเอง (ความเป็นชุมชนชาวน้ำ ฯลฯ)²⁵ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงของเมืองบางกอก (กรุงรัตน โกสินทร์) สามารถสรุปปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ 3 ประการ คือ

1. ตำแหน่งของประชากรและชุมชนในเมือง
2. นโยบายรัฐและกฎหมายควบคุมที่ทันสมัย
3. การปฏิบัติจริง และต่อเนื่องในการใช้กฎหมาย

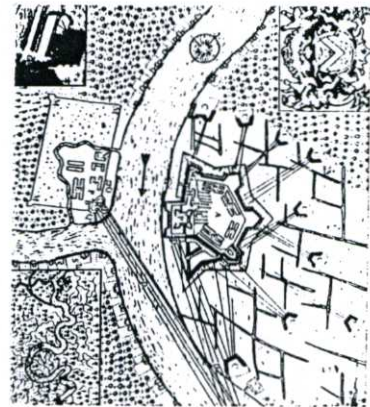
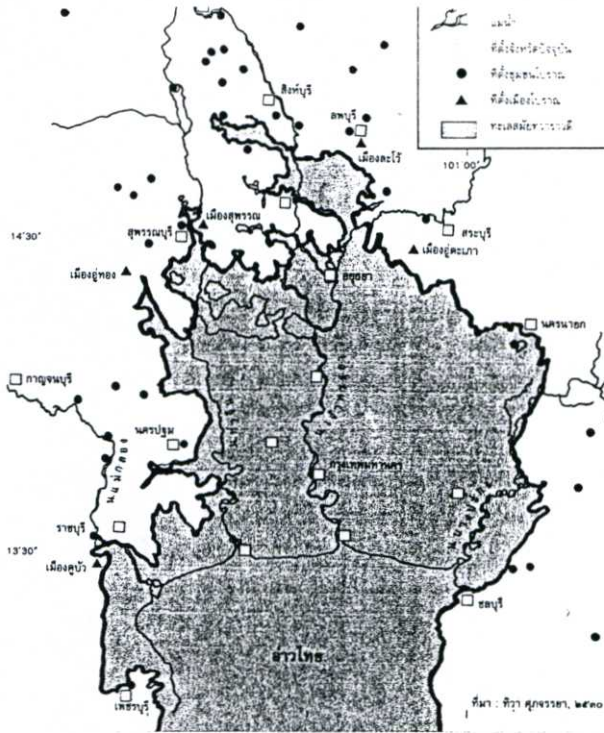
ปัจจัยเหล่านี้ หากปล่อยให้เมืองพัฒนาตัวเองโดยปราศจากการวางแผนอนุรักษ์และพัฒนาที่สอดคล้องกันแล้ว ในไม่ช้ารูปแบบของเมืองที่มีเอกลักษณ์เฉพาะก็อาจถูกทำลายไปโดยไม่รู้ตัวจนหมดสิ้น²⁶ อาทิ ระดับความใหญ่โตของสถาปัตยกรรม (โดยเฉพาะความสูง) ตามเขตย่านต่าง ๆ (Zone) ของเมืองที่ข่มและทำลายทัศนียภาพของเมืองโดยรวม²⁷ ในขณะที่วัฒนธรรมของคนไทยรู้ที่ค่าที่สูง ผู้ปกครองบ้านเมืองรู้จักกาลเทศะว่าจะไรควรหรือไม่ อีกทั้งในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์²⁸ (ที่เกิดจากความศรัทธา ฯลฯ) ซึ่งเป็นศูนย์รวมทางจิตใจที่แสดงออกทางกายภาพของเมือง อาทิ พระบรมมหาราชวัง วัดพระศรีรัตนศาสดาราม (ความเป็นศูนย์กลางราชอาณาจักร) และสิ่งที่เป็นสัญลักษณ์ของเมืองแลเห็นแต่ไกล คือ วิหารหลวงวัดสุทัศน์ (ความเป็นศูนย์กลางของประชากรเมืองบางกอกในอดีตเริ่มแรกของการสถาปนากรุงรัตน โกสินทร์) ตลอดจนพระปรางค์ที่ตั้งตระหง่านบนริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาของวัดอรุณราชวราราม และยอดพระเจดีย์ที่สูงเสียดฟ้าของภูเขาทอง วัดสระเกศ ฯ (ความเป็นสาธารณะ ไม่แบ่งชนชั้น ความเป็นศูนย์กลางชุมชน ฯลฯ) ในขณะนี้ปัจจุบันได้เกิดอาคาร (ซึ่งไม่ใช่ศูนย์กลางชุมชนและแบ่งชนชั้น ฯลฯ) ขึ้นมากมาย อาทิ โรงแรม คอนโดมิเนียม สำนักงาน ฯลฯ ที่สูงทำทลายและข่มศูนย์กลางพระนครของราชอาณาจักรและชุมชนที่เป็นบริเวณเมืองเก่า (เกาะรัตน โกสินทร์) บางอาคารบังอาจสูงถึงค้ำแนวยอดของพระบรมมหาราชวัง และวัดพระแก้ว ซึ่งมีความสำคัญสูงสุดดังที่กล่าวมาแล้ว แต่กลับหาผู้รับผิดชอบไม่ได้ ความผิดพลาดเหล่านี้จะเป็นการบกร่องของหน่วยงานที่รับผิดชอบ (รัฐบาล) โดยการเจตนาหรือไม่ก็ตาม สิ่งที่เกิดขึ้นก็ได้สะท้อนให้เห็นถึงความคับสนและความไม่มีระเบียบในเอกภาพของเมือง ซึ่งรวมทั้งประชากรส่วนใหญ่ในเมืองหลวงแห่งนี้ด้วย ซึ่งเกิดจากการเร่งพัฒนาทางด้านวัตถุมากกว่าด้านจิตใจ ทำให้เกิดปัญหาตามมามากมาย อาทิ ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาคอร์รัปชันทั่วไปในองค์กรทั้งภาครัฐบาล รัฐวิสาหกิจและเอกชนจนแทบกลายเป็นบรรทัดฐานในช่วงเวลานั้น ซึ่งมีผลไปถึงด้านการเมืองทำให้เกิดการปฏิวัติรัฐประหารและไปสู่เหตุการณ์ "พฤษภาทมิฬ 35" โดยประชาชนในเวลาต่อมา ภายหลังได้พัฒนาการเป็นกระแสการปฏิรูปการเมือง -

โดยการร่างรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน (พ.ศ. 2540) ซึ่งมีความหวังว่าจะเป็นกุญแจดอกสำคัญในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของเมืองไปสู่ระดับชาติในที่สุด

จากลักษณะของความสับสนทางภาษาสถาปัตยกรรม^{*28} และทิศทางการขยายตัวของเมืองไปยังเขตปริมณฑล ได้แก่ จังหวัดสมุทรปราการ (นครเขื่อนขันธ์) นนทบุรี ปทุมธานี ฉะเชิงเทรา และโดยเฉพาะจังหวัดนครปฐม ซึ่งรัชกาลที่ 6 ได้เคยทรงดำริถึงการสร้างพระนครใหม่ที่แห่งนี้^{*29} บริเวณต่าง ๆ เหล่านี้ครั้งหนึ่งในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีเป็นอย่างซ้ำเคยเป็นบริเวณ ที่เรียกรวมกันว่า "บางกอก" (ยกเว้นจังหวัดฉะเชิงเทรา) โดยเป็นชุมชนเล็ก ๆ เกาะอยู่ตามริมแม่น้ำกระจายไปทั่วบริเวณ ดังนั้นการขยายตัวของเมืองบางกอก (กรุงรัตนโกสินทร์) จึงถือว่าการขยายในพื้นที่ของบางกอกเดิม หากแต่การจัดเขตการใช้งาน (Zone) ของเมืองในส่วนอาคารสูงขนาดใหญ่ (High Density Building) ซึ่งพึงต้องมีตามสภาวะการพัฒนาของเมืองนั้นควรจัดระเบียบผังเมืองให้เป็นระบบเลขอยู่นอกเขตศูนย์กลางของเมืองเก่า (เกาะรัตนโกสินทร์) และต้องไม่ไปทำลายสภาพแวดล้อมที่ไปจัดสร้างในย่านบริเวณนั้น ๆ ซึ่งควรเป็นสถานที่ว่างเปล่าตามเขตปริมณฑล อีกทั้งการกำหนดความสูงอาคารไม่เกินเส้นขอบฟ้า (Sky Line) ควบคู่ไปกับการเร่งกระจายความเจริญไปยังหัวเมืองต่าง ๆ อย่างเป็นรูปธรรม ก่อนที่เมืองหลวงแห่งนี้จะเกิดปัญหาอีกครั้งจนเต็มทั่วปริมณฑล ซึ่งถึงเวลาแล้วที่ทุกฝ่ายจะต้องร่วมมือกันสร้างปัจจุบันให้ก้าวหน้าต่อไปในอนาคตอย่างมีทิศทางโดยไม่พึงลืมนอดีตของตนเอง⁹⁰ (ความเป็นเมืองบางกอกในช่วงเวลาต่าง ๆ จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์) ที่มีชีวิตชีวาโดยไม่ทำลายความเป็นลักษณะเฉพาะของตน เพื่อให้สมกับบางกอกในสมัยที่เป็นราชธานีตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้ทรงแสดงพระอัจฉริยภาพ ทางด้านการวางผังเมืองและภูมิสถาปัตยกรรม⁹¹ จวบจนถึงพระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลมหาราช ในยุคของโลกไร้พรมแดน⁹² ของปัจจุบันและอนาคต เมืองบางกอกในสมัยรัตนโกสินทร์แห่งนี้ จึงจะนับได้ว่าเป็นทั้งเมืองประวัติศาสตร์ที่ยังมีชีวิตคุณค่าควบคู่ไปกับการพัฒนาทัดเทียมนานาชาติ^{*30} และยังคงเป็นศูนย์กลางของราชอาณาจักรไทย (The Heart of Thailand's Kingdom) อย่างมีเกียรติภูมิและศักดิ์ศรีสืบไป

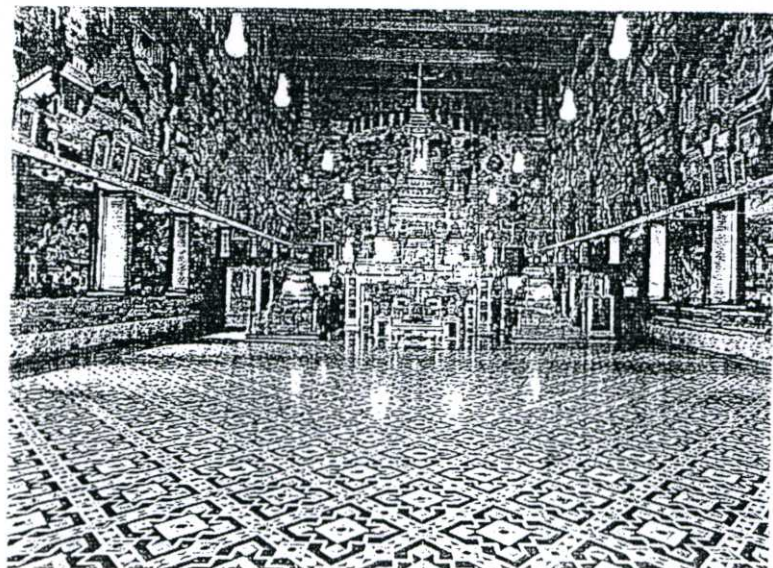
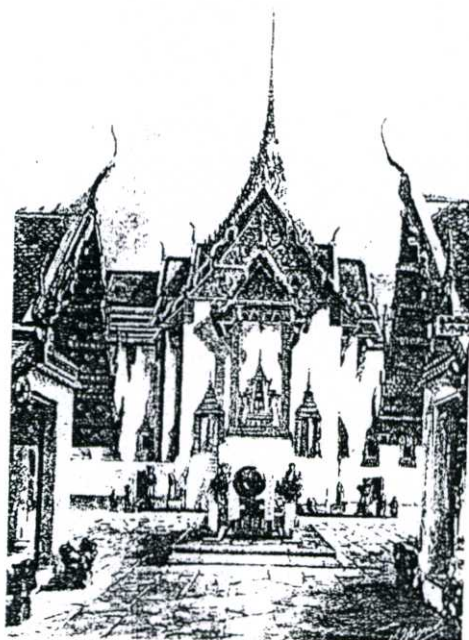
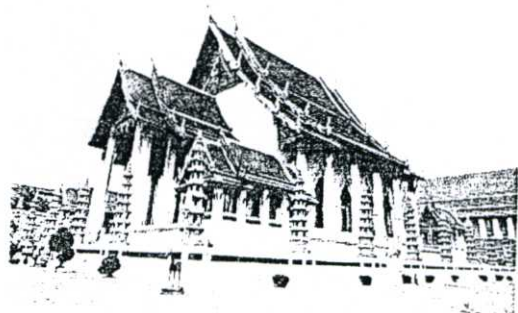
ภาพที่ 11

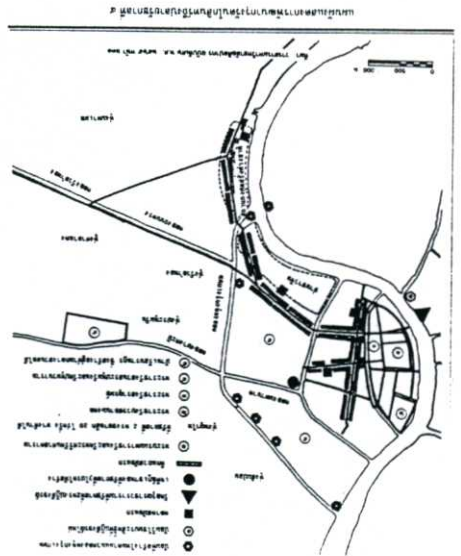
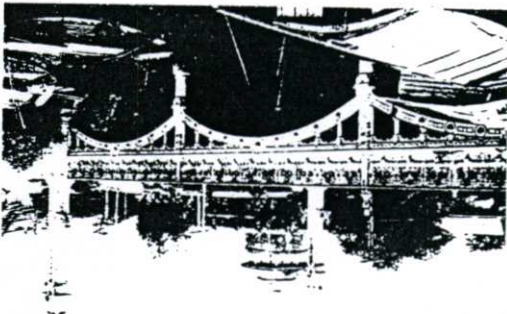
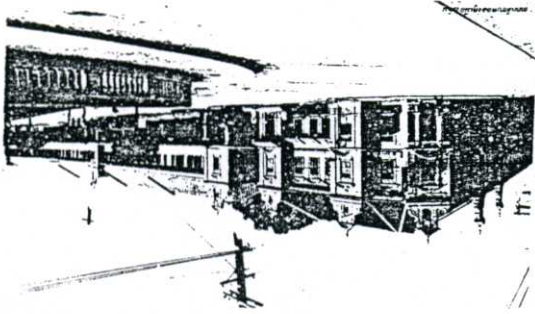
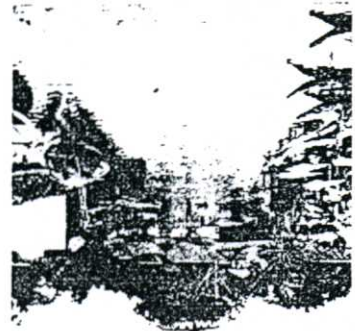
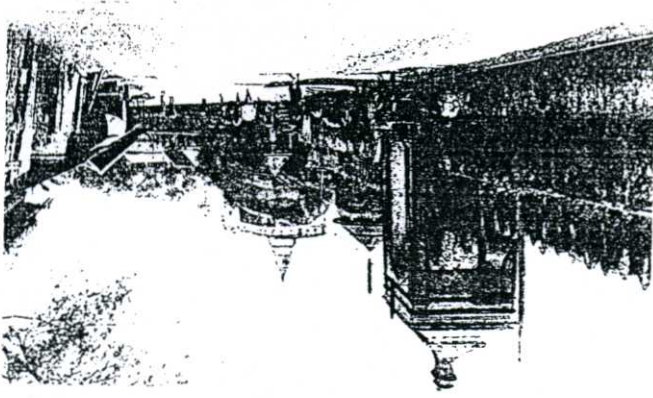
แสดงสภาพสมัยก่อนการเป็นราชธานี

ภาพที่ 12 (ต่อ)

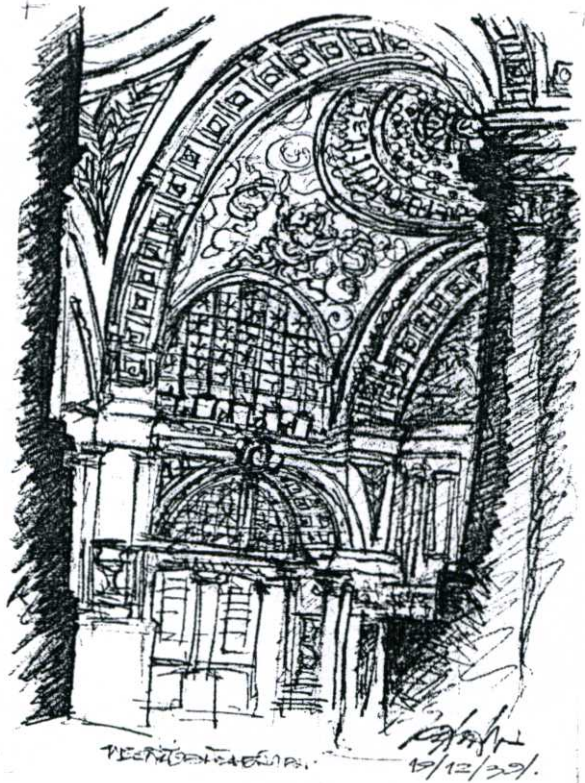
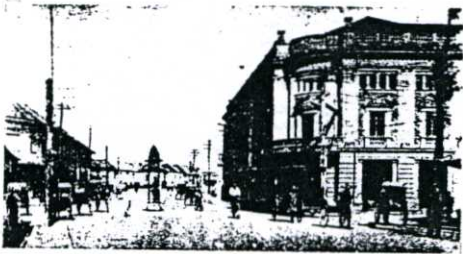
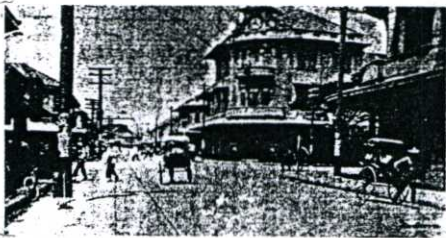

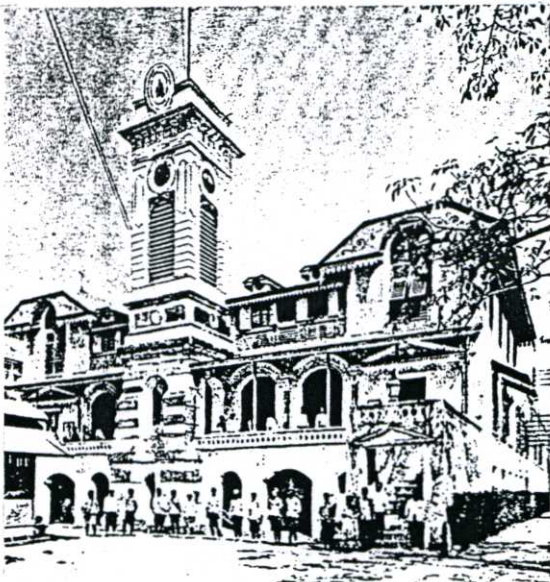
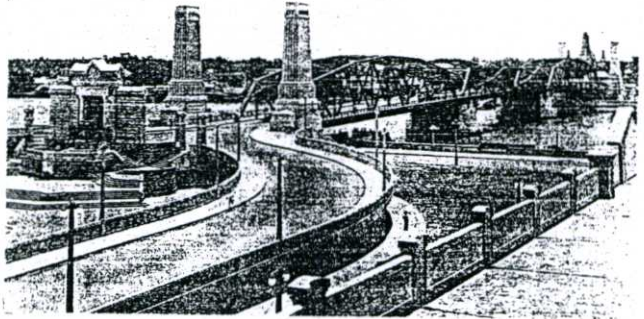
អង្គការសហប្រតិបត្តិការស្រុកស្រែក្រវាត់

ទំព័រ ១៣

ภาพที่ 13 (ต่อ)

ภาพที่ 14
แสดงสภาพสมัยใหม่

ภาพที่ 15

แสดงสภาพสมัยปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต

เชิงอรรถ (บทที่ 4)

¹ สนทนา รศ.ศรีศักร วัลลิโภดม , คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร , 25 ธันวาคม 2538.

² สนทนา อ. ฉัตรชัย อินทรโชติ, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยี-พระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง , 16 มิถุนายน 2539.

³ พลาดิษฐ์ สิทธิชัยกิจ , สืบสานตำนานบางกอก (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มิติใหม่ , 2538) , หน้า 27.

⁴ ศรีศักร วัลลิโภดม , " สถาปนามิศาสตร์ บ้านเมืองในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาสมัยโบราณ " , เมืองโบราณฉบับปฐมฤกษ์ (พฤษภาคม 2509) , หน้า 22.

⁵ กรมศิลปากร , จดหมายเหตุการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์ (กรุงเทพฯ : สหประชาพาณิชย์ , 2525) , หน้า 9.

⁶ เรื่องเดียวกัน .

⁷ น.ณ ปากน้ำ (นามแฝง) , ศิลปกรรมในบางกอก (พระนคร : เกษมบรรณกิจ , 2514) , หน้า 10-11.

⁸ กรมศิลปากร , จดหมายเหตุการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์ , หน้า 9.

⁹ สนทนา รศ.ศรีศักร วัลลิโภดม , คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร , 5 มีนาคม 2539.

¹⁰ กรมศิลปากร , จดหมายเหตุการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์ , หน้า 8.

¹¹ เรื่องเดียวกัน , หน้า 5.

*¹ จากการสำรวจทางวิศวกรรม พบร่องรอยของฝั่งทะเลอ่าวไทยไกลถึง จังหวัดอุดรดิตถ์ ฝั่งทะเลนี้ค่อย ๆ ถอยไปทางใต้ตามปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ จนเกิดเป็นที่ราบลุ่มกว้างใหญ่ แม่น้ำเจ้าพระยาได้พัดพาเอาดินตะกอนและโคลนตม ซึ่งมีคุณค่าต่อการเพาะปลูกมาทับถมจนกลายเป็นแผ่นดินที่อุดมสมบูรณ์ เรียกว่า “ที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา” ซึ่งสภาพพื้นที่เป็นแอ่งกระทะจากปากอ่าวในปัจจุบันสูงขึ้นไปทางเหนือประมาณ 300 กิโลเมตร โดยอายุของดินชั้นนี้ประมาณไม่เกิน 10,000 ปี (Chai Muktabhant, Pairoje Teerawong and Wichien Tengamnuay, 1966 : 6)

¹² กรมศิลปากร , จดหมายเหตุการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์ , หน้า 13.

¹³ สุจิตต์ วงษ์เทศ , "แม่น้ำลำคลองสายประวัติศาสตร์ ," ศิลปวัฒนธรรม ฉบับพิเศษ พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน , 2539) , หน้า 44.

¹⁴ กรมศิลปากร , พระราชพงสาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 1 , พิมพ์ครั้งที่ 8. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์แห่งประเทศไทย , 2534) , หน้า 244.

¹⁵ อรศิริ ปาณินท์ และคณะ , "ลักษณะอาคารพักอาศัย ย่านคลองบางกอกน้อย" (รายงานวิจัยภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร , ...) หน้า 8.

¹⁶ กรมศิลปากร , พระราชพงสาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 1 , หน้า 262.

¹⁷ ปิยนาด นูนนาค ดวงพร นพคุณและสุวัฒนา ธาดานิติ , "คลองในกรุงเทพฯ," (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2525) หน้า 13.

¹⁸ กรมศิลปากร , พระราชพงสาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2 , พิมพ์ครั้งที่ 8. (กรุงเทพฯ : หจก. ไอเดียสแควร์ , 2535) , หน้า 97.

¹⁹ กรมศิลปากร , พระราชพงสาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 1 , หน้า 262.

²⁰ สุจิตต์ วงษ์เทศ , "แม่น้ำลำคลองสายประวัติศาสตร์ ," หน้า 44.

²¹ กรมศิลปากร , พระราชพงสาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2 , หน้า 97.

²² เรื่องเดียวกัน .

²³ เรื่องเดียวกัน , หน้า 99.

²⁴ เรื่องเดียวกัน , หน้า 104.

²⁵ เรื่องเดียวกัน , หน้า 105.

²⁶ กรมศิลปากร , พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 1 , หน้า 262.

²⁷ กรมศิลปากร , จดหมายเหตุการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์ , หน้า 14.

²⁸ ขจร สุขพานิช , บางเกาะ - เกาะรัตนโกสินทร์ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ ไทยเกษม , 2516. พิมพ์แจกเป็นมิตรพลีเนื่องในโอกาสทำบุญอายุครบ 60 ปี , 9 มิถุนายน 2516) , หน้า 14.

²⁹ กรมศิลปากร , จดหมายเหตุการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์ , หน้า 19.

³⁰ กรมศิลปากร , บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศสยามกับนานาประเทศในศตวรรษที่ 17 เล่ม 1 , (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ครุสภา , 2512) , หน้า 105-106.

²² ไม่พบหลักฐานว่ามีการใช้ชื่อ ธนบุรี แทนการสะกดด้วย “ท” ตั้งแต่เมื่อใด (ฉัตรภรณ์ พิรุณรัตน์ , 2535 : 7)

³¹ กรมศิลปากร , จดหมายเหตุการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์ , หน้า 14.

³² กรมศิลปากร , พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2 , หน้า 57.

³³ สัจด์ อิสสระทิพย์ , "การศึกษาทางสังคม - ประวัติศาสตร์ ว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพการใช้ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยของกรุงเทพมหานคร" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาผังเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2529) , ภาคผนวกหน้า 32.

³⁴ ฉัตรพร พิรุณรัตน์, " พัฒนาการของบางกอกฝั่งตะวันตก พ.ศ. 2325-2362, " (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร , 2535) , หน้า 7.

³⁵ กรมศิลปากร , จดหมายเหตุการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์ , หน้า 18-19.

*³ ทั้งนี้เหตุผลสำคัญ เนื่องจากชุมชนชาวสวนมักอยู่ริมแม่น้ำ เป็นจุดแลกเปลี่ยนสินค้า และทางผ่านทำให้ได้สัมผัสความหลากหลายของแต่ละชุมชน ตลอดจนข่าวสารที่ค่อนข้างฉับไว กว่าสังคม ชุมชนอื่น

³⁶ กรมศิลปากร , บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศสยามกับนานาประเทศในศตวรรษที่ 17 เล่ม 1 , หน้า 105-107.

³⁷ กำธร กุลชลและทรงสรรค์ นิลกำแหง , "วิวัฒนาการทางกายภาพของกรุงรัตนโกสินทร์ ฝั่งตะวันออก : ตั้งแต่ก่อนสร้างกรุงจนถึงสมัยเปลี่ยนแปลงระบบการปกครอง," วารสารมหา-วิทยาลัยศิลปากร , ปีที่ 4-5 ฉบับพิเศษ (ธันวาคม 2523 - ธันวาคม 2525) หน้า 223.

³⁸ กรมศิลปากร , จดหมายเหตุการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์ , หน้า 21.

³⁹ เรื่องเดียวกัน.

*⁴ ในอดีตนั้นวัดถือได้ว่าเป็นตัวเชื่อมความต่างของสังคมในชุมชน ให้อยู่ในสภาพที่เสมอภาค (Egalitarian) วัดของชุมชนใดรุ่งเรืองสวยงามบุคคลในชุมชนนั้นก็มีความมีตา (สนทนา รศ. ศรีศักร วัลลิโกดม , คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร , 5 มีนาคม 2539) ดังนั้นจึงถือได้ว่าวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน (ดูเพิ่มเติมใน "แม่น้ำลำคลองสายประวัติศาสตร์," หน้า 132 - 135)

⁴⁰ กรมศิลปากร , จดหมายเหตุการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์ , หน้า 20.

*⁵ ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเรียกขนอนทมนบุรี (ขนอนบางกอก) (ดูเพิ่มเติมใน "กฎหมายตราสามดวง" เล่ม 4 , หน้า 49.)

⁴¹ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , องค์ประกอบทางกายภาพกรุงรัตนโกสินทร์ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2534) , หน้า 13.

⁴² การดี มหาจันทร์ , ประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ (กรุงเทพฯ : อมรการพิมพ์ , 2526) , หน้า 20.

⁴³ เรื่องเดียวกัน , หน้า 20-21.

⁴⁴ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , องค์ประกอบทางกายภาพกรุงรัตนโกสินทร์ , หน้า 13.

⁴⁵ เรื่องเดียวกัน , หน้า 14.

*⁶ เดิมชื่อวัดบางมะกอก หรือวัดมะกอกและเปลี่ยนชื่อเป็นวัดแจ้งในสมัยกรุงธนบุรี

*⁷ ปัจจุบัน คือ แนวคลองคูเมือง

⁴⁶ กรมศิลปากร , จดหมายเหตุการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์ , หน้า 27-28.

⁴⁷ วิมลย์ พงศ์พนิตานนท์ , "การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมใน "กรุงเทพฯ" สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พ.ศ.2325 - 2411 , " (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2532) , หน้า 40.

⁴⁸ ฉัตรารณณ์ พิรุณรัตน์ , " พัฒนาการของบางกอกฝั่งตะวันตก พ.ศ. 2325 - 2369 , " หน้า 45.

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน.

⁵⁰ กรมศิลปากร , จดหมายเหตุการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์ , หน้า 29.

⁵¹ เรื่องเดียวกัน.

⁵² กำธร กุลชลและทรงสรรค์ นิลกำแหง, "วิวัฒนาการทางกายภาพ ของกรุงรัตนโกสินทร์ฝั่งตะวันออก : ตั้งแต่ก่อนสร้างกรุงจนถึงสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครอง," หน้า 223.

*⁸ เนื่องจากราชธานียังคงอยู่ฝั่งตะวันตก ซึ่งเป็นฝั่งที่พ่ายกประชิดพระนครได้สะดวกกว่าฝั่งตะวันออกที่มีแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นกำแพงเมืองโดยธรรมชาติ

⁵³ ม.ร.ว.เน่งน้อย ศักดิ์ศรี , ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติและครุณี แก้วม่วง , พระราชวัง และวังในกรุงเทพฯ" (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2525) หน้า 1-11.

*⁹ ครั้งสมัยที่กรุงศรีอยุธยาขังรุ่งเรือง

*¹⁰ เร่งฟื้นฟูพระพุทธศาสนา โดยบูรณะวัดเก่าในบริเวณพระนครให้สวยงามนำศรัทธาเพื่อเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของประชาราษฎร์ โปรดฯ ให้มีการสังคายนาพระไตรปิฎก

*¹¹ คูแลคุ้มครองผู้มาพึ่งพระบรมโพธิสมภารในราชอาณาจักร

⁵⁴ กรมศิลปากร , พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2 , หน้า 232.

⁵⁵ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย , หนังสือเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม (กรุงเทพฯ : บ.วิคเตอร์เพาเวอร์พอยท์ จำกัด , 2531) , หน้า 135.

⁵⁶ กรมศิลปากร , จดหมายเหตุการณ์อนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์ , หน้า 33.

*¹² ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแก่นามพระนครเป็น "กรุงเทพมหานคร บวรรัตนโกสินทร์ มหินทรอยุธยา" ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเปลี่ยนและเพิ่มนามพระนครเป็น "กรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทร์ มหินทรอยุธยา มหาดุสิตนพรัตน์ราชธานีบุรีรมย์ อุดมราชนิเวศ มหาสถาน อมรพิมานอวตารสถิต สักกะทัตติยะวิษณุกรรมประสิทธิ์" โดยที่นามเต็มของกรุงศรีอยุธยา คือ "กรุงเทพมหานคร บวรทวารวดีศรีอยุธยา มหาดุสิตนพรัตน์ราชธานีบุรีรมย์" (ดูเพิ่มเติมใน "จดหมายเหตุการณ์อนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์," หน้า 2-3)

⁵⁷ เรื่องเดียวกัน , หน้า 37.

⁵⁸ เรื่องเดียวกัน.

^{*13} คือ บริเวณปากทางแยกของคลองที่เชื่อมกับคลองรอบกรุงที่ป้อมมหากาฬและวัดสระเกษ (ภูเขาทอง) ปัจจุบัน

⁵⁹ ไอทีวี (บทโทรทัศน์) "คลองแสนแสบเมื่อวันวาน ," 7 ตุลาคม 2539.

⁶⁰ วัลลภ พงศ์นิทานนท์ , "การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมใน "กรุงเทพ" สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พ.ศ. 2325 - 2411 , " หน้า 44.

⁶¹ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , องค์ประกอบทางกายภาพกรุงรัตนโกสินทร์ , หน้า 393.

^{*14} อัญเชิญมาจากวัดแจ้งในสมัยกรุงธนบุรี

⁶² จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , องค์ประกอบทางกายภาพกรุงรัตนโกสินทร์ , หน้า 62 , 410.

^{*15} ภายหลังพระราชทานนามว่า "พระศรีศากยมุนี"

⁶³ กรมศิลปากร , พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2 , หน้า 319.

⁶⁴ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , องค์ประกอบทางกายภาพกรุงรัตนโกสินทร์ , หน้า 413.

⁶⁵ จารุณี ศิริมั่งคะลา , "การศึกษาจินตภาพกรุงรัตนโกสินทร์ เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา," (วิทยานิพนธ์ ปริญญาโท สาขาวิชาผังเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2531), หน้า 67.

⁶⁶ ราชทิศย์ ภพสยบ , บรรณาธิการ. พระจอมเกล้าฯ พระผู้เปิดประตูอารยธรรมสู่อารยประเทศ พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : Special collect Press , ...) หน้า 29-33.

⁶⁷ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , องค์ประกอบทางกายภาพกรุงรัตนโกสินทร์ , หน้า 416.

⁶⁸ เรื่องเดียวกัน.

⁶⁹ จารุณี ศิริมั่งคะลา , "การศึกษาจินตภาพกรุงรัตนโกสินทร์เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา," หน้า 81.

⁷⁰ เรื่องเดียวกัน , หน้า 82.

⁷¹ เรื่องเดียวกัน.

⁷² เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ , พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4 , หน้า 70.

⁷³ จารุณี ศิริมั่งคะลา , "การศึกษาจินตภาพกรุงรัตนโกสินทร์ เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา," หน้า 80.

^{*16} เป็นถนนสายแรกที่ออกแบบสร้าง โดยคำนึงถึงสภาพแวดล้อมเพื่อส่งเสริมความสวยงาม (City Beautiful) ตามแบบอย่างเมืองในตะวันตก เช่น อาคาร ถนน สะพาน ฯลฯ ต่างได้รับการออกแบบและก่อสร้างตามมาตรฐานและทรงคุณค่าทางศิลปะความงาม เพื่อสนับสนุนการปรับปรุงคุณค่าของชาติ ให้อยู่ในมาตรฐานวัฒนธรรมตะวันตกที่เจริญแล้ว ทำให้เริ่มเกิดงานออกแบบชุมชนเมือง (ตามหลักวิชาการ) เป็นครั้งแรกในประเทศไทย (ดูเพิ่มเติมใน "การศึกษาจินตภาพกรุงรัตนโกสินทร์ ..... , " หน้า 87-92.)

⁷⁴ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , องค์ประกอบทางกายภาพกรุงรัตนโกสินทร์ , หน้า 454.

⁷⁵ เรื่องเดียวกัน.

⁷⁶ เรื่องเดียวกัน , หน้า 424-427 และหน้า 437-443.

^{*17} สืบเนื่องจากในสมัยรัชกาลที่ 3 บริเวณนี้เป็นท้องนา ด้วยพระราชประสงค์ให้ชุดต่างชาติเล่าลือว่า เมืองไทยนั้นสมบูรณ์ด้วยข้าวปลาอาหาร มีการทำนา จนใกล้กำแพงพระบรม -

มหาราชวัง เพื่อสะสมเสบียงอาหารในการเตรียมพร้อมอยู่เสมอ (ดูเพิ่มเติมใน "เล่าเรื่องบางกอก," หน้า 380-382.)

^{*18} ด้านข้าง รพ.หัวเฉียว ในปัจจุบันยังมีชื่อตรอกเป็นหลักฐาน

⁷⁷ ส.พลายน้อย (นามแฝง) , เล่าเรื่องบางกอก พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพฯ : หจก.บำรุงสาส์น , 2535) , หน้า 298.

^{*19} ในอดีตวังหน้า ทำหน้าที่เป็นกองทัพส่วนหน้าในยามออกศึก และผู้ควบคุมวังหน้ามักเป็นคนในตระกูลเดียวกับพระมหากษัตริย์ เช่น พี่หรือน้อง ฯลฯ โดยต้องเป็นผู้เชี่ยวชาญในการทำศึก ฐานะของวังหน้ามีอำนาจสูงสุดรองจากวังหลวง บางสมัยวังหน้ามีฐานะเทียบเคียงกับวังหลวง อาทิ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช (วังหลวง) กับสมเด็จพระเอกาทศรถ (วังหน้า) ในสมัยอยุธยา หรือสมเด็จพระจอมเกล้าฯ (วังหลวง) กับสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ (วังหน้า) จนในบางสมัยชาวต่างชาติเรียกผู้ดำรงตำแหน่งวังหน้าว่า "พระมหากษัตริย์องค์ที่ 2"

⁷⁸ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , องค์ประกอบทางกายภาพกรุงรัตนโกสินทร์ , หน้า 452-453.

⁷⁹ สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ , พัฒนาการแนวความคิดและรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม : อดีต ปัจจุบัน อนาคต (กรุงเทพฯ : บ.อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จก., 2536) , หน้า 22.

^{*20} เพื่อระลึกถึงการที่รัชกาลที่ 6 ทรงนําราชอาณาจักรสยามเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 1 และได้รับชัยชนะ ทำให้เศรษฐกิจกระเตื้องในระยะเวลาหนึ่ง

⁸⁰ เรื่องเดียวกัน , หน้า 24.

⁸¹ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , องค์ประกอบทางกายภาพกรุงรัตนโกสินทร์ , หน้า 309.

⁸² เรื่องเดียวกัน , หน้า 315.

⁸³ จารุณี ศิริมังคะลา, "การศึกษาจินตภาพกรุงรัตนโกสินทร์ เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา," หน้า 115.

^{*21} เหตุผลสำคัญอย่างหนึ่งนำมาจากการขยายตัวไปทางตะวันออกเริ่มมีรัศมีที่ค่อนข้างไกลออกไปมาก ในขณะที่ศูนย์กลางพระนครอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ทำให้เกิดความรู้สึกที่เริ่มอึดตัวในฝั่งตะวันออก จึงมีการเปลี่ยนนโยบายที่จะขยายเมืองไปทางตะวันตก เพื่อให้เกิดสมดุล โดยมีพระบรมมหาราชวังเป็นศูนย์กลางของเมืองในทุกทิศทาง

⁸⁴ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, องค์ประกอบทางกายภาพกรุงรัตนโกสินทร์, หน้า 459-479.

⁸⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 468-469.

⁸⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 469.

^{*22} ในอดีตเมื่อแรกสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ ราชสำนักมีความจำเป็นอย่างมากที่จะไม่กระจายอำนาจและความเจริญไปสู่หัวเมืองอื่น เนื่องจากเหตุผลทางการเมือง การปกครอง ฯลฯ ที่อาจมีผลกระทบต่อความมั่นคงของราชสำนัก (กรุงรัตนโกสินทร์) แต่ปัจจุบันปัญหาต่างๆ ได้หมดไปแล้ว เหตุผลสำคัญเนื่องมาจากการหล่อหลอมชีวิตและวัฒนธรรมของผู้คนในราชอาณาจักรด้วยระยะเวลากว่า 200 ปี

^{*23} การหล่งไหลของผู้คน จากทุกสารทิศในปัจจุบันเกิดจากการขาดโอกาสในการดำรงชีพของผู้คนต่างถิ่น ซึ่งต่างจากอดีตที่มีผลทางความมั่นคงเป็นสำคัญ อาทิ การต้องการกำลังคนในการทำศึกและป้องกันพระนคร ตลอดจนแรงงานในการสะสมเสบียง และสถาปนาพระนคร ฯลฯ

^{*24} เนื่องจากพระมหากษัตริย์ ทรงเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนไทยทั้งชาติ

⁸⁷ นิธิ เอียวศรีวงศ์, "วัฒนธรรมเมือง", การสัมมนาวิชาการ เรื่องวัฒนธรรมเมือง : ชุมชนเมืองและการเปลี่ยนแปลงในกรุงเทพฯ และปริมณฑล, ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร มหาวิทยาลัยศิลปากร, (2537), หน้า 10-11.

*25 การที่มนุษย์ยอมรับในธรรมชาติไม่ต่อต้านธรรมชาติ ทำให้เกิดสถาปัตยกรรม "สะท้อนน้ำสะท้อนบก" (ดูเพิ่มเติมใน "น้ำบ่อเกิดแห่งวัฒนธรรมไทย")

⁸⁸ (ยกเลิก)

*26 คือ การที่อาจไม่มีการรับรู้ของสถานที่ (Sense of Place) ตามย่านชุมชนและของเมืองในอนาคต

*27 คือ อาคารที่มีรูปแบบและขนาดสัดส่วนไม่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในบริเวณเดียวกัน เช่น ใหญ่โตจนคับถนน ซึ่งยังมีผลกระทบต่อ การเพิ่มประชากรและการทำกิจกรรมในย่านนั้น โดยเฉพาะย่านที่เป็นชุมชนเก่ามาก่อน (อาทิในเกาะรัตนโกสินทร์) ทำให้เกิดการจราจรคับคั่ง เกิดมลภาวะ ฯลฯ เนื่องจากการขยายขนาดของอาคารให้ใหญ่ขึ้น ประชากรย่อมมากขึ้นตามขนาดอาคาร ฯลฯ ตลอดจนการละเลยให้ อาคารมีความสูงเกินกว่าระดับเส้นขอบฟ้า (Sky Line) ซึ่งไม่เพียงแต่มีผลต่อ ย่านนั้น แต่ยังสร้างปัญหาทางทัศนียภาพ โดยรวมของเมืองอีกด้วย

⁸⁹ ศรีศักร วัลลิโภดม, "สู่ศตวรรษที่สามของมหานครกรุงเทพในมิติทางประวัติศาสตร์," ..... , (เมษายน 2537), หน้า 14.

*28 เป็นการบ่งบอกถึงลักษณะของสถาปัตยกรรมนั้น ๆ ว่าให้ความรู้สึกต่อการพบเห็นอย่างไร ทั้งนี้สังเกตได้จากรูปแบบ ขนาด สี ฯลฯ ตลอดจนการสร้างที่ว่าง (Space) ให้ เกิดความรู้สึกทางด้านจิตวิทยาสภาพแวดล้อม ฯลฯ

*29 อาจทรงเป็นการเตรียมตัวเพื่อให้เป็นเมืองศูนย์ราชการ เมื่อต้องเปลี่ยนแปลงการปกครองในภายภาคหน้า หรืออื่น ๆ

⁹⁰ วิวัฒน์ เตมียพันธ์, "ข้อสังเกตบางประเด็นเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม" , เอกสารวิชาการและสรุปผลการสัมมนา เรื่องเอกลักษณ์ สถาปัตยกรรมในประเทศไทย , คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร , (2527), หน้า 87 .

⁹¹ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง , พระมหากษัตริย์กับวิทยา - ศาสตร์และเทคโนโลยีไทย (กรุงเทพฯ : ..... , 2539), หน้า 2.

⁹² เรื่องเดียวกัน , หน้า 124-167.

^{*30} ดังเช่นมหานครลอนดอน ที่พลเมืองมีประสบการณ์ในการใช้พื้นที่สร้างเมืองยาวนาน ซึ่งมีพัฒนาการในการใช้เนื้อที่เพื่อสังคมเมืองมาช้านาน (ดูเพิ่มเติมใน "สู่ศตวรรษที่สามของมหานครกรุงเทพในมิติทางประวัติศาสตร์" หน้า 11.)

บทที่ 5

การวิเคราะห์ที่ตั้งโครงการ

การเลือกที่ตั้งโครงการ (Site Criteria)

การพิจารณาที่ตั้งโครงการของศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์นั้น จำเป็นต้องศึกษาความเป็นมาและข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ รวมทั้งสภาพแวดล้อมในปัจจุบันเป็นหลักสำคัญ เพื่อไปสู่การออกแบบที่สอดคล้องกับเนื้อหาการจัดแสดงภายในศูนย์ฯ กับสภาพแวดล้อม (Environment) โดยรอบ* เมื่อพิจารณาแกนแนวคิด (Main Concept) ของความเป็นเมืองบางกอกแล้วจะพบว่ามีการกำเนิดจากชุมชนริมแม่น้ำเจ้าพระยาและผูกพันกับแม่น้ำสายนี้มาตลอดจนสถาปนาตัวเองเป็นศูนย์กลางราชอาณาจักร (กรุงรัตนโกสินทร์) ในปัจจุบัน การที่ปราศจากแม่น้ำก็มิอาจเกิดเมืองบางกอกบริเวณนี้ได้ จากเหตุผลดังกล่าวมานี้จึงชี้ให้เห็นว่าที่ตั้งโครงการศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ ควรอยู่ติดแม่น้ำ ซึ่งสามารถสร้างความรู้สึก กลิ่นอาย (Feeling) ของความเป็นเมืองแห่งนี้ได้ (ทั้งที่ยังมิได้ทราบในเนื้อหาการแสดงภายในศูนย์ฯ ก็ตาม) โดยเฉพาะที่ตั้ง (Site) ที่อยู่ในบริเวณชุมชนเดิมทั้งฝั่งตะวันตกและฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา² การพิจารณาสถานที่ตั้ง (Site) ริมน้ำนั้น ได้ศึกษาลำน้ำเดิมของแม่น้ำเจ้าพระยา (คลองบางกอกน้อย คลองบางหลวงตลอดจนเส้นทางคลองบางพรหม คลองบางกรวย ฯลฯ) เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ในการเลือกที่ตั้งศูนย์ฯ ซึ่งจากผลการออกสำรวจได้ข้อสรุปดังนี้

1. การเข้าถึงโครงการ (Access to Site) ไม่สะดวกเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะทางบกที่เป็นชอกชอยมากมายก่อนเข้าถึงริมน้ำ ทางน้ำก็มีปัญหาเนื่องจากการจราจรที่ติดขัดและขนาดความแคบของคลอง

2. ในกรณีบางคลองที่ยังคงสภาพชุมชนค่อนข้างสมบูรณ์อยู่ การตั้งศูนย์ฯ จะมีผลให้เกิดปัญหาสภาพแวดล้อมของชุมชน ดังเช่น คลองบางหลวงและบางกอกน้อย¹ ซึ่งอาจส่งผลให้ชุมชนนั้นล่มสลายได้³ เมื่อมีการตัดถนนสายใหญ่เข้าสู่โครงการตลอดจนระบบสาธารณูปโภค ซึ่งเป็นการสิ้นเปลืองงบประมาณอย่างไม่คุ้มค่า

จากผลสรุปดังกล่าว ทำให้การพิจารณาที่ตั้งศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ ยังคงเหลือบริเวณสถานที่ตั้ง (Site) ริมแม่น้ำเจ้าพระยาในปัจจุบัน ซึ่งมีขนาดแม่น้ำกว้างใหญ่ การเข้าถึงโครงการ (Access to Site) สะดวก ตลอดจนทัศนียภาพที่งดงามเนื่องจากกระยะการมองเห็นก่อนเข้าสู่อาคาร (Approach) ที่น่าสนใจและสภาพแวดล้อมทางสถาปัตยกรรมที่หลากหลาย อีกทั้งยังคงความเป็นเมืองกรุงเทพฯ ที่งดงามอยู่⁴ โดยเฉพาะริมสองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณใจกลางพระนครชั้นใน (เขตพระนครและเขตบางกอกน้อยจรดบางกอกใหญ่) ซึ่งมีสภาพแวดล้อมกายภาพทางจินตภาพสำคัญของเมือง² อาทิ พระบรมมหาราชวัง วัดอรุณราชวราราม ฯลฯ (ถึงแม้จะมีภูมิสัญลักษณ์ชนิดใหม่ ดังเช่น อาคารรัตนโกสินทร์แมนชั่นและอาคารโดมที่บริเวณท่าหน้าราชวงศ์ ที่ไม่ใช่ศูนย์กลางของชุมชน ซึ่งแสดงความไร้ระเบียบของสังคมก็ตาม บริเวณพื้นที่ดังกล่าวมานี้ก็ยังมีศักยภาพสูงสุด) อีกทั้งศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ที่ตั้งในบริเวณนี้จะได้เป็นจุดแห่งประกายความคิดการอนุรักษ์และพัฒนาควบคู่ไปอย่างมีทิศทางชัดเจนเพื่อสังคมมากกว่าในปัจจุบัน ทั้งนี้นโยบายเกี่ยวกับแผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์³ ในอนาคตยังมีส่วนเพิ่มศักยภาพของพื้นที่บริเวณนี้ให้เป็นระเบียบ มีทัศนียภาพงดงามขึ้น⁵

ผลจากการศึกษาภาคสนามในบริเวณพื้นที่ดังกล่าว พบว่ายังมีพื้นที่ที่สามารถสร้างความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์กับสภาพแวดล้อม⁴ (ริมน้ำ) ดังนี้

1. พื้นที่โรงงานสุราบางยี่ขัน
2. พื้นที่ติดกับป้อมพระสุเมรุริมฝั่งแม่น้ำและปากคลองบางลำภู
3. พื้นที่กรมอุทหาารเรือและกรมพลธิการฯ
4. พื้นที่ตลาดท่าเตียน
5. พื้นที่ย่านปากคลองตลาด

เกณฑ์การพิจารณา จะมุ่งศึกษาในประเด็นหลักบริเวณสภาพแวดล้อมของย่านที่ตั้งดังนี้

1. ด้านสังคมวัฒนธรรม (เอกลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น , อาคารข้างเคียง , ฯลฯ) คะแนนเต็ม 25^{*6}
2. ด้านสภาพแวดล้อม (เสียง คว้น แสงสะท้อน , การรับรู้ที่ตั้งจากภายนอก , สวน ฯลฯ) คะแนนเต็ม 25^{*6}
3. ด้านการเปลี่ยนแปลงชุมชนในอนาคต (การอยู่ในเขตเวนคืน , ข้อจำกัดเขตการใช้ที่ดิน , การขยายตัวของชุมชน , ฯลฯ) คะแนนเต็ม 20
4. ด้านเทคนิค (การเข้าถึงโครงการ , ระบบขนส่ง , กฎหมายที่มีผลกับโครงการ , การจัดหาวัสดุดิบ , ฯลฯ) คะแนนเต็ม 20

5. ด้านเศรษฐศาสตร์และการเงิน (กิจกรรมสนับสนุนต่าง ๆ , ระบบเศรษฐกิจส่วนรวม , การลงทุนส่วนต่าง ๆ , ฯลฯ) คะแนนเต็ม 10
รวม คะแนนเต็ม 100

ตารางที่ 6

แสดงศักยภาพของที่ตั้งศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในบริเวณต่าง ๆ

เกณฑ์ \ ที่ตั้ง	① โรงงานสุรา	② ริมป้อมพระสุเมรุ	③ กรมอู่ทหารเรือ	④ ตลาดท่าเตียน	⑤ ปากคลองตลาด
1. สังคมวัฒนธรรม (25)	10	15	25	25	25
2. สภาพแวดล้อม (25)	10	15	25	20	20
3. การเปลี่ยนแปลงใน อนาคต (20)	10	20	15	20	20
4. เทคนิค (20)	15	10	20	10	10
5. เศรษฐศาสตร์ (10)	5	5	10	10	10
รวม 100	50	65	95	85	85

หมายเหตุ : การศึกษานี้ได้ถึงความสัมพันธ์กับแนวโน้มของที่ตั้ง (Site) ในอนาคตตามแผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ของสำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม

จากการศึกษาศักยภาพของที่ตั้งศูนย์ (Site) โดยสรุปชี้ให้เห็นว่ามีศักยภาพของที่ตั้งศูนย์ฯ 3 บริเวณจาก 5 บริเวณ มีคะแนนใกล้เคียงกัน เป็นผลให้ต้องทำการวิเคราะห์ที่ตั้งบริเวณดังกล่าว โดยเฉพาะด้านศักยภาพของที่ตั้งที่มีผลต่อเนื้อหาหลักสำคัญของความเป็นเมืองบางกอก (กรุงรัตนโกสินทร์) ดังนี้

ตารางที่ 7

แสดงศักยภาพของที่ตั้ง (Site) ที่มีผลต่อความเป็นเมืองบางกอก (กรุงรัตน โกสินทร์)

หลักเกณฑ์ \ ที่ตั้ง	กรมอุทการเรือ	ตลาดท่าเตียน	ปากคลองตลาด
ความงามด้านสภาพแวดล้อม ⁶	ภายในมีวัดและอาคารในสมัย ร.5 ที่สวยงามเป็นที่ตั้งนิเวศสถานเดิมของ ร.1 สภาพที่ตั้ง (Site) มีด้านหน้าและด้านข้าง (ไม่มีด้านหลัง) เนื่องจากด้านหนึ่งติดแม่น้ำเจ้าพระยา อีกด้านหนึ่งติดถนนอรุณอมรินทร์ ด้านตรงข้ามโดยทั่วไปเป็นอาคาร - พาณิชยกรรมสูง 3-4 ชั้นตลอดแนว ในขณะที่ 2 ด้านข้างติดคลองทำให้ที่ตั้ง (Site) เป็นเอกภาพมาก	มีอาคารขึ้นทะเบียนฯ ที่สวยงามริม ถ. มหาราช ด้านตรงข้ามคือวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม สภาพที่ตั้งมีด้านหน้าและด้านข้าง (ไม่มีด้านหลัง) ด้านหนึ่งติดแม่น้ำ ตรงข้ามคือ วัดอรุณราชวราราม ในขณะที่ยังติดซอยข้างกรมการค้าภายใน (ถ.ท้ายวัง) อีกด้านหนึ่งติดวังจักรพงษ์และโรงเรียนราชินี มีความเป็นเอกภาพของที่ตั้ง (Site) พอสมควร	มีถนนจักรเพชรผ่านกลางที่ตั้ง (Site) เป็นผลให้ที่ตั้งมีทั้ง 2 ฝั่งถนน ในขณะที่อีกด้านติดแม่น้ำเจ้าพระยา ด้านข้างติดปากคลองตลาดและสะพานพุทธฯ มีอาคารเก่าสภาพดี บริเวณเชิงสะพานพุทธฯ ซึ่งควรอนุรักษ์ให้คงสภาพแวดล้อมเดิมไว้ สภาพที่ตั้งโครงการมีเอกภาพพอสมควร
มุมมอง ⁷ (Visibility)	ทางน้ำเปิดมุมมองไปสู่เกาะรัตนโกสินทร์ในลักษณะมุมกว้าง (Panorama) โดยมีพระบรมมหาราชวังอยู่กึ่งกลางถือเป็นมุมมองที่สวยงามและสอดคล้องกับความสัมพันธ์ทางจินตภาพในรูปแบบของแนวความคิดหลักในการออกแบบ (Main Concept) ส่วนโค้งเข้าทำให้ผู้สัญจรทางน้ำสามารถเห็นได้ชัดในระยะไกล มุมมองด้านข้างคลองเมื่อมีการเปิดจราจรทางน้ำจะทำให้เกิดมุมมองที่ดีมากขึ้น	ทางน้ำเปิดมุมมองไปสู่วัดอรุณฯ และป้อมวิไชยประสิทธิ์ เป็นมุมมองที่สวยงามและสอดคล้องกับจินตภาพของเมือง มุมมองด้านข้างไม่น่าสนใจ ด้านถนนมหาราชเป็นแนวโค้งเข้า เป็นการเปิดมุมมองทางบกเข้าสู่ที่ตั้ง (Site) ที่น่าสนใจมาก คือ บริเวณหัวมุมถนนท้ายวังและมุมมองที่สัมพันธ์กับวัดพระเชตุพนฯ	ทางน้ำเปิดมุมมองไปสู่วัดประยุรวงศาวาสและโบสถ์ช่างคาครุช ตลอดจนแนวมุมมองด้านสะพานพุทธฯ มุมมองด้านข้างน่าสนใจ ทั้ง 2 ด้าน (คลองคูเมืองเชิงสะพานพุทธฯ) ที่น่าสนใจคือที่ตั้ง (Site) อยู่ทั้ง 2 ฝั่งถนนจักรเพชร ซึ่งสามารถสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้สัญจรทางบกได้ดีมาก ตลอดจนบริเวณหัวมุมถนนเลียบบคลองคูเมือง

ตารางที่ 7 (ต่อ)

หลักเกณฑ์ \ ที่ตั้ง	กรมอุทกหารเรือ	ตลาดท่าเตียน	ปากคลองตลาด
การเข้าถึง ⁸ (Access)	- ทางน้ำ เข้าถึงทางท่าเรือ ของที่ตั้งโครงการ - ทางบกเข้าถึงทางถนน อรุณอมรินทร์ มีศักยภาพ การเข้าถึงที่ตั้ง (Site) ทั้ง ทางน้ำและทางบก	- ทางน้ำเข้าถึงทางท่าเรือ ของ โครงการ - ทางบกเข้าถึงทางถนน มหาราช เป็นเส้นทางหลัก สายเก่าที่แคบของเมือง และ พหลพลาณ อีกทั้งมีอาจขยาย ถนนให้กว้างกว่าปัจจุบัน	- ทางน้ำ เข้าถึงทางเรือ ของโครงการ - ทางบก เข้าถึงทางถนน จักรเพชร เป็นเส้นทาง หลักสายเก่าของเมืองที่ ค่อนข้างแคบ และพหล - พลาณ อีกทั้งมีอาจขยาย ถนนให้กว้างกว่าปัจจุบัน - ตำแหน่งที่ตั้งเปรียบ เหมือนประตูทางผ่าน (Gate Way) เข้าไปยังเกาะ รัตน โกสินทร์ ⁹
ขนาดและรูปร่าง ของที่ตั้ง ¹⁰ (Site)	ลักษณะสี่เหลี่ยมคางหมู กว้างออกจากแม่น้ำสู่ถนน แนวโค้งรูปพัด พื้นที่กว้าง ใหญ่โดยประมาณ 135,000 ตารางเมตร	ลักษณะริ้วเป็นเส้นยาว (Linear) เกาะคิดริมฝั่งแม่ น้ำ พื้นที่ โดยประมาณ 43,000 ตารางเมตร	ลักษณะสามเหลี่ยมยอด ตัด โดยมีฐานสามเหลี่ยม เกาะคิดริมแม่น้ำพื้นที่โดย ประมาณ 70,700 ตาราง- เมตร
การขยายตัวและ การเปลี่ยนแปลงใน อนาคต ¹¹	มีพื้นที่อย่างเพียงพอ เพื่อ รองรับการขยายตัวของ ศูนย์ฯ การเปลี่ยนแปลง พื้นที่ ในปี ปัจจุบันขึ้นกับ นโยบายรัฐบาลในการย้าย หน่วยงาน ของรัฐเร่งด่วน เพียงใด	ไม่มีพื้นที่รองรับการขยาย ตัวของศูนย์ฯ ในระยะต่อ ๆ ไป การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ ในปี ปัจจุบันเป็นไปได้สูง เนื่องจากแผนแม่บทฯ การ อนุรักษ์และพัฒนาฯ ได้ กำหนดชัดเจน	มีพื้นที่เพียงพอเพื่อรองรับ การขยายตัวของศูนย์ฯ ใน ระยะเวลาหนึ่ง การเปลี่ยน แปลงพื้นที่ในปีปัจจุบันเป็น ไปได้สูงเนื่องจากแผนแม่ บทการอนุรักษ์และพัฒนา ได้กำหนดชัดเจน
ภูมิสัญลักษณ์ ¹² (Landmarks)	- พระที่นั่งคูสิตมหา - ปราสาท - พระที่นั่งจักรีมหา - ปราสาท - พระปรารักษ์วัดระฆังฯ - อุโบสถวัดวงศ์มูลวรวิหาร - อาคารราชนาวิกสภา	- พระปรารักษ์วัดอรุณฯ - อุโบสถ และ เจดีย์วัดพระ เชตุพนฯ - ป้อมวิไชยประสิทธิ์	- สะพานพุทธฯ - พระเจดีย์วัดประยุรวงศ์ - โบสถ์ข้างตาคูราช - พระปรารักษ์ , อุโบสถวัด ราชบูรณะ

ตารางที่ 7 (ต่อ)

หลักเกณฑ์ \ ที่ตั้ง	กรมอุทหาเรื่อ	ตลาดท่าเตียน	ปากคลองตลาด
ความสัมพันธ์ของ ที่ตั้ง (Site)ทางแกน แนวคิดและคติ สัญลักษณ์ ¹³ (Main Concept & Symbiosis)	<p>มองไปสู่อุทหาเรื่อ</p>	<p>(มองสู่อุทหาเรื่อ)</p>	<p>การเชื่อม (สะพานพุทธ)</p>
รูป : เป็นแกนแนวคิดและคติ สัญลักษณ์ (Main Concept & Symbiosis) ที่สำคัญมากใน ความเป็นกรุงรัตนโกสินทร์ อย่างมีเอกภาพ	รูป : เป็นแกนแนวคิดและคติ สัญลักษณ์ (Main Concept & Symbiosis) ที่สำคัญมากใน ความเป็นกรุงรัตนโกสินทร์ มี เอกภาพพอสมควร	รูป : เป็นเพียงองค์ประกอบ (Fragment) หนึ่งที่สำคัญ ในเหตุการณ์ความเป็น กรุงรัตนโกสินทร์	

ผลจากการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่าพื้นที่ตั้ง (Site) บริเวณกรมอุทหาเรื่อฯ มีศักยภาพสูงสุด ไม่ว่าจะเป็นความชัดเจนด้านมุมมอง สภาพแวดล้อม ฯลฯ ตลอดจนแกนแนวคิดและคติสัญลักษณ์ ซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญสูงสุดของการออกแบบทางสถาปัตยกรรมจากนามธรรมสู่ความเป็นรูปธรรม อีกทั้งขนาดของที่ตั้ง (Site) ที่กว้างใหญ่ซึ่งถือเป็นประเด็นสำคัญอีกประเด็นหนึ่ง ในการสำรวจการขยายเนื้อที่การใช้งานของศูนย์ฯ ต่อไปในอนาคต

ในกรณีที่ตั้ง (Site) ของบริเวณท่าเตียนและปากคลองตลาดกลับมีจุดเด่นและจุดด้อยต่างกัน กล่าวคือที่ตั้ง (Site) บริเวณท่าเตียนถึงแม้จะมีแกนแนวคิดและคติสัญลักษณ์ที่ชัดเจนพอสมควร (ถึงอย่างไรก็ไม่ชัดเจนเท่าที่ตั้ง (Site) ของกรมอุทหาเรื่อฯ) แต่ก็มีปัญหาในเรื่องของขนาดพื้นที่ค่อนข้างพอดีเกินไป ทำให้เกิดปัญหาการขยายตัวของศูนย์ฯ ในระยะต่อ ๆ ไปแน่นอน ปัญหาสำคัญอีกประการคือ การจัดสร้างศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ที่บริเวณท่าเตียน อาจจะก่อให้เกิดปัญหามุมมอง (Visibility) จากริมแม่น้ำสู่วัดพระเชตุพนฯ ดังเช่นปัจจุบันได้^{*7} การเปิดโล่ง (Open Space) บริเวณลานท่าเตียนตามแผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ จะทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) กับวัดอรุณราชวราราม (วัด

แจ้ง) โดยมีแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นแนวเชื่อม (Buffer)¹⁴ และบริเวณลานท่าเตียนเปรียบเหมือนเป็นบริเวณที่ปิดล้อม (Enclosure) เพื่อเชื่อมวัดสำคัญทั้งสองของกรุงรัตนโกสินทร์

กรณีที่ตั้ง (Site) บริเวณปากคลองตลาด ถึงแม้จะมีขนาดพื้นที่กว้างใหญ่พอสมควรในการขยายศูนย์ฯ ระยะเวลาต่อไปในอนาคต ทว่าแกนแนวคิดและคติสัญลักษณ์ซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญสูงสุด กลับเป็นเพียงการสื่อเรื่องราวที่สำคัญของกรุงรัตนโกสินทร์ในช่วงระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น (เป็นเพียงส่วน (Fragment) ที่สำคัญในช่วงรัชกาลที่ 7)

ในการพิจารณาที่ตั้ง (Site) ของศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์นี้ ทั้งภาครัฐบาลและเอกชนสามารถเลือกพิจารณาที่ตั้งได้จาก 3 สถานที่ดังผลสรุปของการศึกษาที่ได้กล่าวไว้แล้ว ซึ่งหากมองในลักษณะแนวกว้าง ศักยภาพของสถานที่ตั้งทั้ง 3 แห่งใน 5 แห่งมีคะแนนใกล้เคียงกัน แต่ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหาหลักของความเป็นเมืองบางกอกหรือกรุงรัตนโกสินทร์ (The Heart of Thailand's Kingdom) กับความเป็นศูนย์กลางข้อมูลของพระนคร (The Information of City) ตลอดจนปริมาณพื้นที่ที่มากพอต่อการสำรองเพื่อขยายโครงการระยะต่อไปภายภาคหน้าชี้ให้เห็นว่าสถานที่ตั้งกรมอุทการเรือฯ มีความเหมาะสมสูงสุด ถึงแม้ว่าในปัจจุบันกองทัพเรือยังไม่มียุทธศาสตร์นโยบายย้ายกรมอยู่ และกรมพลธิการทหารเรือก็ตาม (ด้วยเหตุผลความมั่นคงในอดีต) แต่รัฐบาลก็มีนโยบายหลักชัดเจนในการย้ายสถานที่ราชการออกไปสู่ชานเมืองเพื่อสร้างศูนย์ราชการ (จักริมมหานคร) แห่งใหม่ การเสนอย้ายหน่วยงานกรมอุทการเรือและกรมพลธิการทหารเรือ จึงมิใช่เป็นการกระทำเพื่อกลุ่มบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หากแต่เพื่อเป็นศูนย์รวมของสังคมทุกชนชั้น และความภาคภูมิใจของคนไทยทั้งชาติ อีกทั้งในอดีตพื้นที่นี้เคยเป็นที่ตั้งนิเวศสถานเดิมของเจ้าพระยาจักรี (รัชกาลที่ 1 ผู้สถาปนากรุงรัตนโกสินทร์) ตลอดจนวัดวงศัมถาวรวิหาร (ศูนย์กลางชุมชนในอดีต) อยู่ในพื้นที่ดังกล่าว ยิ่งเป็นเหตุผลส่งเสริมความเหมาะสมในการจัดตั้งศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ขึ้น ณ. สถานที่นี้ เพื่อเป็นอนุสรณ์ถึงสถานที่เสด็จประทับเดิม (จวนเดิม) ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช อีกทั้งผลดังกล่าวยังเป็นการทำให้พื้นที่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยามีศักยภาพสูงขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับความสำคัญของฝั่งตะวันตกที่เป็นจุดเริ่ม (Original) ของเมืองบางกอกและได้วิวัฒนาการจนมีความเจริญมาก่อน ตลอดจนเพื่อคงความเป็นศูนย์กลางของชุมชน (ประชาคม) เมืองแห่งนี้ในอนาคตอย่างแท้จริงควบคู่กับกรุงรัตนโกสินทร์สืบไป

การวิเคราะห์ที่ตั้งโครงการ (Site Analysis)

จากผลการศึกษาการเลือกที่ตั้งโครงการศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ ดังที่กล่าวมาแล้ว เป็นการนำมาซึ่งการวิเคราะห์ที่ตั้งโครงการ โดยละเอียดของพื้นที่บริเวณกรมอุทการเรือและกรม -

พลัทธิการทหารเรือ เพื่อให้ทราบเงื่อนไขและสภาพแวดล้อมภายในบริเวณดังกล่าวอย่างแท้จริง ก่อนจะทำการออกแบบทางสถาปัตยกรรมภายในสู่สภาพแวดล้อมภายนอก และสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมบริเวณ โดยรอบของศูนย์ฯ (Surrounding)

1. ภูมิหลังบริเวณกรมอุทกทหารเรือฯ และบริเวณใกล้เคียง

ก. ก่อนสถาปนากรุงธนบุรี บริเวณพื้นที่แห่งนี้มีสภาพเป็นสวนทั่วไป การตั้งชุมชนเป็นขนาดเล็กกระจายโดยทั่ว⁸ ในช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยา หลังจากที่สมเด็จพระชัยราชาธิราชโปรดฯ ให้ขุดคลองลัดผ่านด้านหน้าที่บริเวณนี้ ทำให้เกิดชุมชนหนาแน่นเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ โดยเฉพาะด้านที่ติดกับคลอง ซึ่งในปัจจุบันกลายเป็นแม่น้ำเจ้าพระยา อาทิ บ้านเรือนริมน้ำ เรือนแพ ซึ่งเรียกรวมว่าชุมชนริมน้ำ ในขณะที่บริเวณสวนอยู่ลึกเข้าไปในแผ่นดิน หลังจากนั้นเริ่มมีชาวต่างชาติเข้ามาพำนักมากขึ้นเป็นลำดับ เริ่มมีตึกที่พักรับรองบุคคลสำคัญของราชอาณาจักร ทั้งนี้ สังกัดได้จากบริเวณนี้มีสถานที่ประกอบพิธีทางศาสนากระจายโดยทั่ว อาทิ โบสถ์คริสต์ มัสยิด ฯลฯ โดยมีวัด (พุทธศาสนา) เป็นศูนย์กลางหลักของชุมชน

ข. สมัยกรุงธนบุรี บริเวณนี้เป็นนิเวศสถานเดิมของเจ้าพระยาจักรี (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช) และเหล่าขุนนางชั้นผู้ใหญ่ ตลอดจนอยู่เรือกำปั่นริมวัดระฆังฯ¹⁵ ทางด้านใต้คลองมอญลงไปเป็นวังเจ้านายและคุก

ค. สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 1-3) หลังจากพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช สถาปนากรุงรัตนโกสินทร์แล้ว บริเวณนี้ถูกเรียกว่า “จวนเดิม”¹⁶ เป็นวังของพระเจ้าที่นั่งเธอในสมัยกรุงธนบุรี¹⁷ บริเวณใกล้เคียงนี้เป็นที่ตั้งของวังและจวนของเชื้อพระวงศ์ และขุนนางชั้นผู้ใหญ่ซึ่งอยู่ติดริมฝั่งแม่น้ำมากมาย¹⁸

ง. สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 3 - ปัจจุบัน) บริเวณนี้เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนบ้านขมิ้น¹⁹ มีการก่อสร้างวัดวงศ์มุลวรวิหารเป็นศูนย์กลางชุมชน ต่อมาในช่วงสมัยสงครามโลก กองทัพเรือต้องการใช้พื้นที่ดังกล่าว จึงเวนคืนบริเวณบ้านขมิ้นและเขตใกล้เคียง²⁰ เป็นผลให้บริเวณนี้ทั้งหมดเปลี่ยนเป็นกรมอุทกทหารเรือฯ ในสังกัดกองทัพเรือนับแต่นั้นมาจนถึงปัจจุบัน

จ. คลองคูเมืองเดิม (ฝั่งธนบุรี) มีความยาว 6 กิโลเมตร โค้งขนานกับแม่น้ำเจ้าพระยาลึกเข้าไปหลังถนนอรุณอมรินทร์ มีคลองเล็ก ๆ หลายสาย ตัดผ่านเชื่อมลำน้ำทั้งสองเป็นตอน ๆ ทำให้มีชื่อเรียกต่างกันตามย่านที่ผ่าน²¹ คือตอนปากคลองบางกอกน้อยถึงสถานีรถไฟธนบุรีเรียก “คลองบ้านเนิน” จากสถานีรถไฟธนบุรีถึงคลองวัดระฆังเรียก “คลองบ้านช่างหล่อ” ตั้งแต่คลองวัดระฆังถึงคลองมอญเรียก “คลองบ้านขมิ้น” ตั้งแต่คลองมอญถึงคลองวัดแจ้ง (คลองนครบาล) เรียก “คลองบ้านหม้อ” ตั้งแต่คลองวัดแจ้งถึงคลองบางกอกใหญ่เรียก “คลองวัดโมลีโลกฯ (คลองวัดท้ายตลาด)” ปัจจุบันคลองส่วนใหญ่ตื้นเขิน ซึ่งกำลังรอการอนุรักษ์และพัฒนาจากแผนแม่บทฯ ในอนาคต

2. ขนาดและรูปร่างของที่ตั้ง (Site) เป็นลักษณะคล้ายสี่เหลี่ยมคางหมูกว้างออกจากริมแม่น้ำสู่แนวขนานของถนนคล้ายโคงรูปพัด (Fan Shape) มีเนื้อที่โดยประมาณ 135,000 ตรม. โดยมีขอบเขตติดแนวถนน (อรุณอมรินทร์) เพียงด้านเดียว ความยาวประมาณ 570 ม. ด้านข้างทั้ง 2 ติดคลอง ด้านหน้าติดแม่น้ำเจ้าพระยาความยาวประมาณ 400 ม.

3. สภาพการใช้ที่ดิน ปัจจุบันกรรมสิทธิ์ที่ดินทั้งหมดอยู่ในความรับผิดชอบของกองทัพเรือ (ทำให้ไม่ประสบปัญหาการเวนคืนที่ดินกับชุมชนต่าง ๆ) ภายในมีสิ่งที่น่าสนใจนอกจากทำเทียบเรือต่อเรือคือมีอาคารทรงคุณค่าทางสถาปัตยกรรมที่ขึ้นทะเบียนโดยกรมศิลปากรกระจายทั่วไป อาทิ อาคารราชนาวิกสภา, อาคารกองช่าง ฯลฯ ซึ่งมีอายุราว ๆ สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา โดยเฉพาะอุโบสถวัดวงศัมถาวรวิหารที่อยู่ภายในกรมอยู่ฯ ซึ่งมีอายุราว รัชกาลที่ 3 แสดงให้เห็นถึงในอดีตเคยเป็นศูนย์กลางของชุมชนมาก่อน

4. สภาพภูมิอากาศศึกษา โดยสภาพทั่วไปของกรุงเทพมหานคร จะมีลักษณะภูมิอากาศที่ร้อนชื้น แสงแดดส่องเกือบตลอดทั้งวันและทั้งปี ดังนั้นจึงต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อมทางภูมิสถาปัตยกรรมในบริเวณของที่ตั้ง (Site) ให้สอดคล้องกับลักษณะและสภาพของอาคาร อาทิ การกีดกันไม้ใหญ่ที่มีอยู่เดิมหรือปลูกเพิ่มเพื่อให้ร่มเงากับอาคาร²² ขณะเดียวกันก็ไม่สวนทางกับแนวคิดทางการออกแบบ (Design Concept) ตลอดจนการให้ลมพัดผ่านอาคารได้ตลอด²³ (Cross Ventilation) ตามแนวช่องของอาคารซึ่งสัมพันธ์กับการรับรู้ที่ว่างทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ได้อีกด้วย

5. การเข้าถึงที่ตั้ง (Access) มีทางเข้าหลักถึง 2 ทางคือ

ก. ทางบก โดยทางถนนอรุณอมรินทร์ ทั้งทางด้านสี่แยกอรุณอมรินทร์ และทางด้านสี่แยกวงเวียน อีกทั้งถนนซอยต่าง ๆ ที่เชื่อมผ่านได้จากถนนจรัลสนิทวงศ์สู่ถนนอรุณอมรินทร์

ข. ทางน้ำ โดยทางแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งไหลผ่านด้านหน้าที่ตั้งโครงการ (ฝั่งตรงข้ามท่าราชวรดิษฐ์) ซึ่งควรต้องมีการสร้างท่าเทียบเรือที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวและผู้สัญจรได้

6. องค์ประกอบที่น่าสนใจโดยรอบที่ตั้งโครงการ²⁴

ก. เส้นทาง (Paths) ได้แก่ แม่น้ำเจ้าพระยา คลองมอญ คลองข้างวัดระฆัง ถนนอรุณอมรินทร์ ซอยมะตูม (ชุมชนบ้านขมิ้น) ซอยวัดพระยาทำ ฯลฯ เส้นทางที่เด่นชัดที่สุดคือถนนอรุณอมรินทร์ ซึ่งขนานกับแม่น้ำเจ้าพระยาด้านตรงข้ามคือเกาะรัตนโกสินทร์ ทำให้บริเวณที่ตั้ง (Site) นี้มีลำดับการเข้าถึง (Sequence) ที่น่าสนใจมาก

ข. เส้นขอบ (Edges) ได้แก่บริเวณท่าราชวรดิษฐ์ คลองข้างวัดระฆังฯ ร่องน้ำคูต่อเรือภายในกรมอยู่ฯ และแนวขอบคลองคูเมืองเดิม (ฝั่งธนบุรี) ฯลฯ ถือเป็นแนวขอบที่ชัดเจนทั้งทางน้ำและทางบก

ค. ย่าน (Districts) ได้แก่บริเวณที่เกิดชุมชนต่าง ๆ ซึ่งมักสังเกตได้จากบริเวณที่มีวัด (ศูนย์กลางของย่านหรือชุมชน) มัสยิด โบสถ์คริสต์ ซึ่งถือเป็นย่านที่มีความสัมพันธ์กับลักษณะวัฒนธรรมในชุมชน สามารถพบได้ทั้ง 2 ฟังแม่น้ำเจ้าพระยา ส่วนย่านที่สัมพันธ์กับการยังชีพจะเป็นย่านพาณิชยกรรมซึ่งพัฒนาภายหลัง อาทิ ย่านสถานพยาบาล ย่านร้านอาหาร ธนาคาร หรือย่านสินค้าบริโภคทั่วไป ซึ่งพบได้ทั้งสองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาเช่นกัน

ข. ศูนย์ชุมชน (Nodes) มักจะอยู่รวมกับย่านต่าง ๆ เพราะเป็นบริเวณรวมผู้คนในทุกสาขาอาชีพ และเป็นจุดขนถ่ายผู้คนไปยังส่วนต่าง ๆ ของฝั่งตะวันตกแม่น้ำเจ้าพระยา ตลอดจนเป็นจุดเชื่อมต่อการเดินทางระหว่าง 2 ฟังแม่น้ำ อาทิ ทำน้ำวัดระฆังฯ ตลาดท่าช้าง ท่าพระจันทร์ ตลอดจนสถานีรถไฟบางกอกน้อย (ธนบุรี)

ง. ภูมิสัญลักษณ์ (Landmarks) สามารถแบ่งเป็น 2 ระดับ คือ

- ระดับเมือง (Distance Landmark) ซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญในระดับเมืองทั้งในด้านการอ้างอิงจุดหมาย ความเป็นศูนย์รวมจิตใจและความศรัทธา ในบางครั้งสถาปัตยกรรมหรือจุดหมายบางแห่งในเมืองนั้นมีความสำคัญถึงในระดับประเทศด้วย ในกรณีนี้ได้แก่ พระบรมมหาราชวัง วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดอรุณราชวราราม ฯลฯ และในบางครั้งจุดหมายตาในระดับเมือง อาจไม่ใช่ศูนย์รวมจิตใจก็ได้ แต่มีลักษณะและความสูงเด่นที่สังเกตเห็นได้แต่ไกล ทั้งที่ทำให้เกิดทัศนอะจาด²⁵ ต่อเมืองก็ตาม ซึ่งได้แก่อาคารรัตนโกสินทร์แมนชั่น ฯลฯ

- ระดับท้องถิ่น (Local Landmark) เป็นจุดหมายตาที่ชุมชนในแต่ละย่านนั้น ๆ ใช้อ้างอิงโดยทั่วไปมักเป็นศูนย์รวมจิตใจในระดับท้องถิ่น อาทิวัด มัสยิด โบสถ์คริสต์ ฯลฯ ที่มีความสูงหรือความเด่นพอที่จะสังเกตเห็นได้ ซึ่งในบริเวณโดยรอบที่ตั้ง (Site) ของโครงการศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์นี้กระจายเต็มทั่วบริเวณ แม้กระทั่งพื้นที่ของโครงการศูนย์ฯ เนื่องจากเป็นบริเวณที่ตั้งชุมชนมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา

7. มุมมองและทัศนียภาพ (Visibility) โดยแยกเป็นมุมมองในส่วนต่าง ๆ ทั้งทางบกและทางน้ำที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมโดยรอบ

ก. ทางบก เป็นมุมมองและทัศนียภาพที่มีคุณภาพปานกลาง กล่าวคือ มุมมองจากถนนและซอยใกล้เคียงเข้าสู่ที่ตั้งค่อนข้างชัดเจน หากแต่มีทัศนียภาพใกล้เคียงที่ไม่ชัดเจน (ส่วนใหญ่เป็นแนวอาคารพาณิชย์ตามแนวถนน) สลับด้วยวัด และศาลเจ้าซึ่งไม่โดดเด่น

ข. ทางน้ำ ถือเป็นมุมมองและทัศนียภาพที่โดดเด่นและสวยงามที่สุด อีกทั้งยังสอดคล้องกับมุมมองทางแนวแกนหลักของการออกแบบเชิงสัญลักษณ์ (Main Concept & Symbiosis) เนื่องจากแนวขอบที่ตั้ง (Site) ฟังแม่น้ำเป็นแนวโค้งเข้าทำให้ผู้สัญจรทางน้ำสามารถเห็นที่ตั้ง (Site) ได้ในระยะไกล อีกทั้งบริเวณที่ตั้ง (Site) ก็สามารถชมทัศนียภาพของเกาะรัตน -

โกสินทร์ที่เป็นแนวโค้งออกได้กว้างสุดสายตา (Panorama) โดยมีพระบรมมหาราชวังอยู่ใจกลาง มุมมองของเกาะรัตนโกสินทร์

8. แกนสัมพันธ์ (Connecting Axis) จากสภาพแกนของแนวถนนอรุณอมรินทร์และแม่น้ำเจ้าพระยาที่โอบโค้ง ทำให้แกนที่เกิดขึ้นเกิดความกระชับ (Compact) มากกว่าแกนแนวเส้นตรงทั่วไป ลักษณะแกนสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น จะมีความสอดคล้องและต่อเนื่องจากทางด้านฝั่งตรงข้ามแม่น้ำเจ้าพระยามากกว่าทางด้านฝั่งถนนอรุณอมรินทร์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ก. ทางบก แนวแกนสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นมักมาจากชอยต่าง ๆ ด้านตรงข้ามที่ตั้ง (Site) โครงการ อาทิ ชอยมะตูม ฯลฯ ชอยที่มีความสำคัญที่สุดคือชอยวัดพระยาทำ เนื่องจากสามารถแลเห็นแนวโบสถ์ และพระเจดีย์ ภายในชอยได้อย่างชัดเจน ในขณะที่ปากชอยไม่กว้างมากก็ตาม แนวแกนของวัดวงศ์มูลฯ (ภายในโครงการฯ) สามารถแบ่งพื้นที่ศูนย์ฯ ออกเป็นลักษณะสมดุลแบบสมมาตร (Symmetrical Balance) ในขณะที่แกนของวัดระฆังฯ เข้าสู่ที่ตั้งโครงการ ไม่เด่นชัด เนื่องจากแนวอาคารเรียนของโรงเรียนสตรีวัดระฆังฯ ขวางกัน

ข. ทางน้ำ แนวแกนที่เกิดขึ้นได้ยึดจากตำแหน่งของวัดวงศ์มูลวรวิหารเป็นแกนหลัก โดยมีเหตุผลดังนี้

- วัดวงศ์มูลฯ เปรียบเหมือนความเป็นศูนย์กลางชุมชนในอดีตของบริเวณที่ตั้ง (Site) โครงการ (วัดทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนตั้งแต่อดีตจวบปัจจุบัน)

- ตำแหน่งที่ตั้งวัดวงศ์มูลอยู่บริเวณกึ่งกลางพื้นที่ตั้ง (Site) โครงการ ทำให้แกนมีความมั่นคง (Strong) อีกทั้งอยู่แนวตรงข้ามกับบริเวณที่ตั้งของพระบรมมหาราชวัง ซึ่งเปรียบได้กับความเป็นศูนย์กลางของราชอาณาจักร

- การมุ่งพิจารณาสิ่งสำคัญที่ยังคงอยู่ในพื้นที่ตั้ง (Site) โครงการ ในอดีตให้สอดคล้องกับการใช้งาน (Functional) และสภาพแวดล้อม (Environment) ในปัจจุบัน ตลอดจนการประสานแนวความคิดทางคติสัญลักษณ์ (Main Concept & Symbiosis) จากอดีตถึงปัจจุบันอย่างมีเอกภาพ (Unity) เพื่อให้พื้นที่ตั้ง (Site) โครงการ นี้มีชีวิตที่ผ่านช่วงเวลาต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องสืบไป

เมื่อพิจารณาแนวแกนของอุโบสถวัดวงศ์มูลฯ แล้วพบว่าแนวแกนพุ่งเข้าสู่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม (ซึ่งถือเป็นวัดศูนย์กลางราชอาณาจักร) ในขณะที่แกนด้านสกัดของพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท (ความเป็นศูนย์กลางทางการปกครอง) ตรงกับแนวของตำแหน่งวัดวงศ์มูลฯ (ความเป็นตัวแทนของประชาชน)⁹ ซึ่งถือเป็นแกนที่สำคัญสูงสุด (Main Axis) ที่เกิดขึ้นอยู่แล้วในปัจจุบัน จากการวิเคราะห์ผังเมืองโดยรวมของเกาะรัตนโกสินทร์พบว่าตำแหน่งความเป็นศูนย์กลางของเมืองอยู่ในระดับแกนหลักเดียวกัน โดยเริ่มตั้งแต่พระบรมมหาราชวังออกไปทางทิศตะวันออก¹⁰ ผ่านวัดสุทัศน์เทพวราราม (ความเป็นศูนย์กลางของพระนครสมัยรัตนโกสินทร์) สู่นวนวรมบรรพตภูเขาทอง ฯลฯ ดังนั้น จึงได้กำหนดแนวแกนที่ 3 ขึ้น โดยเริ่มจากที่ตั้งของวัดวงศ์

มูลฯ เพื่อเพิ่มปริมาตร (Volume) ของแนวแกนในลักษณะรูปกรวยทั้ง 2 จากทางซ้ายออกไปทางขวาของวัดวงศัมูลฯ เพื่อให้ครอบคลุมอาคารพระบรมมหาราชวังทั้งหมด^{*11} โดยมีรัศมีไปทางฝั่งตะวันออก ซึ่งแกนรูปกรวยนี้ยังสามารถครอบคลุมสถานที่สำคัญของกรุงรัตนโกสินทร์ (เมืองบางกอกฝั่งตะวันออก) ได้ทั้งหมดตั้งแต่บริเวณของศาลหลักเมือง วัดสุทัศน์เทพวรารามออกไปสู่บรมบรรพตภูเขาทอง อีกทั้งแกนที่เป็นรูปกรวยแหลมที่มีปลายยอดอยู่ ณ สถานที่ตั้ง (Site) นี้ยังเปรียบได้กับการรวบรวมสิ่งที่มีความสำคัญต่าง ๆ ของเมือง ดังกล่าวเข้ามาสู่ที่ตั้ง (Site) อย่างสอดคล้องกับความ เป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของเมือง (Historical Centre) ในลักษณะของเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic) โดยมีพระที่นั่งสุทไธสวรรยปราสาท ซึ่งถือเป็นศูนย์กลางการปกครองที่สำคัญที่สุดในเชิงสัญลักษณ์ของกรุงรัตนโกสินทร์^{*26} อยู่กึ่งกลางของแกนหลัก (รูปกรวย) อย่างน่าสนใจ

9. ศักยภาพที่ตั้ง (Identity of Site) เป็นบริเวณที่ตั้งที่มีความเป็นลักษณะเฉพาะ (Identity) สูง โดยพิจารณาได้จาก

ก. ที่ตั้งศูนย์กลางแห่งนี้เป็นบริเวณระนาบแนวยาว (Linear) เดียวกับที่ตั้งของพระราชวังเดิมในสมัยกรุงธนบุรีเป็นศูนย์กลางราชอาณาจักร โดยอยู่ร่วมริมฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งถือเป็นจุดกำเนิดแรกของเมืองบางกอก^{*12}

ข. มีจุดที่แทนความเป็นศูนย์กลางของประชาชนคือวัดวงศัมูลวรวิหาร

ค. ด้านหน้าของพระอุโบสถวัดวงศัมูลฯ มีองค์พระวิษณุกรรมประทับนั่งโดยกรมช่างมหาดเล็กได้สร้างถวาย ซึ่งถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอยู่ ณ สถานที่นี้อยู่แล้ว อีกทั้งตามคติของการสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ได้ถือว่าองค์พระวิษณุกรรมได้รับบัญชาจากพระอินทร์ที่มีนามว่า ท้าวสักกะเทวราช ให้เป็นผู้มาเนรมิต (สร้าง) กรุงรัตนโกสินทร์ขึ้นซึ่งถือเป็นเมืองของเทพเทวดาลงมาจากฟ้าสู่เมืองมนุษย์ ดังมีหลักฐานปรากฏในชื่อเต็มของเมืองบางกอกภายหลังจากสถาปนาเป็นศูนย์กลางราชอาณาจักรสมัยรัตนโกสินทร์ว่า^{*27}

“ กรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทร์.....

.....
.....

สักกัตตวิษณุกรรมประสิทธิ์ ”

ง. ในที่ตั้ง (Site) ของโครงการฯ มีกลุ่มอาคารอนุรักษ์ที่ขึ้นทะเบียนโดยกรมศิลปากร ตลอดจนแนวร่องน้ำสำหรับต่อเรือ ฯลฯ ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ให้เกิดประสิทธิผล

ที่สอดคล้องกับการดำเนินงานของโครงการได้ โดยมีต้องทำลายทิ้งให้เสียความเป็นประวัติศาสตร์ และเอกลักษณ์ของสถานที่²⁸

ฅ. การสร้างแกนหลัก (Main Axis) รูปกรวยโดยมีปลายยอดแหลมอยู่ ณ. ที่ตั้ง (Site) โครงการศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ เปรียบเหมือนการรวบรวมและนำพา (Zoom) สิ่งสำคัญของความเป็นกรุงรัตนโกสินทร์เข้ามาอยู่ในที่ตั้ง (Site) ของโครงการ ฯ ในลักษณะเชิงสัญลักษณ์ เนื่องจากเป็นจุดรวมของเส้นแกนสำคัญต่าง ๆ ทางฝั่งตะวันออก (เกาะรัตนโกสินทร์) มาบรรจบกัน ณ. ที่ตั้งโครงการ (ฝั่งตะวันตก)

10. สภาพแวดล้อมใกล้เคียงเพื่อการศึกษาและท่องเที่ยว เนื่องจากที่ตั้ง (Site) ของโครงการ ที่เสนอแนะนี้เป็นบริเวณที่ตั้งของศูนย์กลางเมืองบางกอกเดิม ทำให้มีชุมชนและสถานที่สำคัญตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมากมาย ทั้งฝั่งตะวันตกและตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งเหมาะสมแก่การศึกษาและการท่องเที่ยวเป็นอย่างยิ่ง เมื่อผู้มาเข้าชมศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ รับรู้เรื่องราวความเป็นเมืองบางกอก (กรุงรัตนโกสินทร์) จากสื่อต่าง ๆ แล้ว ยังสามารถออกไปสัมผัสบรรยากาศ ณ สถานที่จริงในบริเวณโดยรอบอย่างต่อเนื่องกัน นอกจากนี้การจัดตั้งศูนย์ฯ บริเวณนี้ยังเป็นแรงเสริมให้เกิดการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมโดยรอบของเมืองเก่า (โดยเฉพาะบนฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา) นี้อย่างเป็นระบบเพื่อการศึกษาและการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน และมีชีวิตที่มีเอกลักษณ์ของท้องถิ่นสืบไป

สรุป : สถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญในที่ตั้ง (Site) ของโครงการที่เสนอแนะ
อาคารที่ขึ้นทะเบียนฯ โดยกรมศิลปากร

1. วัดวงศัมฺภววิหาร	540	ตารางเมตร
2. ราชนาวิกสภา (2 ชั้น)	2,400	ตารางเมตร
3. อาคารขนาน ก (2 ชั้น)	2,250	ตารางเมตร
4. อาคารขนาน ข (2 ชั้น)	2,250	ตารางเมตร
5. อาคารกองช่าง (2 ชั้น)	2,200	ตารางเมตร

อาคารที่มีอยู่เดิมโดยเสนอให้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการฯ

1. ประภาคาร เพื่อให้ทราบถึงวิวัฒนาการของที่ตั้ง (Site) ของอดีตที่ต่อเนื่อง เสนอให้เป็นส่วนหนึ่งที่ใช้ประโยชน์ในการจัดแสดงโดยพัฒนาและปรับปรุงการใช้งาน

ปฏิมากรรมที่ทรงคุณค่าทางความหมายในอดีต

1. พระวิษณุกรรม เป็นปฏิมากรรมที่ควรอนุรักษ์ไว้ ซึ่งมีความสำคัญในอดีต (เทพทางช่าง จัดสร้างถวายโดยกองทัพเรือ) และความสำคัญของศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ (ปัจจุบัน) ในฐานะเทพผู้สร้างพระนคร (กรุงรัตนโกสินทร์) เสนอให้เป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญเพื่อสื่อเนื้อหาการจัดแสดง ขณะเดียวกันประชาชนสามารถสักการบูชาได้เช่นเดิม

การเสนอแนะ ให้อาคารที่ขึ้นทะเบียนโดยกรมศิลปากร และส่วนสำคัญอื่นเป็นองค์ประกอบของโครงการศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์

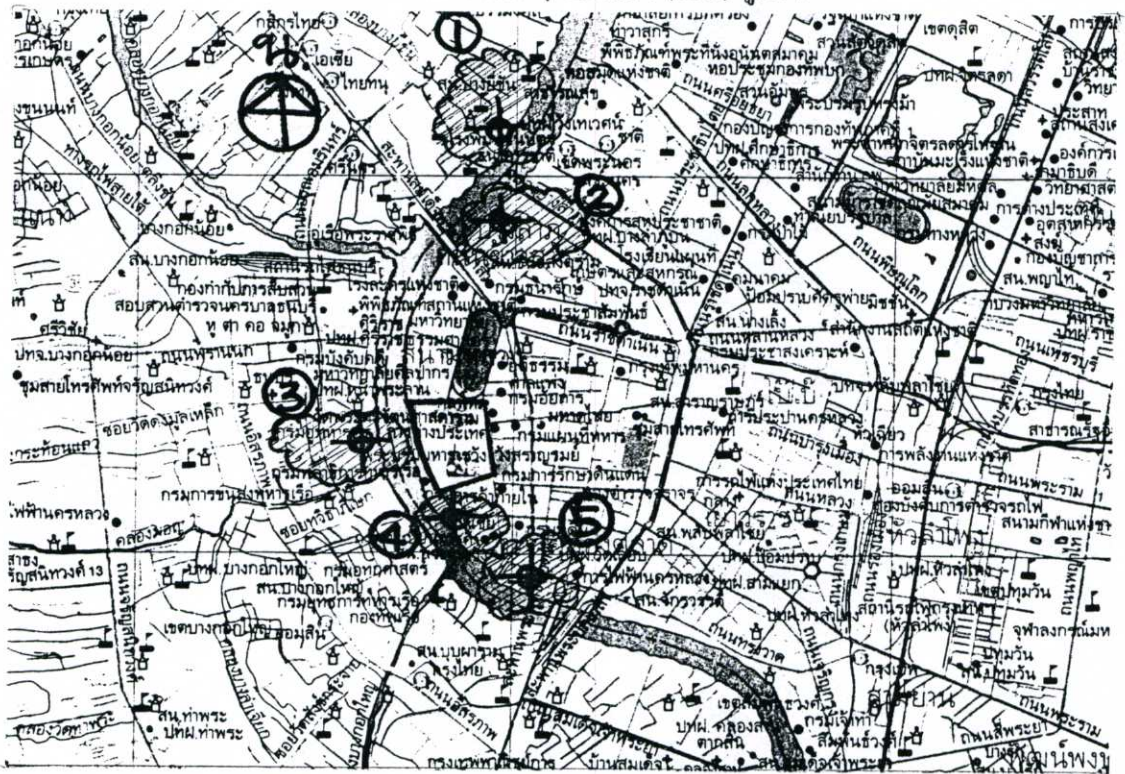
1. วิศวกรรมสถาน	คงใช้เป็นส่วนตั้งชมกรรม สำหรับประชาชนทั่วไป
2. อาคารราชนาวิกสภา	ใช้เป็นส่วนบริการสัมมนา และส่วนห้องสมุด
3. อาคารขนาน ก	ใช้เป็นส่วนบริการร้านค้า และร้านอาหาร
4. อาคารขนาน ข	ใช้เป็นส่วนแสดงนิทรรศการชั่วคราว
5. อาคารกองช่าง	ใช้เป็นส่วนสำนักงานของศูนย์ฯ

หมายเหตุ : ปริมาณพื้นที่การใช้งานของอาคารข้างต้นนี้ ได้มีการศึกษาเพื่อเทียบเคียงกับพื้นที่การใช้งาน (ในบทที่ 2) ตลอดจนองค์ประกอบและระยะของกลุ่มอาคารที่มีความสัมพันธ์กัน

จากการวิเคราะห์ที่ตั้ง (Site Analysis) ของพื้นที่โครงการศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ดังที่ได้กล่าวมานี้ ทำให้ทราบถึงเงื่อนไขต่าง ๆ ที่สำคัญอันเป็นแนวทางไปสู่การออกแบบทางสถาปัตยกรรมในบทต่อไป

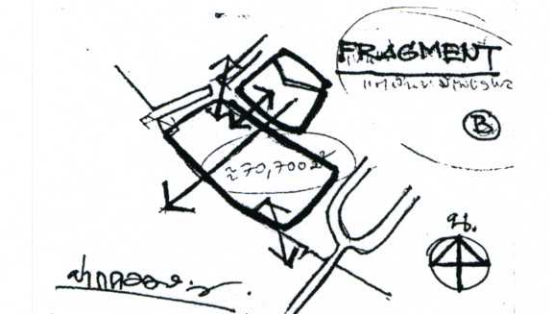
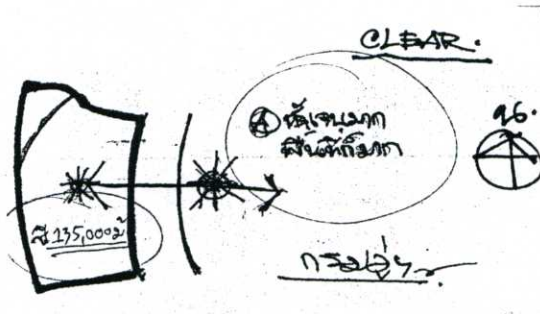
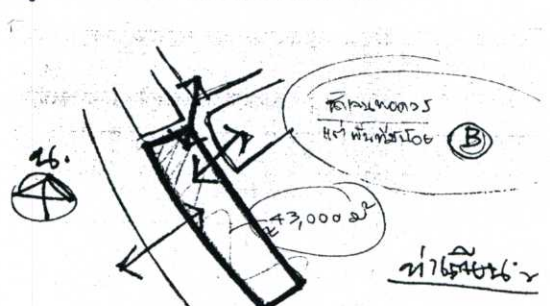
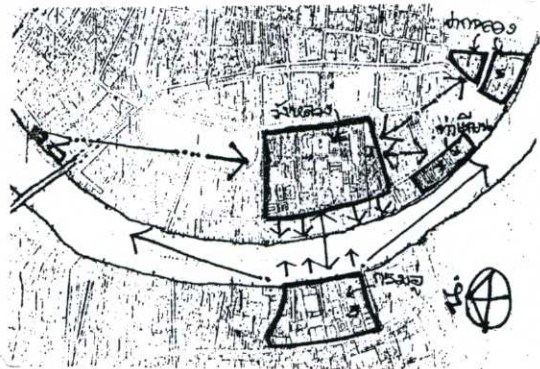
ภาพที่ 16

แสดงตำแหน่งต่าง ๆ ของที่ตั้ง (Site) ศูนย์ฯ

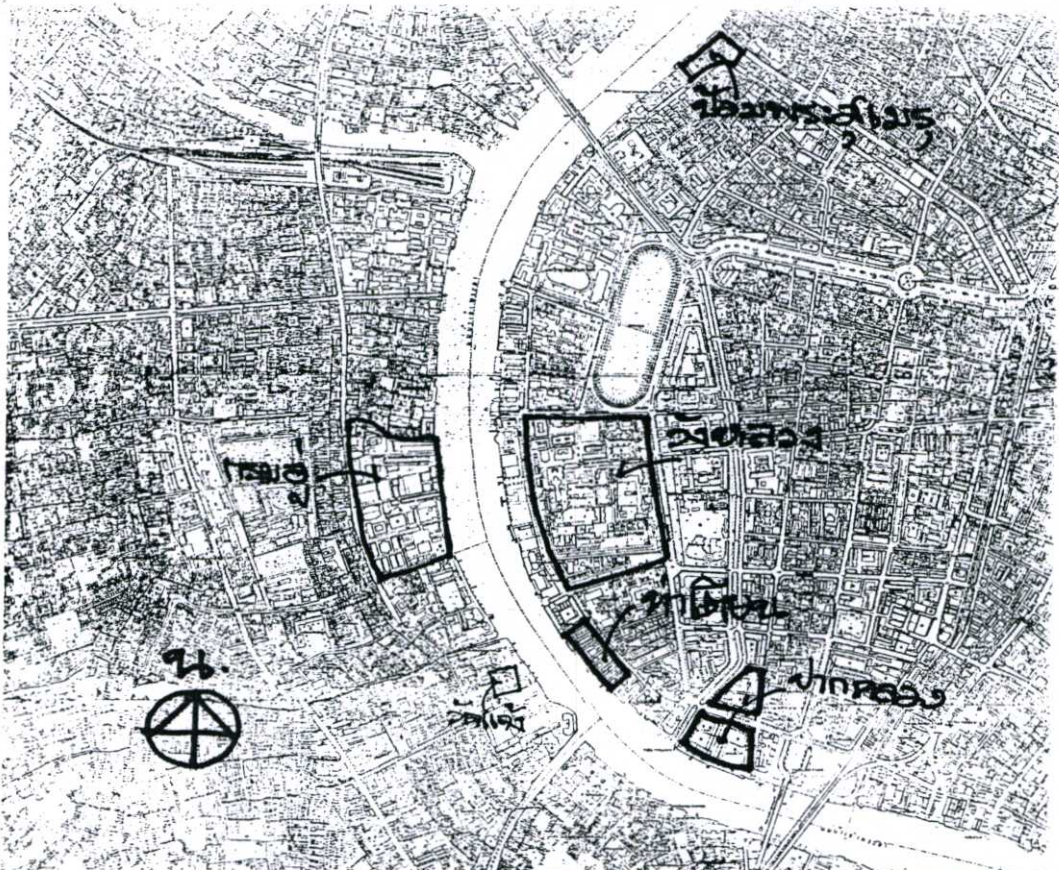
ภาพที่ 17

แสดงการศึกษาสภาพที่ตั้ง (Site) ของศูนย์ฯ บริเวณเกาะรัตนโกสินทร์

ภาพที่ 18

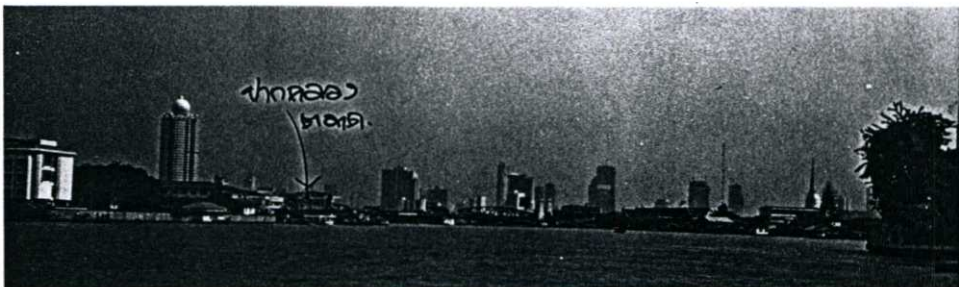
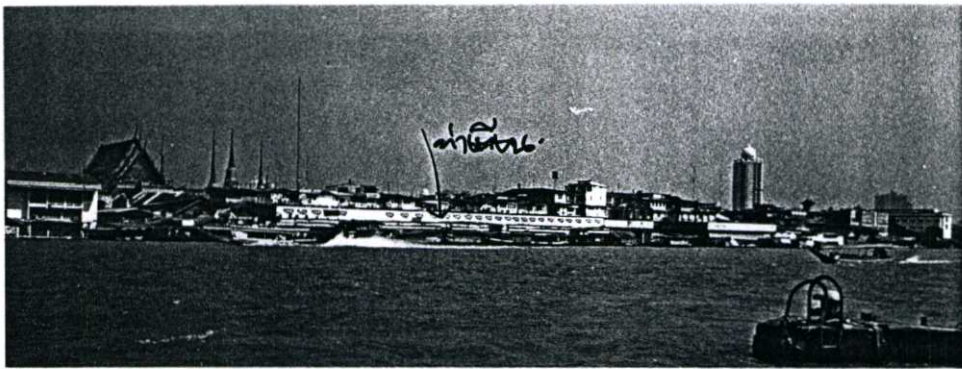
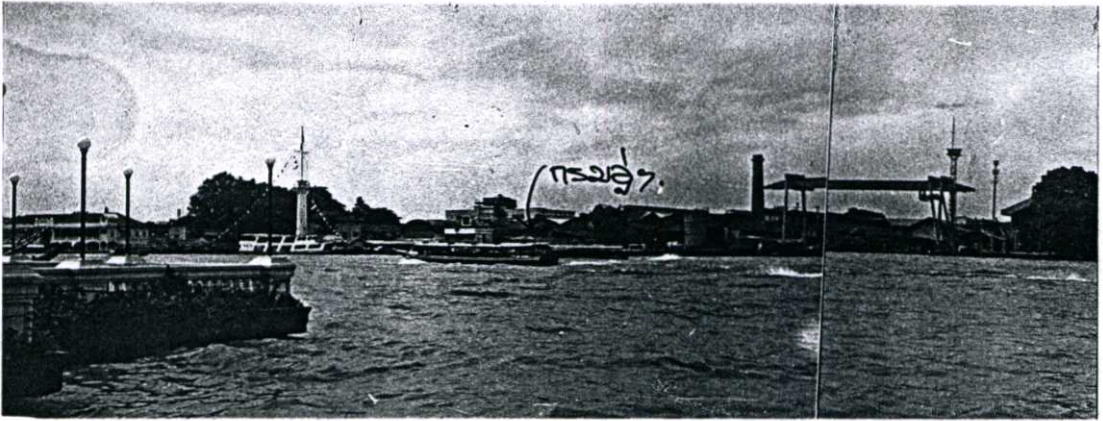
แสดงสภาพแวดล้อมบริเวณแม่น้ำกลางเวียงบางกอกของเกาะรัตนโกสินทร์

ทิศใต้ (SOUTH)

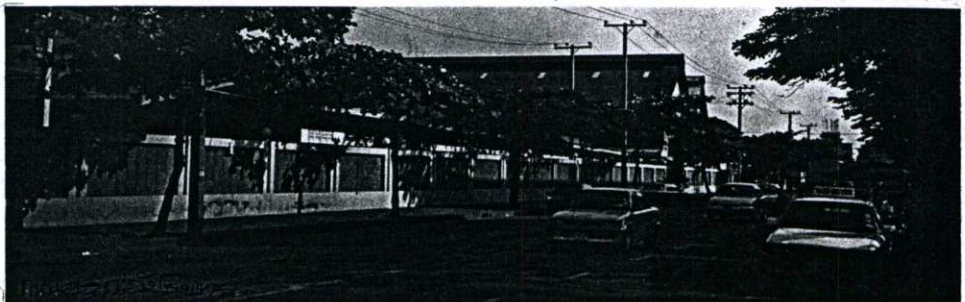
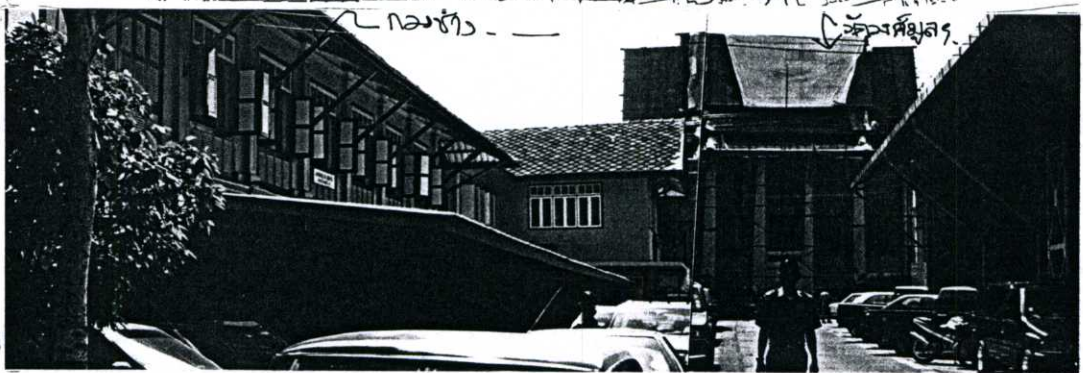
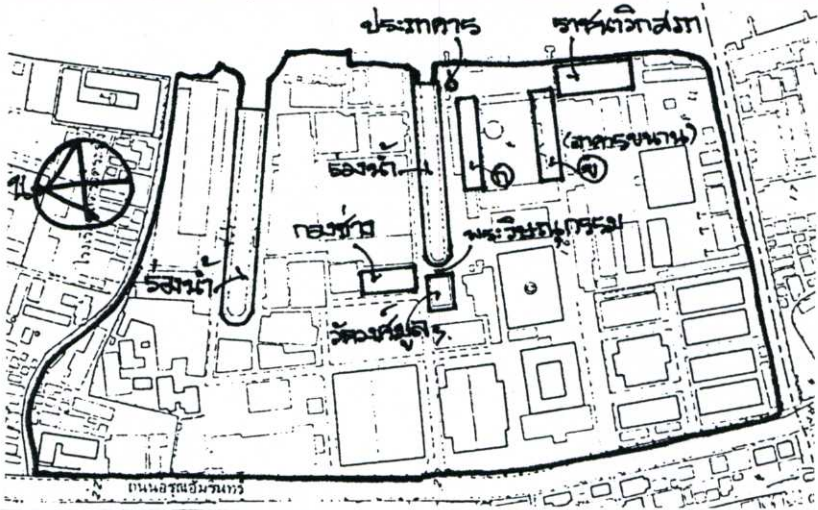
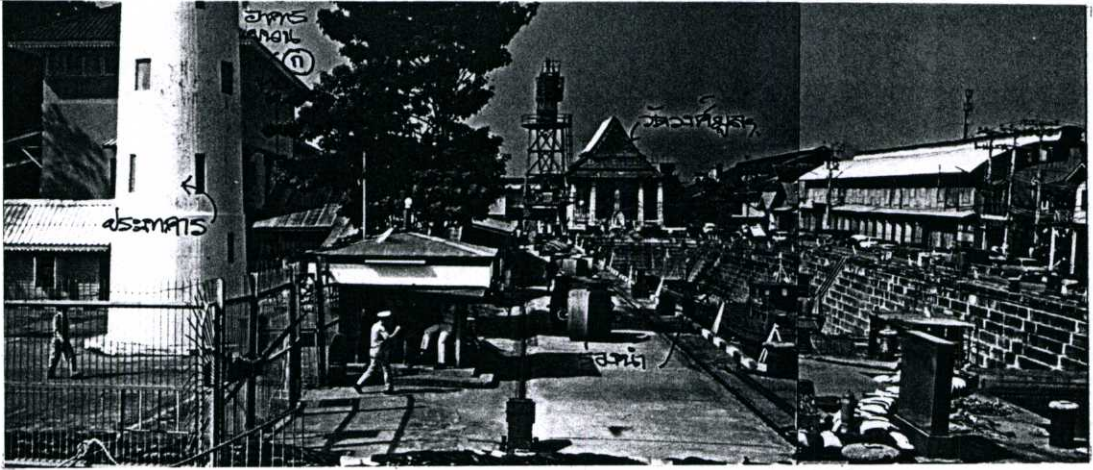

ภาพที่ 18 (ต่อ)

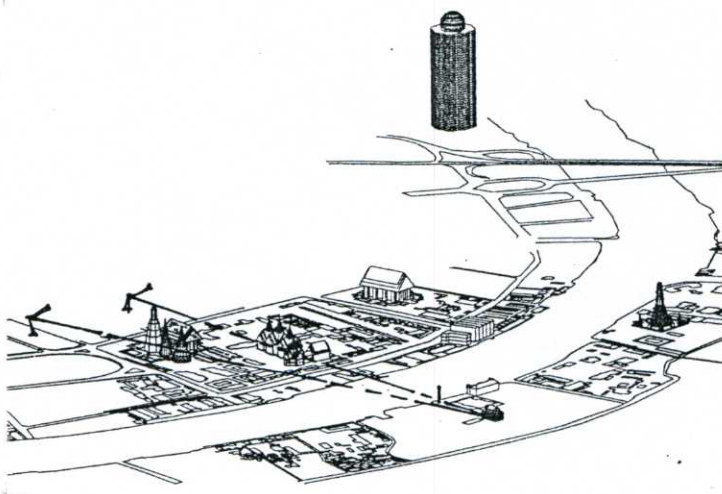
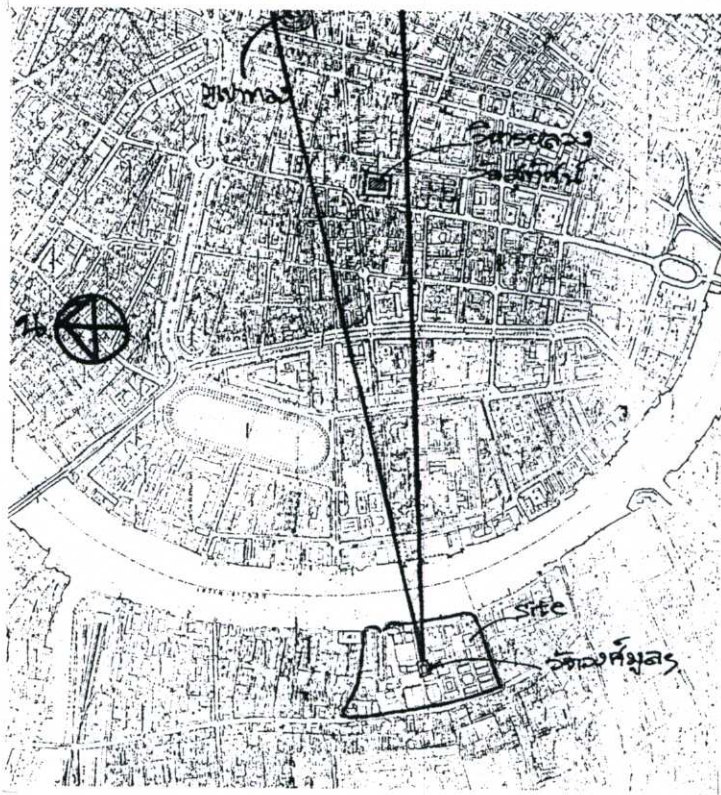

ภาพที่ 19

แสดงสภาพที่ตั้ง (Site) ของศูนย์ฯ (กรมอุทหากรเรือ)

ภาพที่ 20
แสดงการวิเคราะห์ที่ตั้ง (Site) ของศูนย์ฯ (กรมอุทกหารเรือ)

เชิงอรรถ (บทที่ 5)

* เนื่องจากในการทำวิทยานิพนธ์ โครงการนี้มีจุดประสงค์หลักในการเสนอแนวทางการออกแบบทางสถาปัตยกรรมจากนามธรรม (ความเป็นเมืองบางกอก , กรุงเทพฯ ฯ) ไปสู่รูปธรรมที่สอดคล้องกันทั้งหมด การพิจารณาสถานที่ตั้งโครงการ (Site Criteria) จึงจำเป็นต้องคำนึงถึงด้านสังคมและวัฒนธรรมของเมือง ซึ่งเป็นของส่วนรวมที่ภาคภูมิใจในสังคม (มิใช่ของบุคคลใด หรือองค์กร หรือหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง) มากกว่าการคำนึงด้านเศรษฐศาสตร์การลงทุน

*² เนื่องจากชุมชนบางกอกถือกำเนิดจาก 2 ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา โดยเฉพาะฝั่งตะวันตก ซึ่ง มีความเจริญมาก่อน

¹ อรศิริ ปาณินท์ และคณะ , “ ลักษณะอาคารพักอาศัยย่านคลองบางกอกน้อย ” , หน้า 79 - 96.

*³ การอพยพย้ายถิ่นของผู้คนในชุมชนเนื่องจากการขายที่ดิน (ร่องสวน) เมื่อได้ราคาสูง การเปลี่ยนสภาพแวดล้อมจากชุมชนชาวสวน (ความเป็นบางกอก) ไปสู่อาณาจักรของอาคารพาณิชย์และคอนกรีตเสริมโดยผู้อาศัยจากถิ่นอื่น การล่มสลายของชุมชนบางกอก ยังส่งผลให้อุชนรุ่นหลังไม่สามารถศึกษาสภาพแวดล้อมจากสถานที่จริงที่เทียบเคียงได้ นอกจากฟังผู้ใหญ่เล่า หรือดูจากภาพ หุ่นจำลอง ในศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์เท่านั้น

*⁴ การที่ยังไม่ค่อยมีอาคารสูงบดบังทัศนียภาพมากเหมือนสภาพริมแม่น้ำนอกเขตพระนครชั้นใน

² วิมลสิทธิ์ หรยางกูร , พฤติกรรมมนุษย์กับสภาพแวดล้อม , พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2530) , หน้า 142.

³ ชินครอนกรู๊ป , “ แผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์ และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ ” เสนอต่อสำนักงานนโยบายและสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม , (กรุงเทพฯ : พิมพ์พรณการพิมพ์ , ...) , หน้า 1 - 379.

*⁵ถึงแม้ว่าแผนแม่บทนี้จะสามารถสร้างความเป็นระเบียบและทัศนียภาพงดงามขึ้นก็ตาม แต่การสร้างระเบียบให้กับสภาพแวดล้อมจะต้องเห็นชุมชน (คน) ด้วยเพื่อสร้างควมมีชีวิตของเมืองอย่างธรรมชาติแท้จริง และมีระเบียบมากกว่าการเจตนาจัดแสดงขึ้นมา อีกทั้งอาคารที่แสดงถึงการใช้งานสำหรับสาธารณะและมีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม อาทิ อาคารโรงละครแห่งชาติก็ควรทำลายทิ้ง เนื่องจากการแสดงถึงวิวัฒนาการของสังคมเมืองช่วงเวลานั้น (เริ่มมีอาคารประเภทโรงละครที่ถาวรในเวลานั้น) ของเมือง

⁴ วิมลสิทธิ์ หรยางกูร , การจัดทำรายละเอียดโครงการเพื่อการออกแบบงานสถาปัตยกรรม , พิมพ์ ครั้งที่ 3. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2535) , หน้า 51.

⁵ เรื่องเดียวกัน , หน้า 51 - 73.

*⁶เหตุที่ต้องพิจารณาความสำคัญด้านสังคมวัฒนธรรม และสภาพแวดล้อม สูงสุดเนื่องจากโครงการศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ เป็นโครงการมุ่งสร้างความเข้าใจในสังคมวัฒนธรรมของตนเอง ตลอดจนสภาพแวดล้อมโดยรวมที่สัมพันธ์กัน เป็นโครงการที่มีได้หวังผลกำไรทางธุรกิจโดยตรง แต่หวังผลในการสร้างจิตสำนึกและประชาสัมพันธ์ ซึ่งจะส่งผลในทางธุรกิจโดยอ้อม อาทิการท่องเที่ยวรอบบริเวณใกล้เคียง

⁶ Geoff Matthews , Museums and Art Galleries , P.32 , 90.

⁷ I bid., P.90.

⁸ I bid., P.32.

⁹ สนทนาอาจารย์นพปฎล สุวจินานนท์ , คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง , 26 มีนาคม 2540.

¹⁰ Geoff Matthews , Museums and Art Galleries , P.32.

¹¹ I bid., P.32 , 90 - 91.

¹² วัฒนสิทธิ์ หรยางกูร , พฤติกรรมมนุษย์ กับ สภาพแวดล้อม , หน้า 158 - 159.

¹³ อนุวิทย์ เจริญสุภกุล , “ การอนุรักษ์ค่านิยมทางประเพณีในอาคาร ” , วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ 10 , ฉบับที่ 2 (ธันวาคม 2532 - พฤษภาคม 2533) : หน้า 34 -36.

*⁷ ในปัจจุบัน อาคารพาณิชย์ริมแม่น้ำที่ตลาดท่าเตียนบดบังทัศนียภาพของ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ซึ่งถือเป็นศูนย์กลางชุมชนและภูมิสัญลักษณ์สำคัญแห่งหนึ่งของเมืองบางกอกฝั่งตะวันออกแม่น้ำเจ้าพระยา อีกทั้งปิดกั้นมุมมองจากแผ่นดินสู่มแม่น้ำด้วย ประชาชนทั่วไปไม่สามารถชื่นชมทัศนียภาพอันงดงามนี้ได้ นอกจากผู้อาศัยในตลาดท่าเตียนเท่านั้น อีกทั้งสภาพอาคารริมน้ำเหล่านี้มีสภาพทรุดโทรม ไร้ระเบียบ และไม่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม ยกเว้นอาคารหัวมุมถนนที่ขึ้นทะเบียน ฯ เท่านั้น

¹⁴ วัฒนสิทธิ์ หรยางกูร , พฤติกรรมมนุษย์ กับ สภาพแวดล้อม , หน้า 299.

*⁸ เนื่องจากในอดีตกาลบริเวณนี้ยังไม่มีพื้นที่ติดริมน้ำ ทำให้ชุมชนไม่หนาแน่นนัก คุราชทะเลเย็บเพิ่มเติมในบทที่ 4 (ภูมิหลังเมืองบางกอก)

¹⁵ วิภลย์ พงษ์พินิตานนท์ , “ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมใน “ กรุงเทพฯ ” สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พ.ศ. 2325 - 2411 , ” หน้า 84.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน.

¹⁸ เรื่องเดียวกัน , หน้า 82 - 88.

¹⁹ ชินครอนกรู๊ป , “ แผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตน โกสินทร์ฝั่งตะวันตก ” (ฉบับรายงานความก้าวหน้า) , เสนอต่อสำนักงานนโยบายและสิ่งแวดล้อมกระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม , (กรุงเทพฯ : .....), หน้า 1 - 4.

²⁰ เรื่องเดียวกัน.

²¹ ชีรดา ชีรเดช , “ การศึกษาแนวทางในการอนุรักษ์และบูรณะพื้นที่พื้นที่บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งธนบุรี ตรงข้ามเกาะรัตนโกสินทร์ , ” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง , 2538) , หน้า 182 - 183.

²² วิเชียร สุวรรณรัตน์ , ภูมิอากาศวิทยาในการออกแบบสถาปัตยกรรม , (กรุงเทพฯ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2531) , หน้า 43 - 49.

²³ เรื่องเดียวกัน , หน้า 44.

²⁴ Kevin Lynch , The Image of the City (Cambridge : M.I.T. Press, 1975) , P.46-83.

²⁵ แสงอรุณ รัตกลีกร , ตึก ต้นไม้ และแสงอรุณ โลกทัศน์ของสถาปนิก (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง , 2530) , หน้า 3 - 12.

* วัตถุประสงค์เปรียบได้กับศูนย์กลางหรือตัวแทนของชุมชนซึ่งเป็นของประชาชนทั่วไป ดังนั้นวัดจึงมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic) ที่สอดคล้องกับศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ ที่ทำหน้าที่ให้ข้อมูล ข่าวสาร ความเป็นเมืองของประชาชนทุกชนชั้น

* ¹⁰ เนื่องจากตั้งแต่สถาปนากรุงรัตนโกสินทร์บนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นต้นมา ผังเมืองได้กระจายไปทางตะวันออกตามแนวกลางของเกาะรัตนโกสินทร์ (พระบรมมหาราชวัง เป็นส่วนใหญ่)

* ¹¹ ประกอบด้วยพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ฯลฯ

²⁶ สนทนา อ.ฉัตรชัย อินทรโชติ , คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง , 24 ตุลาคม 2539.

*¹² เนื่องจากในอดีตแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณนี้ยู่ลึกเข้าไปในตะวันตกมาก ซึ่งก็คือลำคลองบางกอกน้อยและลำคลองบางกอกใหญ่ในปัจจุบัน ความเจริญในอดีตตั้งแต่ก่อนสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นจึงอยู่ริม 2 ฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาเดิม

²⁷ กรมศิลปากร , จดหมายเหตุการอนุรักษ์กรุงรัตน โกสินทร์ , หน้า 2 - 3.

²⁸ Geoff Matthews, Museums and Art Galleries, P.90.

บทที่ 6

การวิเคราะห์เนื้อหาประวัติศาสตร์สู่เนื้อหาการจัดแสดง

การวิเคราะห์เนื้อหาการจัดแสดงเพื่ออธิบายความเป็นมาของเมืองบางกอก (กรุงรัตนโกสินทร์) นั้น จำเป็นต้องศึกษาเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ของเมืองแห่งนี้อย่างถ่องแท้ และลึกซึ้ง ก่อนนำมาวิเคราะห์ เพื่อเข้าสู่เนื้อหาการจัดแสดงอย่างถูกต้องตามข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ หากไม่แล้วการวิเคราะห์เนื้อหาการจัดแสดง ถึงแม้จะน่าสนใจก็มิอาจสัมฤทธิ์ผลตามวัตถุประสงค์แต่อย่างใด แต่ยังคงทำให้ผู้เข้าชม (อนุชนรุ่นหลัง) เข้าใจความเป็นมาไม่ตรงกับข้อเท็จจริงอีกด้วย ดังนั้นจึงต้องมีการวิเคราะห์ เนื้อหาทางประวัติศาสตร์ จากเอกสารต่าง ๆ ที่อ้างอิงได้ และเป็นที่ยอมรับในหลักเหตุผลทางวิชาการ* การแบ่งหัวข้อเนื้อหาการแสดงนี้ดำเนินไปตามการแบ่งช่วงสมัยของเมืองบางกอก ดังที่แสดงไว้ในบทที่ 4 เป็นเกณฑ์ โดยยึดช่วงเปลี่ยนแปลงสถานภาพและกายภาพของเมืองเป็นประเด็นหลักของการแบ่งยุคสมัย¹ โดยเรียงลำดับตามเหตุการณ์ (Chronological) ในลักษณะปลายเปิดสู่แนวโน้มความน่าจะเป็นไปในอนาคต² ตามหัวข้อดังนี้

1. สมัยก่อนการเป็นราชธานี (A)
2. สมัยเป็นราชธานีศูนย์กลางอาณาจักร (B)
3. สมัยการปรับตัวเพื่อเข้าสู่สมัยใหม่ (C)
4. สมัยใหม่ (D)
5. สมัยปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต (E)

การวิเคราะห์เนื้อหาการจัดแสดง ได้ทำการแยกตามประเภทของการเกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ เพื่อสะดวกในการพิจารณาถึงหัวข้อที่มีความสำคัญ (Climax) ของแต่ละช่วงสมัย ดังนี้

- ก. การเมือง การปกครอง ความมั่นคง
- ข. สังคม วัฒนธรรม ประเพณี คติความเชื่อ ศาสนา
- ค. การศึกษา ศิลปวิทยาการ
- ฅ. เศรษฐกิจ การค้า
- ง. กายภาพ ลักษณะที่ตั้ง

ตารางที่ 8

แสดงความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหาประวัติศาสตร์สู่เนื้อหาการจัดแสดง

	6.1							6.2														
ก							(A9)	(B1)				B4	(B5)		(B7)	B8	(B9)	B10	(B11)			
ข				A4	A5	A6	(A7)	A8				(B2)	(B3)		(B5)	(B6)	(B7)	B8	(B9)	B10	(B11)	
ค																						(B12)
ฆ				(A3)					(A9)											(B11)	(B12)	
ง	A1	(A2)	(A3)				(A7)		(B1)	(B2)				(B6)			(B9)				(B12)	

	6.3						6.4								6.5													
ก	(C1)	(C1)	(C2)	(C3)	C4		(C6)					(D2)	(D3)	D4	D5	(D6)		(D8)	(D9)	(D10)	(E1)	E2	(E3)	(E4)	(E5)			(E8)
ข	(C1)	(C1A)			C4	(C5)	(C6)	C7	C8			(D2)	(D3)		D5			(D8)		(D10)	(E1)	E2	(E3)			(E6)	E7	(E8)
ค	(C1)				(C5)													(D8)	(D9)		(E1)	E2	(E3)					(E8)
ฆ	(C1)		(C2)				(C6)			D1					(D6)		(D8)		(D10)			(E3)	(E4)				E7	(E8)
ง	(C1)			(C3)			(C6)	C7			(D2)			D5	(D6)	D7	(D8)		(D10)	(E1)		(E3)	(E4)			(E6)		(E8)

ในแต่ละเหตุการณ์ของแต่ละสมัยจะมีความสำคัญ ซึ่งได้วิเคราะห์เพื่อเป็นแนวทางการพิจารณาให้ความสำคัญในการจัดแสดง ดังนี้

ตารางที่ 9

แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาประวัติศาสตร์สู่เนื้อหาการจัดแสดง
สมัยก่อนการเป็นราชธานี (พุทธศตวรรษที่ 12 - พ.ศ. 2310) รวมกว่า 1,000 ปี

รหัส	เนื้อหาที่แสดง	องค์ประกอบสิ่งแสดง
A1	สภาพท้องทะเล (แนวไหล่ทวีป)	- แผนที่แสดงแนวไหล่ทวีป - หลักฐานทางทะเลที่พบ (เปลือกหอย ดิน ฯลฯ) - สภาพทางธรณีวิทยา
(A2)	สภาพทะเลตมและเกาะแก่งคดเคี้ยว คล้ายแก่งกมัว (Oxbow Lake) เนื่องจากการทับถมของดินตะกอนทางเหนือ ทำให้ดินมีคุณภาพดีในการเพาะพันธุ์ไม้نانาพรรณ	- แผนที่แสดงแนวลำน้ำคดเคี้ยวแก่งกมัว (Oxbow Lake) - จำลองแสดงสภาพแวดล้อม - สภาพทางธรณีวิทยา - พันธุ์ไม้ที่ปรากฏตามหลักฐาน

ตารางที่ 9 (ต่อ)

รหัส	เนื้อหาที่แสดง	องค์ประกอบสิ่งแสดง
A3	<p>เกิดชุมชนชาวสวน โดยมีศูนย์กลางตามจุดต่าง ๆ บริเวณริมแม่น้ำ ตั้งแต่เขตเมืองนนทบุรี ถึงเมืองนครเขื่อนขันธ์ (พระประแดง) โดยมีชื่อเรียกว่า บางกอก (Bangkok) ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เป็นอย่างช้า</p>	<ul style="list-style-type: none"> - แผนที่แสดงการขุดคลองลัดในสมัยต่าง ๆ - แผนที่แสดงแนวการเกิดชุมชนตามลำแม่น้ำในอดีต - แผนที่เปรียบเทียบลำน้ำในอดีตกับปัจจุบัน - จำลองสภาพแวดล้อมในอดีต - จำลองโบราณวัตถุที่พบในแม่น้ำ - ภาพถ่ายสถานที่จริง อดีต ปัจจุบัน - เอกสารบันทึกในอดีตที่อ้างอิงได้ - หลักฐานการเกิดชุมชนในอดีต (โบราณวัตถุจากวัดต่าง ๆ ฯลฯ) - ภาพถ่าย ภาพวาดความเป็นชุมชนริมน้ำ (ชาวสวน , เรือนแพ ฯลฯ)
A4	<p>ชุมชนบริเวณวัดประเสริฐสุทรวาส , วัดบางปะกอก , วัดแจ้งร้อน ฯลฯ (บริเวณแถบบุคคลโกละระิมน้ำถึงบริเวณราษฎร์บูรณะ) สมัยอโยธยา สุพรรณภูมิ</p>	<ul style="list-style-type: none"> - จำลองสภาพแวดล้อมในอดีต - ภาพถ่ายสถานที่จริง อดีต ปัจจุบัน - เอกสารบันทึกในอดีตที่อ้างอิงได้ (ภาพถ่าย ฯลฯ)
A5	<p>ชุมชนบริเวณวัดปรางค์หลวง ฯลฯ (แถบบางใหญ่) สมัยอโยธยา สุพรรณภูมิถึงอยุธยาตอนต้น</p>	<ul style="list-style-type: none"> - จำลองสภาพแวดล้อมในอดีต - ภาพถ่ายสถานที่จริง อดีต ปัจจุบัน - เอกสารบันทึกในอดีตที่อ้างอิงได้
A6	<p>ชุมชนบริเวณ วัดคูหาสวรรค์ วัดตะพาน วัดจันทาผ้าขาว วัดแก้ว วัดกำแพง วัดเงิน วัดทอง ฯลฯ (แถบคลองบางพรหม บางระมาด บางเขือกหนัง ฯลฯ) สมัยอยุธยาตอนกลาง</p>	<ul style="list-style-type: none"> - จำลองสภาพแวดล้อมในอดีต - ภาพถ่ายสถานที่จริง อดีต ปัจจุบัน - เอกสารบันทึกในอดีตที่อ้างอิงได้ (ภาพถ่าย ฯลฯ)

ตารางที่ 9 (ต่อ)

รหัส	เนื้อหาที่แสดง	องค์ประกอบสิ่งแสดง
(A7)	ชุมชนบริเวณเวียงบางกอกในปัจจุบัน (ตั้งแต่ปากคลองบางกอกน้อย-บางกอกใหญ่) สมัยอยุธยาตอนกลาง ถึง ตอนปลาย ³	<ul style="list-style-type: none"> - แผนที่แสดงคลองลัดเวียงบางกอก - แผนที่เปรียบเทียบลำน้ำในอดีตกับปัจจุบัน - จำลองสภาพแวดล้อมในอดีต - ภาพถ่ายสถานที่จริง อดีต ปัจจุบัน - เอกสารบันทึกในอดีตที่อ้างอิงได้
A8	ชุมชนบริเวณวัดนางนอง ฯลฯ (แถบบางนางนอง คลองด่าน) สมัยอยุธยาตอนกลาง - ปลาย เป็นย่านด่านสำคัญที่เชื่อมเมืองทางตะวันตก (นครชัยศรี ฯลฯ)	<ul style="list-style-type: none"> - จำลองสภาพแวดล้อมในอดีต - ภาพถ่ายสถานที่จริง อดีต ปัจจุบัน - เอกสารบันทึกในอดีตที่อ้างอิงได้ (ภาพถ่าย ฯลฯ)
(A9)	เมืองคูบารมีกรุงศรีอยุธยา อาทิ ศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ (แลกเปลี่ยนสินค้า) ขนอมบางกอก เมืองธนบุรีศรีมหาสมุทร	<ul style="list-style-type: none"> - โบราณวัตถุที่พบในบริเวณเวียงบางกอก (ภาพ ฯลฯ) - จำลอง สภาพแวดล้อม เมือง ชุมชน (ด่านตรวจ เรือ สินค้า ป้อม ฯลฯ) - แผนที่เอกสารของต่างชาติ (เส้นทางเดินเรือ) - จำลองประเภทสินค้าและเงินตรา (ภาพ ฯลฯ)

ตารางที่ 10

แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาประวัติศาสตร์สู่เนื้อหาการจัดแสดง

สมัยเป็นราชธานีศูนย์กลางอาณาจักร พ.ศ. 2310 - 2394 (กรุงธนบุรี - กรุงรัตน โกสินทร์.3)

รหัส	เนื้อหาที่แสดง	องค์ประกอบสิ่งแสดง
(B1)	จากความเป็นเมืองคูบารมี (เมืองยุทธศาสตร์) สู่เมืองศูนย์กลางราชอาณาจักรกรุงธนบุรี	<ul style="list-style-type: none"> - จำลองบริเวณพระราชวังเดิม - ป้อมสำคัญต่าง ๆ - เอกสารต่างประเทศ

ตารางที่ 10 (ต่อ)

รหัส	เนื้อหาที่แสดง	องค์ประกอบสิ่งแสดง
B2	<p>ลักษณะเมืองนอกแคว มีชุมชนขนาดใหญ่เหมาะแก่การช่่งสูมกำลัง</p> <ul style="list-style-type: none"> - ชีวิตความเป็นอยู่ในพระนคร 	<ul style="list-style-type: none"> - แผนที่แสดงขอบเขต ของเมืองกรุงธนบุรี - จำลองสภาพแวดล้อมของพระนครชุมชนทั้งสองฝั่งลำน้ำ - ภาพวาดเอกสารและภาพถ่ายสภาพกรุงธนบุรี
B3	<p>วังและวัดศูนย์กลางพระนคร</p>	<ul style="list-style-type: none"> - แสดงสภาพวัดแจ้ง สถานที่ประดิษฐาน พระแก้วมรกต (ยุติการคิดกลับไปบูรณะที่กรุงศรีอยุธยา)
B4	<p>ความวุ่นวายภายในพระนคร</p>	<ul style="list-style-type: none"> - เอกสาร ภาพวาดจำลองเหตุการณ์ความวุ่นวาย
B5	<ul style="list-style-type: none"> - การปราบดาภิเษกของสมเด็จพระเอกาทศธรรม - พระราชพิธีบรมราชาภิเษก - พระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา 	<ul style="list-style-type: none"> - เอกสาร พงสาวดาร - จำลองเหตุการณ์ - เครื่องราชกกุธภัณฑ์ (พระมหาพิชัยมงกุฎ พระแสงขรรค์ ฯลฯ) - จำลองเหตุการณ์ บรรยายภาพ
B6	<p>สถาปนากรุงรัตนโกสินทร์</p> <ul style="list-style-type: none"> - ตั้งเสาหลักเมือง - สร้างพระที่นั่งอมรินทราภิเษก (ศูนย์กลางการปกครองราชอาณาจักร) - สร้างวัดพระแก้ว อัญเชิญพระแก้วมรกต - บูรณะวัดต่าง ๆ ภายในพระนคร - เปรียบเทียบลักษณะเมืองของกรุงศรีอยุธยากับกรุงรัตนโกสินทร์ 	<ul style="list-style-type: none"> - เอกสาร พงสาวดาร - จำลองเหตุการณ์ บรรยายภาพแวดล้อม - ผังเมืองรัตนโกสินทร์ตามหลักพิชัยสงคราม - แผนที่ ผังเมือง จำลอง ป้อม คูเมือง ฯลฯ - ภาพจำลอง บรรยายภาพจากสถานที่จริง
B7	<p>การจัดระเบียบของราชอาณาจักร</p> <ul style="list-style-type: none"> - สังคายนาพระไตรปิฎก 	<ul style="list-style-type: none"> - เอกสาร พงสาวดาร - ภาพถ่าย บานประตูวัดสุทัศน์

ตารางที่ 10 (ต่อ)

รหัส	เนื้อหาที่แสดง	องค์ประกอบสิ่งแสดง
B8	<ul style="list-style-type: none"> - กฎหมายตราสามดวง - ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม - ไฟไหม้พระที่นั่งอมรินทราภิเษก (ศูนย์กลางการปกครองของราชอาณาจักร) - สร้างพระที่นั่งคูสิตมหาปราสาทขึ้นแทน 	<ul style="list-style-type: none"> - ตัวอย่าง กลอน กาพย์ ฯลฯ - เอกสาร พงสาวดาร - ภาพจำลองเหตุการณ์ - ภาพถ่ายสภาพแวดล้อม
B9	<ul style="list-style-type: none"> - อัญเชิญพระศรีศากยมุณี สร้างวัดมหาสุททवास (วัดสุทัศน์เทพวราราม) ณ จุดใจกลางพระนคร (ศูนย์กลางเมือง) 	<ul style="list-style-type: none"> - เอกสาร พงสาวดาร - การจำลอง เหตุการณ์ - ภาพถ่ายสภาพแวดล้อม - แผนที่แสดงการเชื่อมวัดกับวังหลวง
B10	<p>พระราชพิธีต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเมืองภายในพระนคร</p> <ul style="list-style-type: none"> - พระราชพิธีตรีขัมปวาย - พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ - พระราชพิธี อาพาธพินาศ - พระราชพิธีจักรพรรดิราชาธิราช - ฯลฯ 	<ul style="list-style-type: none"> - เอกสาร พงสาวดาร - ภาพแสดงเหตุการณ์ - หุ่นจำลอง
B11	<p>ให้วัดโพธิ์เป็นแหล่งสรรพวิทยาการของทุกชนชั้น</p> <ul style="list-style-type: none"> - ชีวิตความเป็นอยู่ในพระนคร (การละเล่น ฯลฯ) แสดงย่านต่าง ๆ ของพระนคร (ค้าขายสินค้าโรงบ่อน ฯลฯ) 	<ul style="list-style-type: none"> - เอกสาร พงสาวดาร - ภาพ หุ่นจำลอง - การจำลองสภาพแวดล้อม (ผังบริเวณลานวัด ฯลฯ)
B12	<p>การค้าเจริญสูงสุด (นำความมั่งคั่ง ราชอาณาจักรมั่นคง)</p> <ul style="list-style-type: none"> - รูปแบบสถาปัตยกรรมเป็นเอกภาพของศิลปรัตนโกสินทร์ สร้างพระ - 	<ul style="list-style-type: none"> - เอกสาร พงสาวดาร - ภาพ หุ่นจำลอง - การแสดงสภาพแวดล้อม

ตารางที่ 10 (ต่อ)

รหัส	เนื้อหาที่แสดง	องค์ประกอบสิ่งแสดง
	ปราสาทวัดอรุณฯ และเริ่มสร้างภูเขาทองให้เป็นภูมิสัญลักษณ์ (Landmark) บริเวณชานพระนคร ฯลฯ	

ตารางที่ 11

แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาประวัติศาสตร์ผู้เนื้อหาการจัดแสดง
สมัยการปรับตัวเข้าสู่สมัยใหม่ พ.ศ. 2394-2468 (รัชการที่ 4 - รัชกาลที่ 6)

รหัส	เนื้อหาที่แสดง	องค์ประกอบสิ่งแสดง
C1	การเปิดประเทศรับอารยธรรมตะวันตก - การคมนาคม (ถนน , รถราง ฯลฯ) - การประปา (โรงประปา ฯลฯ) - การไฟฟ้า (โรงไฟฟ้า ฯลฯ) - การแพทย์ (อุปกรณ์การแพทย์ ฯลฯ) - การศึกษา	- เอกสาร จดหมายเหตุทั้งในและต่างประเทศ (สนธิสัญญา ฯลฯ) - ภาพถ่าย แผนที่ (ย่านแคนต่างชาติ ฯลฯ) - การจำลองสภาพแวดล้อมย่านคนต่างชาติ (ตะวันตก)
C1A	การฉลองพระนครครบรอบ 100 ปี (พ.ศ. 2425)	- ภาพแสดงบรรยากาศงานฉลองพระนครครบรอบ 100 ปี
C2	วิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 - การขนเงินจากวังหลวงเพื่อชดใช้ค่าปฏิกรรมการศึกษา	- เอกสาร จดหมายเหตุ - การแสดงสภาพแวดล้อมเหตุการณ์ที่ป้อมพระจุลฯ เรือรบต่างชาติเข้ามาเทียบ ฟังตรงข้ามวังหลวง - การจำลองสภาพพื้นที่หินที่เป็นรอยลึกในวังหลวง
C3	ขยายศูนย์กลางการปกครอง (พระราชวังดุสิต (ผังเมือง) ออกนอกเกาะฯ เชื่อมด้วยถนน (บำรุงเมือง ราชดำเนิน ฯลฯ)	- ภาพ ผังแสดงการขยายเมือง - การแสดงหุ่นจำลอง

ตารางที่ 11 (ต่อ)

รหัส	เนื้อหาที่แสดง	องค์ประกอบสิ่งแสดง
C4	การจัดระเบียบของราชอาณาจักร - การปรับปรุงกฎหมาย - การเลิกทาส - การเริ่มศึกษาวิธีชีวิตตามแนวทาง ประชาธิปไตย (คฤสัทธาณี)	- เอกสาร จดหมายเหตุ - ภาพแสดงเหตุการณ์ - ผังแสดงการลดขนาดและอำนาจ ของวังหน้า
C5	วิจิตรศิลป์และวรรณคดี	- ภาพจำลองจิตรกรรมจีนเอก (ขรัวอิน โข่ง ฯลฯ) - วรรณกรรมร่วมสมัย - ภาพการแสดง (ละครตีกดาบรพี ฯลฯ) - ภาพแสดงรูปแบบสถาปัตยกรรม ที่มีอิทธิพลตะวันตก
C6	ผลจากสงครามโลกครั้งที่ 1 - เศรษฐกิจผูกพันกับสภาวะโลก - สโมสร สนามม้า ฯลฯ - สวนสาธารณะของเมือง	- เอกสาร สิ่งตีพิมพ์ โฆษณา - การแสดงรูปแบบเงินตรา - ภาพแสดง บรรยากาศสังคมผู้มี ฐานะดี - แผนที่ ผัง สภาพแวดล้อมวงเวียน 22 กรกฎาคม
C7	ชีวิตความเป็นอยู่ในพระนคร - ย่านและชุมชน - ศาสนา -	ผังและภาพแสดงบรรยากาศและองค์ ประกอบของเมือง (วัง วัด บ้านเรือน สถานที่ราชการ ชุมชนบ้านและบาง ต่าง ๆ ฯลฯ) - เอกสารแสดงการจัดตั้งธรรมยุติกนิกาย - ภาพแสดงบรรยากาศและข้อมูล ศาสนาที่มีความผูกพันกับชุมชน (พุทธ , คริสต์ , อิสลาม , ฮินดู)

ตารางที่ 11 (ต่อ)

รหัส	เนื้อหาที่แสดง	องค์ประกอบสิ่งแสดง
C8	<p>นันทนาการ</p> <ul style="list-style-type: none"> - งานละเล่นต่าง ๆ (ท้องถิ่นและต่างแดน) - การแสดงละคร - เกิดกิจการมหรสพ (โรงละคร , โรงภาพยนตร์ ฯลฯ) 	<ul style="list-style-type: none"> - ภาพแสดงกิจกรรมทางศาสนา - เสียงบทสวดมนต์ของศาสนาต่าง ๆ - ภาพแสดงบรรยากาศกิจกรรมนันทนาการต่าง ๆ ที่มีต่อสภาพของเมือง

ตารางที่ 12

แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาประวัติศาสตร์ผู้เนื้อหาการจัดแสดง
สมัยใหม่ พ.ศ. 2468-2525 (รัชกาลที่ 7 - รัชกาลที่ 9)

รหัส	เนื้อหาที่แสดง	องค์ประกอบสิ่งแสดง
D1	เศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก (ไทยผูกพันกับภาวะเศรษฐกิจโลกตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 1)	<ul style="list-style-type: none"> - ภาพแสดงเอกสาร หนังสือพิมพ์ ฯลฯ - ภาพถ่ายแสดงเหตุการณ์ - ภาพแสดงเครื่องอุปโภค บริโภคที่นำเข้าจากต่างประเทศ
(D2)	การฉลองพระนครครบ 150 ปี พ.ศ. 2475 (การสร้างสะพานพุทธยอดฟ้าเพื่อเชื่อมกรุงเทพฯ ฟังตะวันตก)	<ul style="list-style-type: none"> - ภาพแสดงบรรยากาศการเปิดสะพานปฐมบรมราชานุสรณ์ (แสดงรูปแบบเอกลักษณ์หนึ่งของสถาปัตยกรรมสมัยใหม่) - แผนที่ ผังแสดงการเชื่อมเมืองของ 2 ฟังแม่น้ำเจ้าพระยา
(D3)	การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 - พระราชทานรัฐธรรมนูญ	<ul style="list-style-type: none"> - เอกสาร ภาพถ่าย หนังสือพิมพ์ - เสียงจากวิทยุกระจายเสียง

ตารางที่ 12 (ต่อ)

รหัส	เนื้อหาที่แสดง	องค์ประกอบสิ่งแสดง
D4	การก่อการปฏิวัติและกบฏ (โดยกลุ่มผู้มีอำนาจทางทหารต่าง ๆ)	<ul style="list-style-type: none"> - ภาพจำลองเหตุการณ์ พระราชทานรัฐธรรมนูญ - ภาพแสดงแบบและการสร้างอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย - เอกสาร ภาพถ่าย หนังสือพิมพ์ - เสียงจากวิทยุกระจายเสียง - ภาพเหตุการณ์การรบที่ดอนเมือง- ภาพเหตุการณ์การเคลื่อนทัพบนถนนราชดำเนินช่วงปฏิวัติในเหตุการณ์ ต่าง ๆ
D5	การปฏิวัติวัฒนธรรม (สมัยจอมพลแปลก) - ชีวิตความเป็นอยู่ - การเปลี่ยนแปลงของเมือง	<ul style="list-style-type: none"> - เอกสาร สิ่งพิมพ์ (ประกาศต่าง ๆ) - ภาพการแต่งกาย - เสียงเพลงร่ววงพร้อมภาพ - แผนที่แสดงการเพิ่มขึ้นของประชากร และการเปรียบเทียบ - ผัง, ภาพของย่านและชุมชนเกิดใหม่ - หุ่นจำลองแสดงขอบเขตของเมือง - ภาพถ่าย , แบบสถาปัตยกรรมร่วมสมัย (อาคารถนนราชดำเนินกลาง ฯลฯ)
D6	ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 - การฟ่านักในกรุงเทพ ฯ ของกองทัพญี่ปุ่น	<ul style="list-style-type: none"> - เอกสาร สิ่งพิมพ์ ภาพถ่าย - เสียงจากวิทยุกระจายเสียง - หลักฐานในเหตุการณ์ (อาวุธ สินค้า ฯลฯ) - จำลองสภาพการเป็นอยู่ในช่วงสงคราม

ตารางที่ 12 (ต่อ)

รหัส	เนื้อหาที่แสดง	องค์ประกอบที่แสดง
D7	<ul style="list-style-type: none"> - การโจมตีทางอากาศของกองทัพสัมพันธมิตร <p>ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2</p>	<ul style="list-style-type: none"> - เอกสารสิ่งพิมพ์ ภาพถ่าย - การจำลองสภาพของเมืองและย่านที่ถูกโจมตีทางอากาศ - การจำลองเหตุการณ์ (การพรางไฟ , แสง , เสียง (Light & Sound) , สภาพหลุมหลบภัย ฯลฯ) - ภาพและเสียงจากข่าวประจำวัน - แผนที่ ภาพถ่ายทางอากาศแสดงขอบเขตของเมือง - ภาพถ่ายเปรียบเทียบบริเวณย่านต่างๆ
D8	<p>กรุงเทพฯ หลัง พ.ศ. 2500 (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม)</p> <ul style="list-style-type: none"> - การขยายตัวของอุตสาหกรรมและเมือง - ชีวิตความเป็นอยู่ 	<ul style="list-style-type: none"> - เอกสาร ภาพถ่าย วัตถุจริง - สินค้าที่ผลิตใช้ในราชอาณาจักร - ภาพ ทำอากาศยานคอนเมือง - ภาพ ทำเรือคลองเตย - เอกสารสิ่งพิมพ์ ฯลฯ - ภาพแสดงการแต่งกาย - การจำลองบรรยากาศชีวิตประจำวัน (เครื่องใช้ , ข้าว , เสียงดนตรี ฯลฯ)
D9	<p>การเรียกร้องเสรีภาพของประชาชน (14 ตุลาคม 2516 , 6 ตุลาคม 2519)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - เอกสาร ภาพถ่าย หนังสือพิมพ์ - เสียงจากวิทยุกระจายเสียง - ภาพเหตุการณ์ บริเวณถนนราชดำเนิน - หลักฐานที่หลงเหลือ ในเหตุการณ์ (เครื่องแต่งกาย อาวุธ ฯลฯ)

ตารางที่ 12 (ต่อ)

รหัส	เนื้อหาที่แสดง	องค์ประกอบสิ่งแสดง
D10	<p>ภาวะเศรษฐกิจที่เริ่มมั่นคง</p> <ul style="list-style-type: none"> - การลดค่าเงิน (การลงทุนจากต่างชาติ อุตสาหกรรมท่องเที่ยว ฯลฯ) - การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพอย่างรวดเร็ว (เร่งการพัฒนา , ขาดแผนการควบคุมและอนุรักษ์) - การเตรียมงานฉลองพระนครครบ 200 ปี พ.ศ. 2525 (เริ่มกลับย้อนมอง และหาตัวเองเพื่อการอนุรักษ์) 	<ul style="list-style-type: none"> - เอกสาร สิ่งพิมพ์ ฯลฯ - ภาพแสดงเหตุการณ์ต่าง ๆ (ผลสำเร็จ การเจรจา ลงทุนทางธุรกิจ ฯลฯ) - ภาพแสดงบรรยากาศของเมือง (อาคารสูงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและไร้ระเบียบ) - ภาพแสดงเปรียบเทียบสภาพของเมือง (ลักษณะทางจินตภาพ ฯลฯ) จากอดีตสู่ปัจจุบัน - เอกสาร สิ่งพิมพ์สื่อต่าง ๆ ฯลฯ (แผนการอนุรักษ์เกาะรัตนโกสินทร์, เริ่มออกกฎหมายควบคุมอาคาร) - ภาพเหตุการณ์แสดงสถาบันพระมหากษัตริย์ ทรงเป็นองค์ประธานในการอนุรักษ์ในโครงการต่าง ๆ (การปฏิสังขรณ์วัดพระแก้ว ฯลฯ)

ตารางที่ 13

แสดงเนื้อหาประวัติศาสตร์สู่เนื้อหาการจัดแสดง
สมัยปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต พ.ศ. 2525 ...

รหัส	เนื้อหาที่แสดง	องค์ประกอบสิ่งแสดง
E1	<p>การฉลองพระนครครบ 200 ปี (พ.ศ. 2525)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - เอกสาร สิ่งพิมพ์ ฯลฯ - ภาพแสดงบรรยากาศการเฉลิมฉลอง (บริเวณท้องสนามหลวง ฯลฯ) - ภาพแสดงพระราชพิธีต่าง ๆ

ตารางที่ 13 (ต่อ)

รหัส	เนื้อหาที่แสดง	องค์ประกอบสิ่งแสดง
E2	<p>วิจิตรศิลป์</p>	<ul style="list-style-type: none"> - เอกสาร สิ่งพิมพ์ สื่อต่าง ๆ ฯลฯ - ภาพแสดงรูปแบบ สาขาต่าง ๆ (งานจิตรกรรมชั้นเอก รูปแบบสถาปัตยกรรม ฯลฯ) - ภาพแสดงเครื่องดนตรี พร้อมเสียงบรรเลง - เสียงจากการขับเสภา ถิ่นนำ กลอน ฯ - ภาพและเสียงแสดงการเล่นต่าง ๆ - งานประติมากรรมชิ้นแรก (มองตู้ภายนอกอาคาร)
E3	<p>พระราชกรณียกิจ (ธรรมราชา)</p> <ul style="list-style-type: none"> - โครงการพระราชดำริ (เพื่อแก้ปัญหาเมือง ฯลฯ) - ศูนย์รวมจิตใจ (ความปรองดอง) ที่ยึดเหนี่ยว ความมั่นใจ ฯลฯ) 	<ul style="list-style-type: none"> - ภาพในหลวงทรงตราครุฑฯ เพื่ออาณาประชาราษฎร์ - ภาพแสดงพระราชกรณียกิจ (โครงการแก้มลิง ฯลฯ) - ภาพแสดงในหลวงทรงยุติเหตุการณ์ไม่สงบและสร้างความสามานฉันท์ - หุ่นจำลอง โครงการพระราชดำริต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหาเมือง
E4	<p>สภาพเศรษฐกิจฟองสบู่ ขาดการวางแผนระยะยาว ฯลฯ (การกว้านซื้อที่ดิน , เร่งสร้างอาคารขนาดใหญ่ , ชุมชนล่มสลาย , ระบบสาธารณูปโภคที่ไม่สอดคล้องกับสภาพเมือง ฯลฯ)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - เอกสาร สิ่งพิมพ์ (การปั่นหุ้น ปั่น-ราคาที่ดิน ฯลฯ) - แผนที่ ผังโครงการย่านธุรกิจ อสังหาริมทรัพย์ ฯลฯ - ภาพแสดง สื่อโฆษณาการซื้อขายโครงการต่าง ๆ - ภาพเปรียบเทียบแสดงสภาพแวดล้อมของเมืองอดีตกับปัจจุบัน

ตารางที่ 13 (ต่อ)

รหัส	เนื้อหาที่แสดง	องค์ประกอบสิ่งแสดง
E5	<p>- การปฏิวัติรัฐประหาร</p> <p>เหตุการณ์พฤษภาทมิฬ (พ.ศ. 2535)</p>	<p>ชุมชนลุ่มสลาย , วิกฤตบทบาท การเป็นศูนย์กลางของชุมชน ความไร้ระเบียบทางผังเมือง , ฯลฯ</p> <p>- เอกสาร สิ่งพิมพ์ ฯลฯ</p> <p>- ภาพเสียงจากข่าว</p> <p>- เอกสาร สิ่งพิมพ์ ฯลฯ</p> <p>- ภาพ เสียง จากการรายงานข่าวที่ขัด แย้งกันระหว่างในประเทศกับต่าง- ประเทศ</p> <p>- จำลองบรรยากาศการชุมนุมบริเวณ สนามหลวงและถนนราชดำเนิน ฯลฯ</p> <p>- แสดงเหตุการณ์การปะทะกัน ระหว่างทหารกับประชาชน</p> <p>- ภาพแสดงเกิดจลาจลในเมือง</p>
E6	<p>ลักษณะทางกายภาพของเมือง</p> <p>- ระบบขนส่งมวลชนขนาดใหญ่</p>	<p>- ภาพถ่ายทางอากาศของเมือง</p> <p>- แผนที่ ผังแสดงกลุ่ม (Zone) ของ เมืองที่ไร้ระเบียบ</p> <p>- แผนที่ ผังแสดงระบบขนส่งมวลชน ขนาดใหญ่ ในระยะต่าง ๆ</p> <p>- ภาพแสดงทัศนียภาพบริเวณรถ ลอยฟ้าชนิดต่าง ๆ</p> <p>- ภาพแสดงบรรยากาศของเมือง (ฝุ่น ควัน น้ำเสีย)</p> <p>- ภาพแสดงการเร่งแก้ปัญหาอย่างเร่ง ด่วน (โครงการกำจัดขยะ โครงการ บำบัดน้ำเสียในคลอง โครงการลด อากาศเป็นพิษ ฯลฯ)</p>

ตารางที่ 13 (ต่อ)

รหัส	เนื้อหาที่แสดง	องค์ประกอบสิ่งแสดง
E7	<p>คุณภาพชีวิตในเมือง</p> <ul style="list-style-type: none"> - การดำเนินชีวิต (กิจกรรม ธุรกิจ ฯลฯ) แข่งกับเวลา - ปัญหาสังคม (อาชญากรรม ฯลฯ) - สันทนาการ <p>บพสรุป :</p> <ul style="list-style-type: none"> - พัฒนาการของเมืองจากอดีตสู่ปัจจุบัน (Evolution of City) - แนวโน้มในอนาคต (อยู่ที่คุณต้องการให้เป็นไป) 	<ul style="list-style-type: none"> - ภาพแสดงวงจรชีวิตคนในเมืองในหนึ่งวัน (ตื่นนอนถึงเข้านอน) ที่เหมือนเครื่องจักร - สิ่งพิมพ์ สื่อต่าง ๆ ฯลฯ - ภาพและเสียงตามข่าว - ภาพแสดงการสร้างสรรค์หลังเลิกงาน (ดูภาพยนตร์ ออกกำลังกาย ฟังเพลง และดื่มนอกสถานที่ เล่นเครื่องคอมพิวเตอร์ ฯลฯ) - ภาพถ่าย ภาพวาด ฯลฯ - การจำลองบรรยากาศการเปลี่ยนแปลงสภาพของเมืองในสภาพเหมือนจริง จากอดีตสู่ปัจจุบัน (รวมทั้งการมองสู่ภายนอก ฯลฯ) - แท่นแสดงความคิดเห็น (สามารถเก็บข้อมูลกับเครื่องคอมพิวเตอร์ทั้งข้อความ , คำพูด , ภาพวาด) - ภาพแสดงสภาพอนาคตของเมืองในลักษณะต่าง ๆ (ให้ผู้เข้าชม เลือกอนาคตของตน ฯลฯ)
E8		

เชิงอรรถ (บทที่ 6)

* การที่สามารถพิสูจน์ และอธิบายให้เข้าใจได้ตามหลักความน่าจะเป็นจริง

¹ สันทนา รศ. ศรีศักร วัลลิโภคม , คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร , มีนาคม 2538

*² เนื่องจากเมืองบางกอกมีวิวัฒนาการของตนเองจากอดีตสู่ปัจจุบันอย่างต่อเนื่อง โดยมีได้เว้นช่วงของเวลา ซึ่งต่างจากเมืองอยุธยาของศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยาที่เหมาะสมกับ การจัดแสดงหัวข้อแบบสรุปเนื้อหาที่แสดง (Thematic)

*³ ภายหลังได้เพิ่มสถานะเป็นจุดยุทธศาสตร์ (เมืองหน้าด่านและเศรษฐกิจ ฯลฯ) และสถาปนาเป็นจุดศูนย์กลางราชอาณาจักรในเวลาต่อมา

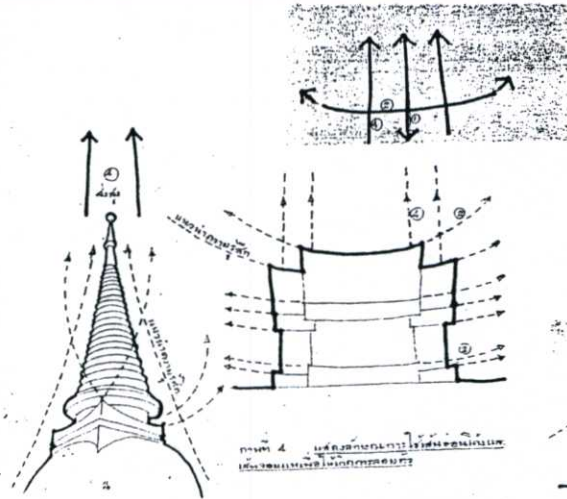
บทที่ 7

การวิเคราะห์เนื้อหาการแสดงสู่ความหมายสากลทางสถาปัตยกรรม

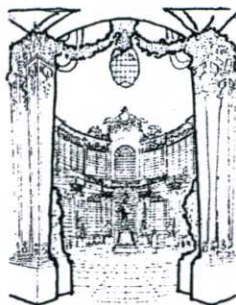
การวิเคราะห์เนื้อหาการแสดงสู่ความหมายสากลทางสถาปัตยกรรม เป็นกระบวนการวิเคราะห์ผลทางความรู้สึกของที่ว่างสถาปัตยกรรมที่มีต่อเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ในลักษณะภาพรวมที่สอดคล้องกัน โดยมีความหมายของที่ว่างทางสถาปัตยกรรม (Meaning of Space) ในประเด็นต่าง ๆ ที่สามารถสรุปเป็นภาษาทางสถาปัตยกรรม ดังนี้

ความหมายสากลทางสถาปัตยกรรม

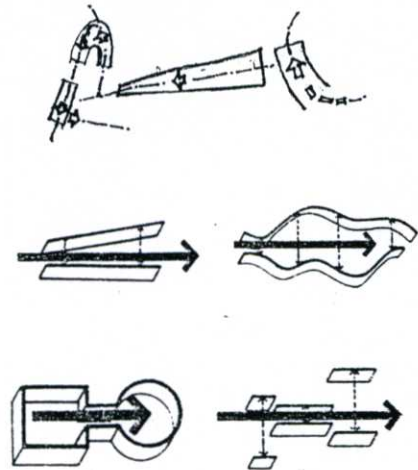
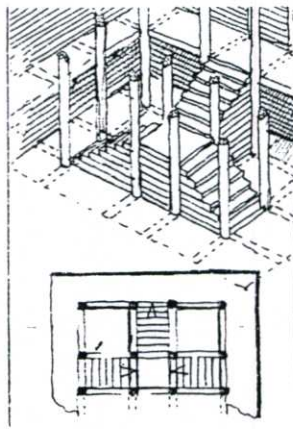
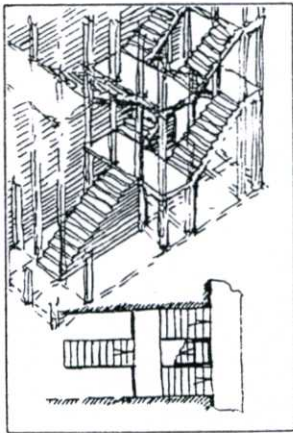
ก) ความเบา ลอยตัว¹

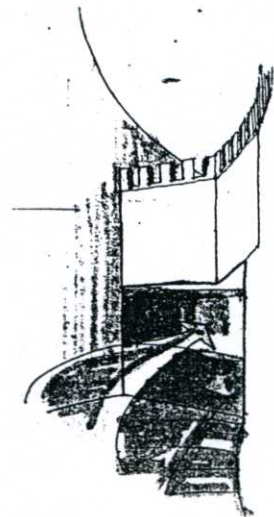
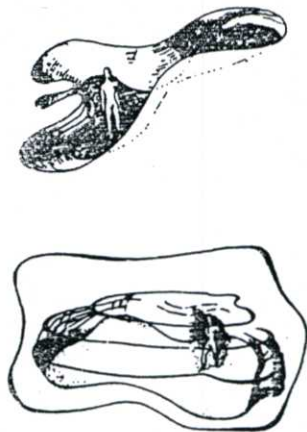
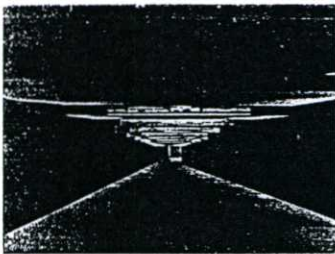
ข) ความโปร่ง โล่ง²

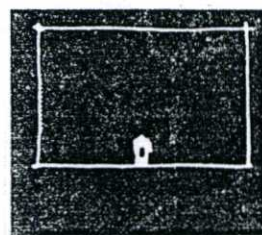
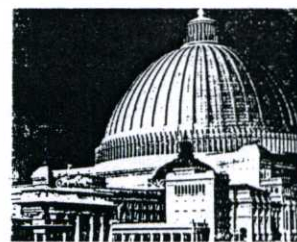
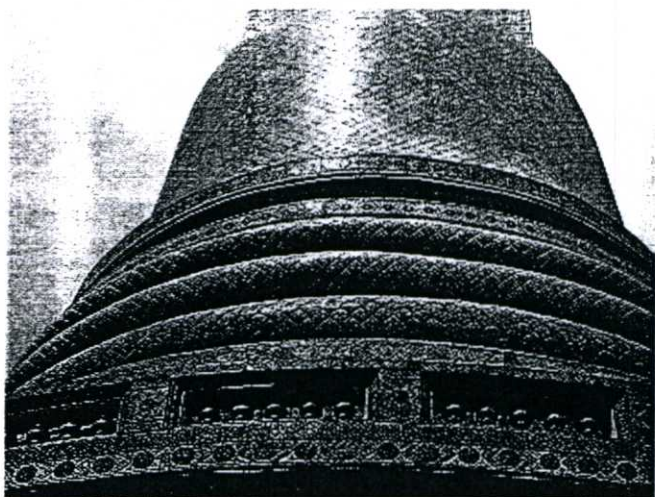
ค การเปลี่ยนแปลง³

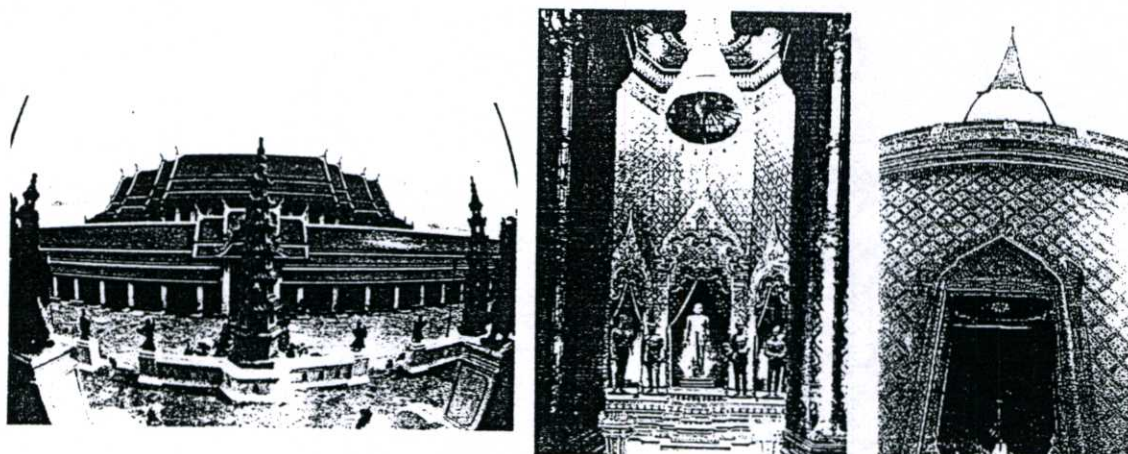
ฆ ความสับสน อึดอัด ลึกลับ⁴

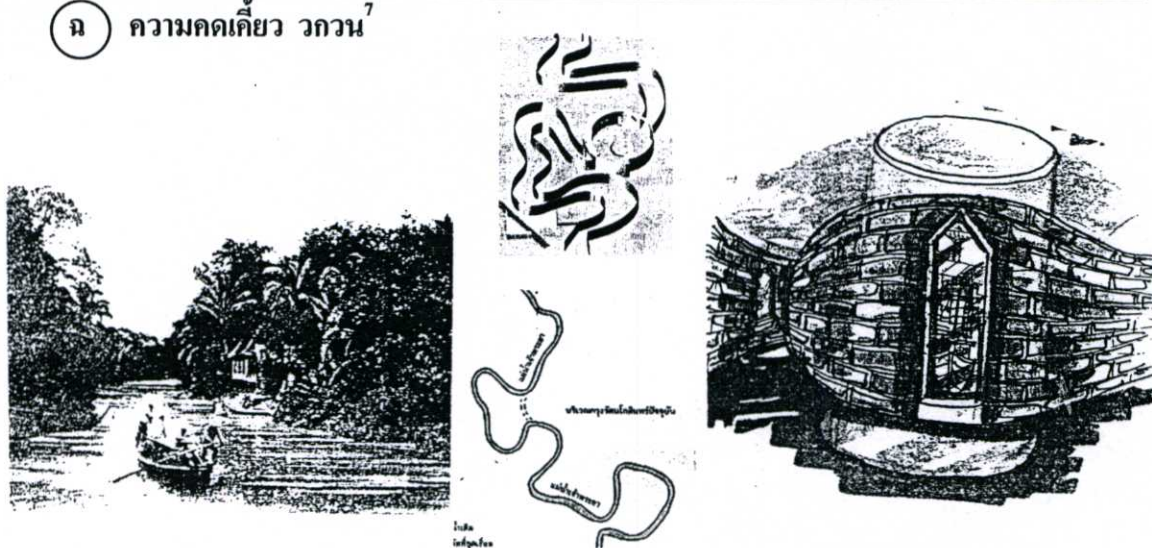
ง ความใหญ่⁵

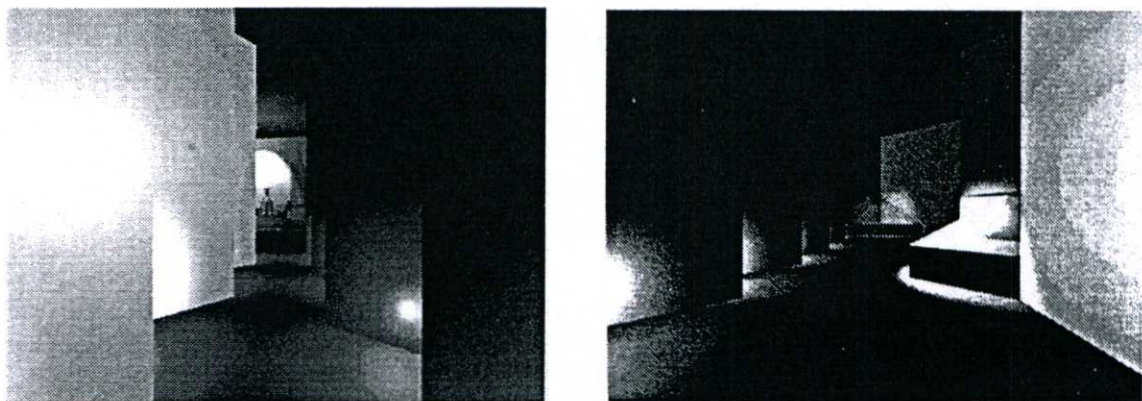
จ) ความยิ่งใหญ่⁶

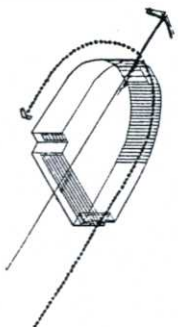
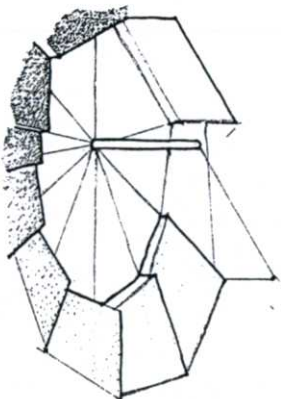
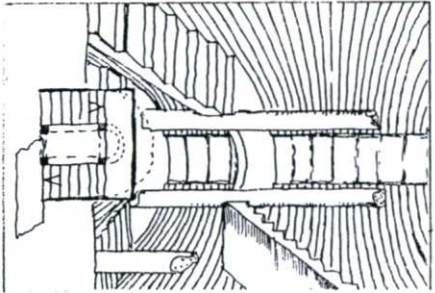
ฉ) ความคดเคี้ยว วกวน⁷

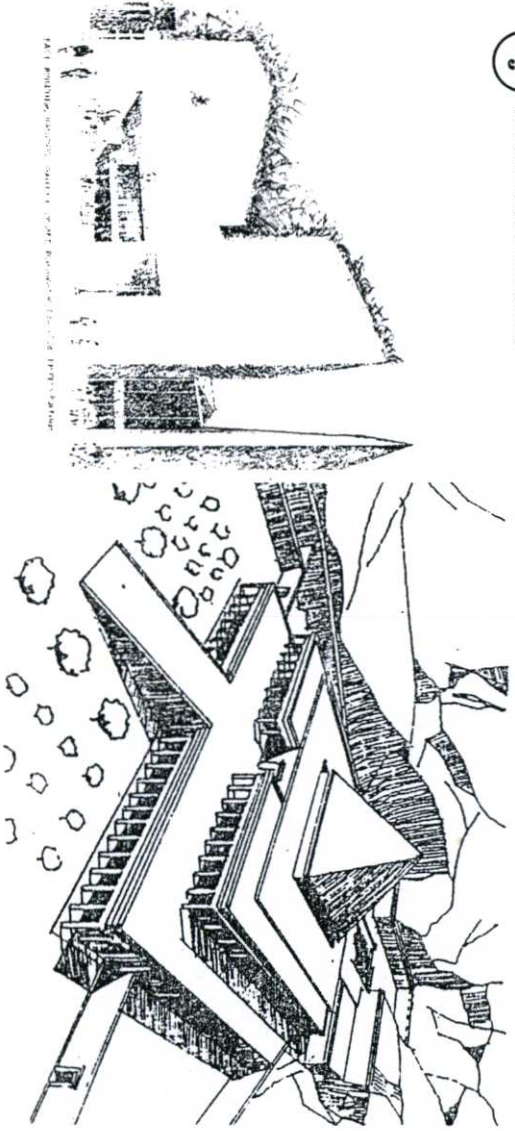
ช) ความล่อแหลม⁸

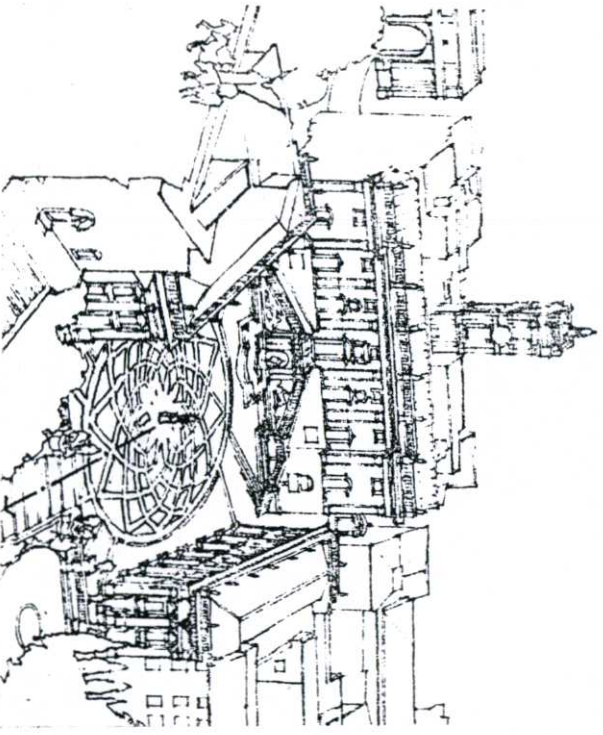
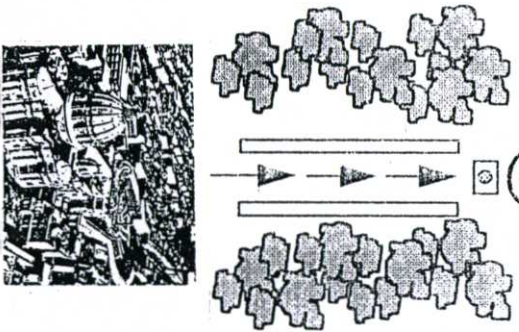
๗ การเดินทอด

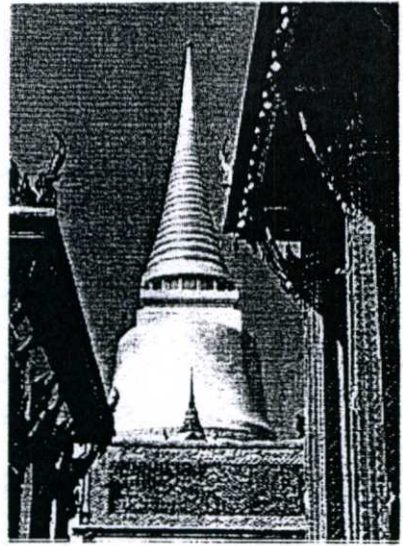
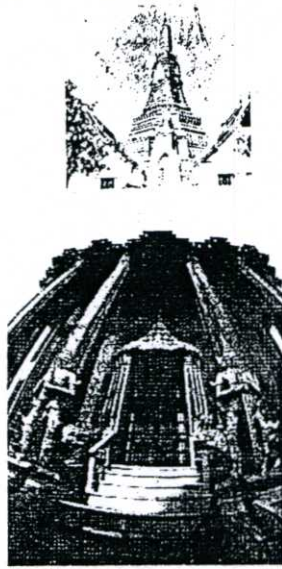
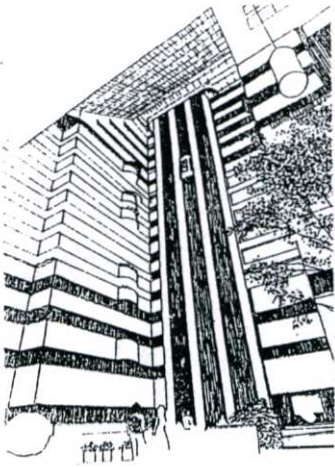
๘ ความมั่นคง แข็งแรง¹⁰

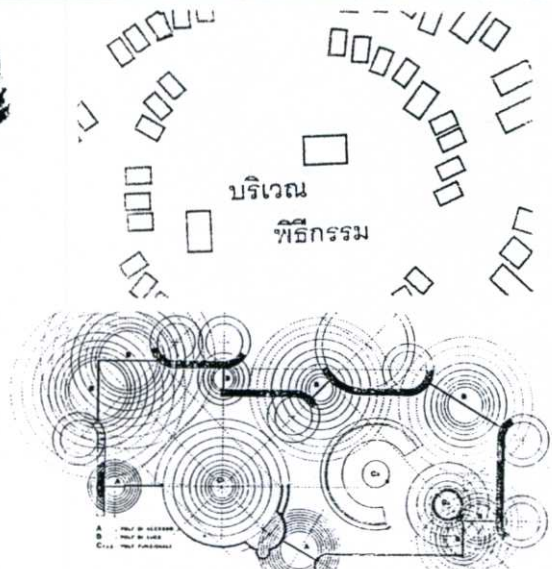
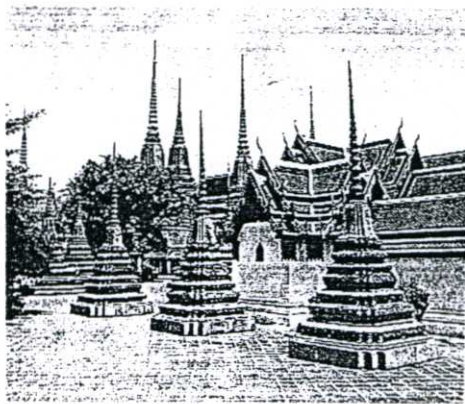
๙ ระยะยิบ ทิศทางชัดเจน¹¹

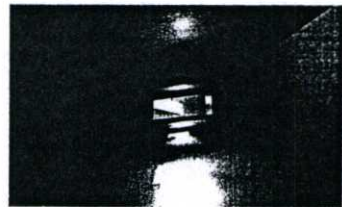
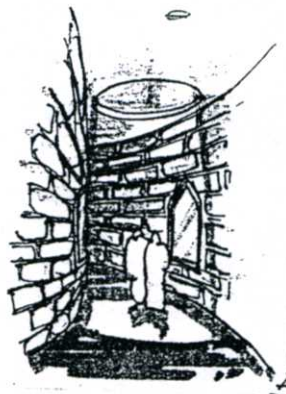
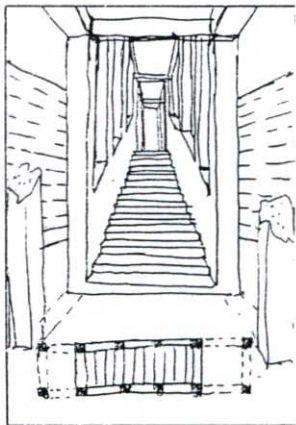
ฐ ความตระหง่าน สง่า¹²

ท การเกาะกลุ่ม¹³

ฒ การซ้อนเร้น ทำท่ายึดตาม¹⁴

การแปลงเนื้อหาการแสดงสู่ความหมายทางสถาปัตยกรรม

ตารางที่ 14

แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาสากลทางสถาปัตยกรรม

สมัยก่อนการเป็นราชธานี

หัวข้อ	เนื้อหา	ความหมายทางสถาปัตยกรรม	
		ความหมายทางภาษา	ความหมายทางสัญลักษณ์
A ₁ A ₂ A ₃	การแปรเปลี่ยนทางธรรมชาติ ลักษณะลำน้ำคอค (Oxbow Lake) - ชุมชนชาวสวน	- ความคดเคี้ยว - การแปรสภาพ	(ก) (ค)
A ₄ A ₅ A ₆ A ₈	ชุมชนต่าง ๆ โดยมีวัดเป็น ศูนย์กลางฯ	- การเกาะกลุ่มของมณฑล ต่างๆ หลาย ๆ กลุ่ม	(ง)
(A ₇) (A ₉)	เมืองคูบัวมี - ชุมชนใหญ่ หลากหลาย เชื้อชาติ	- กลุ่มก้อนขนาดใหญ่ หลายขนาดหลายผิว สัมผัส	(ง) (จ)

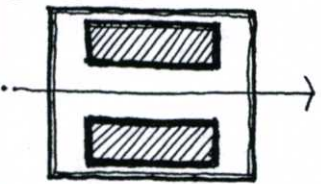

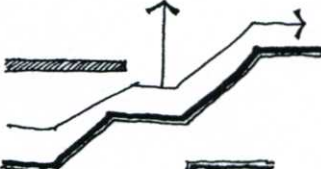
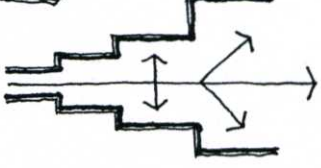
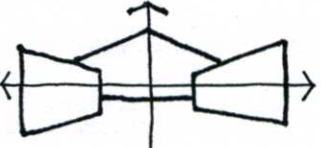
ตารางที่ 15

แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาสากลทางสถาปัตยกรรม

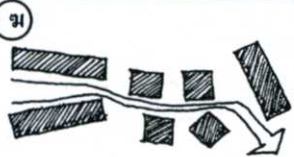
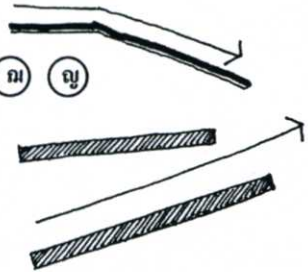
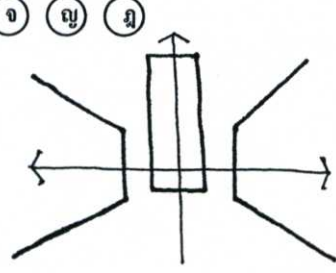
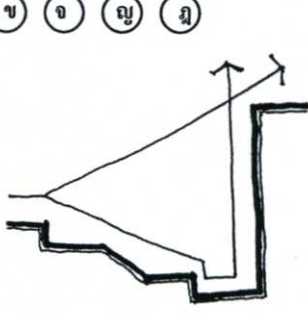

สมัยเป็นราชธานีศูนย์กลางอาณาจักร

หัวข้อ	เนื้อหา	ความหมายทางสถาปัตยกรรม	
		ความหมายทางภาษา	ความหมายทางสัญลักษณ์
(B ₁)	เมืองศูนย์กลางราช อาณาจักร	- กลุ่มก้อนขนาดใหญ่ที่ จับกลุ่มรวมตัวกัน อย่างแน่นหนา	(จ) (ฉ) (ก)

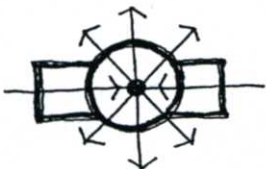
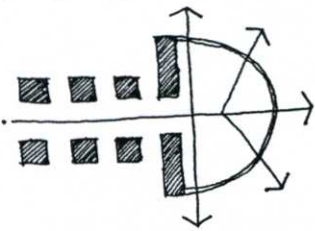
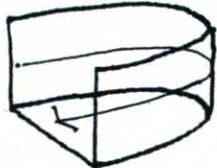
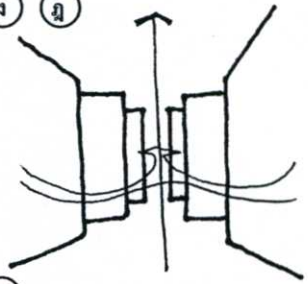
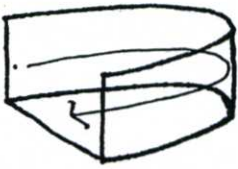
ตารางที่ 15 (ต่อ)

หัวข้อ	เนื้อหา	ความหมายทางสถาปัตยกรรม	
		ความหมายทางภาษา	ความหมายทางสัญลักษณ์
B ₂	ชุมชนขนาดใหญ่ - เมืองเอกแตก - สภาพเมืองแข็งแกร่ง	- มวลที่มีความมั่นคง - การแบ่งที่ว่างออกเป็น 2 ส่วน ด้วยกลุ่มของมวล	(ง) (ญ) (ฉ)
B ₃	วังและวัดศูนย์กลางพระนคร - ความยิ่งใหญ่ของเมือง	ที่ว่างที่มั่นคง - แผ่รัศมีได้ทุกทิศทาง	(ก) (จ) (ฉ)
B ₄	ความวุ่นวายภายในพระนคร - ความสับสน สิ้นหวัง	ที่ว่างที่เล็ก แคบและลึก เปลี่ยนมุมมองปล้น ทะยานลงต่ำ (การที่ยังไม่สามารถเห็นแสงสว่างที่ปลายอุโมงค์)	(ก) (ข)
B ₅ +	การปราบดาภิเษก - เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกปราบจางล	ที่ว่างที่เป็นเส้นตรงทะยานขึ้นอย่างมีจังหวะจะโคน	(ก) (ข) (ค) (จ) (ฉ) (ง) (ค)
B ₆	การสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ - เมืองของเทพเทวดาลอยลงมาจากฟ้าสู่พิภพมนุษย์	- ที่ว่างที่ล่องลอย ราบเรียบ มั่นคง - สัมผัส ได้สุดสายตา	
B ₇	การจัดระเบียบราชอาณาจักร	การสร้างระเบียบของที่ว่าง (Space) ด้วยการจัดแบบสมดุลแบบสมมาตร (Symmetrical Balance)	(ญ) (ฉ) (ง)

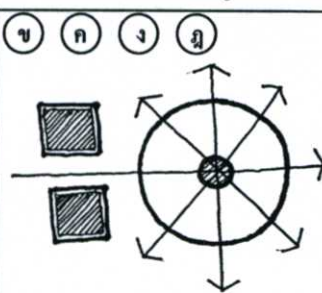
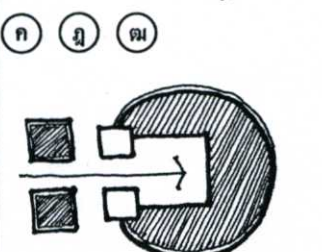
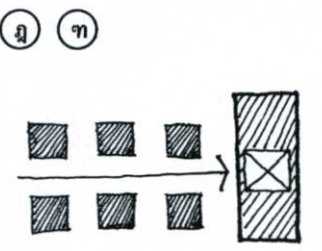
ตารางที่ 15 (ต่อ)

หัวข้อ	เนื้อหา	ความหมายทางสถาปัตยกรรม	
		ความหมายทางภาษา	ความหมายทางสัญลักษณ์
B ₈	ไฟไหม้พระที่นั่งอมริน ทราภิเชก - ความโกลาหล	ที่ว่าง(Space)ที่เป็นเหลี่ยม มุมวกวนไม่เป็นระเบียบ - ระบายที่ไม่เท่าเทียมกัน - ระบายตอนล่างที่คั่งลง	ม
B ₉	อัญเชิญพระศรีศากยมุนี - ความมุ่งมั่นในการ สร้างวัดใหญ่กลาง พระนคร	ที่ว่าง (Space) ที่เคลื่อนไหว และมั่นคง - ระบายตอนล่างที่ ทะยานขึ้นช้า ๆ	ม อญ
B ₁₀	พระราชพิธีต่าง ๆ ที่เกี่ยว กับเมืองภายในพระนคร	ระบายของมวลที่มีขนาด ใหญ่ โดดท่ามกลางที่ว่าง (Space) ที่อยู่กึ่งกลางของ แกนหลัก (Main Axis)	จ อญ ก
B ₁₁	ให้วัดโพธิ์เป็นแหล่ง สรรพวิทยาการของทุก ชนชั้น	ที่ว่าง (Space) ที่ต่าง ระดับชั้นที่ เคลื่อนไหว และแกนที่พุ่งไปสู่อาคาร (วัด) ที่อยู่ภายนอก	ข จ อญ ก
B ₁₂	การค้าเจริญสูงสุด	ที่ว่าง (Space) ที่โล่งและ สูงใหญ่และแกนลักษณะ สมคูลแบบสมมาตรที่พุ่ง ไปสู่มวล (Mass) (รูปแบบ เรือ)ในแกนตามตั้งเดียว กับอาคาร (วัด) ที่อยู่ภาย นอกอาคาร	ข อญ ก จ

ตารางที่ 16
แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาสากลทางสถาปัตยกรรม
สมัยการปรับตัวเข้าสู่สมัยใหม่

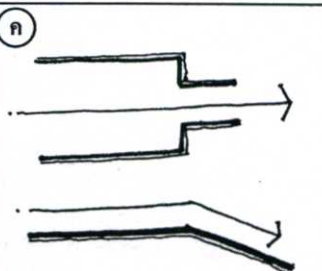
หัวข้อ	เนื้อหา	ความหมายทางสถาปัตยกรรม	
		ความหมายทางภาษา	ความหมายทางสัญลักษณ์
C ₁ C ₃	การเปิดประเทศรับอารย- ธรรมตะวันตกและขยาย ศูนย์กลางการปกครอง	ที่ว่าง (Space) ที่เปิดขยาย ใหญ่โตขึ้นและเปลี่ยนรูป ทรง (Form) ความแปลก ใหม่	ข ก ฉ ด
C _{1A}	การฉลองพระนครครบรอบ 100 ปี	ที่ว่าง (Space) ที่มีมั่นคง ผ่านตัวของค้ประกอบที่ เป็นแกนไปสู่ที่ว่าง (Space) ที่ใหญ่โตกว่า และโอบรับ	จ ฉ ง
C ₂	วิกฤตการณ์ ร.ศ. 112	ที่ว่าง(Space)ที่ไหลเลื่อน อย่างช้าๆ (เปรียบเหมือน การเล่าเหตุการณ์ที่ซัดๆ) และหนักแน่น) มีจุดจบ ของที่ว่าง ที่สงบนิ่ง	ฉ
C ₄	การจัดระเบียบของราช - อาณาจักร	การสร้างระเบียบของที่ ว่างในลักษณะสมดุล แบบสมมาตร ด้วยมวล (Mass)ขนาดใหญ่ 2 ด้าน	ง ฉ
C ₅	จิตรศิลป์และวรรณคดี	ที่ว่าง (Space) ที่ไหล เลื่อนอย่างช้า ๆ (การดู ผลงานต่างๆ อย่างซัด ๆ) ซึ่ง ต้องการให้การไหล ของที่ว่าง ที่จับในตัวเอง	ฉ

ตารางที่ 16 (ต่อ)

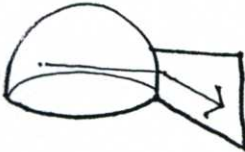

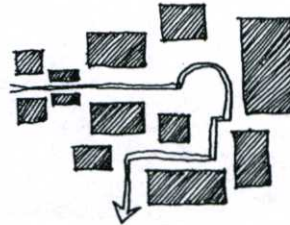
หัวข้อ	เนื้อหา	ความหมายทางสถาปัตยกรรม	
		ความหมายทางภาษา	ความหมายทางสัญลักษณ์
C ₆	ผลจากสงครามโลกครั้งที่ 1 - สโมสร - สวนสาธารณะ (การจัดระเบียบตามความนิยมแบบตะวันตก)	ที่ว่าง (Space) ในลักษณะสมดุลงแบบสมมาตร (Symmetrical Balance) ไปสู่ศูนย์กลาง	
C ₇	ชีวิตความเป็นอยู่ในพระนคร	ที่ว่างลักษณะสมดุลงแบบสมมาตร (Symmetrical Balance) สู่แกนที่เป็นรูปทรงใหม่	
C ₈	นันทนาการ	องค์ประกอบที่กำหนดที่ว่างไปสู่แกน (Axis) เพื่อเสริมเนื้อหาสำคัญอื่น	

ตารางที่ 17

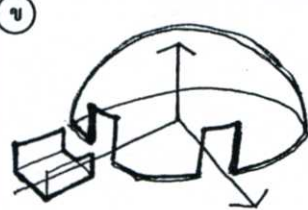
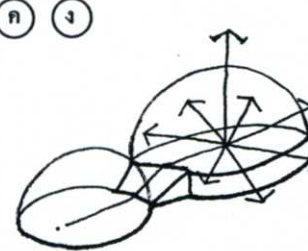
แสดงเนื้อหาสากลทางสถาปัตยกรรมสมัยใหม่

หัวข้อ	เนื้อหา	ความหมายทางสถาปัตยกรรม	
		ความหมายทางภาษา	ความหมายทางสัญลักษณ์
D ₁	เศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก	ทิศทางของที่ว่าง (Space) ที่คลายความยิ่งใหญ่และกระชับขึ้น - แนวระนาบตามนอน ส่วนล่างลดระดับลง	

ตารางที่ 17 (ต่อ)

หัวข้อ	เนื้อหา	ความหมายทางสถาปัตยกรรม	
		ความหมายทางภาษา	ความหมายทางสัญลักษณ์
D ₂	การฉลองพระนครครบรอบ 150 ปี - การฉลองการเปิดสะพานพุทธ ฯ	- ที่ว่างของโถงที่ดูโปร่ง - การเปลี่ยนแปลงแนวแกนจากแกนหลักไปสู่ทางซ้ายในลักษณะลอยข้าม (สะพานสู่ฝั่งธน ฯ)	ข ก จ ฉ
D ₃	การเปลี่ยนแปลงการปกครอง - ช่วงพลิกผันและล่อแหลม	การเปลี่ยนแนวแกนของที่ว่าง ที่ฉับพลันและบีบด้วยทางเดินของที่ว่างที่เป็นเหลี่ยมมุมไปสู่แกนที่โถงโล่งในระยะไกล	ก ข ฉ คม
D ₄ (D ₉)	การก่อการปฏิวัติและการเรียกเครื่องเสรีภาพ	การทอนที่ว่าง ที่ใหญ่สู่ที่ว่างขนาดเล็กอย่างชัดเจน ไปสู่ห้องที่ทึบตัน - ระนาบตามนอนส่วนล่างที่ลดระดับลง	ค
D ₅ (D ₈)	การปฏิวัติวัฒนธรรมและกรุงเทพฯ หลัง พ.ศ. 2500	การเปลี่ยนแนวแกนของที่ว่าง (Space) ที่ฉับพลัน - การประจันด้วยมวลที่ยึดครองที่ว่างเพื่อสร้างการปะทะของทิศทาง	ก คม
D ₆	ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 - ความโกลาหล	การเปลี่ยนแปลงแนวแกนของที่ว่างที่ฉับพลัน - การประจันด้วยมวลที่ยึดครองที่ว่างลักษณะต่างกันเพื่อสร้างการปะทะของที่ว่างมากขึ้น	ก ข คม

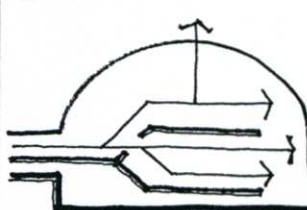
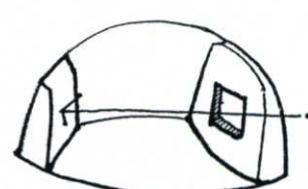
ตารางที่ 17 (ต่อ)

หัวข้อ	เนื้อหา	ความหมายทางสถาปัตยกรรม	
		ความหมายทางภาษา	ความหมายทางสัญลักษณ์
D ₇	ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2	ที่ว่างที่แสดงความโล่งที่เกิดจากแกน ไปสู่มวล (Mass) ที่เป็นจุดจบของที่ว่าง (Space) ที่ชัดเจน	(ข)
(D ₁₀)	ภาวะเศรษฐกิจที่เริ่มมั่นคง	การขยายที่ว่าง (Space) ที่ใหญ่ขึ้นโดยผ่านแนวแกนที่ต่างจากเดิม - การเปลี่ยนระนาบส่วนล่างที่ยกระดับขึ้น	(ค) (ง)

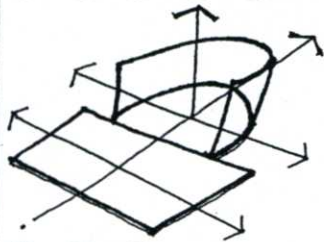
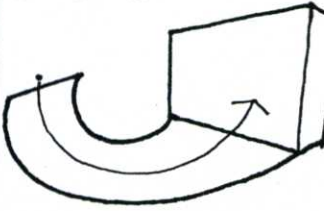

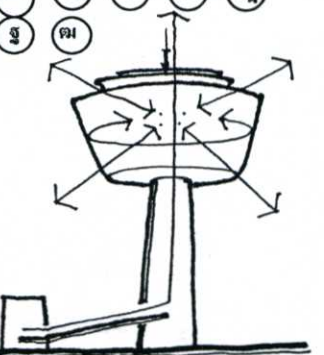
ตารางที่ 18

แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาสากลทางสถาปัตยกรรม

สมัยปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต

หัวข้อ	เนื้อหา	ความหมายทางสถาปัตยกรรม	
		ความหมายทางภาษา	ความหมายทางสัญลักษณ์
(E ₁)	การฉลองพระนครครบรอบ 200 ปี	แนวแกนไปสู่ที่ว่างที่ใหญ่โตโล่ง การไหลเลื่อนของมวลและระนาบต่างๆ ทำให้เกิดการเลื่อนไหลของที่ว่างในระนาบที่แตกต่าง	(ข) (ค) (ง) (ฉ)
E ₂	วิจิตรศิลป์ (โลกาภิวัตน์)	การสร้างมวลให้เกิดที่ว่างที่สอดรับกับที่ว่างโดยรวม (Volume Space) - การเจาะช่อง หรือเพิ่มมิติ เพื่อเน้นการสอดผ่านที่มากกว่า 2 มิติ	(ฒ)

ตารางที่ 18 (ต่อ)

หัวข้อ	เนื้อหา	ความหมายทางสถาปัตยกรรม	
		ความหมายทางภาษา	ความหมายทางสัญลักษณ์
E ₃	พระราชกรณียกิจ - ทรงเป็นธรรมราชา - ศูนย์รวมจิตใจ	การผ่านที่ว่างลักษณะสม ดุลแบบสมมาตรสู่โถงที่มี ลักษณะเลื่อนไหล มั่นคง -การสร้างมวลลักษณะเด่น ที่อยู่บนยอดกลุ่มมวลอื่น	(ก) (ข) (ค) (ง) (จ)
E ₄ +	สภาพเศรษฐกิจฟองสบู่ - การคอร์ปชั่น - การปฏิวัติรัฐประหาร	ที่ว่างที่ลดระดับลงอย่าง ต่อเนื่อง (การไหลโค้ง) ไปสู่จุดสิ้นสุดของที่ว่าง (Space) ที่ที่บิดันและ ค่อนข้างกระชับ	(ก) (ข) (ค)
E ₅	เหตุการณ์พฤษภาทมิฬ		
E ₆	ลักษณะทางกายภาพของ เมือง - ยุคโลกาภิวัตน์ - การเกี่ยวพันกับทุกหัวข้อ	การใช้กลุ่มมวลที่ควบ กุมที่ว่างโดยรวมทั้งหมด ของแกนกลางโถงใหญ่ ที่ไม่หยุดนิ่ง	(ข) (ง) (ค) (จ)
E ₇	คุณภาพชีวิตในเมือง - ความเชื่อในวัฒนธรรม ตะวันตก (ความทันสมัย)	ที่ว่างที่เลื่อนไหลตามมวล และระนาบ(การไหลโค้ง) ที่ยกระดับอย่างต่อเนื่อง ไปบรรจบกับที่ว่างใหม่ที่ มาจากแกนกลางหลัก	(ก) (ค) (ง)
E ₈	บทสรุป : - พัฒนาการของเมือง - แนวโน้มอนาคต	ที่ว่างที่เกิดจากการลำเลียง สู่ที่ว่างใหม่ที่สูงและโปร่ง -ที่ว่างใหม่ โถง เลื่อนไหล ตลอดเวลา มีขนาดใหญ่ -เป็นมวล(Mass)ที่สามารถ เป็นจุดหมายตาให้กับ สภาพแวดล้อมโดยรอบ	(ก) (ข) (ค) (ง) (จ) (ค) (ง)

เชิงอรรถ (บทที่ 7)

¹โชติ กัลยาณมิตร , “รูปสัญลักษณ์ทางวัตถุในพุทธศาสนา” วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร, ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2522) หน้า 7-14.

²Rob Krier , Architectural Composition (London : Academy Group Ltd , 1991). P.75-76.

³Bruno Zevi , Architecture As Space (First Da Capo Press Edition , 1993). P.285.

⁴อรศิริ ปาณินท์ , ส่วนประกอบที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบ , (คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร , 2516) , หน้า 63.

⁵เรื่องเดียวกัน , หน้า 25.

⁶สมลักษณ์ อัสวเหม , กลวิธีการออกแบบสถาปัตยกรรม , (คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง , ...) , หน้า 63.

⁷เรื่องเดียวกัน , หน้า 39.

⁸อรศิริ ปาณินท์ , ส่วนประกอบที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบ , หน้า 63-64.

⁹สมลักษณ์ อัสวเหม , กลวิธีการออกแบบสถาปัตยกรรม , หน้า 69-70 , 207-209.

¹⁰อรศิริ ปาณินท์ , ส่วนประกอบที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบ , หน้า 62.

¹¹เรื่องเดียวกัน , หน้า 64.

¹²สมลักษณ์ อัสวเหม , กลวิธีการออกแบบสถาปัตยกรรม , หน้า 31.

¹³Bruno Zevi , Architecture As Space , P.287.

¹⁴Geoffrey H.Baker , Design Strategies in Architecture (Van Nostrand Reinhold (International) Co., Ltd., 1989). P.180-182.

บทที่ 8

การวิเคราะห์เนื้อหาการแสดงจากนามธรรมสู่รูปธรรม

การวิเคราะห์เนื้อหาการแสดงที่เป็นนามธรรม (เนื้อเรื่อง) ไปสู่ความเป็นรูปธรรมของการจัดแสดงนั้น มีความสำคัญอย่างมากในกระบวนการออกแบบทางสถาปัตยกรรม เนื่องจากต้องสามารถทำให้ผู้พบเห็นเข้าใจเนื้อหาด้วยความรู้สึก (Feel) จากที่ว่างทางสถาปัตยกรรม (Space in Architecture) ในเชิงจิตวิทยา รูปแบบการรับรู้จากที่ว่าง (Space) ไปสู่รูปทรง (Form) ของสถาปัตยกรรม สามารถวิเคราะห์จากเนื้อหาการแสดงได้ดังนี้

ตารางที่ 19

แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาจากนามธรรมสู่รูปธรรม

สมัยก่อนการเป็นราชธานี

หัวข้อ (เนื้อหา)	นามธรรม	รูปธรรม	ที่ว่าง (Space) สถาปัตยกรรม
A ₁ A ₂ A ₃	- การแปรเปลี่ยนทาง ธรรมชาติลักษณะลำ น้ำคด (Oxbow Lake)	- ความคดเคี้ยว บน กลางลำน้ำ ร่มรื่น ครึ้ม สลัปโปร่ง , โลง	- แนวเส้นทางเดิน คด เคี้ยวเห็นทัศนียภาพเบื้อง หน้าในระยะใกล้ สลับ ด้วยโถงโล่ง
A ₄ A ₅ A ₆ A ₈	- ชุมชนต่าง ๆ โดยมี วัดเป็นศูนย์กลาง	- แนวตามทางเดินโค้งที่ คดเคี้ยว (ทำให้ไม่ รู้สึกประจัน) เจาะ ช่องโปร่ง	- การมองผ่านช่องไปพบ สิ่งที่แสดง ซึ่งอยู่ภาย นอก
A ₇ A ₉	- เมืองคูบัวริมกรุง ศรีอยุธยา (เมืองด่าน ฯลฯ) - ชุมชนใหญ่ หลาก หลาย เชื้อชาติ	- พื้นที่ขนาดใหญ่ มีการ แสดงเนื้อหาและขนาด ที่หลากหลาย - เน้นระยะการเดินทาง ให้เกิดความเพลิดเพลิน	- โถงกลม (กว้างใหญ่ , เคลื่อนไหว) - ที่ว่าง (Space) คด โค้ง และไหลเลื่อนปกติ ส่วนที่เน้นมุมมองออกสู่

ตารางที่ 19 (ต่อ)

หัวข้อ (เนื้อหา)	นามธรรม	รูปธรรม	ที่ว่าง (Space) สถาปัตยกรรม
		ในลักษณะการ ล่องเรือในลำน้ำ มี การเน้นสิ่งแสดงเป็น ช่วง ๆ ของการแสดง	ภายนอกเป็นที่ว่าง (Space) โถง เห็นท้องฟ้า และสภาพแวดล้อมภาย นอกที่ต้องการแสดง

ตารางที่ 20

แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาจากนามธรรมสู่รูปธรรม
สมัยเป็นราชธานีศูนย์กลางอาณาจักร

หัวข้อ (เนื้อหา)	นามธรรม	รูปธรรม	ที่ว่าง (Space) สถาปัตยกรรม
B ₁	จากเมืองคูบัวมี สูเมือง ศูนย์กลางราชอาณาจักร	- พื้นที่ที่เริ่มขยายกว้าง ขึ้น ยกระดับพื้นที่ขึ้น	- การรับรู้ที่ว่างจากระดับ เดิม สู่ระดับที่กว้างใหญ่ขึ้น
B ₂	- ชุมชนขนาดใหญ่ - เมืองอกแตก - สภาพเมืองแข็งแกร่ง	- พื้นที่ขนาดใหญ่ - กำหนดมุมมองที่แบ่ง ส่วนของพื้นที่เป็น 2 ฝั่ง ชัดเจน ด้วย ป้อมปราการ - เปลี่ยนระดับพื้นที่ขึ้น ในลักษณะวนซ้าย (ในการรับรู้ คือ ทิศ ตะวันตกของแม่น้ำ เจ้าพระยา)	- โถง โถง โค้งให้ความ รู้สึกเลื่อนไหล - การใช้แนวกันที่ว่าง (Space) ด้วยรูปทรง (Form) ที่เป็นเหลี่ยม ในลักษณะประจันกับ มุมมอง ให้ความรู้สึก หนักแน่น และนำสายตา ไปสู่เรื่องราวของที่ว่าง (Space) ที่มีความสำคัญ ในระยะต่อไป
B ₃	วังและวัดศูนย์กลางพระ นคร - ความยิ่งใหญ่ของเมือง	พื้นที่โถงเพื่อกำหนด เป็นจุดมุมมอง (Take View)	โถงขนาดย่อม สภาพ โปร่งแสงและโค้ง ให้ ความรู้สึกเลื่อนไหล

ตารางที่ 20 (ต่อ)

หัวข้อ (เนื้อหา)	นามธรรม	รูปธรรม	ที่ว่าง (Space) สถาปัตยกรรม
<p>B₄</p> <p>(B₅)</p>	<p>ความวุ่นวายภายใน พระนคร</p> <p>- ความสับสนที่ไม่มี ใครหาคำตอบได้ (ใน เวลานั้น)ว่าจะเกิด อะไรขึ้นในเวลาอัน ใกล้ (ไม่ทราบชะตา กรรมตัวเอง)</p> <p>- ความอึมครึมและ ความรุนแรงของ เหตุการณ์ สิ้นหวัง</p> <p>การปราบดาภิเษก</p> <p>- สมเด็จพระเจ้าพระยา มหาจักรีศรีศึก</p> <p>ปราบจลาจลและทรง ปราบดาภิเษก</p> <p>ประชาชนมีที่หวัง</p>	<p>- ทางเดินที่เริ่มบีบ แคบลง</p> <p>- เปลี่ยนระดับ ให้ต่ำลง ทั้งทางด้านแนวโค้ง แนว ตรง ทางเดินที่เปลี่ยนทิศ ทางอย่างฉับพลันครั้ง แล้วครั้งเล่าทำให้ยังไม่ สามารถเห็นแสงสว่างที่ ปลายทาง</p> <p>จากสภาพที่แคบและสลัว เป็นบรรยากาศสว่างขึ้น เป็นลำดับ(เกิดความหวัง)</p> <p>- ระดับพื้น ที่เพิ่มขึ้นใน ทิศทางตรงตลอด</p> <p>- การเล่าเรื่องราวที่ 2 ผัง ทางเดิน เป็นการกำหนด มุมมองที่ชัดเจนมั่นคง หนักแน่นในลักษณะสม ดุลแบบสมมาตร (Symmetrical Balance)</p>	<p>การเดินลงที่ให้ความรู้สึก ตกต่ำ , บรรยากาศมืดสลัว ลงเรื่อย ๆ จากที่ว่างขนาด ใหญ่เป็นที่ว่าง (Space) ที่ กระชับ แนวฝ่าเพดานที่กด ระดับสายตาที่ลาดลงตลอด เวลา</p> <p>- การสร้าง ที่ว่าง (Space) ที่มีระยะมุมมองที่ ประจันกับสายตาและ เปลี่ยนทิศทางฉับพลัน</p> <p>- จากที่ว่าง (Space) ที่กระ ชับและกอดมุมมองเปลี่ยน เป็นที่ว่าง(Space)ที่เปิดโล่ง เฉียบพลันและค่อย ๆ เปิด โล่งอีกเป็นลำดับ</p> <p>- บรรยากาศเริ่มสว่างขึ้น อย่างชัดเจน รวมทั้งที่ว่าง ที่เป็นแนวทางตรงและสูง ขึ้น ให้ความรู้สึกที่ยิ่งใหญ่ มีबारมีและน่าเกรงขาม</p> <p>- จุกรวมสายตา (V.P.) โปร่งโล่ง ไม่เห็นสิ่งใด นอกจากท้องฟ้า (สิ่งนั้น เปรียบเหมือนอยู่สูงเกิน กว่าโลกมนุษย์)</p>

ตารางที่ 20 (ต่อ)

หัวข้อ (เนื้อหา)	นามธรรม	รูปธรรม	ที่ว่าง (Space) สถาปัตยกรรม
B ₆	<p>การสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์</p> <p>- เมืองของเทพ เทวดา ลอยจากฟ้า (สวรรค์) ลงมาสู่พิภพมนุษย์ ซึ่งเนรมิตโดยพระวิษณุกรรมโดยรับบัญชาจากพระอินทร์* (ประมุขเมือง)</p>	<p>- จากมุมมองที่ถูกกำหนดโดยแนวผนัง เปลี่ยนเป็นสภาพที่โปร่งโล่งสุดสายตาแลเห็นพระบรมมหาราชวังลอยอยู่บนริมฝั่งแม่น้ำด้านตรงข้าม ตลอดจนพระเจดีย์สรรเพชรคาถาณบรีเวณวัดโพธิ์ที่สูงเรียวหอคฟ้า</p> <p>- มุมมองกลับเข้าหาอาคารแลเห็นวัดวงศัมูลฯ และหน้าบันศาลาโถงรูปพระอินทร์ทรงช้าง 3 เศียรเรียงเป็นลำดับ ลอยตระหง่านอยู่นอกอาคารที่หลังคาเป็นลักษณะโปร่งใส เป็นการเน้นแนวแกน (Axis) เดียวกัน</p>	<p>- ที่ว่าง (Space) ที่โปร่งโล่ง รอบด้าน ภาพพระบรมมหาราชวังที่ลอยอยู่เบื้องหน้าเปรียบเหมือนศูนย์กลางของเมืองสวรรค์ในแนวระนาบที่ สุดสายตาที่ว่าง (Space) ที่กำหนดครูปทรง (Form) ของอาคารในรูปทรงจั่ว ให้ความรู้สึกที่มั่นคง ยอดจั่วประดิษฐานพระวิษณุกรรมเพื่อเป็นจุดนำสายตาสู่พระบรมมหาราชวัง</p> <p>- มุมมองกลับเข้าหาอาคารเน้นแนวแกนที่มั่นคง (Strong Axis) นำสายตาไปสู่วัดวงศัมูลฯ และศาลาโถง (พระอินทร์) ที่ลอยอยู่ในระยะใกล้ เน้นความรู้สึกที่มั่นคง นำเต็มไสศรีทธา</p>
B ₇	<p>การจัดระเบียบราชอาณาจักร</p>	<p>การจัดที่ว่างและรูปทรง (Space & Form) ในลักษณะสมดุลแบบสมมาตร ในขณะที่มุมมอง</p>	<p>- ที่ว่างเน้นแกนสมดุลแบบสมมาตร (Symmetrical Balance) ที่มีมุมมองของระนาบทางตั้งที่บีบเข้าหา</p>

ตารางที่ 20 (ต่อ)

หัวข้อ (เนื้อหา)	นามธรรม	รูปธรรม	ที่ว่าง (Space) สถาปัตยกรรม
<p>B₈</p> <p>(B₉)</p>	<p>ไฟไหม้พระที่นั่ง - อมรินทราภิเษก อัญเชิญพระศรีศากยมุนี</p>	<p>เบื้องบน คือ ท้องฟ้า และการเน้นระยะประชิด มากขึ้นของวัดวงศัมูลฯ และอาคารศาลาโถง เพิ่ม ความน่าศรัทธามากขึ้น ตามระยะการเห็น เน้นแสดงการเล่าเรื่องราว จากพระราชพงศาวดาร มากกว่าต้องการแสดง สื่อทางสัญลักษณ์ จึงเป็น การเน้นเหตุการณ์ในห้อง บรรยาย ซึ่งสามารถ สร้างอารมณ์ความรู้สึก ได้ดีกว่า</p>	<p>วัดวงศัมูลฯ เป็นการเพิ่ม การบังคับมุมมองที่ต้องการ เน้นสิ่งที่ต้องการแสดงซึ่ง อยู่ภายนอกของ (อาคาร) สถาปัตยกรรม การจัดบริเวณสื่อแสดงทั้ง 2 ส่วนที่อยู่ติดด้านซ้าย และขวา ทำให้เพิ่มการ เน้นแกนของอาคารไปสู่ วัดวงศัมูล ฯลฯ มากขึ้น ในภาพรวม -หลังจากการชมเหตุการณ์ ทั้ง 2 เสร็จก่อนที่จะไปสู่ การแสดงต่อไปผู้ชมยังคง อยู่ภายใต้แกนของวัดวงศั มูลฯ และศาลาโถงที่มี ปฏิสัมพันธ์กับพระบรม มหาราชวังซึ่งผู้ชมสามารถ ระลึกได้ในสิ่งที่ได้เห็น ผ่านมามีความ สัมพันธ์ กับเรื่องราวที่แสดง</p>
<p>B₁₀</p>	<p>พระราชพิธีต่างๆ ที่เกี่ยว กับเมืองภายในพระนคร</p>	<p>การกำหนดแนวผนัง ขนาดใหญ่และบรรจุเรื่อง ราวต่าง ๆ โดยเน้น -</p>	<p>- ที่ว่าง (Space) ระยะประ- ชิดก่อให้เกิดความรู้สึก มั่นคงเป็นบึกแผ่นสามารถ</p>

ตารางที่ 20 (ต่อ)

หัวข้อ (เนื้อหา)	นามธรรม	รูปธรรม	ที่ว่าง (Space) สถาปัตยกรรม
<p>(B₁₁)</p> <p>ให้วัด โพรธีเป็นแหล่ง สรรพวิทยาการของทุก ชนชั้น</p>		<p>ระนาบทางตั้งเมื่อพิจารณาภาพรวมจะเกิดระนาบที่มีความสูงและใหญ่เพื่อเน้นความเป็นพระราชพิธีสำคัญ (เป็นปีกแผ่น) ของบ้านเมือง</p> <p>กำหนดมุมมองที่เน้นความสำคัญของวัด (วงศ์มูลฯ) ซึ่งคือ สิ่งแสดงศูนย์กลางของชุมชน ระนาบการมองเห็นความสมดุลแบบสมมาตร (Symmetrical Balance) อย่างชัดเจนและนำสายตาตั้งแต่วัด(ภายนอกอาคาร) ผู้สังเกตไม้แกะบานประตูวัดสุทัศน์ (ภายในอาคาร) สู่แนวซุ้มประตูวัดลงมาถึงแท่นแสดง (Model) เป็นการถ่ายระยะสัดส่วน (Scale) ของสิ่งแสดงขนาดใหญ่ลงสู่สิ่งแสดงขนาดเล็กที่มนุษย์สัมผัสได้ง่าย</p>	<p>เปิดส่วนที่ไม่ต้องการแสดงอื่นได้ แนวทางจั่วบนหลังคา (Sky Light) เสริมความหนักแน่น ขณะเดียวกันสามารถรู้สึกถึงความโล่งและโปร่ง</p> <p>- เน้นความเป็นแนวแกนไปสู่สิ่งแสดงจากภายในสู่ภายนอกอาคาร โดยผ่านองค์ประกอบของระนาบทางตั้ง (Panel) ในระยะต่าง ๆ ซึ่งเป็นตัวนำสายตาในลักษณะมุมมองขึ้น</p> <p>- ทุกช่วงของการก้าวเดินรู้สึกถึงวัด (วงศ์มูลฯ) ซึ่งอยู่ภายนอกอาคารสามารถสะกดผู้ชมที่ก้าวเข้าหาที่ละน้อยอย่างสාරวม</p>
<p>(B₁₂)</p>	<p>การค้าเจริญสูงสุด - ความมั่งคั่ง , มั่นคง</p>	<p>- กำหนดมุมมองที่โล่งและสูง</p>	<p>- ที่ว่าง (Space) ที่โปร่งและ กระชับ</p>

ตารางที่ 20 (ต่อ)

หัวข้อ (เนื้อหา)	นามธรรม	รูปธรรม	ที่ว่าง (Space) สถาปัตยกรรม
		<ul style="list-style-type: none"> - การเน้นความสมดุลแบบสมมาตร (Symmetrical Balance) - การเน้นมุมมองแนวตั้งที่ไม่สามารถเห็นทั้งหมด (แสดงความใหญ่โต) 	<ul style="list-style-type: none"> - การเห็นอาคารภายนอก (วัดวงศัมถุ๑) ที่มีความใหญ่โต (มุมมอง) ค่อย ๆ หายไปจนมองไม่เห็น แต่กลับรับรู้ได้ในความเป็นอนันต์ (Infinity) ของท้องฟ้าจนถึงสิ่งแสดงในระดับสายตาปกติ

ตารางที่ 21

แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาจากนามธรรมสู่รูปธรรม
สมัยการปรับตัวเข้าสู่สมัยใหม่

หัวข้อ (เนื้อหา)	นามธรรม	รูปธรรม	ที่ว่าง (Space) สถาปัตยกรรม
(C ₁) (C ₃)	การเปิดประเทศรับอารยธรรมตะวันตก และขยายศูนย์กลางการปกครอง	<ul style="list-style-type: none"> - การกำหนดมุมมองที่ขัดแย้งกับที่ว่าง (Space) ก่อนหน้านั้นอย่างชัดเจน ด้วยการทำให้ใหญ่โตอย่างมาก เพื่อเน้นความเป็นศูนย์กลางของราชอาณาจักรในยุคใหม่ (ที่ได้รับอิทธิพล จากตะวันตก) 	<ul style="list-style-type: none"> - ที่ว่าง (Space) ที่โอโถงยิ่งใหญ่คูเคลื่อนไหวแต่หนักแน่น (Space ของกษัตริย์) - การทอนรูปทรงของที่ว่าง (Space) ที่มีขนาดใหญ่ลงมาสู่รูปทรง (Form) ของสิ่งแสดงที่มีความสำคัญสูงสุด ณ ใจกลางของโถง (Hall)

ตารางที่ 21 (ต่อ)

หัวข้อ (เนื้อหา)	นามธรรม	รูปธรรม	ที่ว่าง (Space) สถาปัตยกรรม
C _{1A}	การฉลองพระนครครบ รอบ 100 ปี	การนำสายตาขององค์ - ประกอบสิ่งแสดงย่อย ไปสู่สิ่งสำคัญที่แสดงใน ลักษณะสมดุลแบบ สมมาตร (Symmetrical Balance) ในลักษณะ เน้นมุมมองตรง (Focus)	- ความสูงใหญ่ของที่ว่าง ที่เป็นแนวตรง (Linear Space) ที่นำสายตาสู่ สภาพขนาดใหญ่ - ฝ้าเพดานที่ต่ำกว่าภาพ แสดงทำให้ไม่สามารถ เห็นสิ่งแสดงได้ทั้งหมด เว้นแต่จะเข้าไปชมใน ระยะใกล้ จะสามารถ เห็นสิ่งแสดงทั้งหมดที่ รู้สึกยิ่งใหญ่
C ₂	วิกฤตการณ์ ร.ศ. 112	- การนำสายตาที่ไหล เลื่อนและสงบนิ่ง เปรียบเหมือนการหยุด เหตุการณ์ต่าง ๆ ใน อดีตไว้เพื่อก้าวเข้าไปชม - การสื่อเนื้อหาภายนอก (วังหลวง) เพื่อเชื่อม เนื้อเรื่องของสิ่งแสดง	- ที่ว่าง ขนาดกระชับ - การเล่าเรื่องราวใน ลักษณะต่อเนื่องด้วย แนวผนังโค้ง และจบลง ในส่วนของการแสดงนั้น - สร้างความประสาน สอดคล้องระหว่างสถาปัตย กรรมภายในและภายนอก
C ₄	การจัดระเบียบของ ราชอาณาจักร	การสร้างสมดุล แบบสมมาตร กับสิ่งที่ แสดงขนาดใหญ่ ทั้ง 2 ด้านโดยมีส่วนตรงกลาง เป็นจุดแบ่งและนำสายตา สายตาไปสู่ส่วนแสดงที่ สำคัญต่อไป	- ที่ว่าง (Space) ที่เกิดจาก สิ่งแสดงขนาดใหญ่ 2 ด้านที่ลอยออกมาจาก ผนัง (Panel) ในบริเวณ ใกล้เคียง

ตารางที่ 21 (ต่อ)

หัวข้อ (เนื้อหา)	นามธรรม	รูปธรรม	ที่ว่าง (Space) สถาปัตยกรรม
C ₅	วิจิตรศิลป์และวรรณคดี	- การนำสายตาที่ไหล เลื่อนและสงบนิ่ง เปรียบเทียบเหมือนการหยุด เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ต้อง การแสดงในอดีต เพื่อ การก้าวเข้าไปชม	- ที่ว่าง (Space) ขนาด กระชับ - การเล่าเรื่องราวใน ลักษณะต่อเนื่อง ด้วย แนวผนังโค้ง และจบลง ในส่วนของการแสดงนั้น
C ₆	ผลจากสงครามโลกครั้งที่ 1 - สโมสร - สวนสาธารณะ	- เน้นการจัดลักษณะ สมดุลแบบสมมาตร (Symmetrical Bance) และจุดสำคัญ ณ ศูนย์ กลางโถงที่กระจาย รัศมีนำไปสู่สิ่งที่แสดง	- การทอนที่ว่าง (Space) ขนาดใหญ่โตมาก สู่อำนาจ ที่ว่าง (Space) โถงที่มี ขนาดใหญ่ค่อยลง (เข้าสู่ ที่ว่างสาธารณะของ ประชาชน)
C ₇	ชีวิตความเป็นอยู่ใน พระนคร	การนำสายตาองค์ ประกอบสิ่งแสดงใน ลักษณะสมดุลแบบ สมมาตร(Symmetrical Balance) ตามลักษณะ ผังเมืองใหม่ ที่เป็น ระเบียบแบบแผนตะวัน ตก และเชื่อว่าเป็นการ พัฒนาขึ้นจากสมัยเดิม	- แนวยกระดับขึ้นของทาง เดินแนวตรงที่สูงขึ้นสู่ศูนย์ กลางเมืองแบบตะวันตก - ความสูงใหญ่ของที่ว่าง แนวตรงที่นำสายตาสู่สิ่ง แสดงที่มีความสำคัญใน หัวข้อต่อไปที่ชัดเจน แต่ ไม่สามารถเห็นได้ทั้งหมด การเจาะช่องสู่ภายนอกไป ยังวัด (วงศัมูลฯ) ในลักษณะ มุมมองเฉียงที่เห็นทั้งด้าน หน้าและด้านข้างตาม ระเบียบนิยามทัศนียวิทยา ของอารยธรรมตะวันตก ¹

ตารางที่ 21 (ต่อ)

หัวข้อ (เนื้อหา)	นามธรรม	รูปธรรม	ที่ว่าง (Space) สถาปัตยกรรม
C ₈	นันทนาการ	การสร้างองค์ประกอบ ต่าง ๆ สอดแทรกเข้าไป ในการแสดงในส่วน ของ เหตุการณ์ฉลองพระ- ชนครครบ 100 ปี ที่มี การเล่นต่าง ๆ	เป็นองค์ประกอบหนึ่งของ การสร้างที่ว่าง (Space) ของเหตุการณ์ฉลองพระ- ชนครครบ 100 ปี

ตารางที่ 22

แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาจากนามธรรมสู่รูปธรรม
สมัยใหม่

หัวข้อ (เนื้อหา)	นามธรรม	รูปธรรม	ที่ว่าง (Space) สถาปัตยกรรม
D ₁	เศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก	การกำหนดมุมมองที่เริ่ม บีบแคบและกระชับทั้ง 2 ด้านสู่หนทางเดินทาง ที่แคบลง -เป็นการสื่อองค์ประกอบ ของสิ่งแสดงที่กระชับ ที่ เป็นเหตุก่อน ไปสู่เนื้อหา ที่เป็นผลในช่วงต่อไป	- ที่ว่าง ที่เริ่มเล็กลง - เป็นการแสดงเนื้อหาของ ที่ว่าง (Space) ทั้ง 2 ด้าน ก่อนไปสู่หัวงของที่ว่าง ถัดไป
(D ₂)	การฉลองพระนครครบ รอบ 150 ปี - การฉลองการเปิด สะพานพระพุทธยอดฟ้าฯ	- ส่วนกำหนดมุมมองที่ เริ่มบีบแคบและกระชับ ทั้ง 2 ด้านสู่หนทางเดิน ที่แคบลง เป็นการสื่อองค์ประกอบ	- การทอนที่ว่าง (Space) ที่มีขนาดใหญ่ (ที่ว่าง สาธารณะของประชาชน) สู่ระยะสัดส่วน (Scale) ที่ให้ความรู้สึกยิ่งใหญ่แต่

ตารางที่ 22 (ต่อ)

หัวข้อ (เนื้อหา)	นามธรรม	รูปธรรม	ที่ว่าง (Space) สถาปัตยกรรม
<p>(D₃)</p>	<p>การเปลี่ยนแปลงการ ปกครอง - ช่วงพลิกผันและล่อ แหลม</p>	<p>ของแนวสะพานเพื่อเชื่อม เนื้อหาการแสดงในทิศ - ทางทะแยงซ้าย (ฝั่งธนฯ ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตก)</p> <p>- การสร้างองค์ประกอบ ของแนวผนังที่เป็น เหลี่ยมมุมเข้าหาทาง- เดิน ในลักษณะหยัก (zig zag) ทั้ง 2 ด้าน และบีบสายตาไปสู่ แนวโถงในระยะไกล</p>	<p>มีขนาดย่อมลงตามภาวะ เศรษฐกิจ (D₁)</p> <p>- การสร้างที่ว่าง (Space) ที่ทอนเป็นทางเดินข้าม (Corridor) เมื่อก้าวผ่าน สามารถเห็นสภาพแวดล้อม ภายนอกและสระ น้ำด้านล่างเปรียบกับการ ข้ามสะพานไปสู่ฟาก หนึ่งของเมือง (ฝั่งธนฯ)</p> <p>- ที่ว่าง (Space) ที่ค่อนข้าง กระชับ ประทับด้วย ระนาบทางตั้ง(Panel) ที่ เป็นเหลี่ยมมุมและค่อนข้าง สลับไปสู่ที่ว่าง ที่โปร่งโล่งและสว่างใน ระยะไกลออกไป</p>
<p>D₄ (D₉)</p>	<p>การก่อการปฏิวัติและ การเรียกร้องเสรีภาพ</p>	<p>เน้นแสดงการเล่าเรื่อง ราวจากหลักฐานต่าง ๆ ที่จะแจ้งมากกว่าการ แสดงสื่อทางสัญลักษณ์ จึงเป็นการแสดงในห้อง บรรยายซึ่งสามารถสร้าง การรับรู้ได้ดีกว่า การออกจากห้องชมการ แสดง สามารถเห็น โถง</p>	<p>- การสร้างที่ว่าง (Space) การชมที่เป็นมุมมองกด ต่ำลง (ระดับของฉาก แสดงอยู่สูงขึ้น)</p> <p>- การสร้างที่ว่าง (Space) ที่เชื่อมโถงประชาธิปไตย เพื่อสร้างปฏิสัมพันธ์ของ เรื่องราว</p>

ตารางที่ 22 (ต่อ)

หัวข้อ (เนื้อหา)	นามธรรม	รูปธรรม	ที่ว่าง (Space) สถาปัตยกรรม
<p>D₅ (D₈)</p> <p>(D₆)</p>	<p>การปฏิวัติวัฒนธรรม และกรุงเทพฯ หลัง พ.ศ. 2500</p> <p>ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2</p> <ul style="list-style-type: none"> - ความโกลาหลโดย กองทัพญี่ปุ่น - การถูกโจมตีทาง อากาศ 	<p>ประชาธิปไตย ซึ่งเป็น การเน้นตอกย้ำเรื่องราว ที่มีความสัมพันธ์กัน</p> <p>การกำหนดมุมมองที่เป็น แนวคอดกระชับจาก ระนาบทางตั้ง (Panel) ที่เป็นมุมแหลมทั้ง 2 ด้าน เพื่อแสดงสภาพแวดล้อม ที่ต่างกันจากเหตุการณ์</p> <p>การสร้างองค์ประกอบ ของผนังที่เป็นเหลี่ยมหัก มุม 2 ด้าน ที่มีจังหวะไม่ เท่าเทียมกัน</p> <ul style="list-style-type: none"> - องค์ประกอบสิ่งแสดง ที่มีความสำคัญประจัน กับมุมมองและแนวทาง เดินในลักษณะกอดัน 	<p>ที่ว่าง (Space) ที่เกิดจาก แนวประจันกันของระนาบ ทางตั้ง (Panel) ต่าง ๆ ที่ หักมุมไม่ขนานกัน</p> <ul style="list-style-type: none"> - ที่ว่าง (Space) ที่เกิดจาก แนวปะทะกันของช่อง ทางเดิน (Corridor) ที่ แสดงความแหลมคมและ ขนาดของระนาบทางตั้ง (Panel) ที่ไม่เท่ากัน เป็น มุมมองสมดุลแบบ อสมมาตร (Assymmetrical Balance) - แนวที่ว่าง (Space) ที่ กระชับจนรู้สึกแคบ - เนื่องจากบริเวณปิดล้อม (Enclosure) ที่เกิดจาก สิ่งแสดงที่ออกมาจาก ทางเดินที่ค้ำองระวาง (ยามสงคราม) ใน บรรยากาศที่สลับ

ตารางที่ 22 (ต่อ)

หัวข้อ (เนื้อหา)	นามธรรม	รูปธรรม	ที่ว่าง (Space) สถาปัตยกรรม
D ₇	ช่วงหลังสงครามโลก ครั้งที่ 2 (ซากปรักหักพัง ฯลฯ)	- มุมมองที่เปิดกว้างขึ้น และเน้นสิ่งที่ต้องการ แสดงตรงโถงกลางอย่าง ตรงไปตรงมา	- การสร้างที่ว่าง (Space) ที่ ต่อเนื่องจากที่มีดสลัว ฯลฯ - การเปิดโล่งและชัดเจน ของผลช่วงสงครามโลก ครั้งที่ 2 (D ₆)
(D ₁₀)	ภาวะเศรษฐกิจที่เริ่ม มั่นคง	- พื้นที่เริ่มขยายกว้างขึ้น และแนวยกระดับ (Slope up) แสดงความรุ่งเรือง ทางเศรษฐกิจ - แนวฝ่าเพดานระดับปกติ ปิดกั้นมุมมองทั้งหมด ของโถงในระยะต่อไป ข้างหน้า	ที่ว่าง (Space) ที่กว้างใหญ่ ขึ้น และนำสายตาไปสู่ ห้วงของที่ว่าง (Space) ที่ ยิ่งใหญ่กว่าในระยะอัน ใกล้

ตารางที่ 23

แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาจากนามธรรมสู่รูปธรรม

สมัยปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต

หัวข้อ (เนื้อหา)	นามธรรม	รูปธรรม	ที่ว่าง (Space) สถาปัตยกรรม
(E ₁)	การฉลองพระนครครบ รอบ 200 ปี	จากพื้นที่เริ่มขยายกว้าง ขึ้นสู่พื้นที่กว้างใหญ่ - กำหนดมุมมองที่แบ่ง ส่วนของพื้นที่ออกเป็น ระนาบต่าง ๆ กัน โดยมี จุดเชื่อมที่ศูนย์กลางห้อง ด้วยสิ่ง -	โถงโล่ง โค้งให้ความรู้สึก เลื่อนไหลของเนื้อหาที่ แสดงรวมกันเป็นเอกภาพ - ระนาบส่วนล่างที่ต่าง กันเปรียบเหมือนการ เคลื่อนไหวตลอดเวลา โดยมีสิ่งแสดงกลางโถง

ตารางที่ 23 (ต่อ)

หัวข้อ (เนื้อหา)	นามธรรม	รูปธรรม	ที่ว่าง (Space) สถาปัตยกรรม
E ₂	<p>จิตรศิลป์ (โลกาภิวัตน์)</p>	<p>แสดงที่เป็นเนื้อเรื่องรวม ที่ต่อเนื่อง</p> <p>การปรับระนาบส่วนล่าง ที่ยกระดับ (Slope up) และโค้งสร้างความรู้สึกที่ เลื่อนไหลและทะยานขึ้น</p> <p>ลักษณะงานที่เน้นการ แสดงที่มากกว่า 2 มิติ</p> <p>การสร้างมิติใหม่ที่มีมาก กว่ามิติในระนาบเดียว</p>	<p>ที่เป็นจุดเชื่อมและยึดให้ เกิดความมั่นคง</p> <p>-ระนาบส่วนบน(ตรงกลาง) ที่โค้งต่ำลงเพื่อเชื่อม ปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแสดงที่ ส่วนกลางโถง</p> <p>การสร้างระนาบทางตั้ง (Panel) ที่โค้งเพื่อตอบ สนองรับกับที่ว่าง (Space) รวมของโถง</p> <p>- การเจาะช่องของสิ่งแสดง เพื่อเชื่อมที่ว่าง (Space) ไป สู่อีกมิติหนึ่ง</p>
E ₃	<p>พระราชกรณียกิจ</p> <ul style="list-style-type: none"> - ทรงเป็นธรรมราชา - ศูนย์รวมจิตใจ 	<p>พื้นที่ โถงที่โปร่ง โล่ง ตลอด แสดงความสดใส บริสุทธิ์และมั่นใจ ไม่ อึดอัด (Compact)</p> <p>- แนวระนาบส่วนบนที่ เป็นทรงสามเหลี่ยมและ โอบโค้งเฉียงลงเปรียบ เหมือนกับในหลวง (พระ อินทร์) ลอยลงมาจากฟ้า เพื่อดูแลทุกข์สุขของ ประชาราษฎร์</p>	<p>จากที่ว่าง (Space) ที่กว้าง ใหญ่มากของโถงรวมที่ สื่อหลายเนื้อหาการแสดง สู่ที่ว่าง (Space) ของโถง ขนาดใหญ่ พอเหมาะที่ กระชับแต่โปร่ง โล่ง ไม่ อึดอัด</p> <p>- ระนาบส่วนบนที่เฉียง ลงแสดงความรู้สึกของ ที่ว่าง (Space) ที่อยู่สูง แต่ เคลื่อนเข้าหาผู้ชมที่สัมผัส (ทางความรู้สึก) ได้เพียง เอื้อม</p>

ตารางที่ 23 (ต่อ)

หัวข้อ (เนื้อหา)	นามธรรม	รูปธรรม	ที่ว่าง (Space) สถาปัตยกรรม
<p>(E₄)</p> <p>+</p> <p>(E₅)</p>	<p>สภาพเศรษฐกิจฟองสบู่</p> <p>- การคอร์รัปชัน</p> <p>- การปฏิวัติรัฐประหาร (ผลที่ตามมา)</p> <p>เหตุการณ์พฤษภาทมิฬ</p>	<p>- การกำหนดตำแหน่งที่ตั้งของโถงโถงบนแนวกลางของโถงใหญ่ในแนวแกนกลาง (Axis) เดียวกัน</p> <p>การปรับระนาบตอนล่างที่ต่ำลง (Slope down) และโค้งสร้างความรู้สึกเริ่มดิ่งลงสอดคล้องกับรูปแบบเนื้อหาการแสดง</p> <p>- ส่วนโถงที่ดูโปร่งแสงแต่ทึบด้วยการพันทราซซมุกขมัว (แสดงสภาพมลพิษ ฯลฯ) มีการเปิดช่องมองสู่สภาพแวดล้อมภายนอกที่เห็นสภาพกลุ่มอาคารที่ไร้ระเบียบ</p> <p>- ระนาบส่วนบนที่ต่ำสร้างความอึดอัด (ทางความรู้สึก)</p>	<p>- ตำแหน่งที่ตั้งจากแกนกลาง (Axis) ก่อให้เกิดความมั่นคง (Strong) ของที่ว่าง โดยรวม</p> <p>ที่ว่าง (Space) ที่ดิ่งลงแนวโค้ง สู่ที่ว่าง (Space) เบื้องล่างที่กดต่ำโปร่งแสงแต่ให้ความรู้สึกไม่ชัดเจนและอึดอัด</p> <p>- จากที่ว่าง (Space) ที่เลื่อนไหลสู่ที่ว่าง (Space) ที่ไปสู่ความทึบตัน</p>
(E ₆)	<p>ลักษณะทางกายภาพของเมือง</p> <p>- ยุคโลกาภิวัตน์</p>	<p>เป็นการเน้นสื่อแสดงเนื้อที่ส่วนกลางของโถงใหญ่ (เป็นช่วงสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพที่รุนแรงและรวดเร็วมาก)</p>	<p>การเน้นที่ว่าง (Space) กึ่งกลางโถงที่สามารถเชื่อมกับเนื้อหาอื่นของการแสดงได้ตลอดเวลา</p> <p>- กลุ่มมวล (Mass) ที่แสดงทั้งระนาบทางตั้งและ</p>

ตารางที่ 23 (ต่อ)

หัวข้อ (เนื้อหา)	นามธรรม	รูปธรรม	ที่ว่าง (Space) สถาปัตยกรรม
E ₇	คุณภาพชีวิตในเมือง	<p>- เป็นจุดเชื่อมที่มีผลสัมพันธ์กับเนื้อหาต่าง ๆ ทั้งหมด</p> <p>- ไทยผูกติดกับสังคมโลก</p> <p>การปรับระนาบตอนล่างที่ยกระดับขึ้น(Slope up) สร้างความรู้สึกที่ทะยานขึ้น เปรียบเหมือนความเชื่อของสังคมที่นิยมการค้าเงินชีวิตและวัฒนธรรมตามอย่างตะวันตก (ความทันสมัย ล้ำยุค ฯลฯ) ซึ่งมีผลสัมพันธ์กับลักษณะกายภาพของเมือง</p>	<p>และระนาบส่วนบนในลักษณะทรงกลมให้ความรู้สึกเคลื่อนไหวตลอดเวลา อีกทั้งทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างสังคมเมืองของกรุงเทพฯกับสังคมโลกทำให้เกิด ที่ว่าง โดยรวมที่ครอบคลุมเนื้อหาทั้งหมด</p> <p>ที่ว่าง (Space) ที่โปร่งโล่ง โดยเชื่อมกับที่ว่างของหัวข้อ E₆ ซึ่งเป็นแกนกลางของส่วนโถง</p>
E ₈	<p>บทสรุป :</p> <p>- พัฒนาการของเมือง</p> <p>- แนวโน้มอนาคต (โลกาภิวัตน์)</p>	<p>การรวบรวมผู้ชมเข้าสู่สถานที่เดียวกัน (Brief) เพื่อไปสู่ภาพรวมของพัฒนาการและแนวโน้มของเมืองในลักษณะทะยานขึ้นที่เป็นโถงใหญ่สู่ยุคสารสนเทศ (Infor -</p>	<p>ที่ว่าง (Space) ที่ดึงดูดผู้คนให้เลื่อนทะยานขึ้น (เคลื่อนไหว)</p> <p>- การเคลื่อนที่ของบันไดเลื่อนเปรียบเหมือนผู้ชมอยู่นิ่งและสภาพแวดล้อมภายนอกกำลังเคลื่อนที่</p>

ตารางที่ 23 (ต่อ)

หัวข้อ (เนื้อหา)	นามธรรม	รูปธรรม	ที่ว่าง (Space) สถาปัตยกรรม
		mation Technology) - การประมวลภาพรวม ของเมืองที่เป็นจริง ด้วย สายตาผู้ชมเองในลักษณะ มุมสูง (Bird Eyes View) - เป็นแสดงความคิดเห็น เพื่อให้ผู้ชมเลือก (ตัดสินใจ) อนาคตตนเองเกี่ยวกับ เมืองแห่งนี้	และไกลห่างจากตัว (ผู้ชม) มากขึ้นที่ละน้อย

การมองภาพรวมหลังชมนิทรรศการ (ถาวร) เสร็จสิ้น

เมื่อผู้ชมการแสดงเนื้อหาของศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ครบจะรวมกัน ณ ลาน (Plaza) ริมฝั่งแม่น้ำ (ถือเป็น การสิ้นสุดการชมนิทรรศการอย่างสมบูรณ์) ซึ่งตั้ง ณ กึ่งกลางของแกนที่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างพระบรมมหาราชวังกับอาคารแสดง และอาคารอนุรักษ์ในลักษณะตั้งซ้อนในแกนเดียวกัน โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. กลุ่มอาคารพระบรมมหาราชวัง ด้านฝั่งตรงข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งมียอดทรงปราสาทของพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทเป็นจุดศูนย์กลาง (จุดอ้างอิงของการกำหนดแกนในเริ่มแรก) เนื่องจากเป็นสัญลักษณ์ของศูนย์กลางราชอาณาจักรในระยะแรกเริ่มของการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์

2. กลุ่มอาคารหลักของศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ ซึ่งมีองค์ประกอบต่าง ๆ โดยเริ่มจากลาน (Plaza) ริมฝั่งแม่น้ำ ซึ่งเปรียบเหมือนจุดพักและจุดเชื่อมของแกน จากฝั่งพระบรมมหาราชวังผ่านลำน้ำเจ้าพระยา ขึ้นสู่ที่ลานกลางแจ้งแห่งนี้ ณ ตำแหน่งลานนี้ผู้ชมสามารถชมความงามของกลุ่มพระบรมมหาราชวังและพระเจดีย์สรรเพชรคาถาของวัดโพธิ์ ได้อย่างชัดเจนในลักษณะมุมกว้าง (Panorama) เมื่อหันกลับมองยังกลุ่มอาคารของศูนย์ฯ จะพบอาคารแสดงส่วน B ที่มีความสำคัญสูงสุด ตั้งตระหง่านอยู่เบื้องหน้าสะท้อนกับแสงอาทิตย์เป็นประกาย (เนื่องจาก

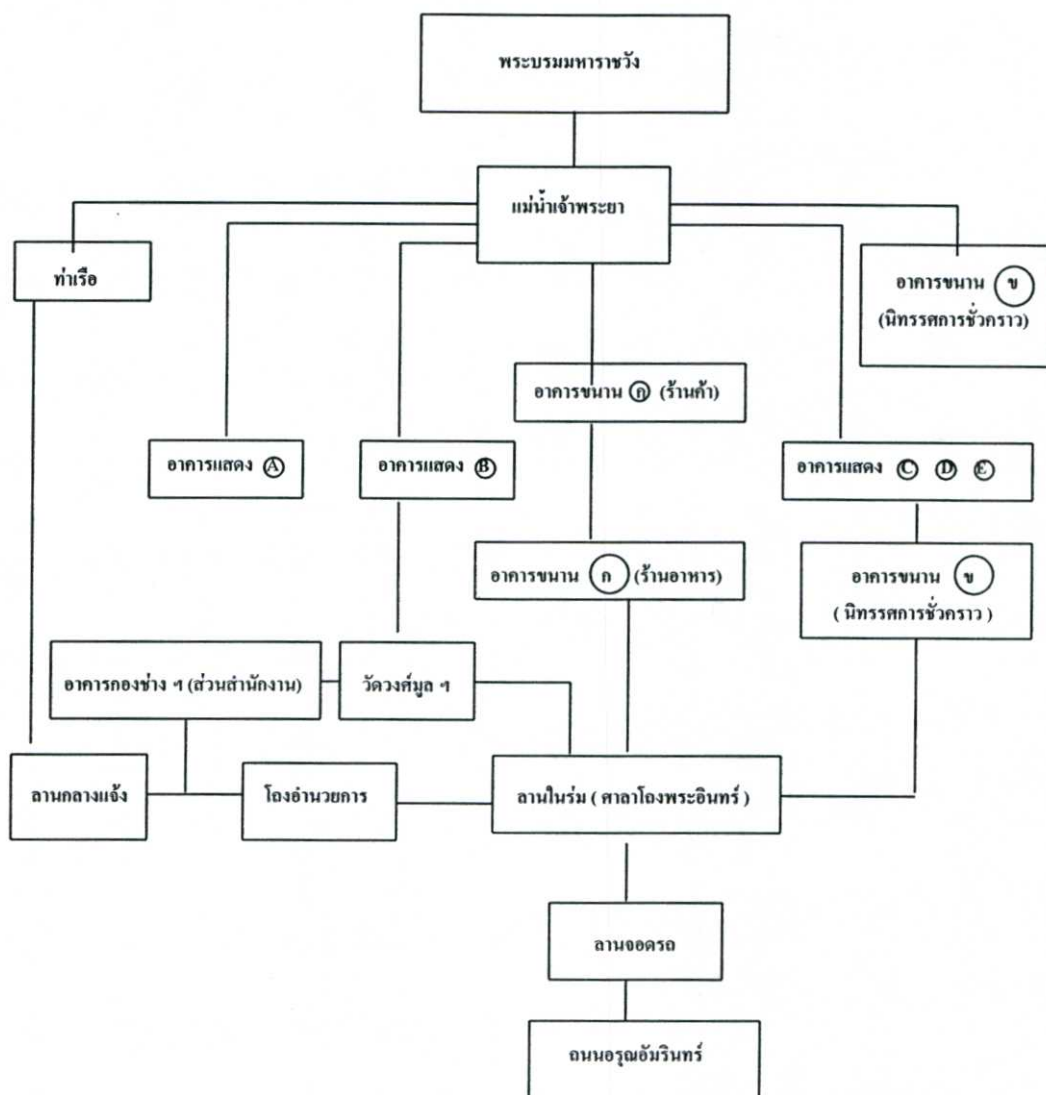
เป็นอาคารกระจก) ในยามค่ำคืนแสงสว่างจากภายในนิทรรศการก็ได้สร้างความสว่างแก่บริเวณที่ว่าง (Volume Space) ของอาคารเมื่อชมจากภายนอก โดยเฉพาะบริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยาด้านตรงข้ามจะพบอาคารนี้มีลักษณะเรืองแสงในตัวเอง

ณ อาคารแสดง B นี้ บนยอดของหน้าจั่ว ได้ประดิษฐานพระวิษณุกรรม ซึ่งตามนามเต็มของกรุงรัตนโกสินทร์ (ทรงเพิ่มเติมในรัชกาลที่ 4) ถือว่าพระวิษณุกรรมได้รับบัญชาจากพระอินทร์นามว่าท้าวสักกเทวราช ให้ลงมาสร้างไว้เปรียบเหมือนสวรรค์ในโลกมนุษย์ เมื่อมองเลขยอดอาคารแสดง B สามารถพบอาคารของวัดวงศ์มุล ฯ โดยเฉพาะส่วนเครื่องบนที่มีความสำคัญในการแสดงภาพลักษณ์ของวัดในพุทธศาสนา ซึ่งถือเป็นศูนย์กลางของชุมชนทุกชนชั้น และเมื่อมองเลขขึ้นไปจากยอดวัดวงศ์มุล ฯ จะพบเครื่องบนของอาคารโดง (ที่คลี่คลายระเบียบทางสถาปัตยกรรมจากวิหารหลวงวัดสุทัศน์) ประดิษฐานปฏิมากรรมพระอินทร์ทรงช้าง 3 เศียร ซึ่งถือเป็นประมุขของพระนครและประมุขของราชอาณาจักรในมุมมองที่สูงเทียมฟ้า

กล่าวโดยสรุป ก็คือ ณ มุมมองที่ลานริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยานี้ ผู้ชมสามารถเข้าใจความหมายของการจัดแสดงตามความหมายและภาษาทางสถาปัตยกรรมนับตั้งแต่พระอินทร์ (ประมุขเมือง) ซึ่งอยู่สูงสุด สู่วัด (วงศ์มุลฯ) ศูนย์กลางชุมชนโดยมีพระอินทร์เป็นองค์อุปถัมภ์ สู่องค์พระวิษณุกรรม ซึ่งลอยอยู่บนฟากฟ้าลงมาสร้าง (เนรมิต) เมืองเทพนครแห่งนี้ จะเห็นได้ว่ากลุ่มอาคารที่มีความสำคัญสูงสุด ณ แกนกลางนี้ มีทิศทาง (Direction) ทางภาษาสถาปัตยกรรมเดียวกันไปสู่กลุ่มพระบรมมหาราชวังบนอีกฟากหนึ่งของแม่น้ำเจ้าพระยาที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันทั้งทางด้านความหมาย คติ และความเชื่อทางประวัติศาสตร์ในอดีต ตลอดจนความหมายและแนวคิดการออกแบบ (Conceptual Design) ทางสถาปัตยกรรมที่มีหลักทฤษฎีใช้อยู่ในปัจจุบัน ซึ่งเปรียบได้กับกรุงรัตนโกสินทร์ที่ยังมีชีวิตและวิวัฒนาการต่อไป โดยมีความหมายและคติในทางประวัติศาสตร์เป็นรากฐานที่มั่นคงของการออกแบบ

แผนภูมิที่ 6

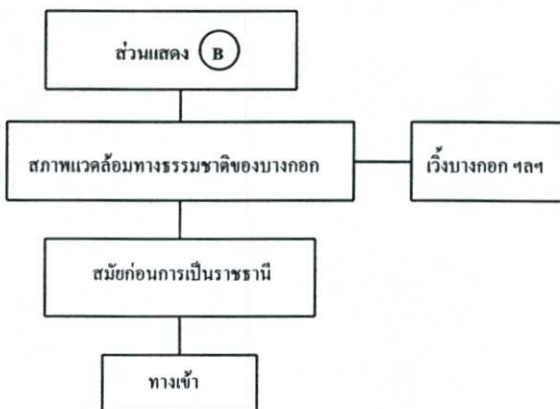
แสดงเส้นความสัมพันธ์ต่าง ๆ (Functional) ของศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์

- หมายเหตุ :
- อาคารแสดง A = ส่วนแสดงหัวข้อสมัยก่อนการเป็นราชธานี
  - อาคารแสดง B = ส่วนแสดงหัวข้อสมัยเป็นราชธานีศูนย์กลางอาณาจักร
  - อาคารแสดง C = ส่วนแสดงหัวข้อสมัยการปรับตัวเพื่อเข้าสู่สมัยใหม่
  - อาคารแสดง D = ส่วนแสดงหัวข้อสมัยใหม่
  - อาคารแสดง E = ส่วนแสดงหัวข้อสมัยปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต

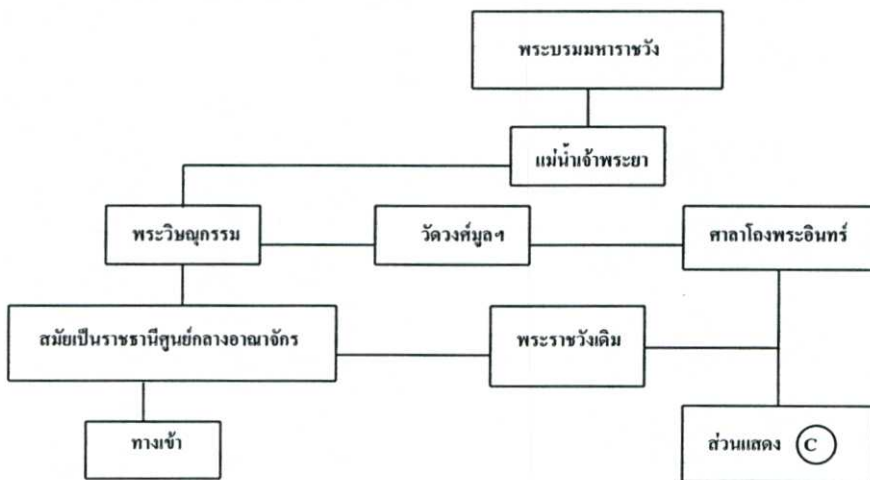
แผนภูมิที่ 7

แสดงเส้นความสัมพันธ์ (Functional) ของส่วนแสดงอาคาร (A)

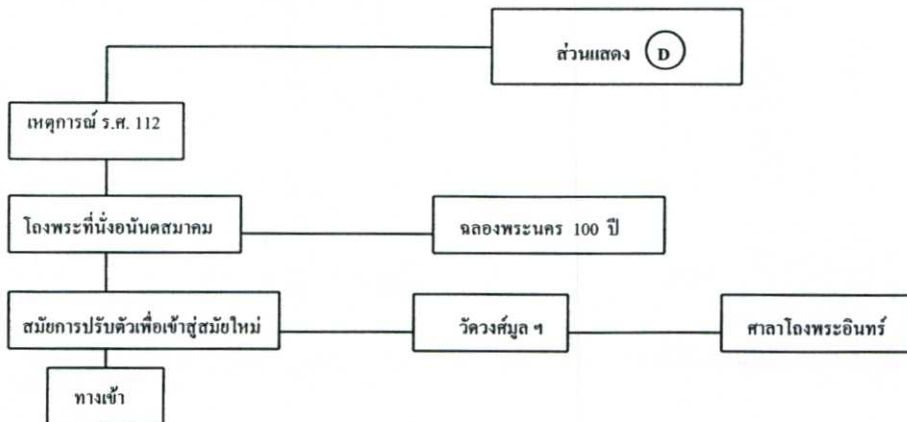
แผนภูมิที่ 8

แสดงเส้นความสัมพันธ์ (Functional) ของส่วนแสดงอาคาร (B)

แผนภูมิที่ 9

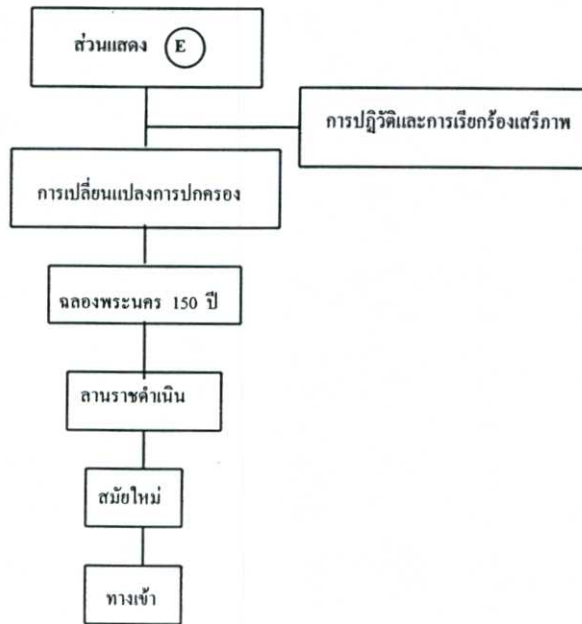
แสดงเส้นความสัมพันธ์ (Functional) ของส่วนแสดงอาคาร (C)

แผนภูมิที่ 10

แสดงเส้นความสัมพันธ์ (Functional) ของส่วนแสดงอาคาร

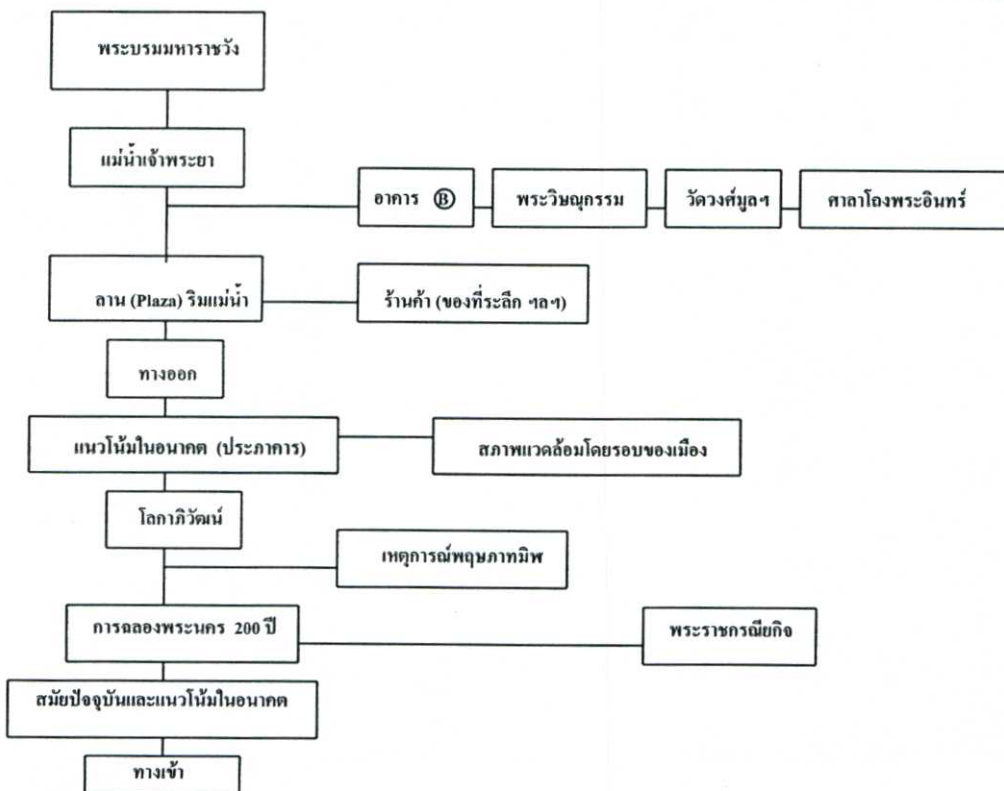
(D)

แผนภูมิที่ 11

แสดงเส้นความสัมพันธ์ (Functional) ของส่วนแสดงอาคาร

(E)

เชิงอรรถ (บทที่ 8)

* ตามความเชื่อของคติสมัยรัตนโกสินทร์ พระอินทร์ถือเป็นพระมหากษัตริย์ ซึ่งทรงปกครองในลักษณะธรรมราชา คือ พระมหากษัตริย์ ผู้ทรงไว้ซึ่งคุณธรรม (ดูเพิ่มเติมใน “สังคมไทยในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์” พ.ศ. 2325 - 2416 , หน้า 59 - 60.)

¹ ฉัตรชัย อินทรโชติ, "ทัศนียวิทยาของสถาปัตยกรรมตะวันตก," การบรรยายวิชา **Concept of Design** บัณฑิตวิทยาลัย สาขาสถาปัตยกรรมภายใน คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง , 2535.

บทที่ 9

สรุปการเสนอแนวคิดการออกแบบ

แนวทางในการออกแบบของศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ ได้พิจารณาการออกแบบ โดยเริ่มจากการออกแบบสภาพแวดล้อมที่สัมพันธ์กับองค์ประกอบและกลุ่มอาคารต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับการใช้งาน (Functional) และการรับรู้ (Perception) สิ่งต่าง ๆ จากทั้งภายในและภายนอกของอาคารและที่ตั้ง* ประสานกับการออกแบบที่วางทางสถาปัตยกรรมภายใน (Space in Interior Architecture) ที่เกิดจากการวิเคราะห์คุณค่าความหมายของเนื้อหาสิ่งที่แสดง (Meaning of Space) ของช่วงสมัยต่าง ๆ ในลักษณะที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันทั้งหมด เป็นการมุ่งแสดงภาพลักษณ์ (Image) ของความเป็นกรุงรัตนโกสินทร์ที่สำคัญในประเด็นต่าง ๆ² โดยสามารถแบ่งเป็นส่วนสำคัญ ดังนี้

การออกแบบกลุ่มสถาปัตยกรรมต่าง ๆ (Massing Design)

- ① กลุ่มอาคารวัดวงศ์มูลฯ ประกอบด้วยอุโบสถวัดวงศ์มูลวรวิหาร อาคารศาลาโถงพระอินทร์ (ลานในร่ม) อาคารระเบียงคด
- ② กลุ่มลานกลางแจ้ง ประกอบด้วยลานกิจกรรมกลางแจ้ง อาคารอำนวยการกลาง อาคารสำนักงาน (อาคารกึ่งข้างๆ) บริเวณร่องน้ำเดิม และที่จอดรถ
- ③ กลุ่มอาคารจัดแสดงนิทรรศการถาวรประกอบด้วย อาคารแสดง A B C D E และส่วนประกาศาร
- ④ กลุ่มอาคารราชนาวิกสภาประกอบด้วยอาคารราชนาวิกสภา อาคารขนาน ก ข
- ⑤ กลุ่มบริเวณสระน้ำ ประกอบด้วยลานริมสระน้ำ ป้อมปราการ (จุดชมทัศนียภาพโดยรวมด้านคลองวัดระฆังฯ) และท่าเทียบเรือ

นี้ยังได้มีการใช้งาน (Functional) เป็นส่วนลานกิจกรรมในร่ม (In Door) โดยมีที่ว่างภายใน (Interior Space) เป็นลักษณะเดียวกับที่ว่างในศาลาการเปรียญของวัดทางพุทธศาสนาที่โปร่ง โล่ง (ประชาชนทุกคนชั้นสามารถใช้พื้นที่นี้ได้ตลอดเวลา ในลักษณะอเนกประสงค์) นอกจากนี้อาคารศาลาโถงยังทำหน้าที่เป็นจุดหมายตา (Landmark) ที่สำคัญให้กับสภาพแวดล้อม อีกทั้งยังทำหน้าที่ถ่ายขนาดของอาคารลงมาสู่ขนาดตัวคนและที่ว่างโดยรอบ (จากอาคารโถงสู่ตัววงศัมฺลุฯ ผู้อาคารแสดง ๖) ผู้คนและลานริมแม่น้ำ) ในลักษณะเดียวกับวิหารหลวงวัดสุทัศน์¹ ในขณะที่เดียวกันมุมมองจากทางเข้าด้านถนนจะพบอาคารโถงนี้ใหญ่ลอยจากอาคารระเบียงคต ซึ่งเหมือนกับบริเวณที่ว่างภายในวิหารคต (วัดสุทัศน์ฯ) ที่ล้อมรอบวิหารหลวงในลักษณะภายใน (วิหารคต) สู่ภายนอก (In side out) บริเวณทางเข้าด้านนอกของอาคารระเบียงคตของโครงการ

ข. ลานกิจกรรมกลางแจ้ง เกิดจากการเชื่อมที่จตุรรมของแกนจากร่องน้ำเดิมที่มีทิศทางสู่พระอุโบสถวัดพระแก้ว จึงได้สร้างจตุรรมของแกนร่องน้ำเดิม โดยเพิ่มแกนใหม่ไปยังพระที่นั่งคูสีตฯ และแกนที่สองไปยังศาลาโถงพระอินทร์เพื่อเป็นการประสานความสัมพันธ์กับกลุ่มอาคารต่างๆ ในที่ตั้ง (Site) โดยมีศาลาโถงพระอินทร์เป็นจุดเชื่อมหลัก⁵ การยกระดับของลานกิจกรรมนี้ยังเป็นการเน้นความสำคัญ² และความสง่าให้กับกิจกรรมซึ่งลอยอยู่บนผิวน้ำที่เกิดจากการเชื่อมจตุรรมของแนวร่องน้ำเดิมซึ่งเสนอให้เป็นส่วนแสดงเรือพระราชพิธีและกิจกรรมแสดงทางน้ำ

ค. อาคารอำนวยการกลาง ทำหน้าที่เป็นแกนเชื่อมลานกิจกรรมกลางแจ้งกับศาลาโถงพระอินทร์ ขณะเดียวกันก็เป็นจุดประชาสัมพันธ์ให้แก่ผู้มาชมซึ่งมาจากทางน้ำและทางบกก่อนที่จะเข้าสู่อาคารกิจกรรมอื่นๆ รูปแบบสถาปัตยกรรมเกิดจากการคลี่คลาย (Simplify) ระเบียงทางสถาปัตยกรรมทางประเพณีที่นิยมในช่วงเวลาหนึ่งของสมัยรัตนโกสินทร์ (ตัวอย่างที่ว่างและมวลที่เกิดจากพระเจดีย์และพระวิหารคตของวัดราชบพิธฯ และพระปฐมเจดีย์ ฯลฯ) ให้เกิดความเป็นสากล เรียบง่ายและสอดคล้องกับการใช้งาน (Functional) ในฐานะศูนย์อำนวยการและประชาสัมพันธ์โดยรวม

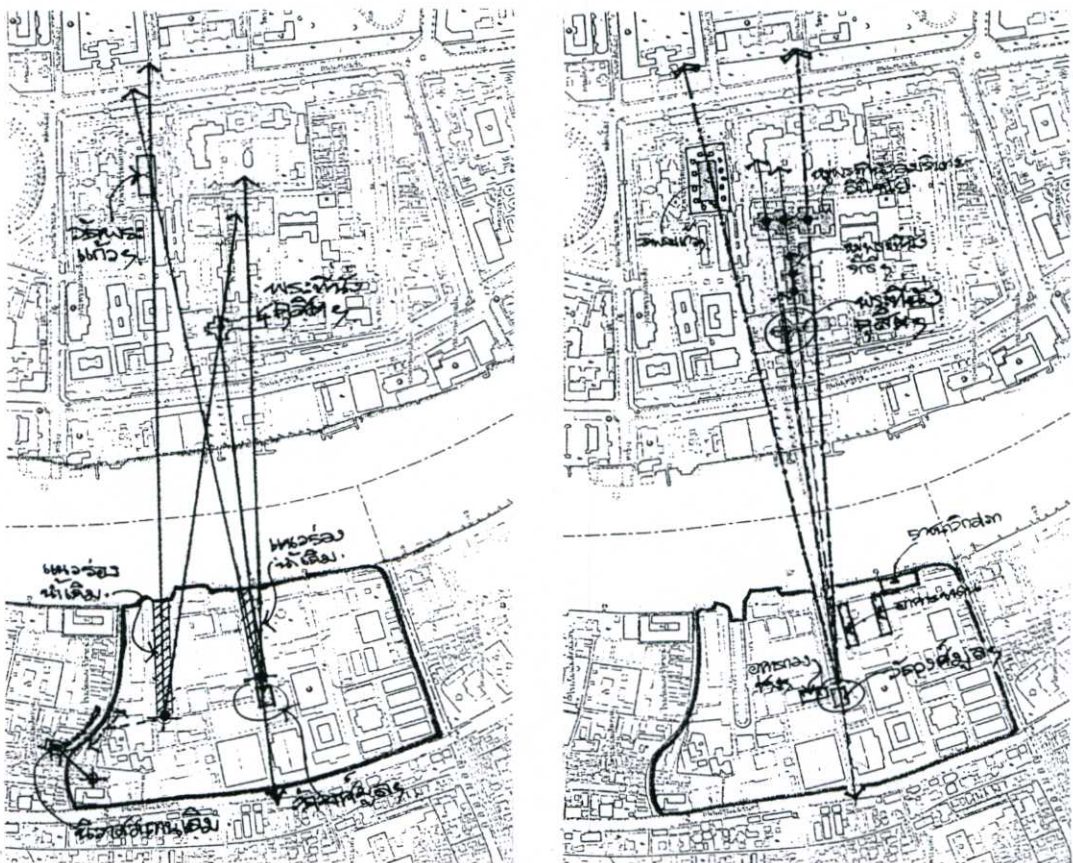
ง. กลุ่มอาคารจัดแสดงนิทรรศการถาวร เกิดจากการเชื่อมแกนระหว่างพระอุโบสถวัดวงศัมฺลุฯ กับปริมาตรของแกน (Volume Space) ที่ไปสู่กลุ่มพระบรมมหาราชวัง โดยมีจุดเชื่อมที่กึ่งกลางด้านหน้าของพระอุโบสถวัดวงศัมฺลุฯ แนวแกนนี้ยังคร่อมแนวของร่องน้ำเดิมเกือบทั้งหมด และยังมีจุดแสดงนิทรรศการในส่วนหัวข้อ ๖) ซึ่งมีความสำคัญสูงสุดและสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม (Surrounding) ที่ต้องการสื่อความหมายการแสดงเป็นอย่างมาก บริเวณของอาคารแสดง ๖) คือกลุ่มอาคารแสดงต่างๆ ตั้งแต่ ๖) ๗) ๘) และ ๙) โดยอาคารต่างๆ เหล่านี้ ได้ทำการออกแบบตำแหน่ง (Zone) ที่สอดคล้องกับส่วนกิจกรรมของกลุ่มอาคารอื่น โดยศึกษา (Studies) รูปแบบกลุ่มมวล (Massing) ของอาคารจัดแสดงให้เป็นเอกภาพเดียวกันภายใต้เงื่อนไข -

อาคารเดิม (ชั้นทะเลเบียนฯ) ที่มีอยู่โดยไม่สร้างความขัดแย้ง (Contrast) ทางความงามกับสภาพแวดล้อมโดยรวม ขณะเดียวกันก็เป็นการเสริมให้อาคารที่มีความสำคัญเหล่านี้ (อาทิ พระอุโบสถ วดวงศัมฺบุตฯ และอาคารขนาน ก) ข) ตลอดจนประภาคาร) มีความชัดเจนสวยงามมากขึ้น

ง. ลานริมสระน้ำและป้อมปราการ ออกแบบโดยการเปลี่ยนสภาพแวดล้อมบริเวณริมคลองข้างวัดระฆังฯเดิม เพื่อสร้างกิจกรรมที่พึงมีบริเวณริมน้ำ โดยส่วนต้นของคลองให้มีที่ว่างและสภาพแวดล้อม (Space & Environment) ของคลองคูเมืองที่มีต้นตะเคียนทองซึ่งรัชกาลที่ 1 ได้ทรงโปรดฯ ให้ปลูกไว้เป็นแนว (Linear)³ ดังเช่นบริเวณหน้าวัดราชประดิษฐฯ และวัดราช-บพิตรฯ คลองที่อยู่ในโครงการด้านในให้มีการขยายออกเพื่อให้มีสภาพเป็นสระน้ำที่สามารถมีกิจกรรมต่าง ๆ อาทิการเห่เรือ การละเล่นวัฒนธรรมทางน้ำ ดังเช่นในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ฯลฯ โดยออกแบบสภาพแวดล้อมให้มีที่ว่าง (Space) ลักษณะเลียนแบบคลองรอบกรุงบริเวณที่เป็น 3 แยกจุดเชื่อมของคลองรอบกรุงกับคลองมหานาค ตลอดจนการจำลองป้อมปราการ ณ จุดนี้ ยังสามารถเป็นจุดชมทัศนียภาพไปยังจุดต่าง ๆ ที่สำคัญทั้งภายในและภายนอกโครงการอีกด้วย อาทิ มุมมองไปสู่หอไตรวัดระฆังฯ⁶ ศาลาโถงพระอินทร์ อุโบสถวดวงศัมฺบุตฯ เป็นต้น

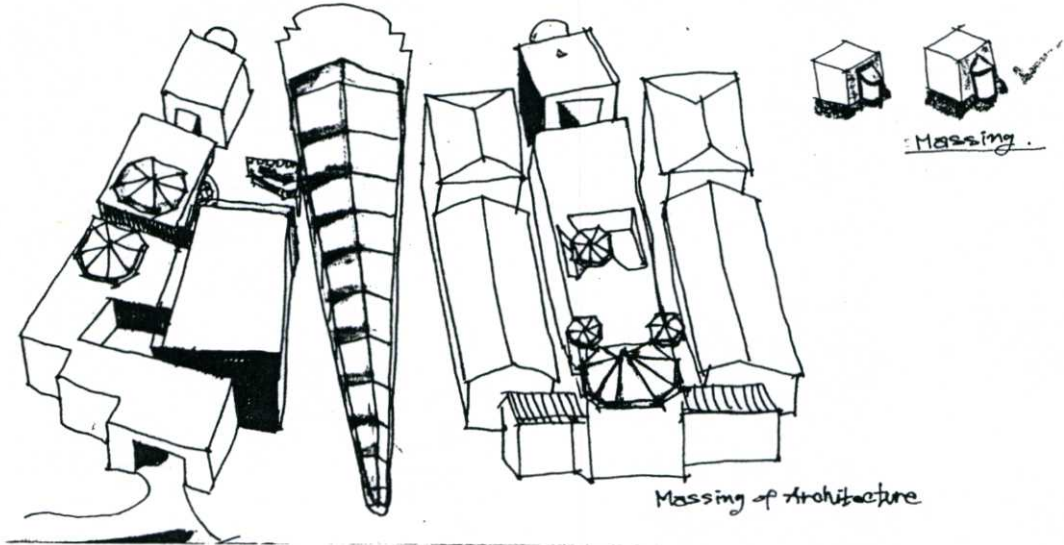
ภาพที่ 22

แสดงการวิเคราะห์แกน (Axis) เพื่อเชื่อมปฏิสัมพันธ์ของที่ตั้งศูนย์ฯ กับสภาพแวดล้อมโดยรอบ

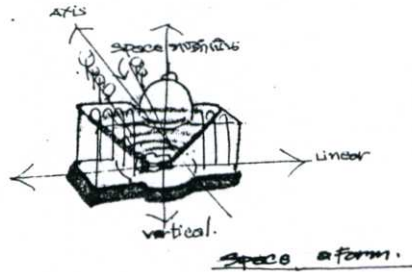
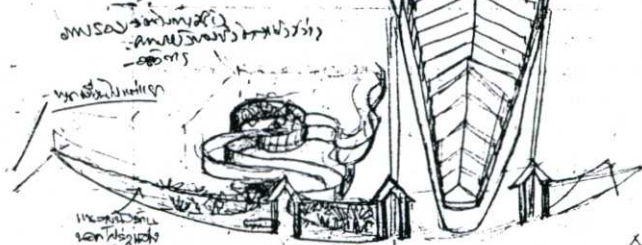

ภาพที่ 23

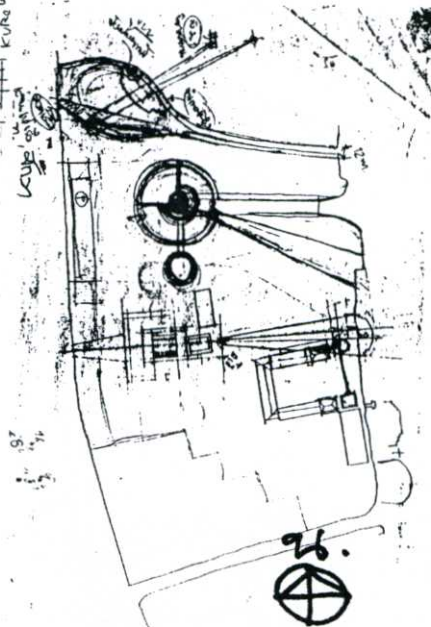
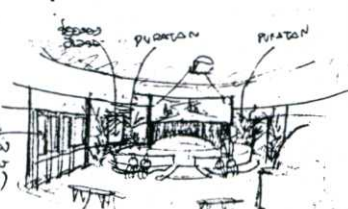
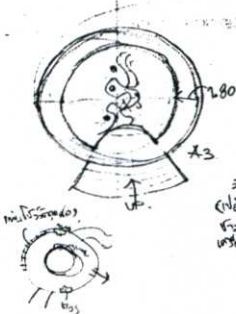
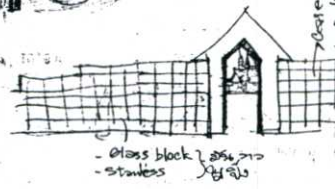
แสดงแนวทางการออกแบบสภาพแวดล้อมกลุ่มอาคารจัดแสดง (Massing Design)

- A1 ระเบียง (หรือตามชั้นบันไดวน)
- A2 ผนังอาคาร
- A3 ช่อง
- A4 พื้นระเบียง

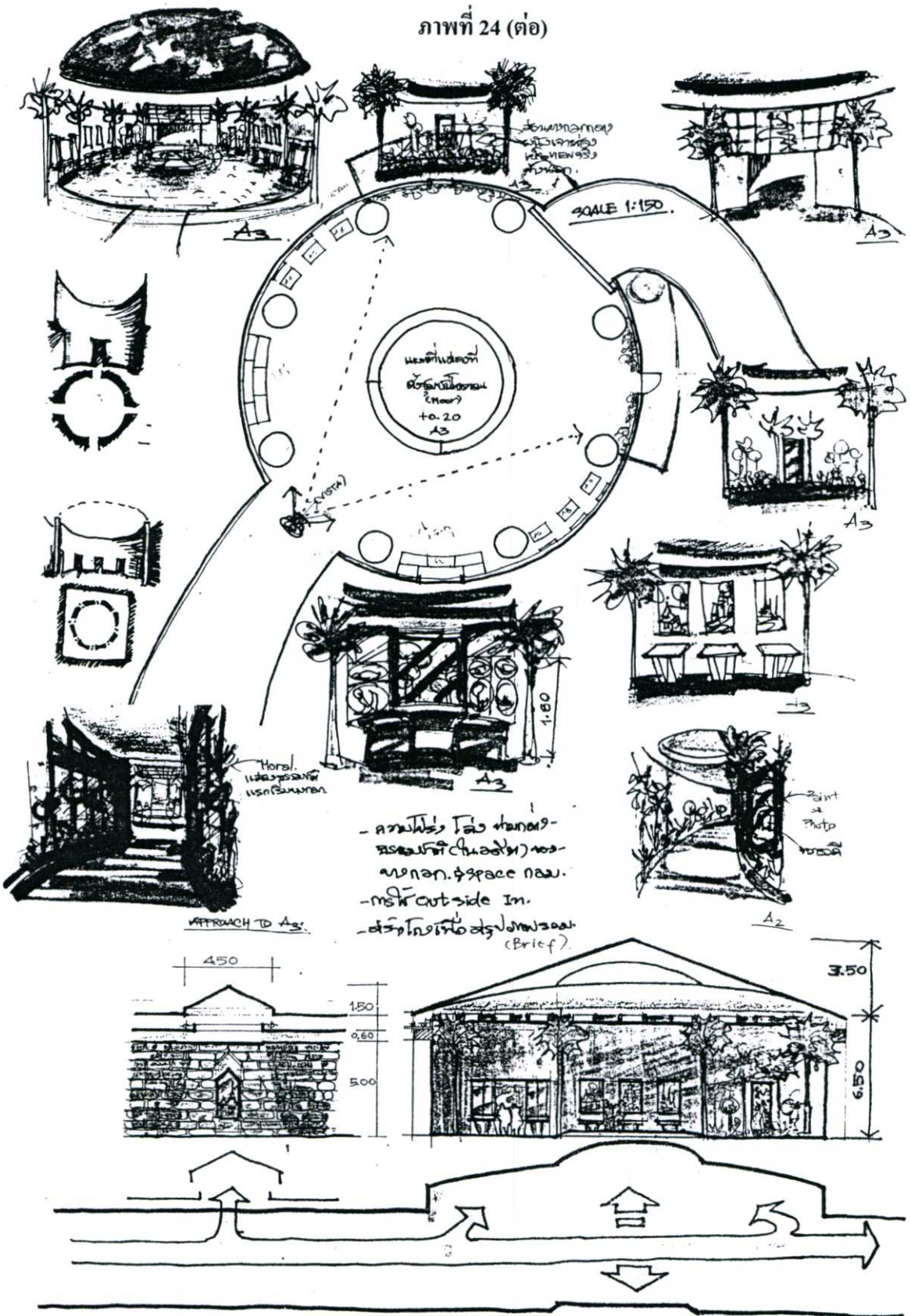
ผนังอาคาร
กระจกใส
clear view
พื้นที่
ระเบียง
more space

concept

ภาพที่ 24 (ต่อ)

- ความสูง 1.80 เมตร -
- วัสดุที่ใช้ (หินอ่อน) -
- ผนังนอก. & space ภายใน.
- ผนัง cut side in.
- วัสดุที่ใช้ (Brief)

EXHIBIT SPACE STUDY.

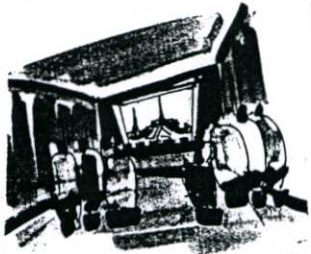
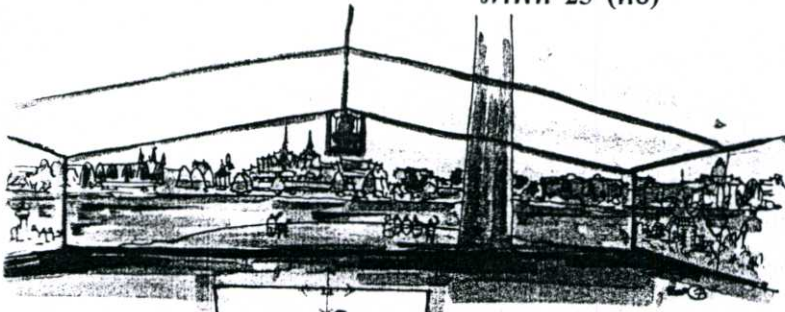

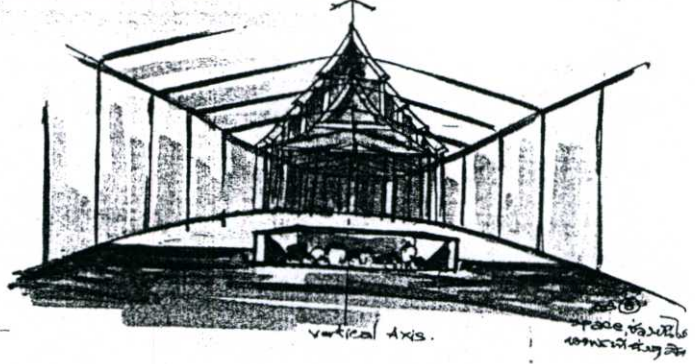
ภาพที่ 25 (ต่อ)

Historical Meaning
Symbolic Meaning

อยู่มาตั้งแต่แล้ว สมเด็จพระรามาธิบดี
ซึ่งทรงพระนามว่า- เจิมคำ
พระนามพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
มีนามเดิมว่า สีหะพันธุ์เจ้าอยู่หัว
กรมการเมือง

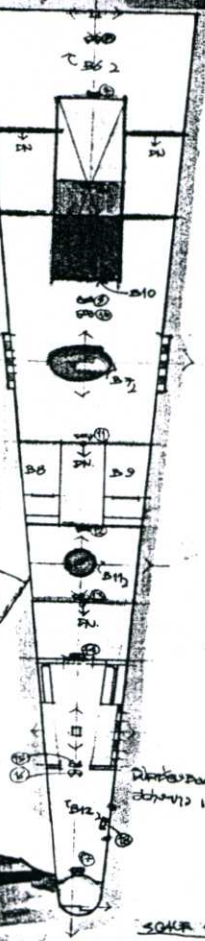
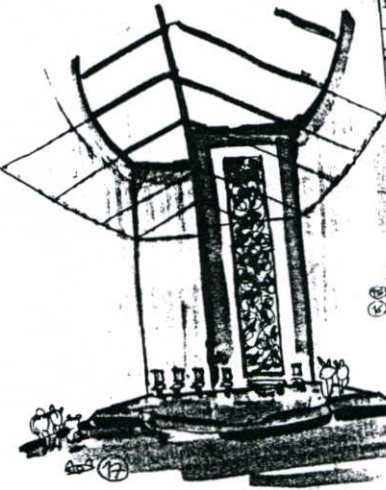

B8, B9

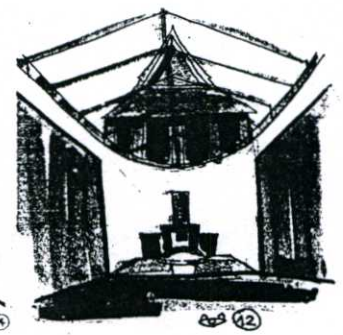
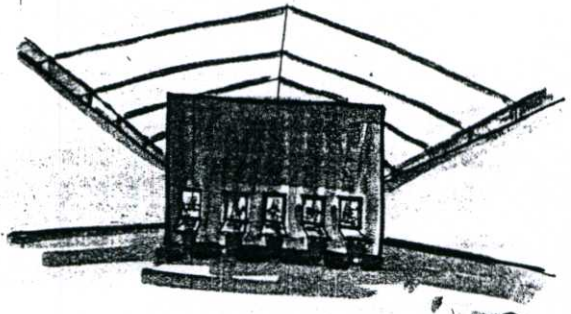
vertical axis.

space, วัฒนธรรม
สถาปัตยกรรม

Back ground
สถาปัตยกรรม

SCALE 1:500

ภาพที่ 27 (ต่อ)

DESIGN CONCEPT

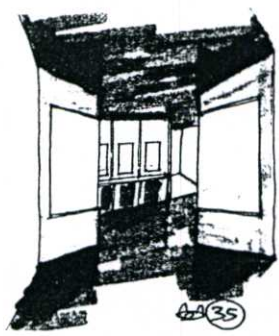
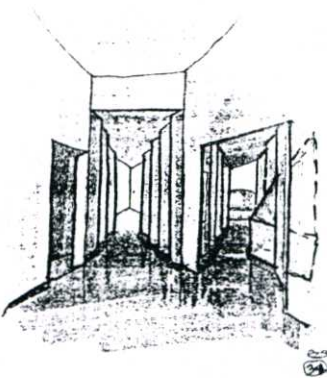
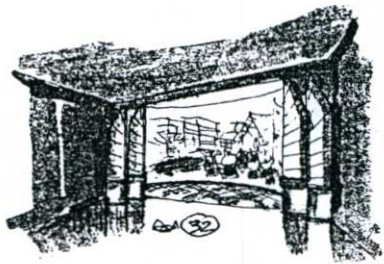
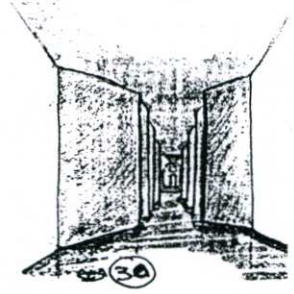
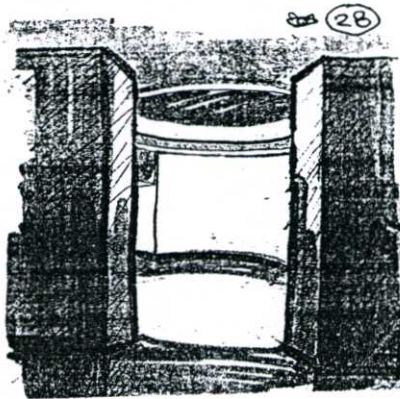
Plan Lay out.

- หน้าที่ของปริมาตรภายในที่จัดแสดงคือจัดแสดงและจัดวางของ หรืออาคารที่ create- ให้คนดู จะขึ้นรูปในแนวระนาบคือ 1. (เปิด) 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

แนวคิดที่ FORM AND CIRCULATION SPACE เพื่อจัดแสดง Exhibit
 ลักษณะ Free Form ที่สร้าง Contrast ให้คน
 Exhibition ซึ่งแต่ละพื้นที่จะแตกต่างกัน (Free Form) โดย
 มีพื้นที่จัดแสดงของแตกต่างกัน (Free Form) โดย
 จะใช้พื้นที่ว่างที่จัดแสดงของ.

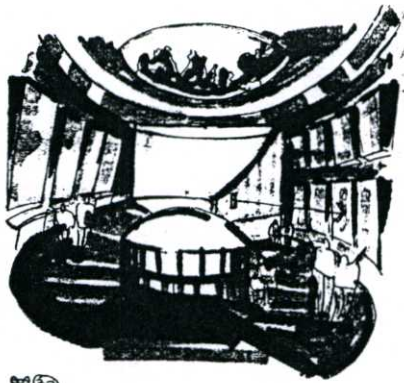

พื้นที่จัดแสดงของ
 จะใช้พื้นที่ว่างที่จัดแสดงของ
 ลักษณะ Free Form ที่สร้าง Contrast ให้คน
 Exhibition ซึ่งแต่ละพื้นที่จะแตกต่างกัน (Free Form) โดย
 มีพื้นที่จัดแสดงของแตกต่างกัน (Free Form) โดย
 จะใช้พื้นที่ว่างที่จัดแสดงของ.

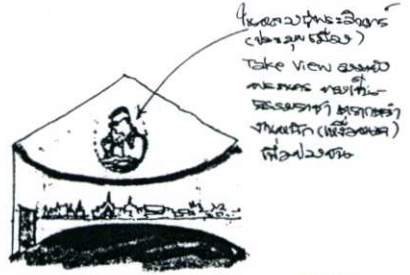

ภาพที่ 28 (ต่อ)

ลักษณะโครงสร้าง
มากกว่า 2 มิติ
- เมื่อดำเนิน
concept plan
พิกัดและโครงสร้าง
สถาปัตย์ frame
แล้วลงมือก่อสร้าง

๕๗

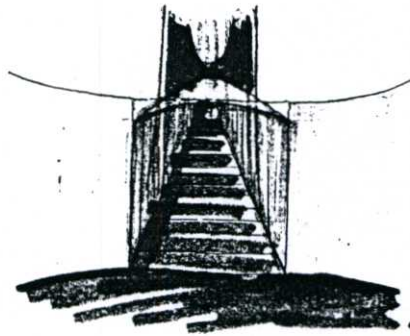
ในดวงจันทร์ (ดวงจันทร์)
Take View ของเมือง
ที่มอง มองเห็น
หรือมอง (ดูจากบน)
ที่มอง (ดูจากบน)
ที่มอง (ดูจากบน)

๕๘

รูปนี้ใช้ View
ของเมือง, วิว
ของเมือง

๕๙

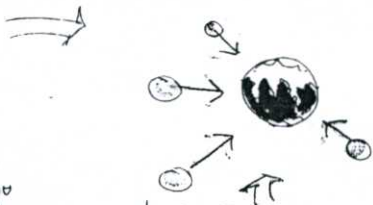
the slope up
แล้วดูวิวเมือง
ที่ดูจาก Information
Technology (IT)

๖๐

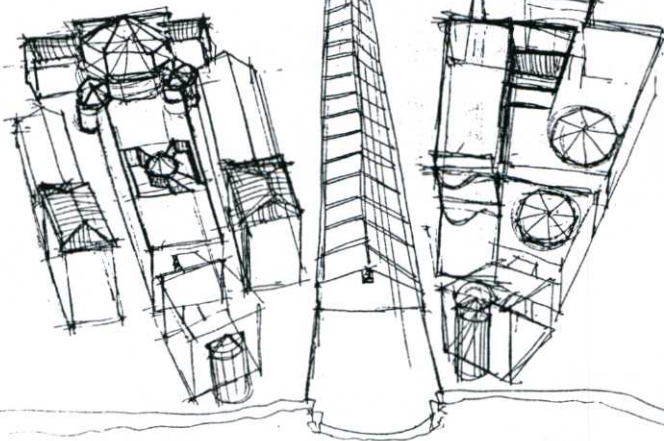
Take View Up (Moving)
เพื่อชมเมืองจากบน
ในวงกลมคือภาพจากโลก
(ยุคไร้มงกุฎ) I.T.

Take View Down (Moving)
เพื่อชมเมืองจากบน
คือในวงกลมคือภาพจากโลก
ในวงกลมคือภาพจากโลก
หรือมอง (ดูจากบน)
หรือมอง (ดูจากบน)
หรือมอง (ดูจากบน)

๖๑

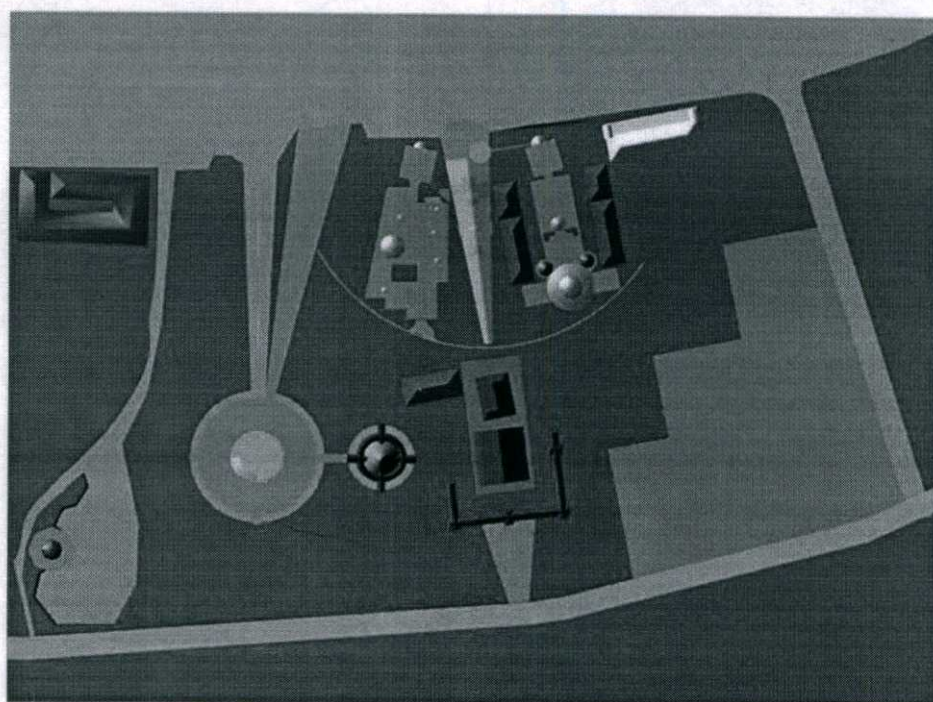

เป็นวงกลมโลก (หรือทาล)
มองเห็นโลกจากบน
หรือมอง (ดูจากบน)
หรือมอง (ดูจากบน)
หรือมอง (ดูจากบน)

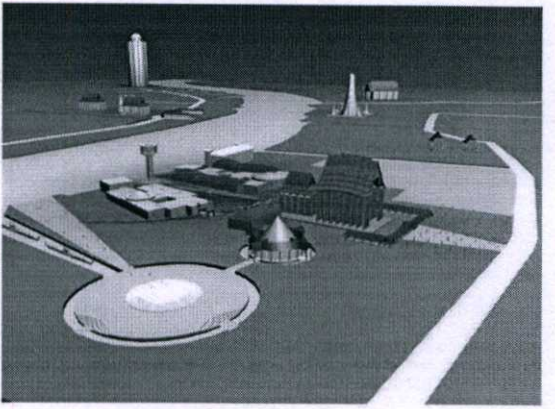
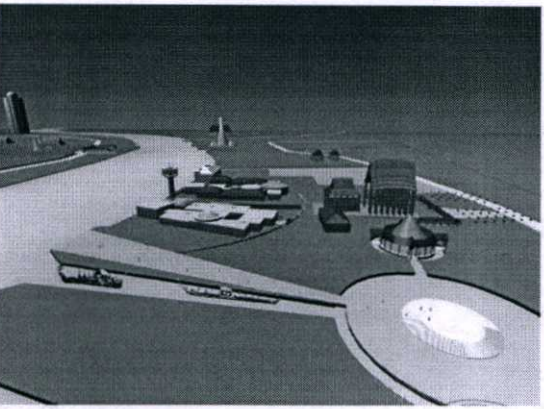
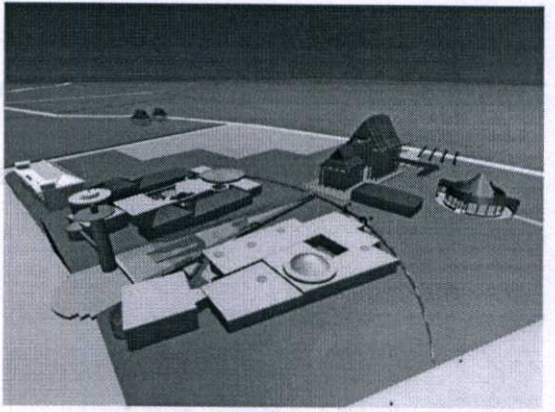
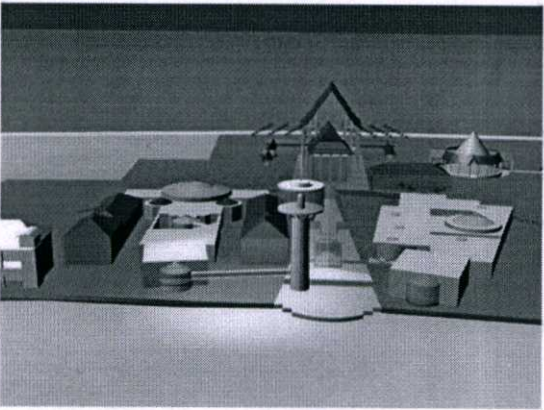
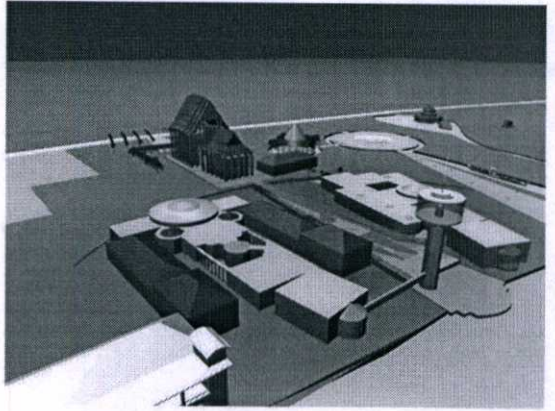
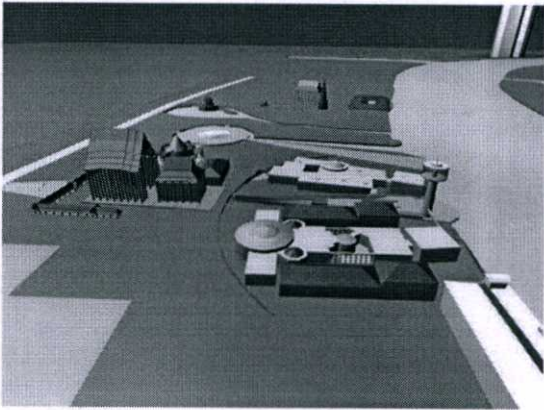
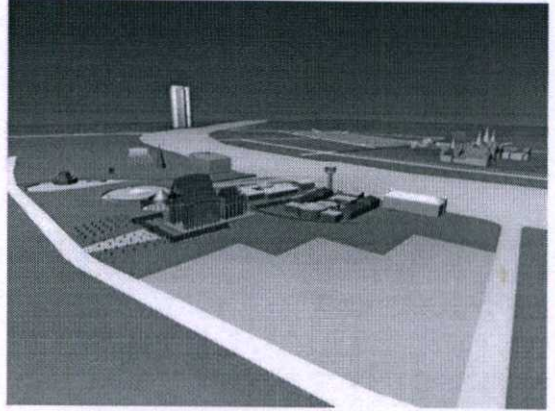
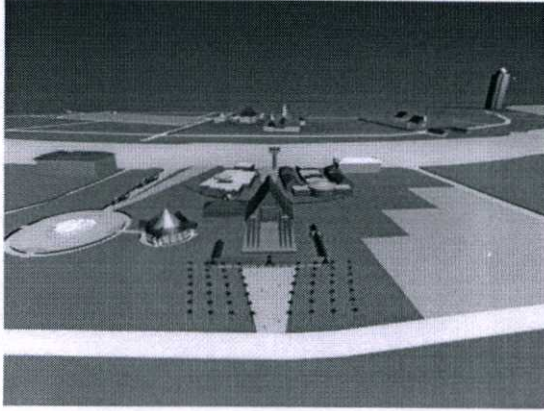

ภาพที่ 29

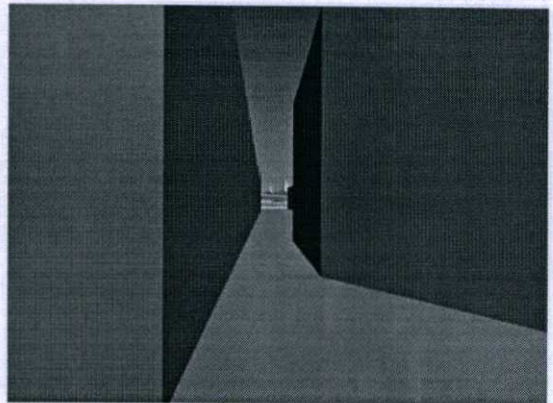
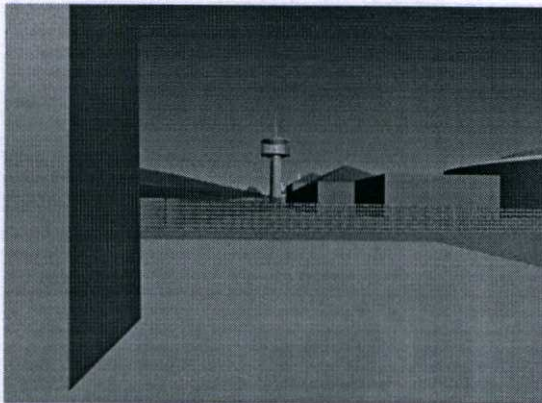
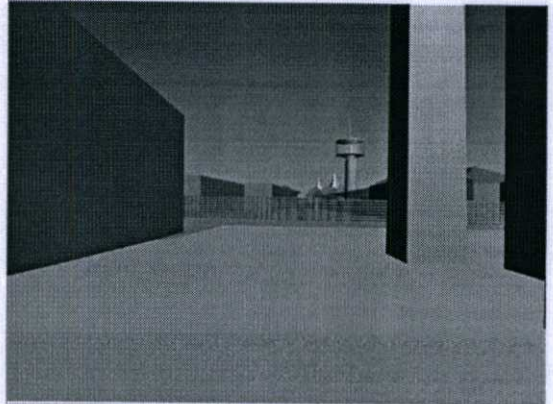
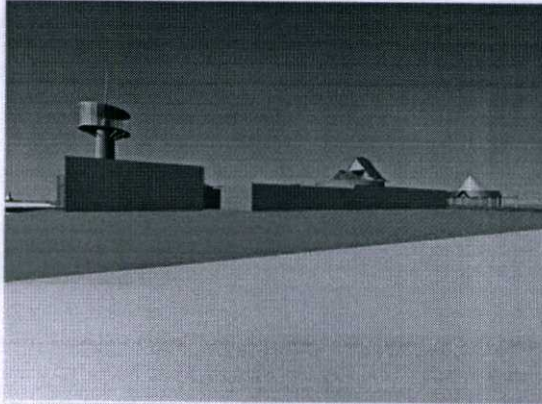
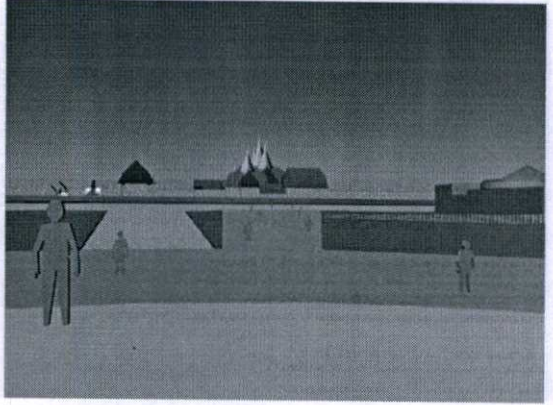
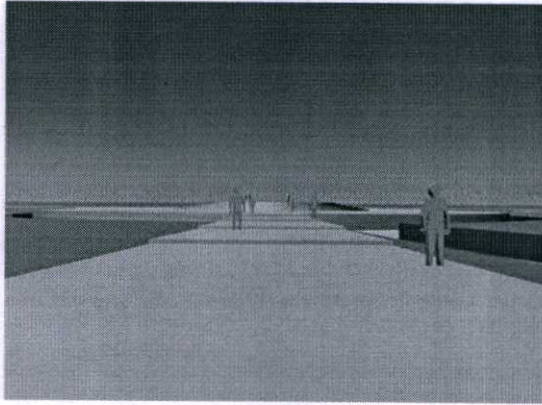
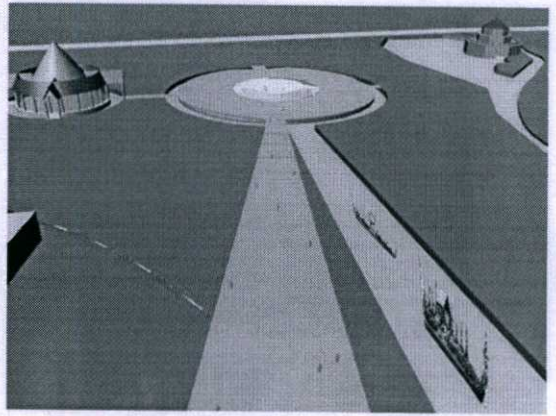
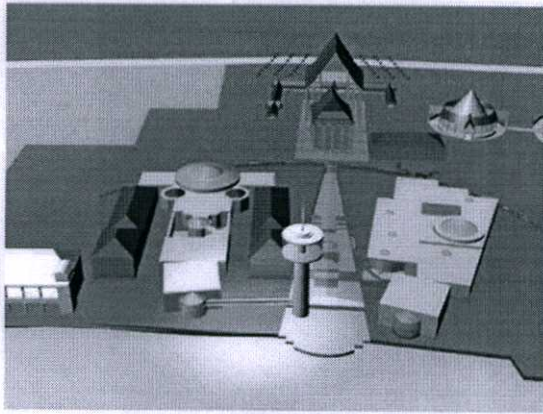
แสดงผลสรุปแนวคิดการออกแบบ (Final Conceptual Design)
ส่วนสภาพแวดล้อมและกลุ่มสถาปัตยกรรมที่สัมพันธ์กัน

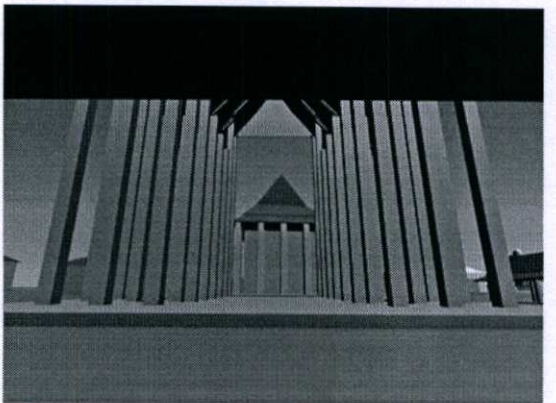
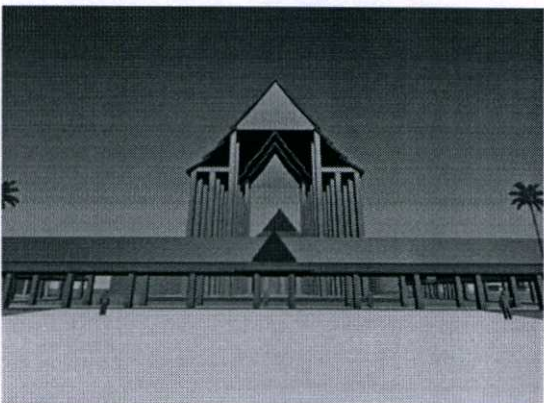
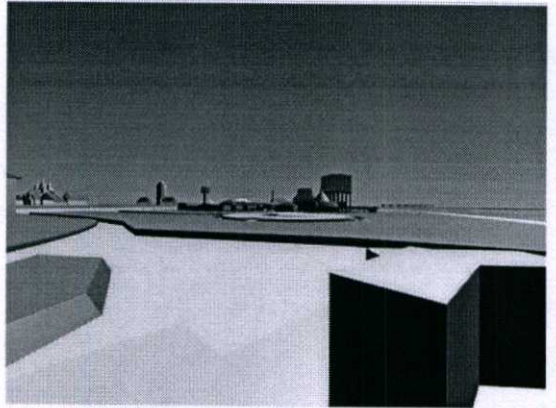
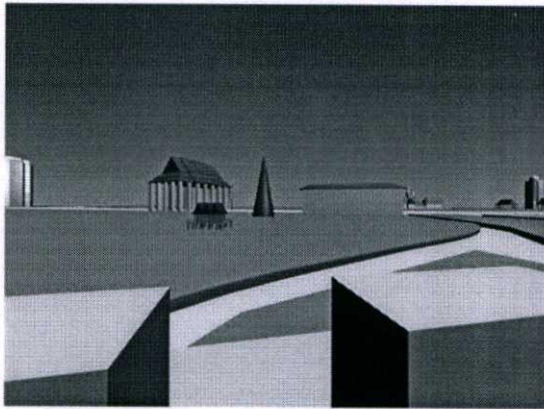
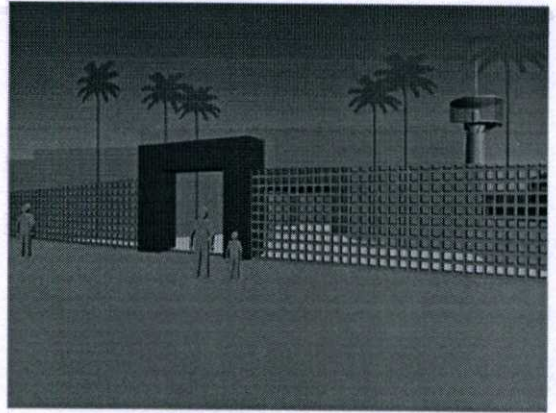
ภาพที่ 29 (ต่อ)

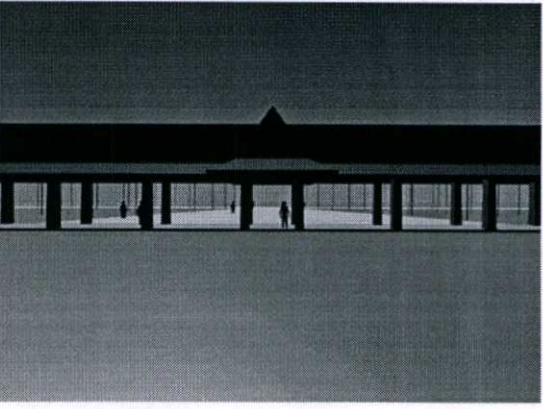
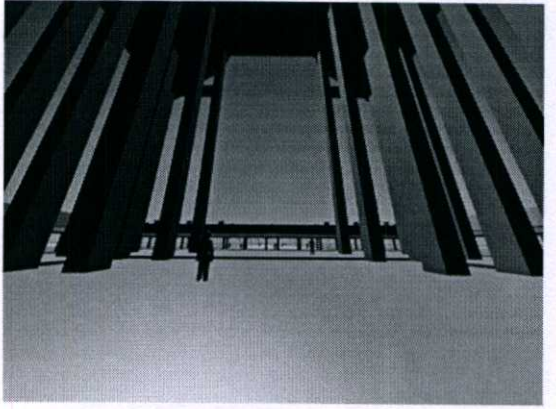
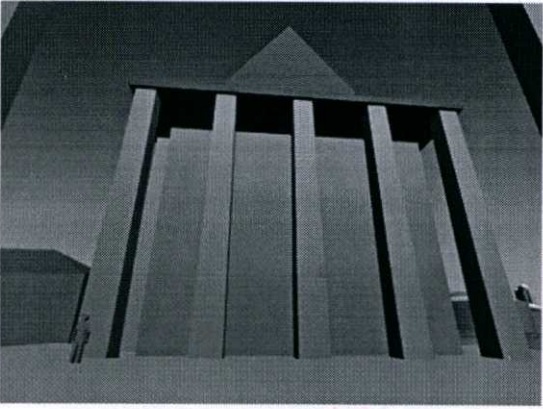
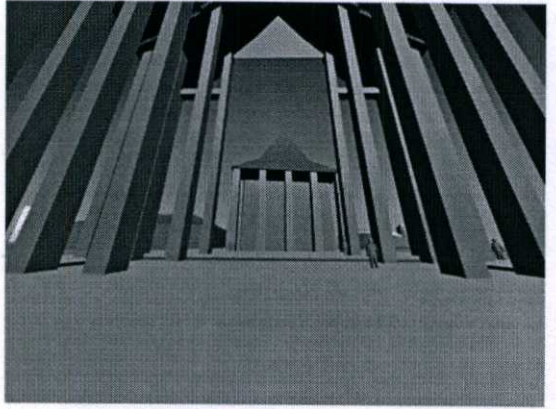
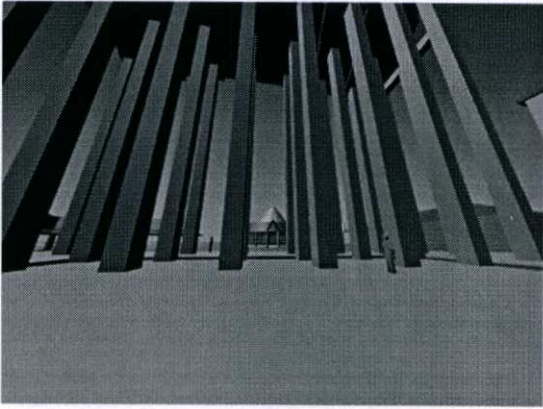
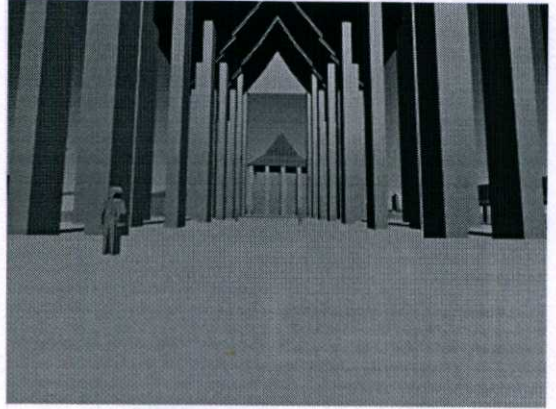
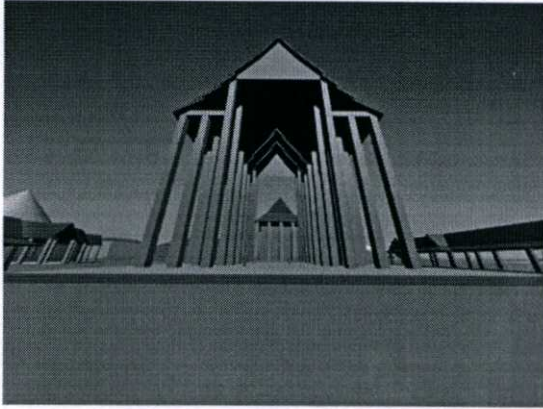
ภาพที่ 29 (ต่อ)

ภาพที่ 29 (ต่อ)

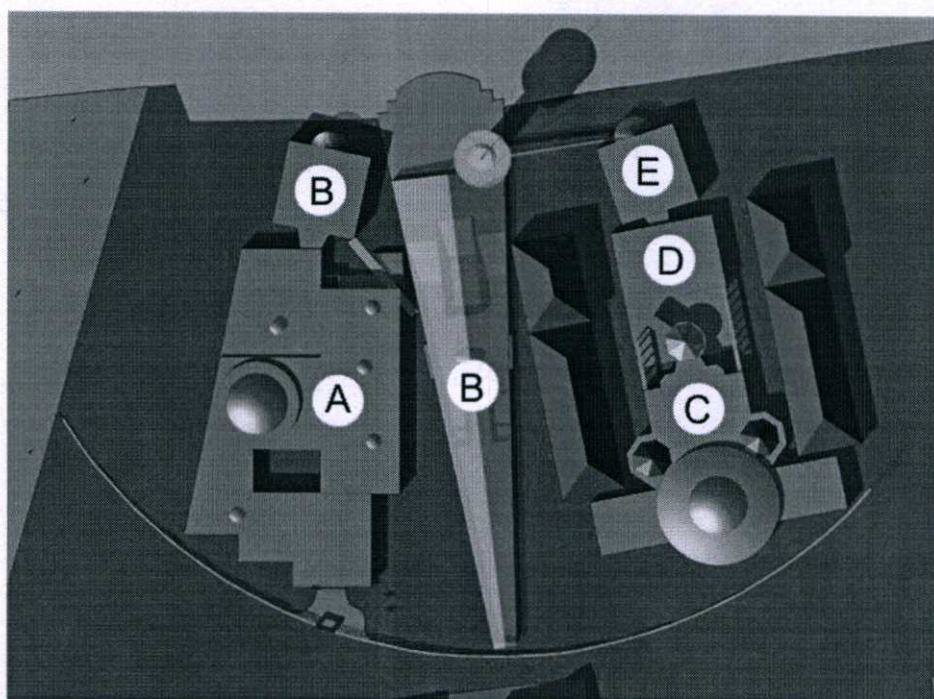
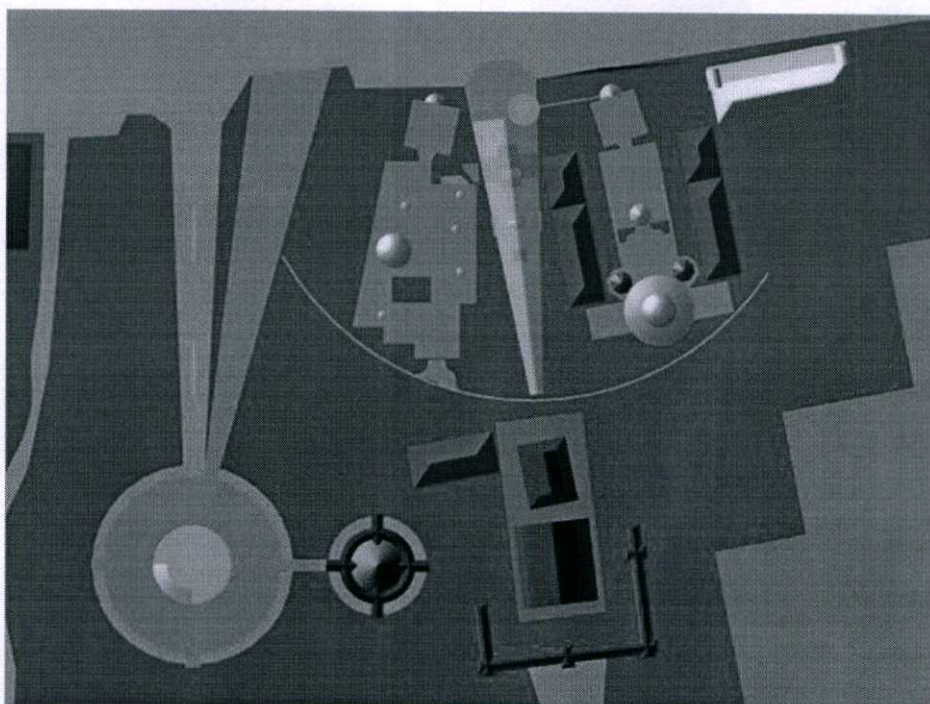
ภาพที่ 29 (ต่อ)

ภาพที่ 30

แสดงผลรูปแนวคิดการออกแบบ (Final Conceptual Design)

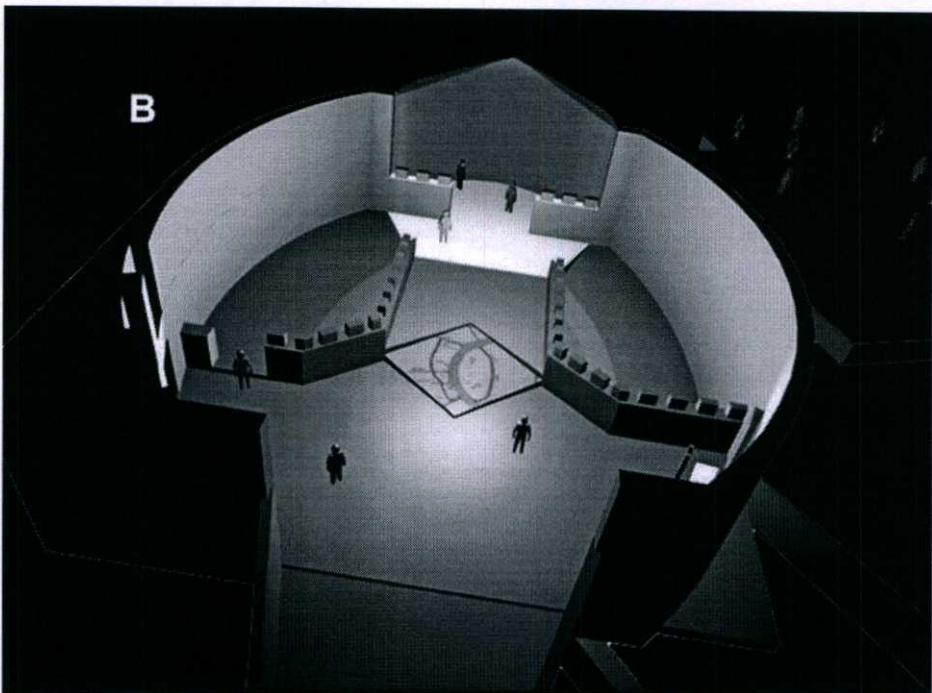
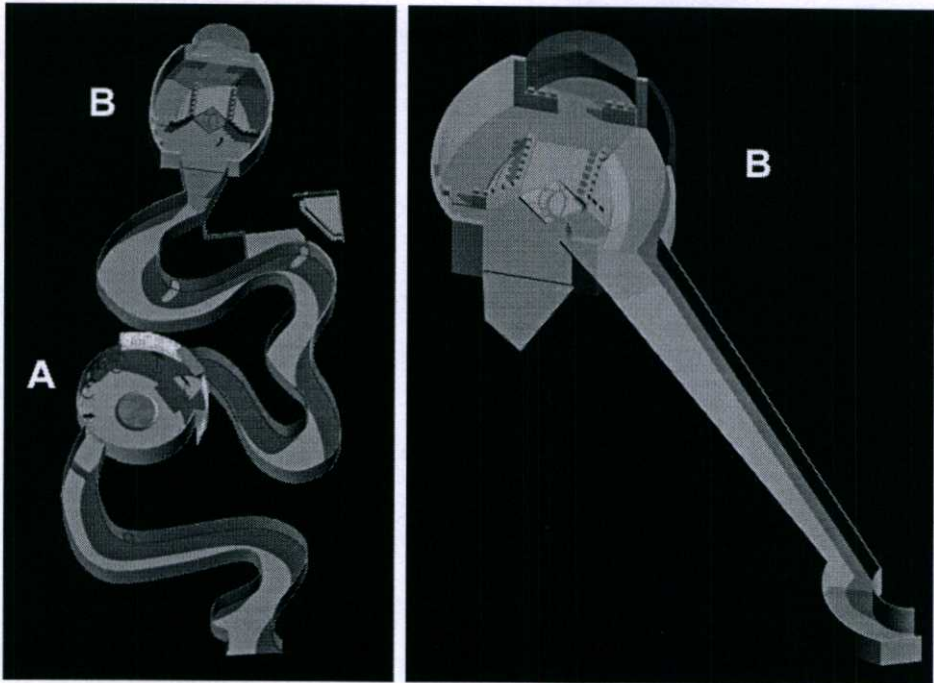
ผังบริเวณอาคารส่วนจัดแสดง (Exhibition)

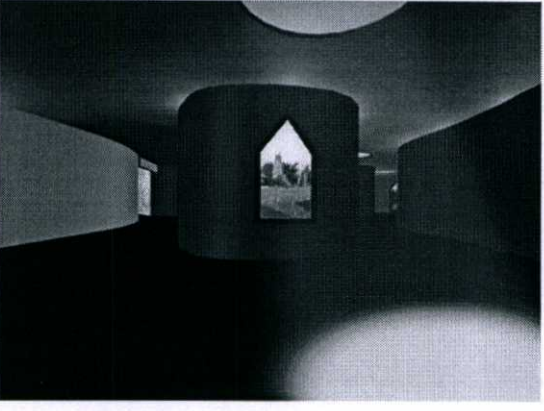
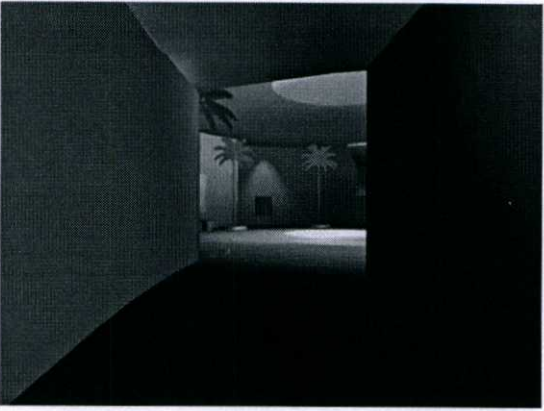
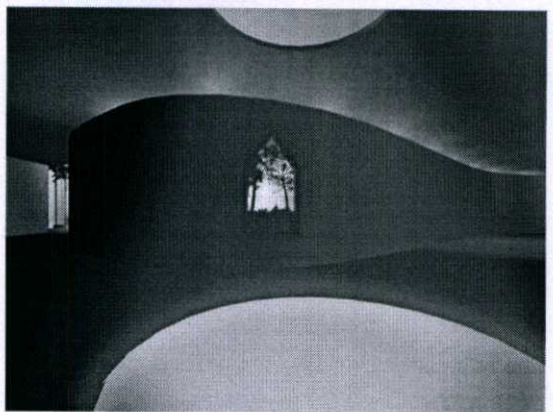
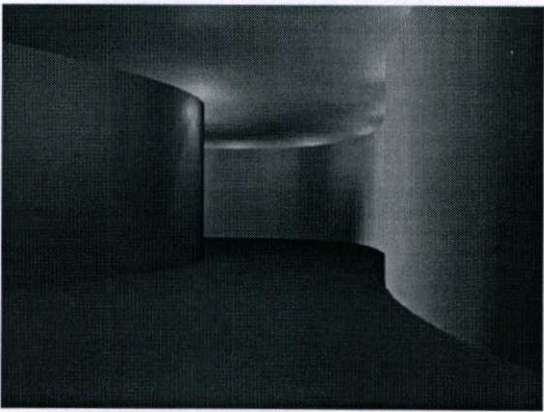
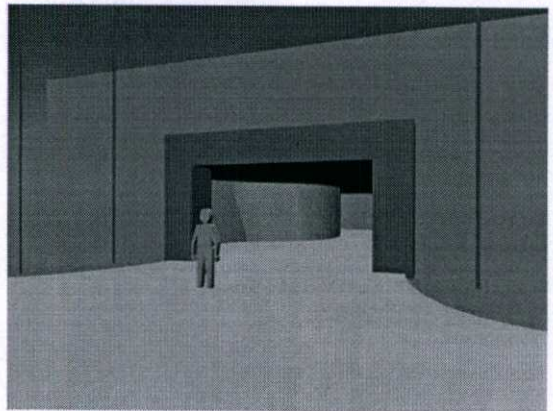
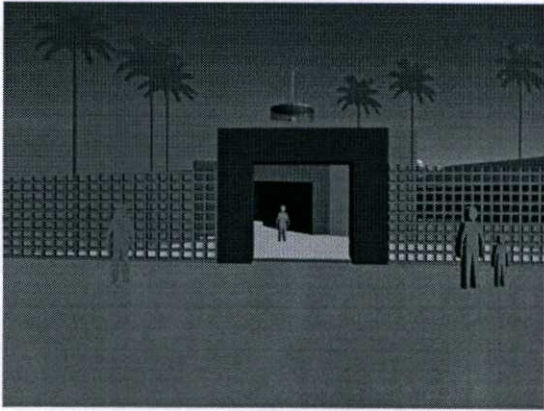
ภาพที่ 31

แสดงผลสรุปแนวคิดการออกแบบ (Final Conceptual Design)

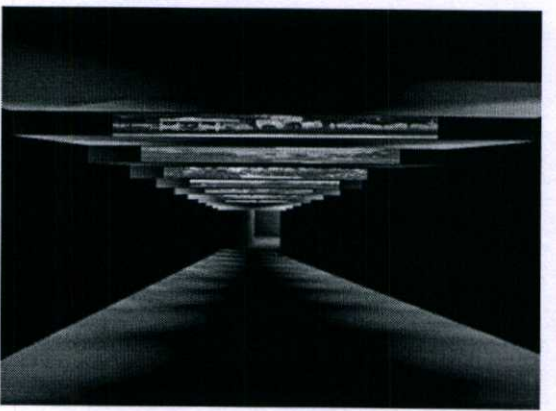
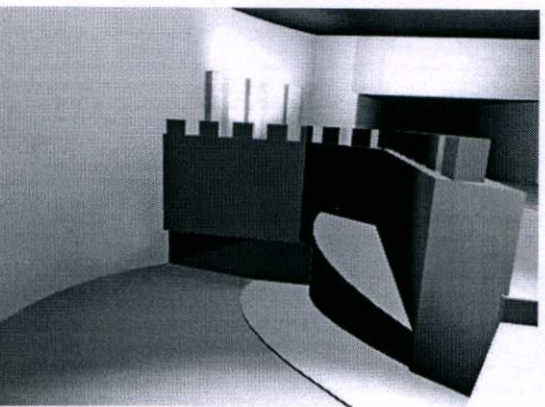
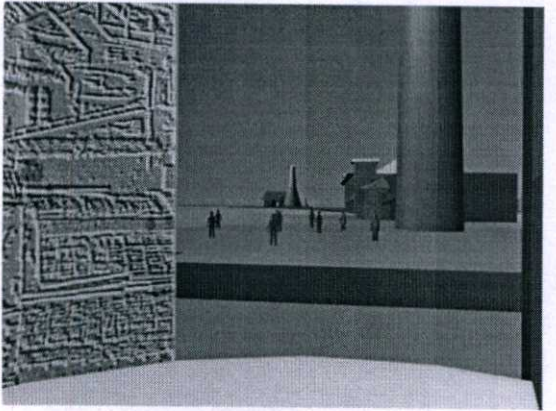
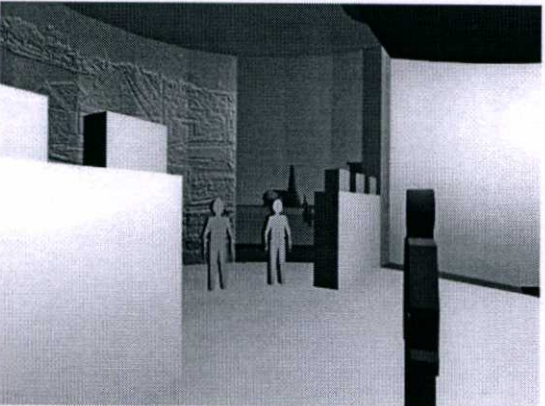
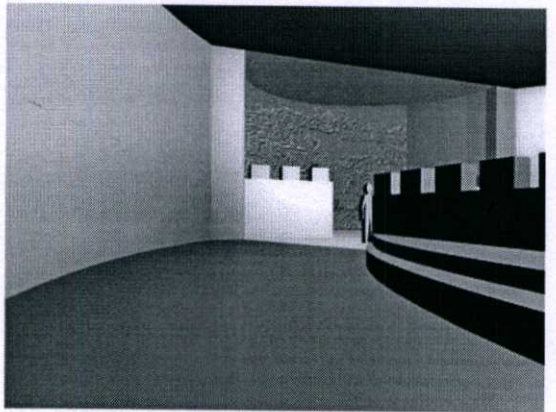
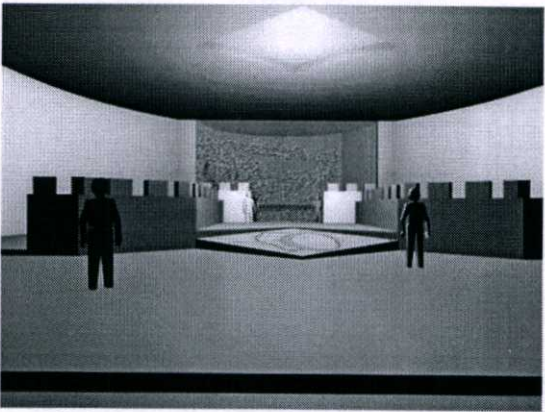
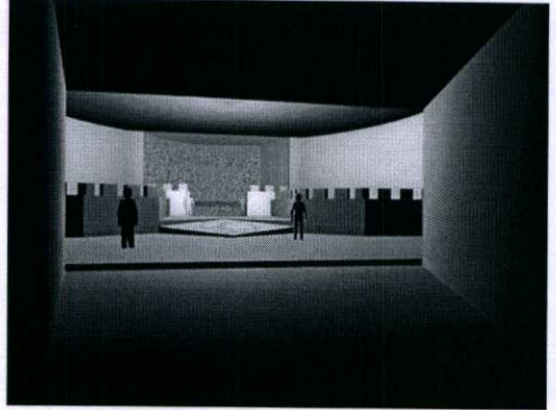
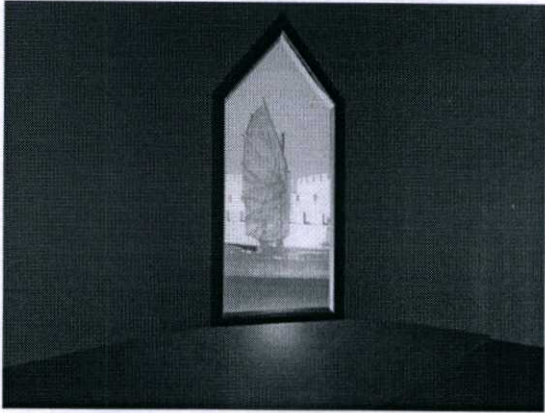
ทางสถาปัตยกรรมภายในหัวข้อ A และ B

ภาพที่ 31 (ต่อ)

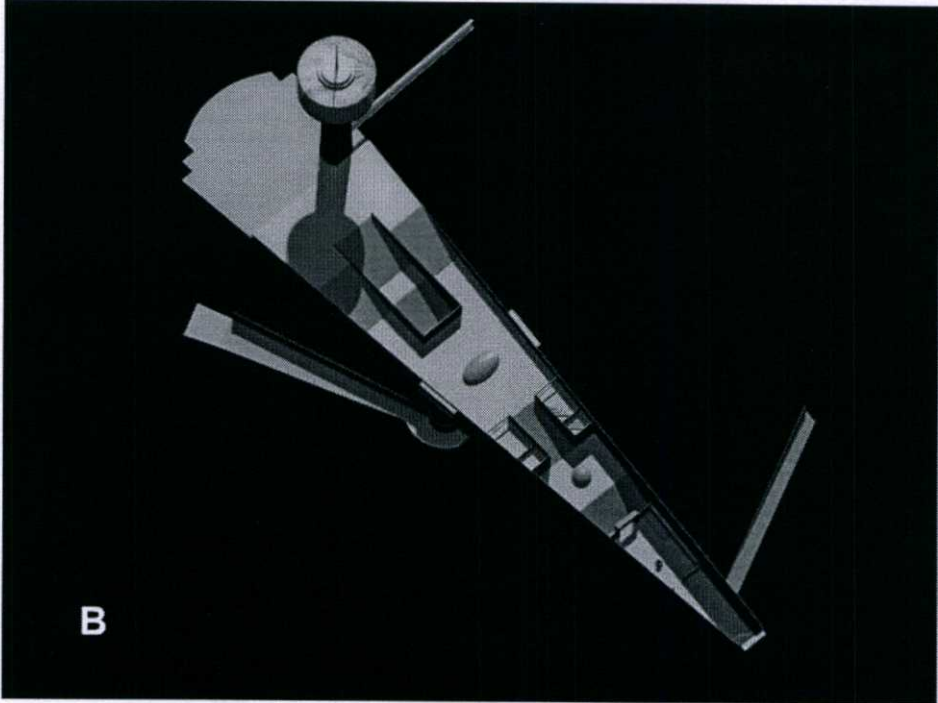
ภาพที่ 31 (ต่อ)

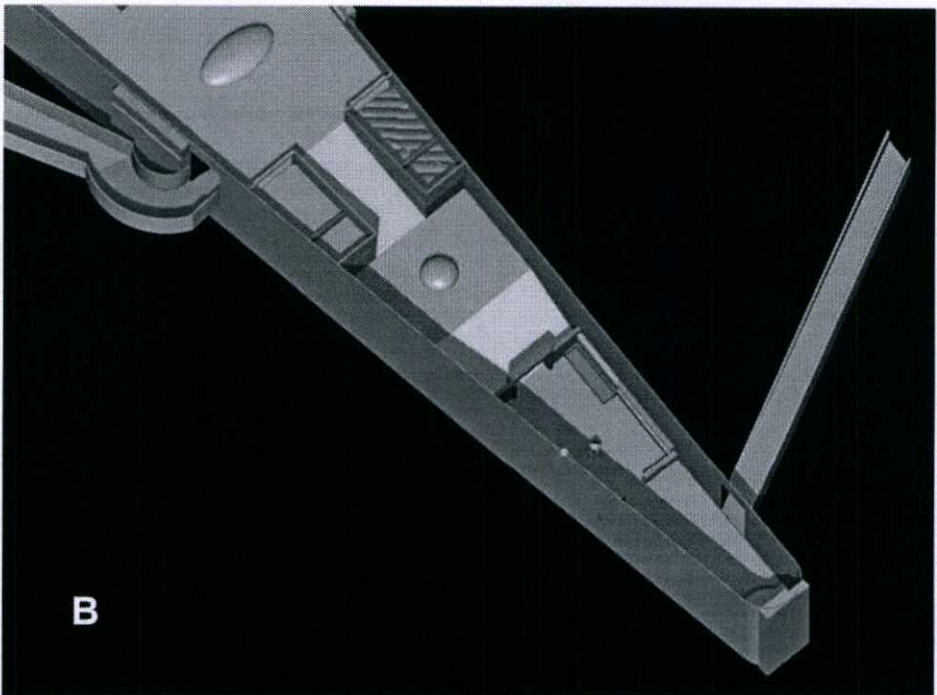
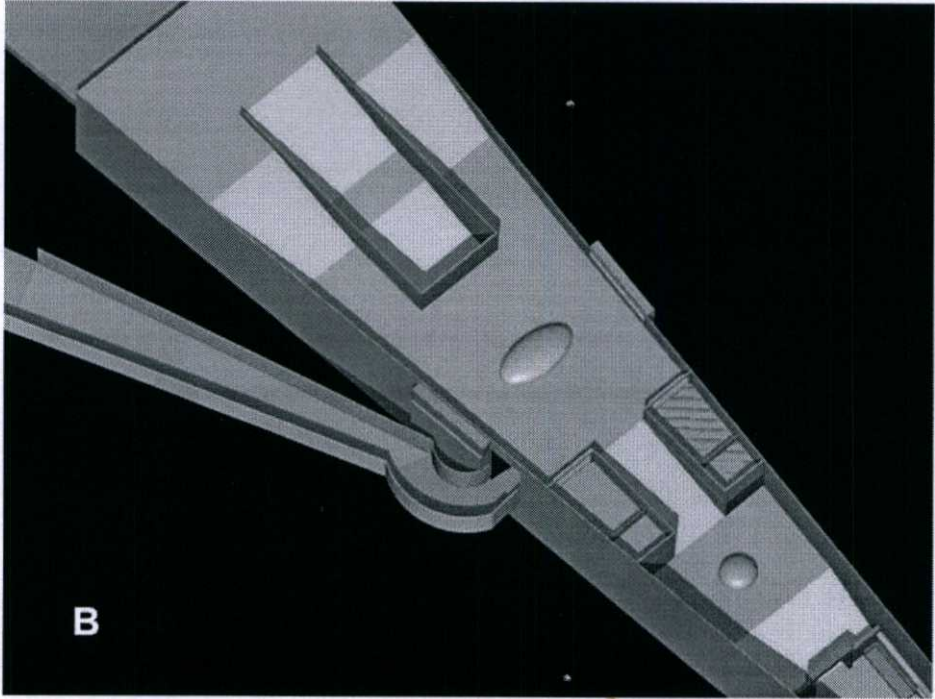
ภาพที่ 32

แสดงผลสรุปแนวคิดการออกแบบ (Final Conceptual Design)

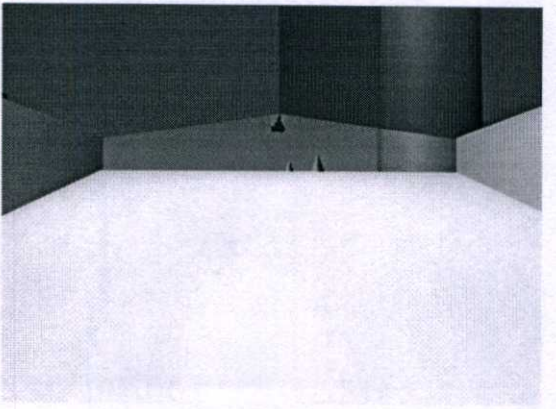
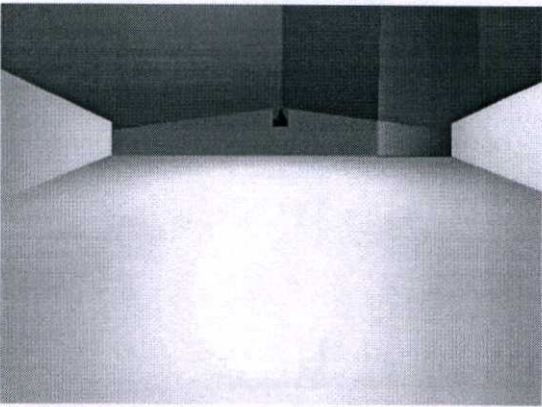
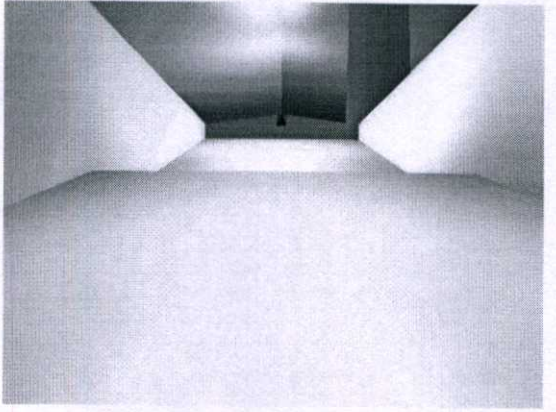
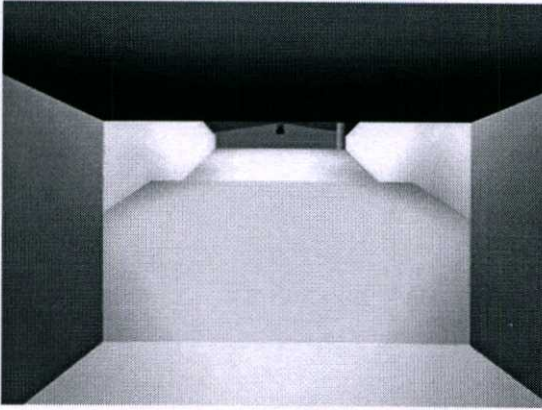
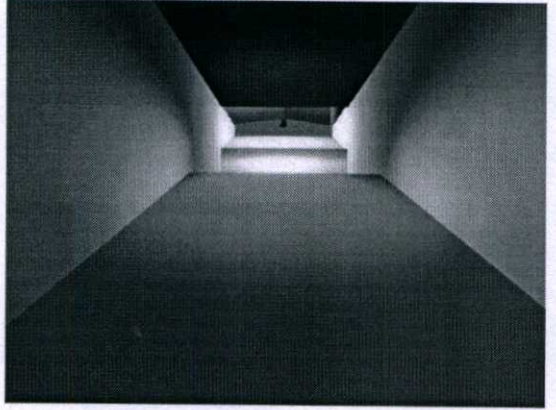
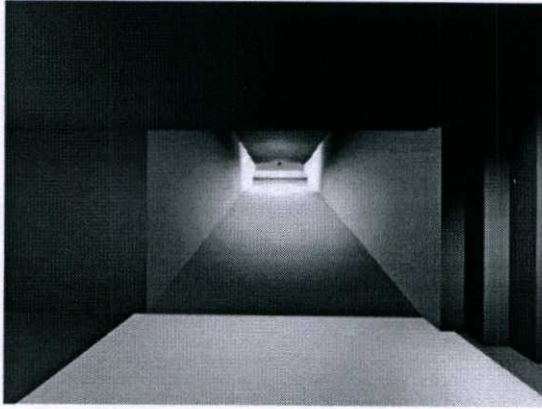
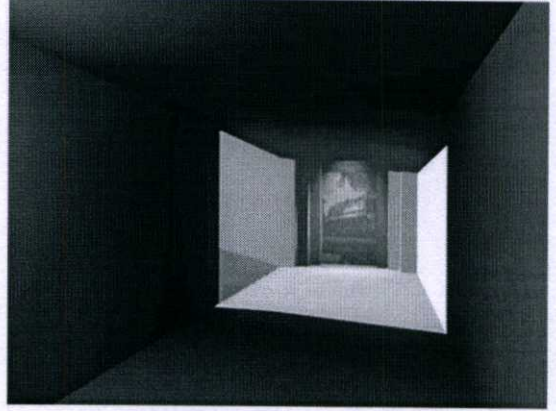
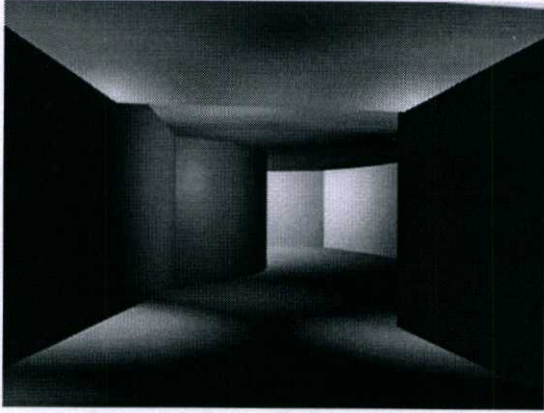
ทางสถาปัตยกรรมภายในหัวข้อ B

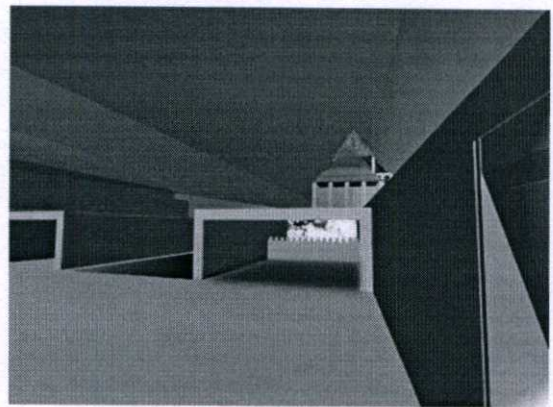
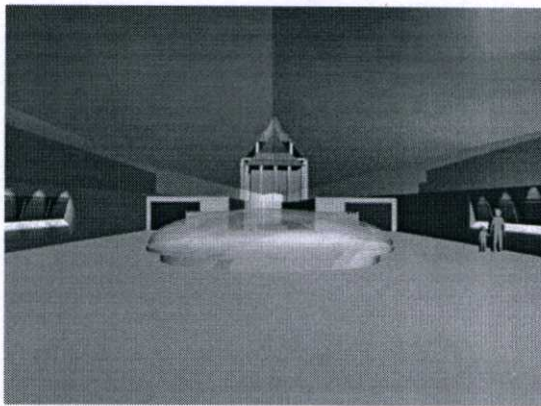
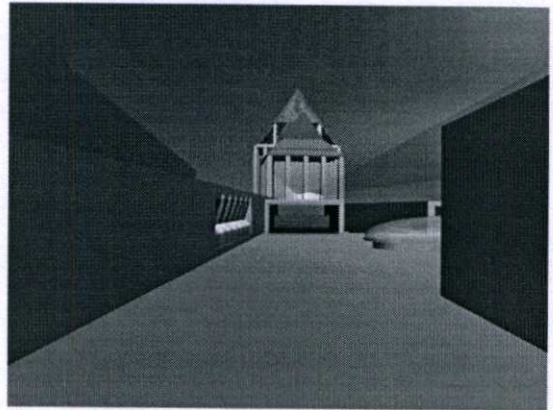
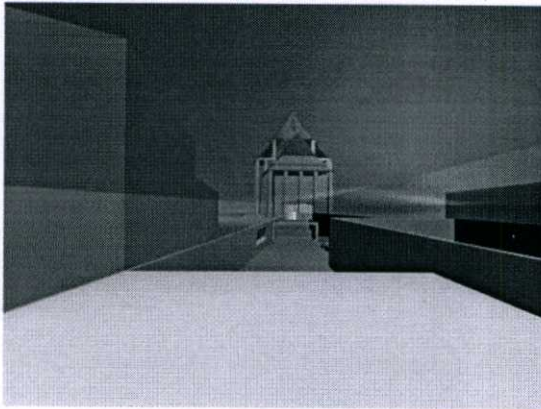
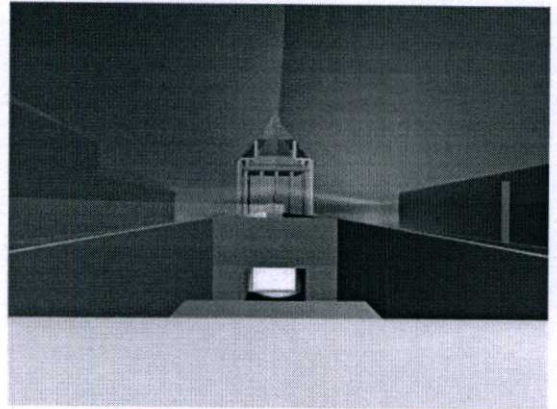
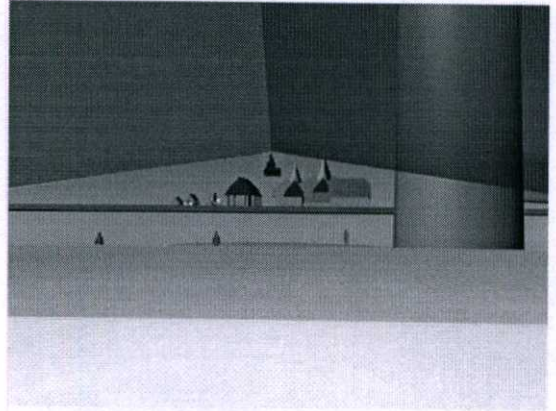
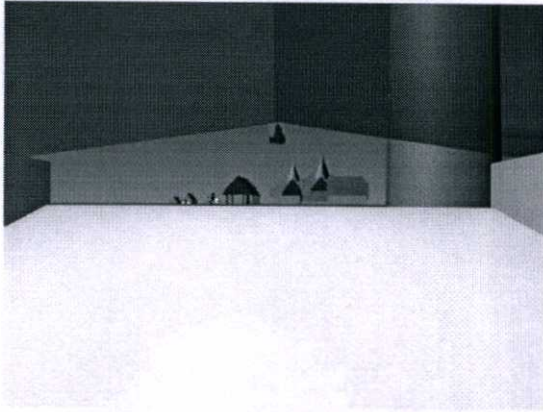
ภาพที่ 32 (ต่อ)

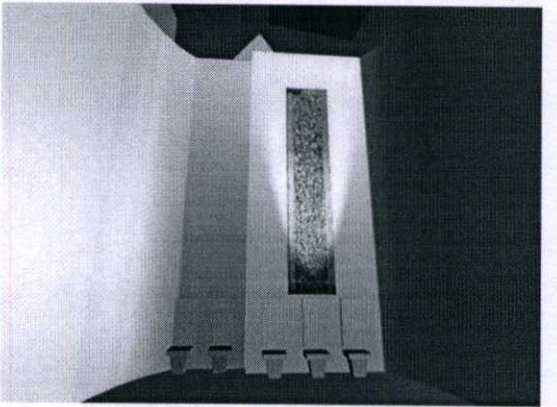
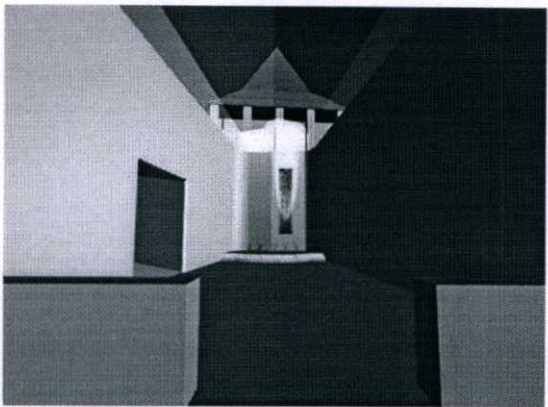
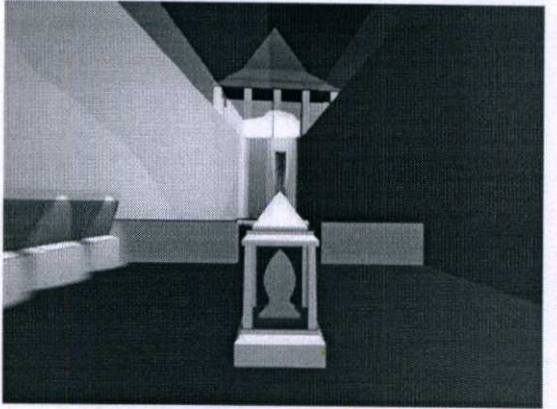
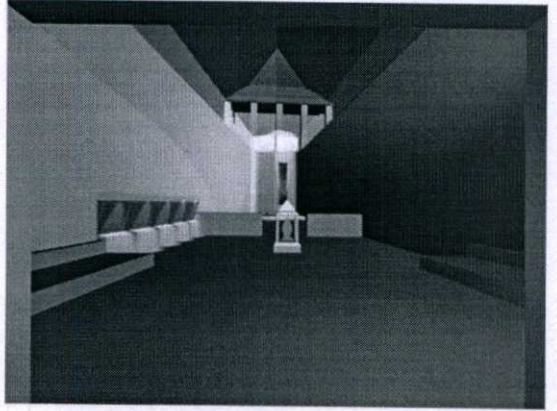
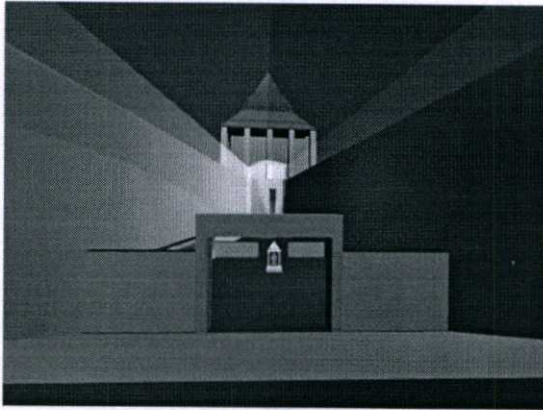
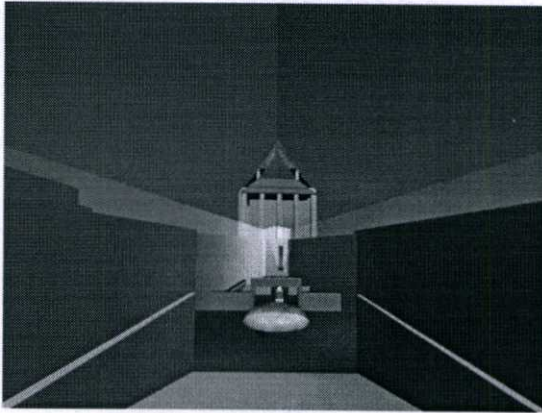
ภาพที่ 32 (ต่อ)

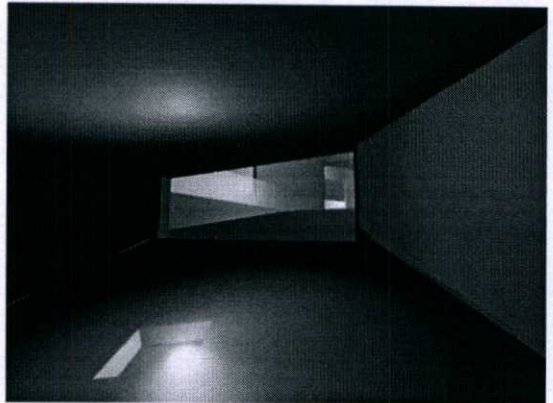
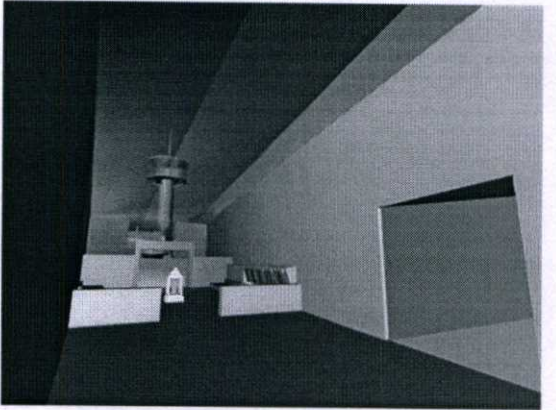
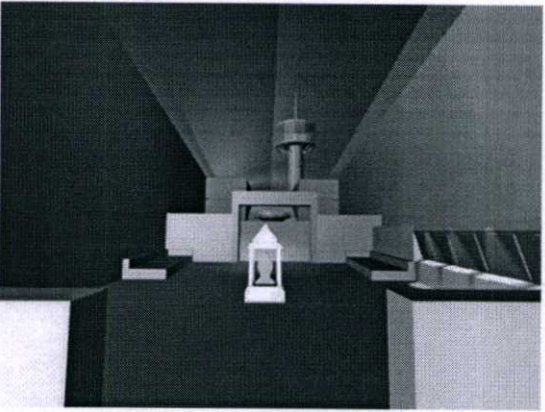
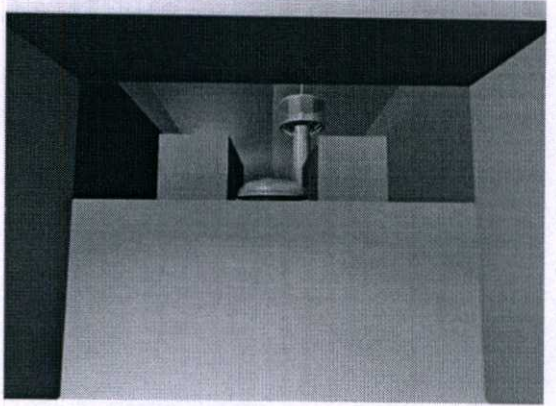
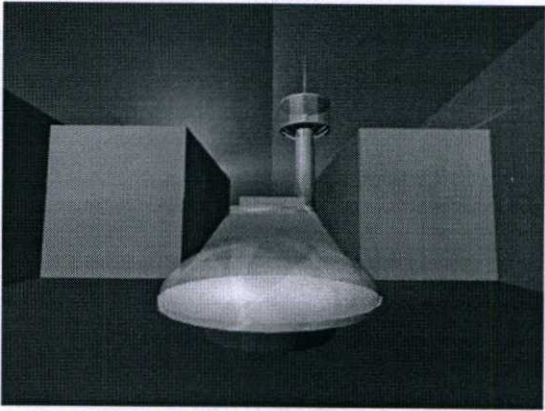
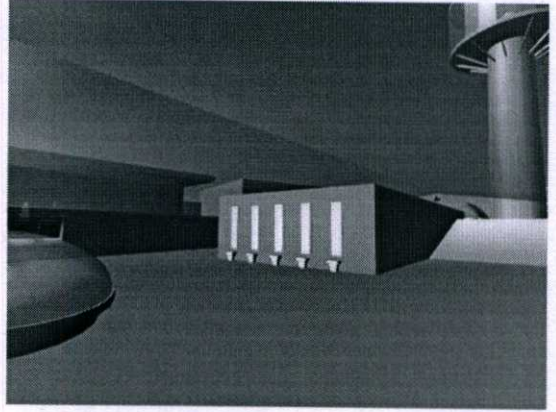
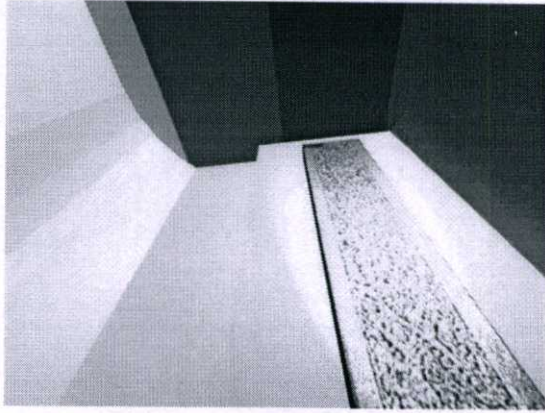
ภาพที่ 32 (ต่อ)

ภาพที่ 32 (ต่อ)

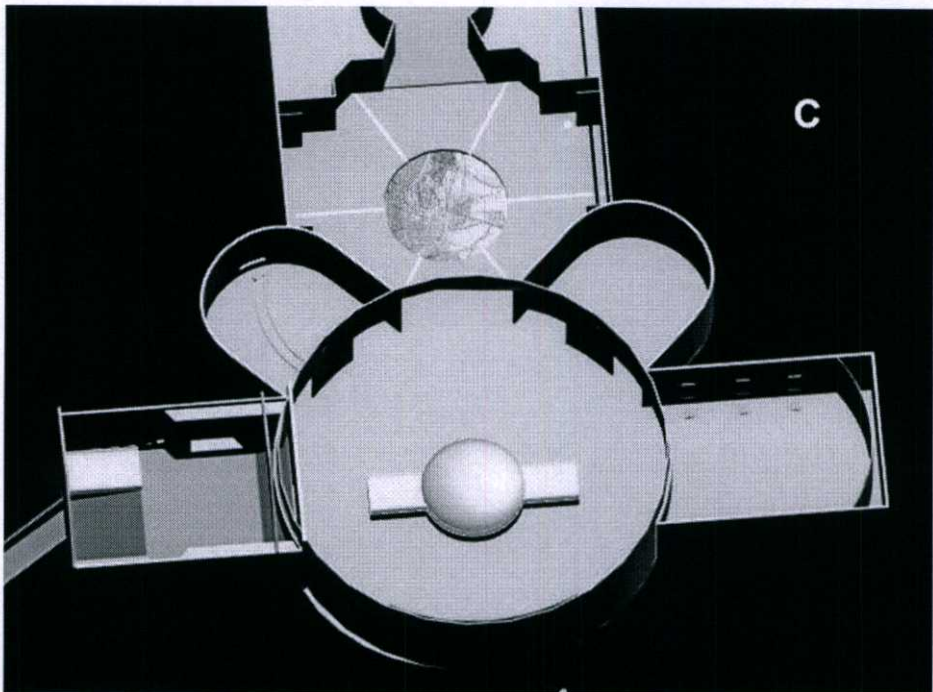
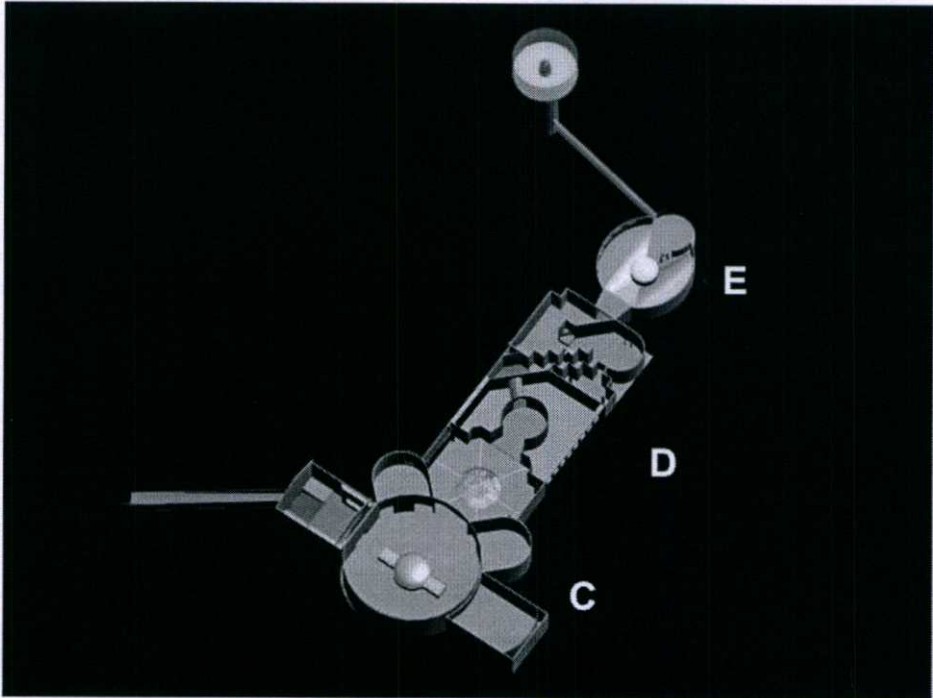
ภาพที่ 32 (ต่อ)

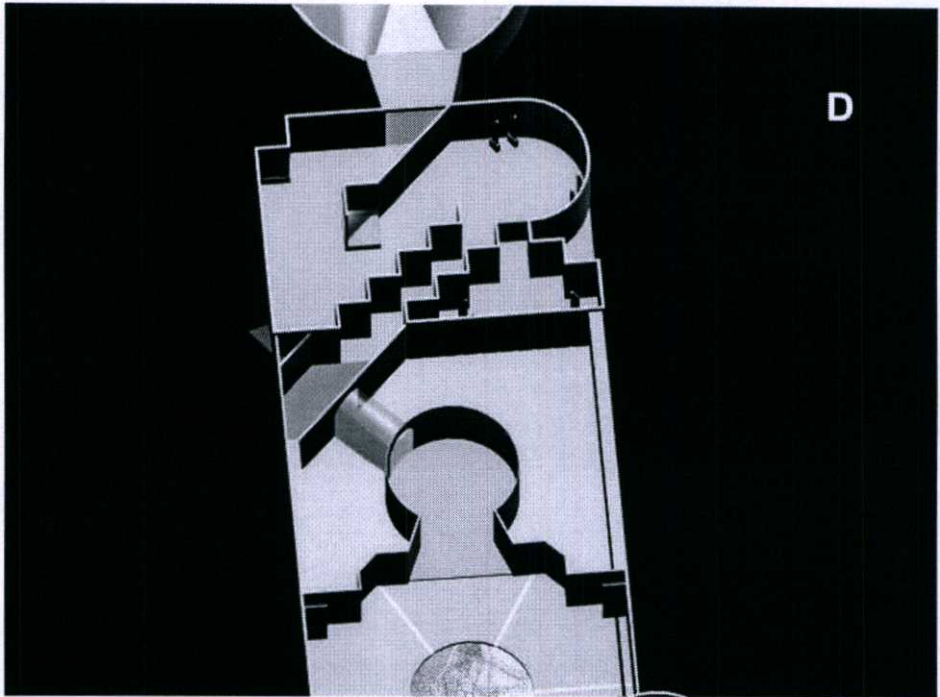
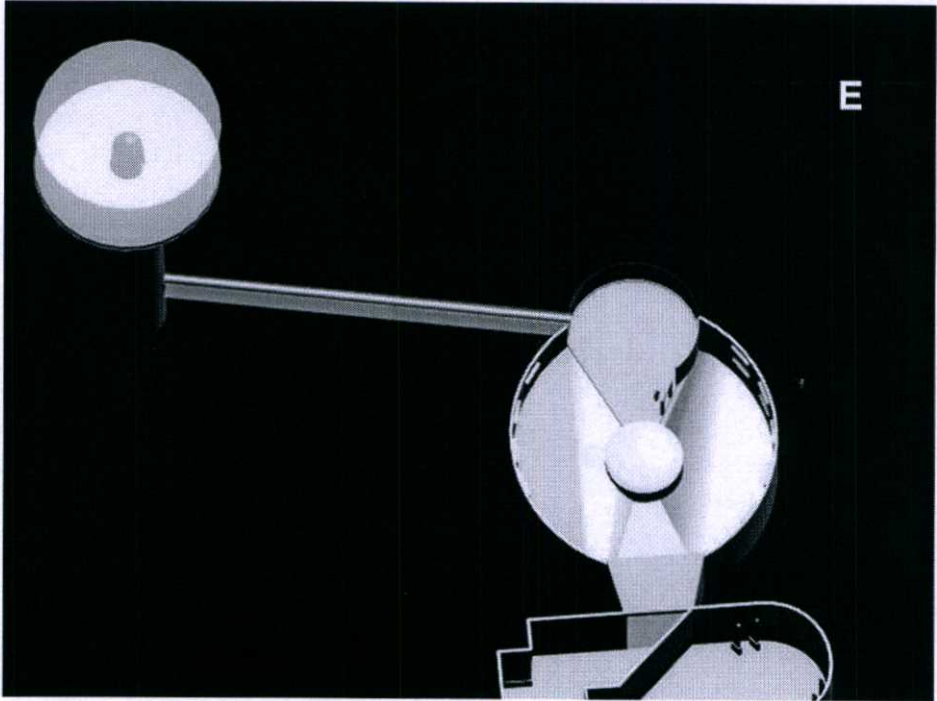
ภาพที่ 33

แสดงผลรูปแนวคิดการออกแบบ (Final Conceptual Design)

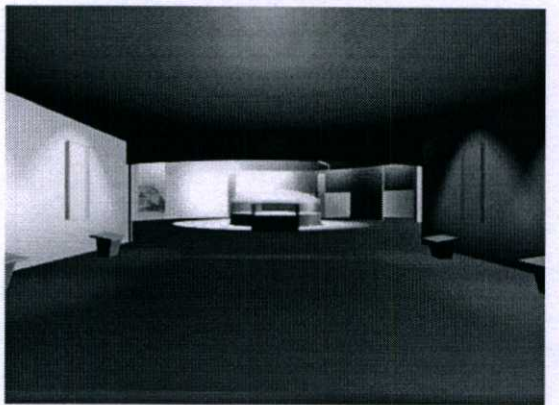
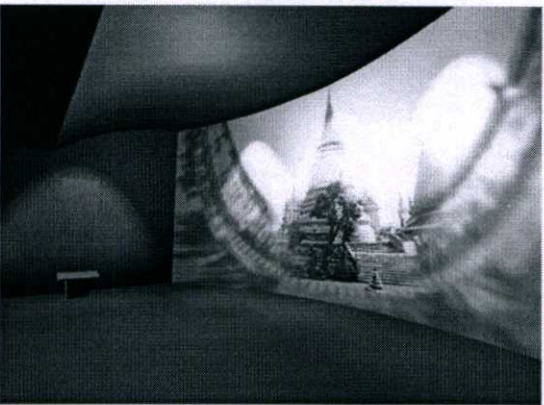
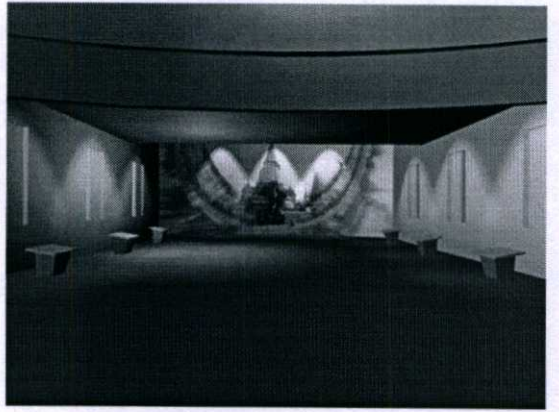
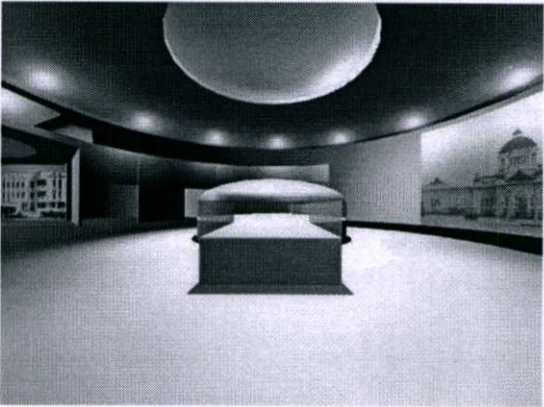
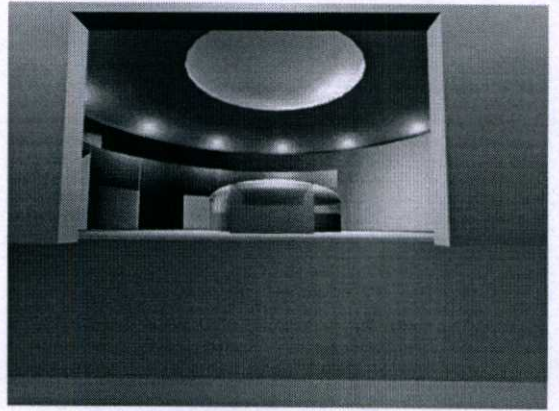
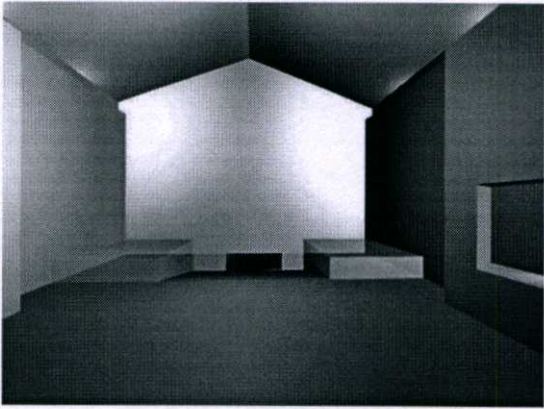
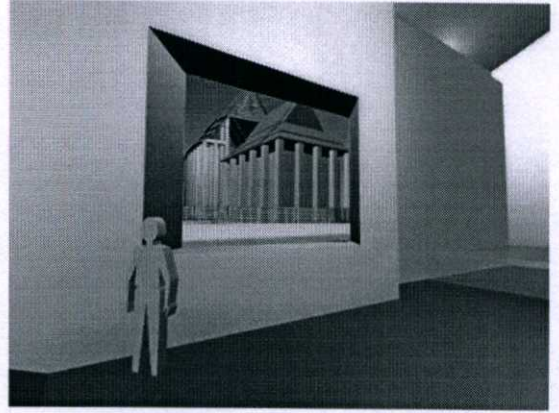
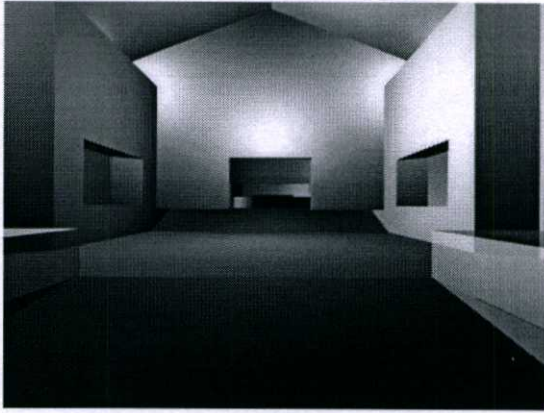
ทางสถาปัตยกรรมภายในหัวข้อ C D และ E

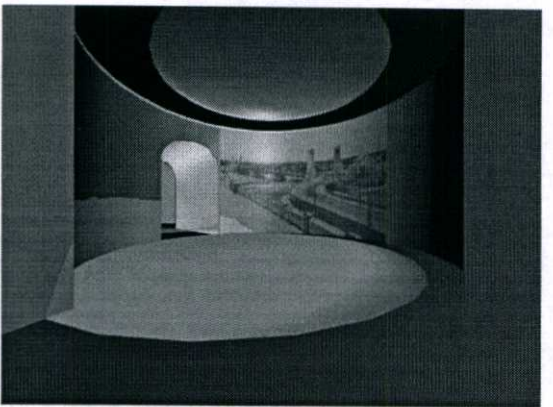
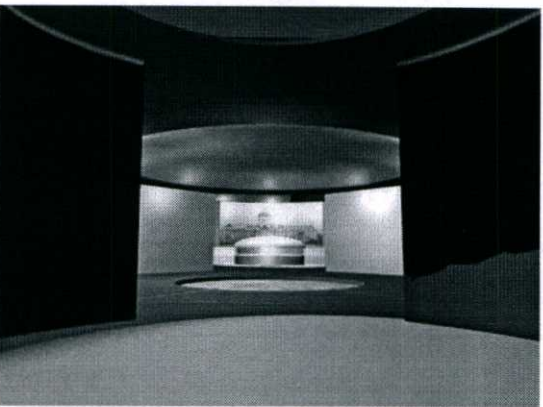
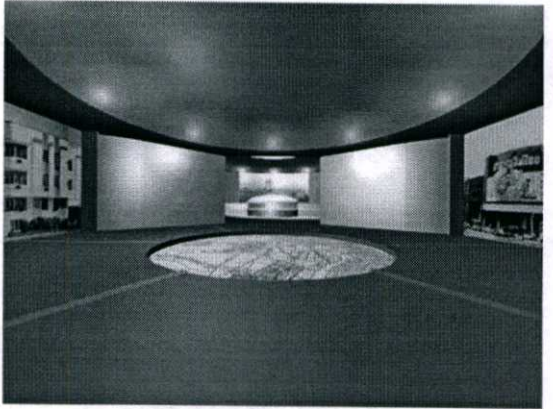
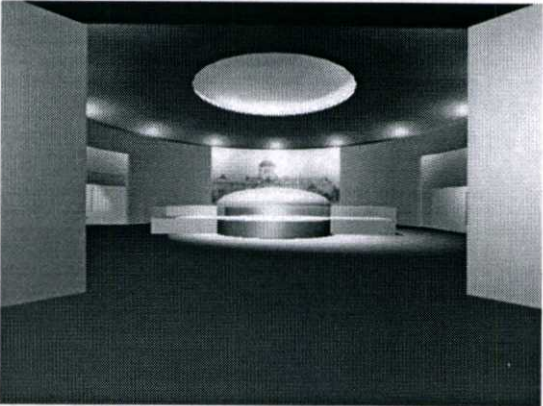
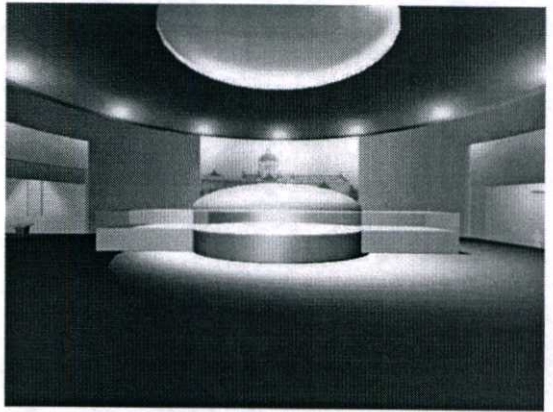
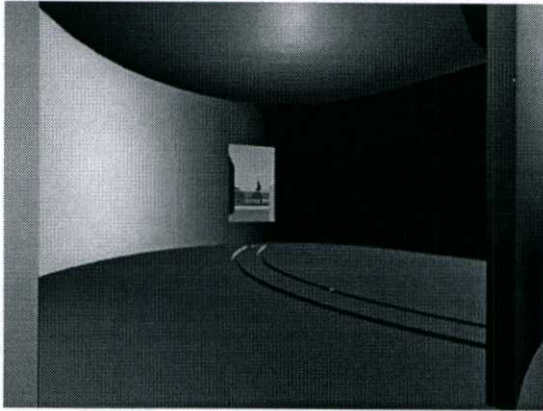
ภาพที่ 33 (ต่อ)

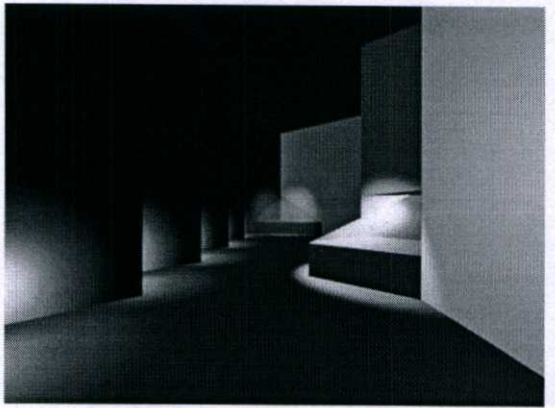
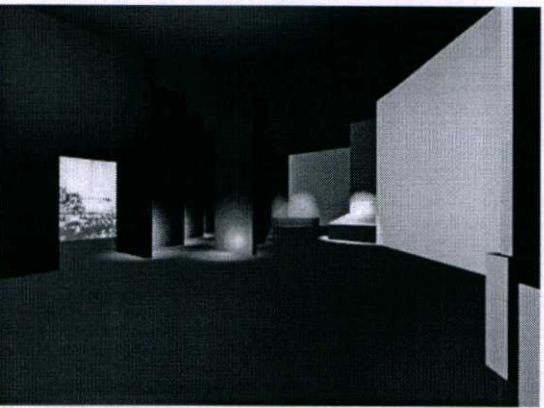
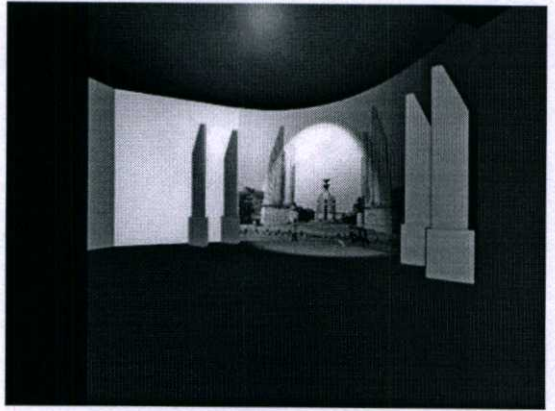
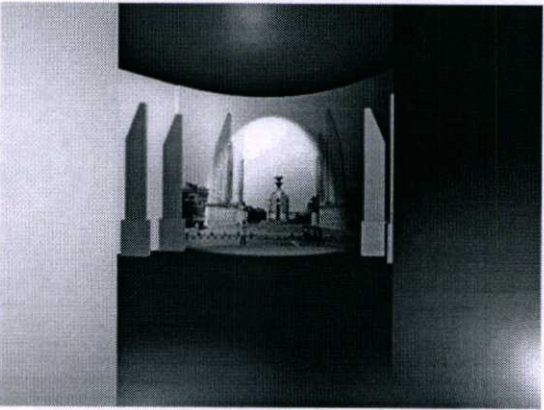
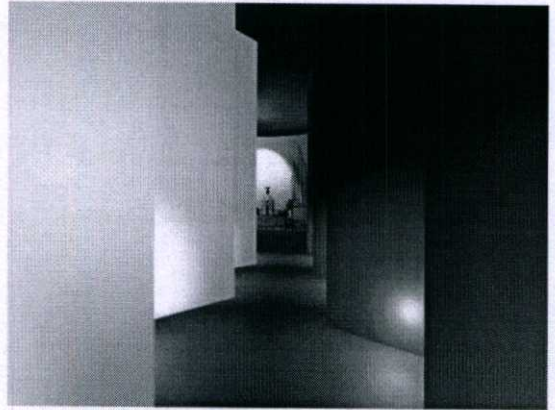
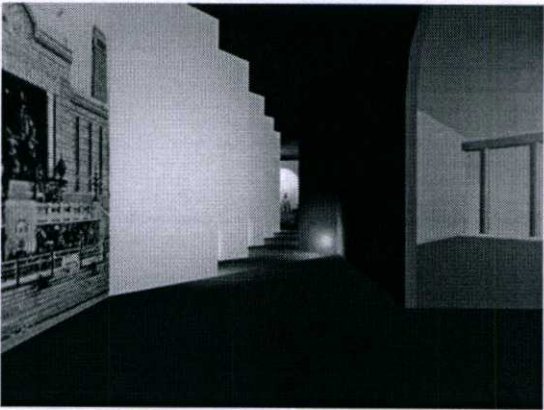
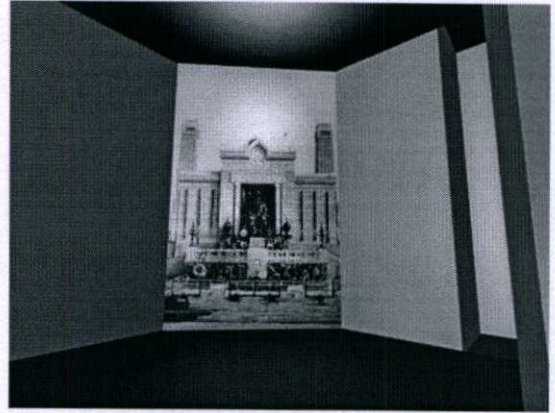
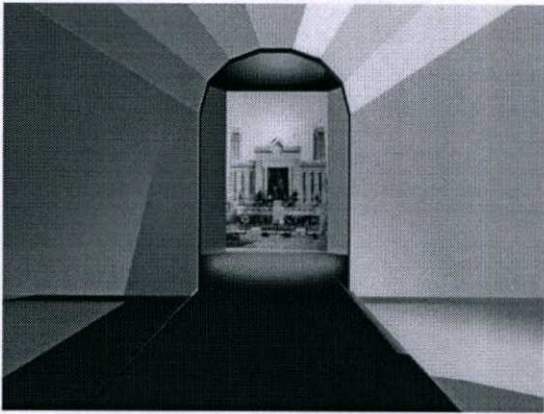
ภาพที่ 33 (ต่อ)

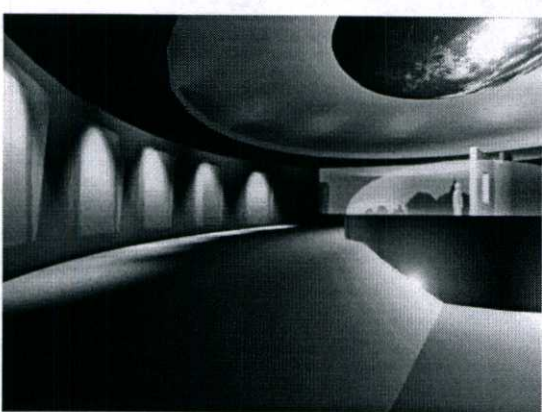
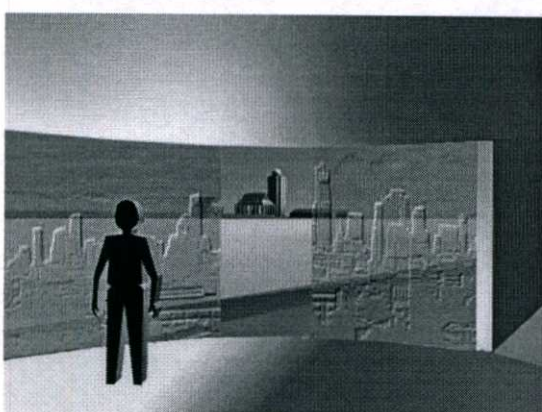
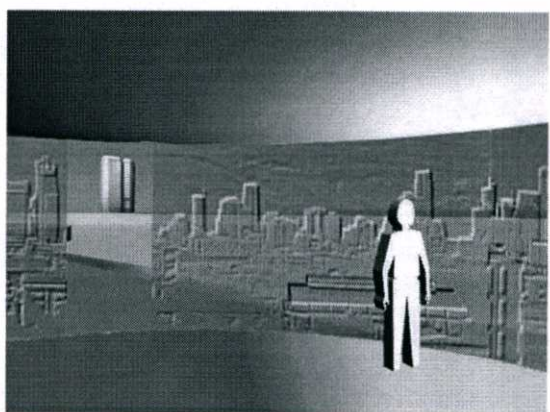
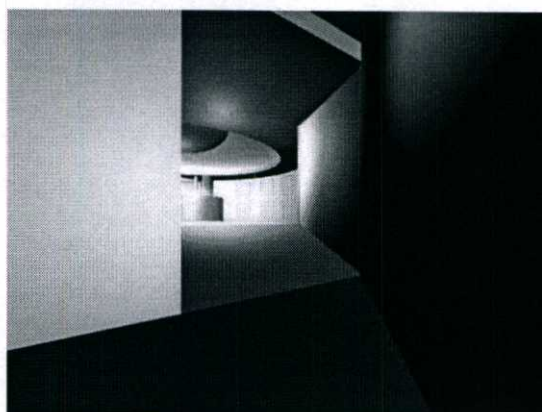
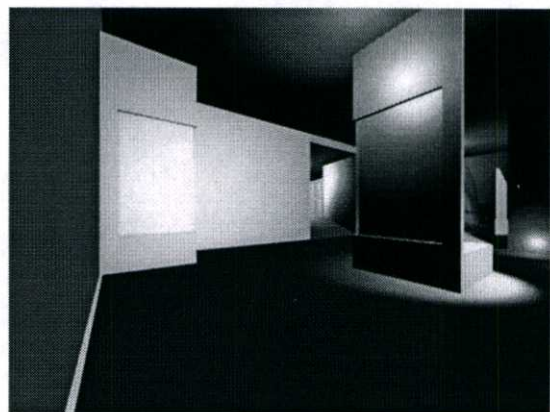
ภาพที่ 33 (ต่อ)

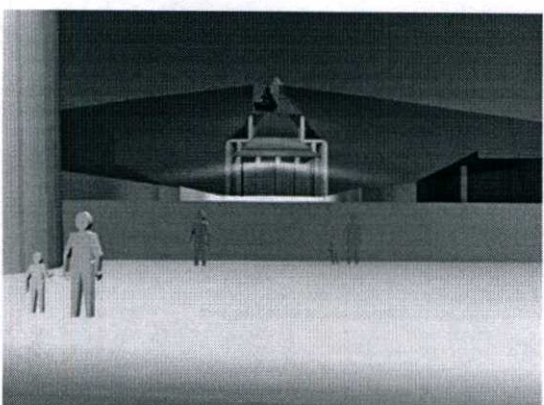
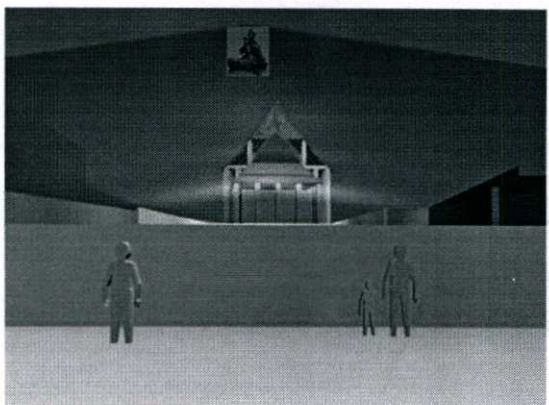
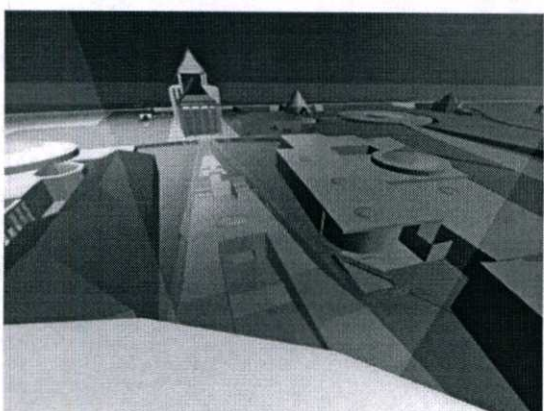
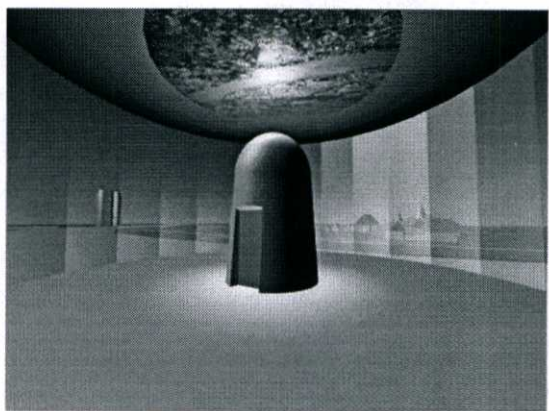
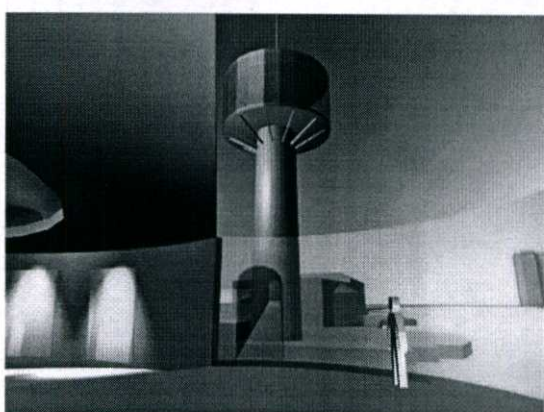
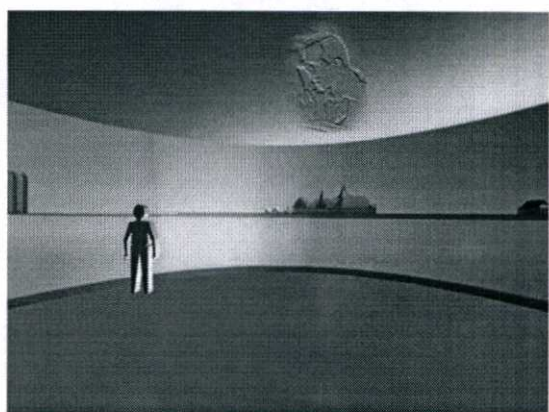
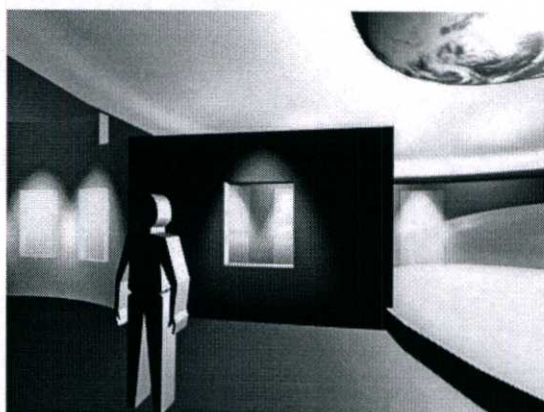
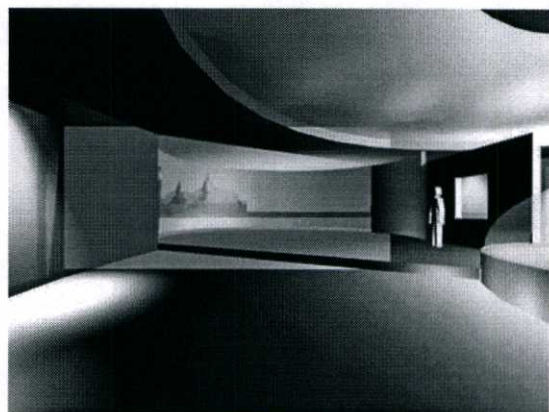
ภาพที่ 33 (ต่อ)

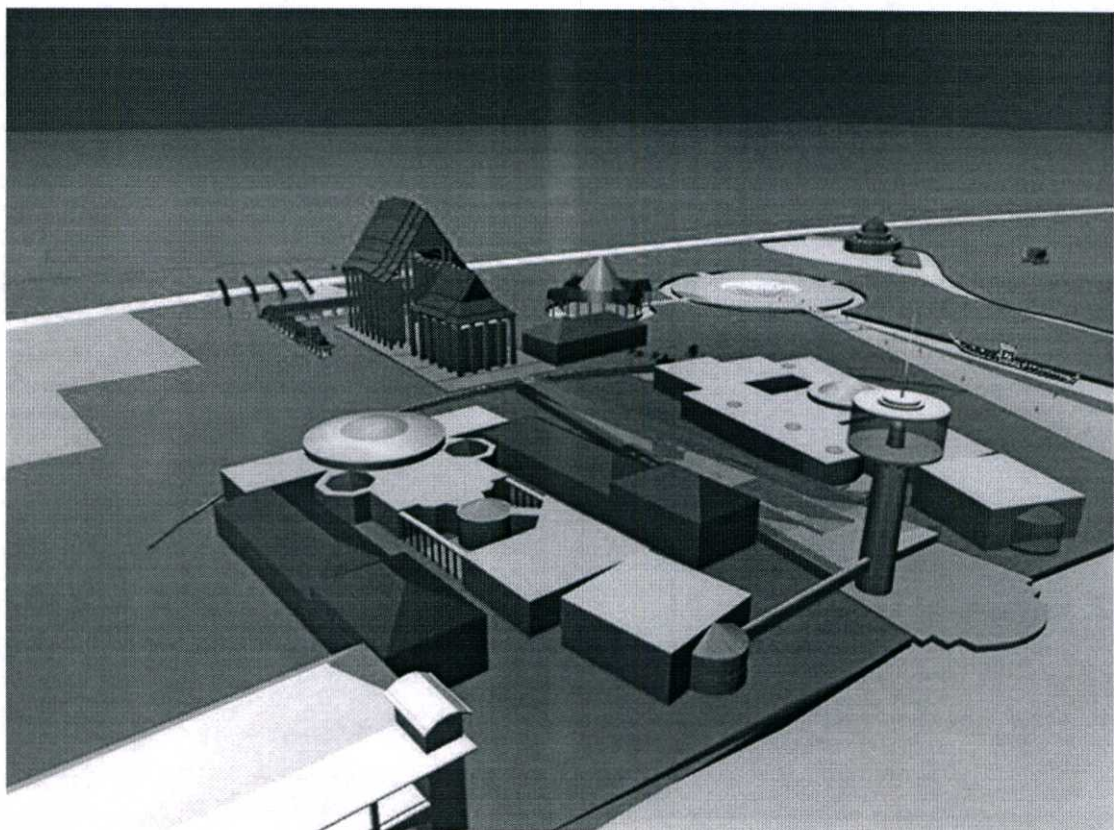
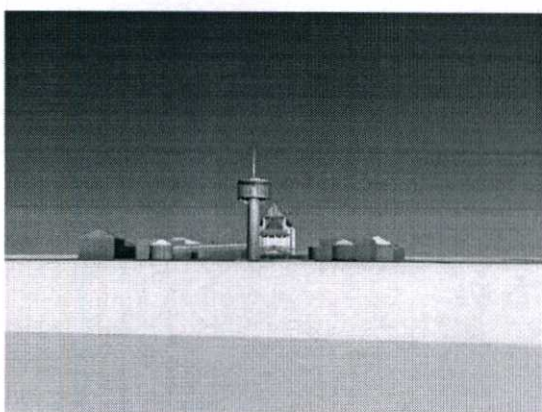
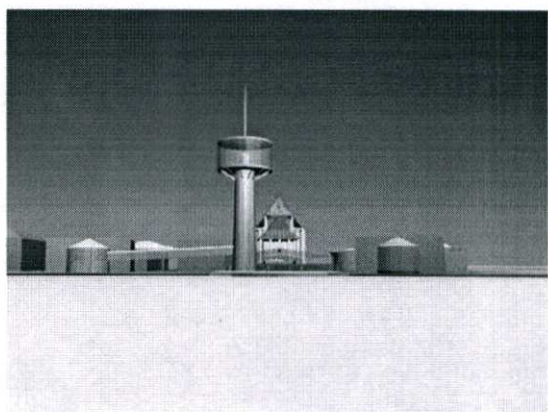
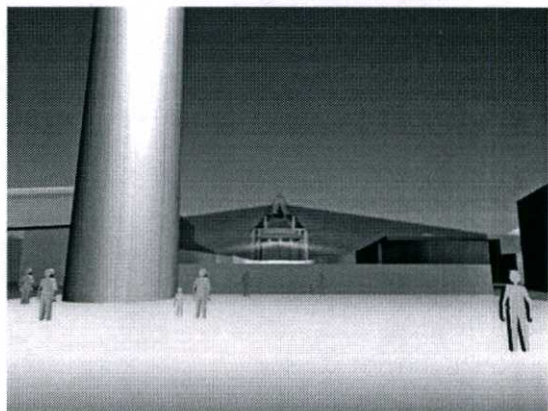
ภาพที่ 33 (ต่อ)

ภาพที่ 33 (ต่อ)

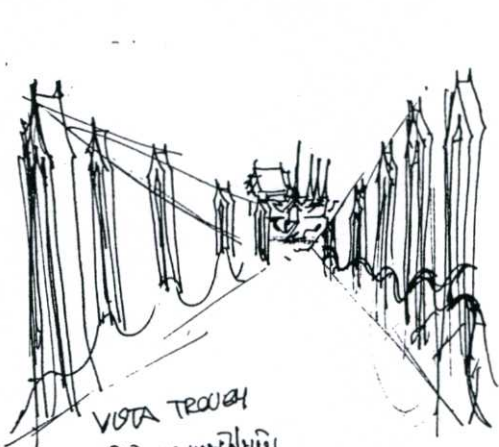

ภาพที่ 33 (ต่อ)

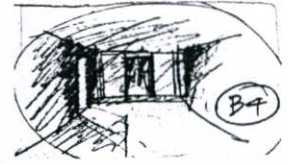
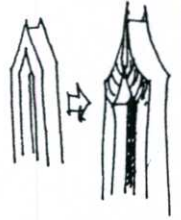

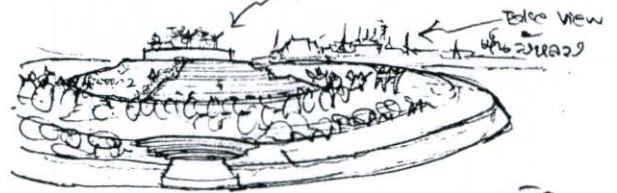
ภาพที่ 34 (ต่อ)

VISTA TROUGH
 ช่องทางเดินที่แคบ
 พาดยาว มีอาคารสูง
 ขนาบข้าง.

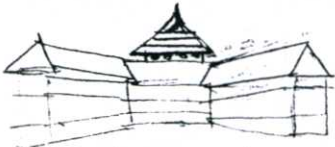

ผนังอาคารสูง
 แฉกขึ้นดัด,

Elev View
 ชั้นบนล่าง

สถาปัตย์

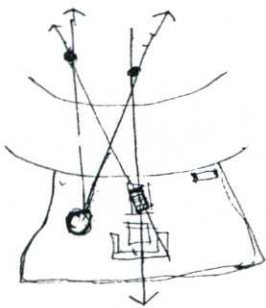
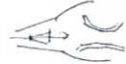
A1, A2, A3 ๓อาคารหลัก = Exhibit

A1-A8 ๘มุมมอง View ของตัว
 อาคาร ๘ มุมมอง ๘ มุมมอง
 คือ ๘ มุมมอง (E)

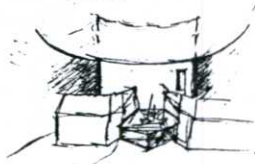
A4-A9 ๖อาคาร = Path (Visibility)

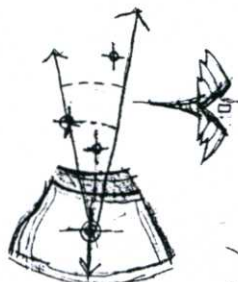
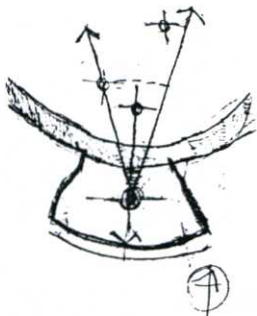
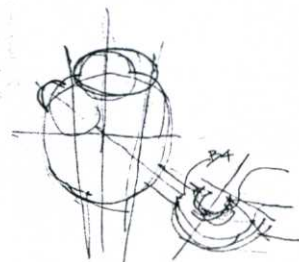
A9 เป็นที่รับแขก, Model no. ๑๑ = ๑๑
 ๑๑ มุมมอง (๑๑ มุมมอง) ๑๑ มุมมอง
 คือ B1

B1

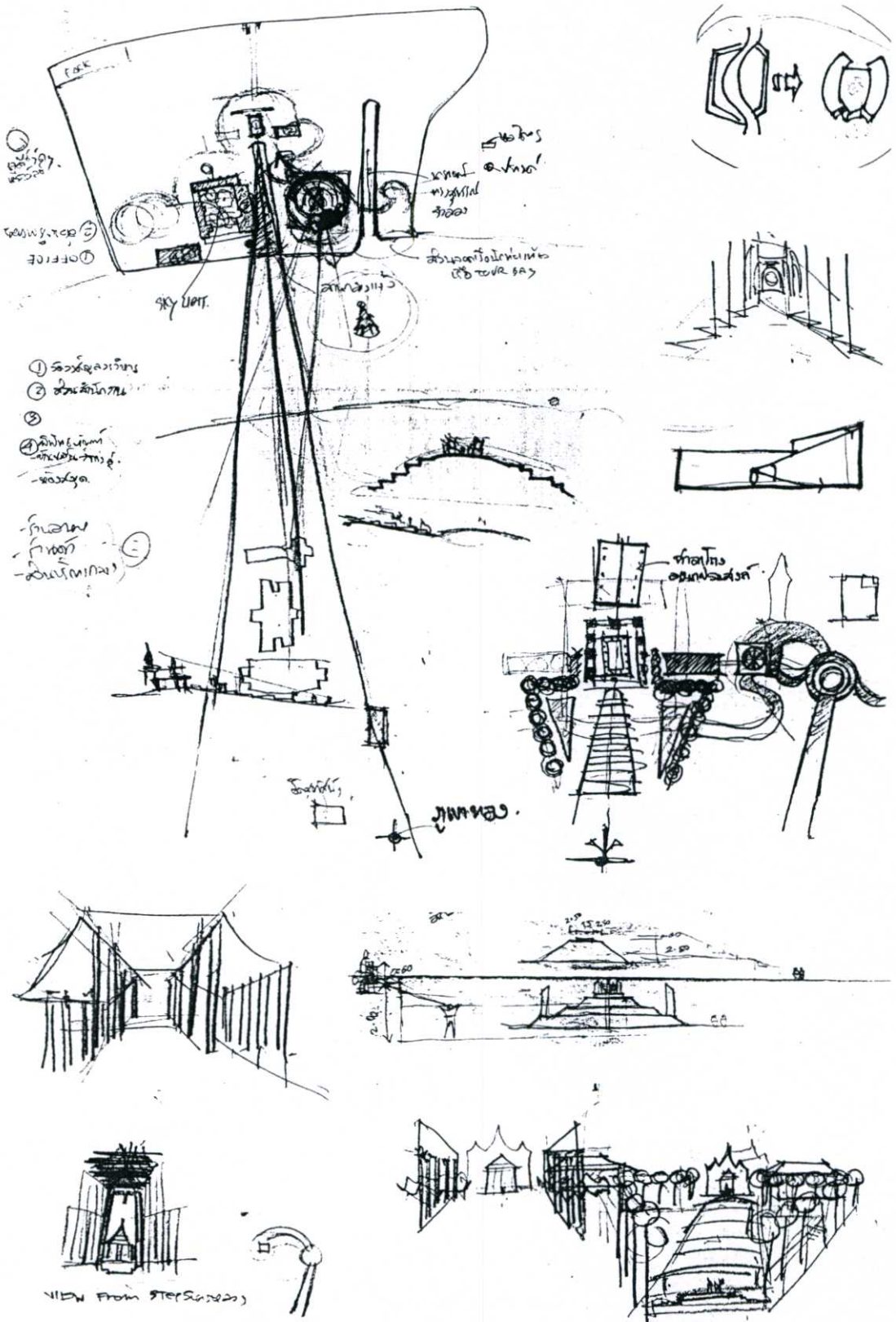

* กรอบแนวคิด (A) concept และวัสดุ

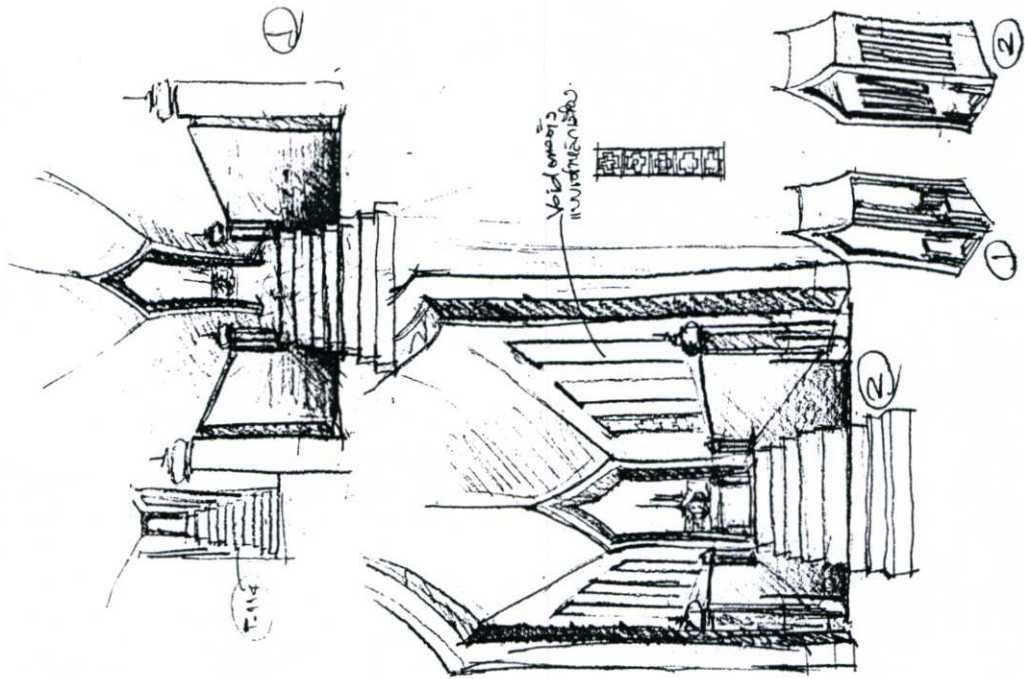
๑๑ มุมมอง (๑๑ มุมมอง) ๑๑ มุมมอง
 คือ ๑๑ มุมมอง (๑๑ มุมมอง) ๑๑ มุมมอง
 คือ ๑๑ มุมมอง (๑๑ มุมมอง) ๑๑ มุมมอง

ภาพที่ 34 (ต่อ)

ภาพที่ 34 (ต่อ)

② ผนังที่โค้ง

- ผนังโค้ง
- ผนังโค้ง
- ผนังโค้ง

ผนังที่โค้ง

MAIN CONCEPT

- * ผนังโค้ง
- * ผนังโค้ง
- * ผนังโค้ง

ผนังโค้ง

ผนังโค้ง

ผนังโค้ง

OXBON LAKE

OXBON LAKE

OXBON LAKE

OXBON LAKE

OXBON LAKE

OXBON LAKE

OXBON LAKE

OXBON LAKE

OXBON LAKE

OXBON LAKE

OXBON LAKE

OXBON LAKE

OXBON LAKE

OXBON LAKE

OXBON LAKE

MSDESIGN

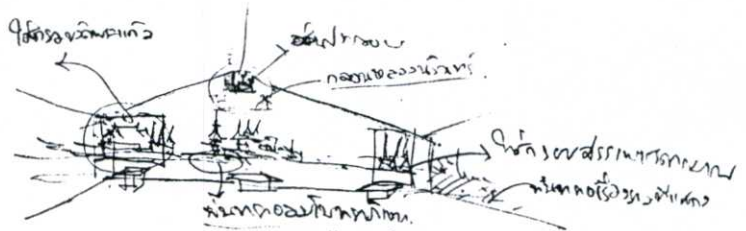
MSDESIGN

MSDESIGN

MSDESIGN

MSDESIGN

MSDESIGN

- ผนังโค้ง Main Concept
- ผนังโค้ง Main Concept
- ผนังโค้ง Main Concept

shape view

shape view

shape view

shape view

shape view

shape view

shape view

shape view

shape view

shape view

shape view

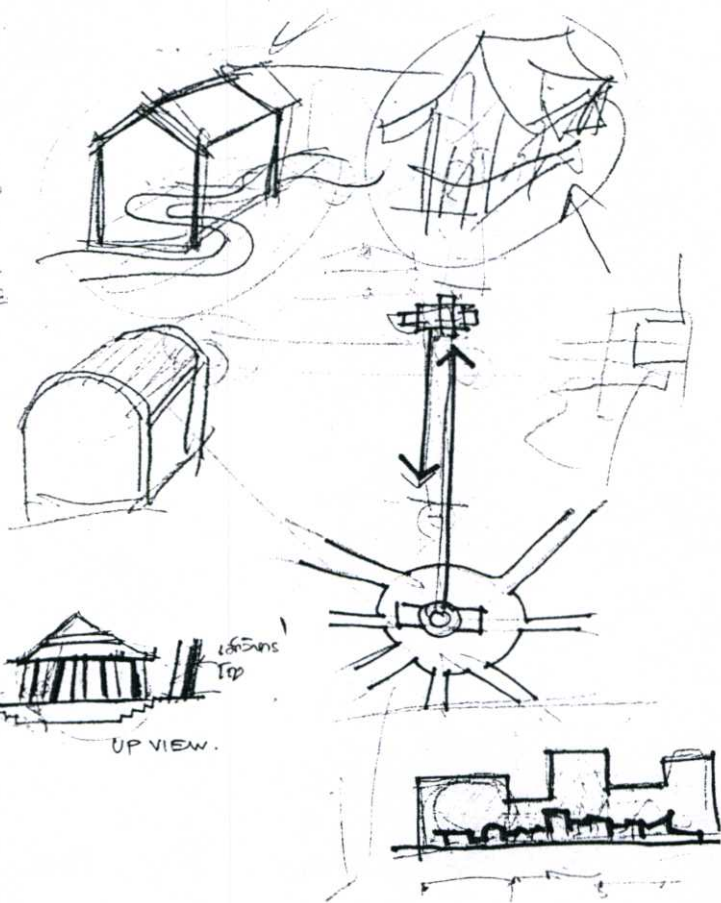
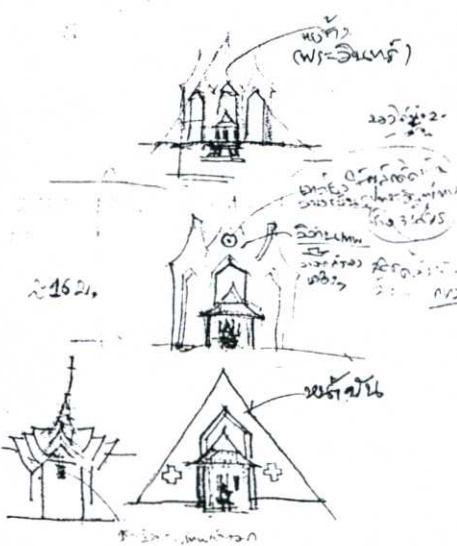
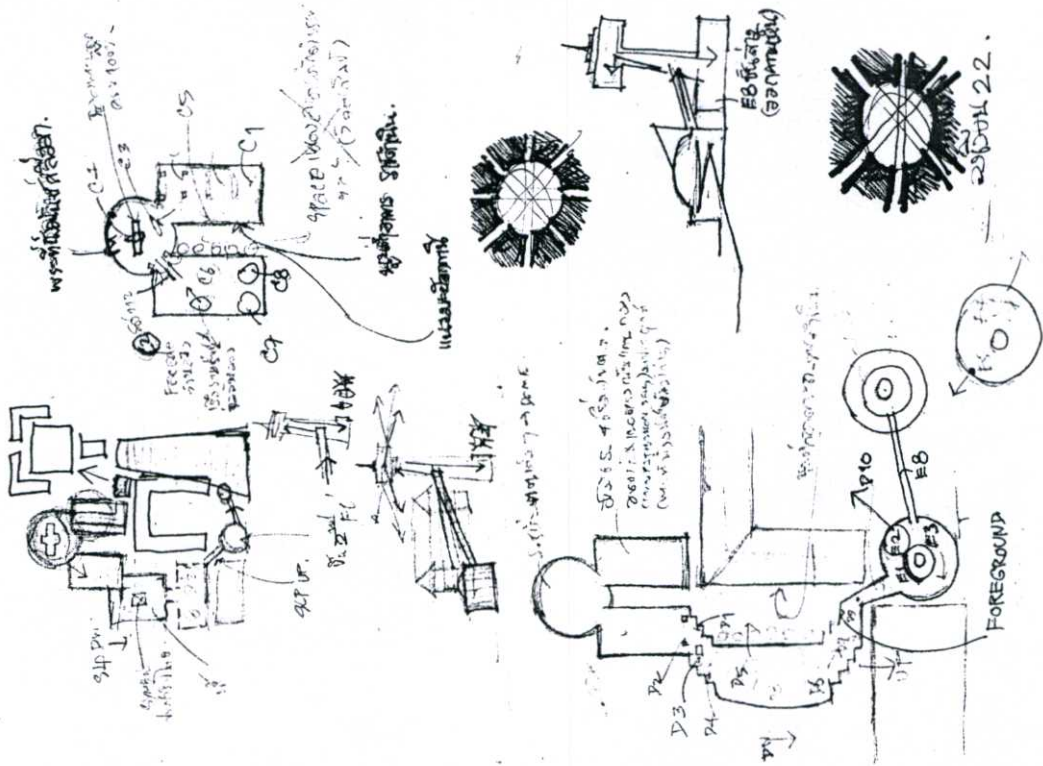
shape view

shape view

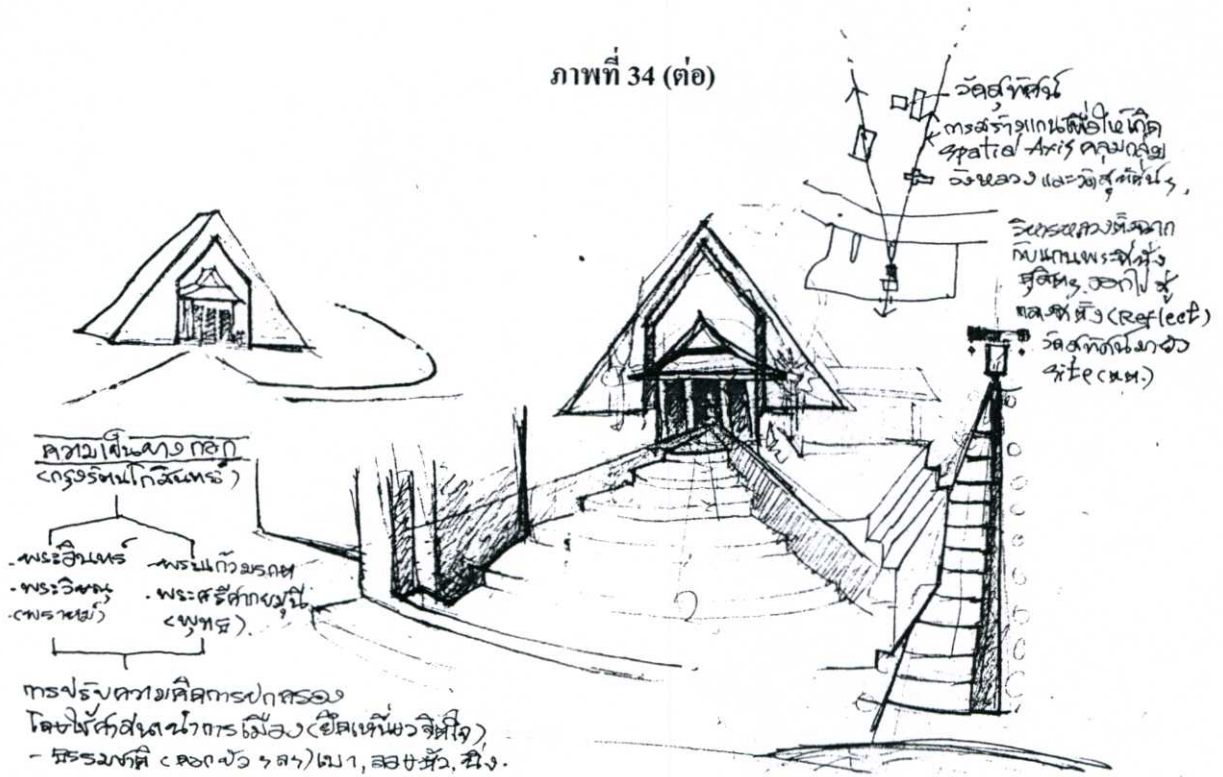
shape view

ภาพที่ 34 (ต่อ)

ภาพที่ 34 (ต่อ)

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการทำวิทยานิพนธ์

ในการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "การเสนอแนะเพื่อออกแบบศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์" นี้มีสิ่งที่สำคัญ 3 ประเด็นหลักที่ทำให้วิทยานิพนธ์นี้มีคุณค่าคือ

1. คุณค่าความเที่ยงตรงตามเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ โดยมองผ่านสภาพของสถานที่ (กายภาพและสถานะ) ที่มีชีวิตและมีวิวัฒนาการจากบางกอก (ชุมชน) ศูนย์บุรีศรีมหาสมุทร (เมืองคู่มารมีกรุงศรีอยุธยา) ศูนย์กลางราชอาณาจักร (ศูนย์กลางราชอาณาจักร) ศูนย์รัตนโกสินทร์ (กรุงเทพมหานครจนถึงปัจจุบัน)

2. คุณค่าความหมายทางสถาปัตยกรรม (Meaning of Architecture) ที่สอดคล้องกับเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ที่ต้องการแสดง ซึ่งสามารถเข้าใจได้ในรูปแบบของที่ว่างทางสถาปัตยกรรม (Space in Architecture) ที่มีเอกภาพเป็นสำคัญ

3. การสร้างจิตสำนึกให้รู้สึกภาคภูมิใจและห่วงแหนในสิ่งที่มีคุณค่าของเมือง ที่ได้ชื่อว่าเป็นศูนย์กลางของราชอาณาจักร เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาในแนวทางที่เหมาะสมตามหลักประชาธิปไตย (ความต้องการให้เป็นไปในอนาคตโดยประชาชนส่วนใหญ่)

ข้าพเจ้าหวังว่าการทำวิทยานิพนธ์นี้จะได้มีส่วนเอื้ออำนวยทางด้านข้อมูลและด้านอื่น ๆ เพื่อการจัดสร้างศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ต่อไปในอนาคต

เชิงอรรถ (บทที่ 9)

* ดังผลงานที่แฟรงค์ ลอยด์ ไรท์ (Frank Lloyd Wright) ได้ออกแบบโดยคำนึงถึงความสัมพันธ์ที่เป็นเอกภาพเดียวระหว่างภายใน และภายนอกของสถาปัตยกรรมในลักษณะภายในสู่ภายนอก (In side out) และภายนอกเข้าสู่ภายใน (Out side in) : สนทนา อ.อรรถพร เพชรานนท์, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, 26 กันยายน 2540.

² โดยการถอดความหมายนามเต็มของกรุงเทพมหานคร อมรรัตน โกสินทร์.....และคติความเชื่อที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการสรุปเหตุการณ์และสถานที่สำคัญในช่วงสมัยต่าง ๆ

³ กลุ่มอาคารทั้ง 2 ได้ร่วมกันสร้างปฏิสัมพันธ์ไม่เพียงแต่ในที่ตั้ง (Site) เท่านั้น แต่ยังสร้างปฏิสัมพันธ์ออกสู่ภายนอกที่ตั้ง (Site) สู่ระดับเมือง (วัดสุทัศน์ฯ ศูนย์กลางพระนคร) ไปสู่ระดับประเทศ (วัดพระแก้วและพระบรมมหาราชวังศูนย์กลางราชอาณาจักร)

⁴ เปรียบเทียบกับลาน (Plaza) ซึ่งเป็นตัวแทนของที่ว่าง (Space) ขนาดใหญ่ที่สามารถบรรจุมวล (Mass) จำนวนมาก (ผู้คน) ให้เข้ามาร่วมกันสร้างกิจกรรมต่างๆ อาทิ การร่วมแสดงความคิดเห็น ของประชาคมเมือง ฯลฯ ทำให้เกิดพลัง (Power) ของมวล (กลุ่มคนจำนวนมาก) ในการสนับสนุนหรือคัดค้านต่อนโยบายและพฤติกรรมของผู้นำในระดับเมืองสู่ระดับประเทศ ตามหลักพลังของประชาธิปไตยโดยมีพระมหากษัตริย์ เป็นประมุข

¹ อนุวิทย์ เจริญศุภกุล, “การศึกษาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม : การวางแผนผังอาคารในกรณีของพระอารามหลวงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น”,วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร , ฉบับพิเศษ : ออกในวาระครบรอบ 40 ปี ของมหาวิทยาลัยศิลปากร , (กรุงเทพฯ : พลพณิชการพิมพ์ , 2527) , หน้า 45.

⁵ การเชื่อมแกนไปยังพระที่นั่งดุสิตฯ และศาลาโถงพระอินทร์ โดยมีลานกลางแจ้งเป็นจุดเปรียบเหมือนพลังประชาธิปไตยของประชาชน โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขในทางสัญลักษณ์ คือ พระที่นั่งดุสิตฯ และพระอินทร์ เป็นแนวคิดการออกแบบเพื่อเชื่อมแกนเข้าสู่สิ่งที่ต้องการสื่อความหมายและการใช้งาน ในลักษณะเดียวกับการออกแบบอนุสาวรีย์ทหารผ่านศึก -

สงครามเวียดนาม (Vietnam Veterans Memorial) ในบริเวณเดอะเนชั่นแนล มอลล์ (The National Mall) ณ กรุงวอชิงตัน ดี.ซี. ที่เชื่อมอนุสาวรีย์ ลินคอล์น (Lincoln Memorial) กับรัฐสภาแห่งชาติ สหรัฐอเมริกา (U.S. Capital)

² อรุณี ปาณินท์ , "ที่ว่างทางสถาปัตยกรรม" , (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2523) หน้า 61.

³ ไทยทีวีสีช่อง 3 (บทโทรทัศน์) “ช่วงสี่ปีสานวัฒนธรรมไทย” , 19 มิถุนายน 2540.

⁶ ซึ่งเคยเป็นนิवासถานเดิมของเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก (รัชกาลที่ 1) และมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ต่อพื้นที่บริเวณนี้เป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากเคยตั้งอยู่ในบริเวณที่ตั้ง (Site) ที่ได้เสนอนี้

⁷ ได้แก่ ระบายส่วนล่าง ระบายตามตั่ง ระบายส่วนบน ตลอดจนการสร้างห้วงของ ระบายรวมที่โปร่ง โล่ง และมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาตามเนื้อหาหลักที่ต้องการแสดง

บรรณานุกรม

หนังสือ

กนก วงษ์ตระหง่าน. การเกิดและการขยายเมืองกรุงเทพฯ : การศึกษาทางการเปลี่ยนแปลง.

กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2525.

กองบรรณาธิการนาวิกศาสตร์ พระราชวังเดิม กรุงเทพมหานคร. จัดพิมพ์โดยกองทัพเรือ.

เกียรติ จิระกุล และคนอื่น ๆ. ตลาดในกรุงเทพมหานคร : การขยายตัวและพัฒนาการ. กรุงเทพฯ :

ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2525.

กุลกัญญา เทียบโพธิ์. ความคิดเห็นของนครรัตนโกสินทร์ตอนต้นเกี่ยวกับ "กรุงศรีอยุธยา" ในทางประวัติศาสตร์. ม.ป.ท. : ม.ป.ป. (เอกสารอัดสำเนา).

กุสุมา น้อยพันธ์. ลักษณะและการออกแบบภายนอกทางสถาปัตยกรรม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าลาดกระบัง , 2528.

ขจร สุขพานิช. ข้อมูลจากอดีต. กรุงเทพฯ : เคล็ดไทย , 2518.

_____. ข้อมูลประวัติศาสตร์ : สมัยบางกอก. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร , 2522.

_____. ฐานันดรไพร่ : สภาพของราษฎรไทยในระยะ 574 ปี นับตั้งแต่ พ.ศ. 1884 และมาขุบ
เลิกใน พ.ศ. 2448. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การรถไฟ, 2510. (อนุสรณ์เนื่องในงานฉาปนกิจ-
ศพ นางพัน สรรพกิจโกศล (พัน ศกุนตนาถ) ณ เมรุสุสานหลวงวัดเทพศิรินทราวาส
6 ธันวาคม 2510).

_____. บางเกาะ - เกาะรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยเกษม , 2516. (พิมพ์แจก
เป็นมิตรพลีเนื่องในโอกาสทำบุญอายุครบ 60 ปี , 9 มิถุนายน 2516).

ไขแสง สุชะวันนะ. ประวัติศาสตร์ไทย ภาค 2 : สวณสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2522.

ครอว์ฟอร์ด , จอห์น. เอกสารของครอว์ฟอร์ด. แปลโดย ไพโรจน์ เกษแม่นกิจ. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร , 2515.

คุชแมน , เจนนิเฟอร์. การค้าทางเรือสำเภากิน - สยามยุคต้นรัตนโกสินทร์. แปลโดย ชื่นจิตต์ อ่ำไพพรรณ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2528.

จามร รักการดี. การวิเคราะห์โครงการ. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง , 2520.

จิรา จงกล , พิพิธภัณฑสถานวิทยา . พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : บ.อมรินทร์ พรินติ้ง กรุ๊ป จำกัด , 2532.

จำลอง ศรีเมือง. ร่วมกันสู้. กรุงเทพฯ : บ.เคล็ดไทย จำกัด , 2535.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. องค์ประกอบทางกายภาพกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2534.

ชนัญ วงษ์วิภาค , นิเวศวิทยาวัฒนธรรม. นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ...

ชัย เรื่องศิลป์. ประวัติศาสตร์ไทยด้านเศรษฐกิจแต่โบราณ ถึง พ.ศ. 2399. กรุงเทพฯ : บริษัท ดันอ้อ , 2533.

_____. ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352 - 2453 : ด้านเศรษฐกิจ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ เรื่องศิลป์ , 2522.

_____. ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352 - 2453 : ด้านสังคม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ เรื่องศิลป์ , 2519.

ชาติ เอี่ยมกระสินธุ์. สมุดภาพโบราณ : คำนานรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ , 2536.

โชติ กัลยาณมิตร. สถาปัตยกรรมแบบไทยเดิม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2539.

ชินกรอนกรู๊ป , บริษัท. แผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ : พิมพ์บรรณาการพิมพ์ , ...

_____. แผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ฝั่งตะวันตก. (ฉบับรายงานความก้าวหน้า) กรุงเทพฯ : ..... .

ดำรงราชานุภาพ , สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. เรื่องคดีของฝรั่งเข้ามาเมืองไทย. พระนคร : ม.ป.ท. , 2493. (ม.ร.ว.รสถิน คัดฉางค์ พิมพ์สนองพระคุณ หม่อมสุน คัดฉางค์ ณ อยุธยา ในงานพระราชทานเพลิงศพ , 2493).

ตาซาร์ด , บาทหลวง. จดหมายเหตุการเดินทางสู่ประเทศสยาม. แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณาการ , 2519.

ตู่แปง , ฟรังซัวร์ อังรี. ประวัติศาสตร์แห่งพระราชอาณาจักรสยาม. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร , 2530.

ทิพย์สุดา ปทุมานนท์. การจัดองค์ประกอบและที่ว่างในงานออกแบบพื้นฐาน. กรุงเทพฯ : 49 กราฟฟิค แอนด์ พับบลิคേഷันส์ , 2535.

_____. กำเนิดสถาปัตยกรรม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2539.

_____. ปรากฏการณ์ศาสตร์ในสถาปัตยกรรม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2536.

- _____ . สถาปัตยกรรม กำปนาทแห่งความศักดิ์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2540.
- ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. พระราชพงสาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา , 2526.
- _____ . พระราชพงสาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2. พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา , 2504.
- _____ . พระราชพงสาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3. เล่มที่ 1 , พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา , 2504.
- _____ . พระราชพงสาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4. พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา , ...
- ธิดา สาระยา. ประวัติศาสตร์เก็บตกจากยุโรป. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สารคดี , 2538.
- _____ . ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ , 2529.
- ธิดา สาระยา , แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย และปราณี กล้าส้ม. สมบัติวัดโพธิ์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ , 2533.
- ธีระชัย ธนาเศรษฐ. เปิดวังสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธีรกิจ , ...
- น.ณ ปากน้ำ (นามแฝง). วัดสุทัศน์เทพวราราม : ชุดจิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ , 2539.
- _____ . ศิลปกรรมในบางกอก. พระนคร : เกษมบรรณกิจ , 2514.
- _____ . ศิลป์ในกรุงเทพมหานคร ภาคแรก. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์ , 2521.

นริศรานูวัตติวงศ์, สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา และดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. สาส์นสมเด็จพระเจ้า. เล่ม 21 , พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา, 2506.

นิโกลาส์ แชรเวส. ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและเมืองแห่งพระราชอาณาจักรสยาม. แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร . กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า , 2506.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศิลปวัฒนธรรม , 2529.

_____. ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารอยุธยา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณกิจ , 2523.

นิธิ เอียวศรีวงศ์, ศรีศักร วัลลิโภคมและเอกวิทย์ ณ ถลาง. มองอนาคต : บทวิเคราะห์เพื่อปรับเปลี่ยนทิศทางการสังคมไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง , 2536.

เนตรนภิส นาควัชระและคนอื่นๆ . วัดในกรุงเทพฯ : การเปลี่ยนแปลงในรอบ 200 ปี (พ.ศ. 2325 - 2525). กรุงเทพฯ : ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2525.

เน่งน้อย ปัญจพรรค และสมชาย ณ นครพนม. ศิลปะไม้แกะสลัก สุโขทัย อยุธยา รัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เริงรมย์ , 2535.

เน่งน้อย ศักดิ์ศรี , ม.ร.ว. , ณพิศร กฤตติกากุล และดรุณี แก้วม่วง. พระราชวังและวังในกรุงเทพฯ (พ.ศ. 2325 - 2525). กรุงเทพฯ : ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2525.

บอด , คาร์ล . ท้องถิ่นสยามยุคพระพุทธเจ้าหลวง. เรียบเรียงโดยเสฐียร พันธรั้งยี และอัมพร ทีชะระ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศิลปวัฒนธรรม , 2529.

บุปผานฎ สุวรรณมาศ. การสร้างบ้านแปลงเมืองรัตนโกสินทร์ กรุงเทพฯ : โครงสร้างเมืองทางด้านประโยชน์ใช้สอย 2325 - 2525. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2525.

ประทีป มาลากุล. พัฒนาการบ้านของคนไทยในภาคกลาง. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2530.

ประมวญ กิดกินสัน. คติชนชาวบ้าน : การศึกษาในด้านมานุษยวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : บ.ต้นอ้อ แกรมมี่ จำกัด , 2539.

ปิยนาด บุนนาค , ดวงพร นพคุณ และสุวัฒนา ธาดานิติ. คลองในกรุงเทพฯ : ความเป็นมา การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบต่อกรุงเทพฯ ในรอบ 200 ปี (พ.ศ. 2325 - 2525). กรุงเทพฯ : ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2525.

पालเลอแก้วซ์ , ฉิ่ง บัปดิษฐ์ . เล่าเรื่องกรุงสยาม. แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร . พระนคร : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า , 2506.

ผุสดี ทิพทัส และมานพ พงศทัต . บ้านในกรุงเทพฯ : รูปแบบและการเปลี่ยนแปลงในรอบ 200 - ปี (พ.ศ. 2325 - 2525). กรุงเทพฯ : ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2525.

พระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง , สถาบันเทคโนโลยี. บัณฑิตวิทยาลัย , คู่มือการเรียบเรียงวิทยานิพนธ์. กรุงเทพฯ : ..... , ...

..... . พระมหากษัตริย์กับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีไทย. กรุงเทพฯ : ..... , 2539.

พลูหลวง. คติสยาม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ , 2540.

พลาดิษฐ์ สิทธิชัยกิจ. สืบสานตำนานบางกอก. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มิติใหม่ , 2538.

ภารดี มหาจันทร์. ประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่. กรุงเทพฯ : อมรการพิมพ์ , 2526.

มหาดไทย , กระทรวง , สำนักผังเมือง. ผังนครหลวง 2543 : Greater Bangkok Plan 2000 .
กรุงเทพฯ : กระทรวงมหาดไทย , ม.ป.ป.

เมืองโบราณ , ศูนย์ข้อมูล. ตลาดบก ย่านชุมชนแห่งนครสยาม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ , 2535.

ร่วมไทร กล้าสุนทร. เทคนิคการทำวิทยานิพนธ์. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล .....

ราชทัณฑ์ ภพสยบ , บรรณาธิการ. พระจอมเกล้าฯ พระผู้เปิดประตูอารยธรรมสู่อารยประเทศ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : Special Collect Press, ...

ราชบัณฑิตยสถาน . ที่ระลึกงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน , 2525.

ราชอาณาจักร , สำนัก. มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์. เล่ม 1 , 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ กรุงเทพฯ , 2537.

..... . สถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวัง. เล่ม 1 , 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพฯ , 2531.

รุ่งนภา อำไพ. บันทึก 124 วัน (เหตุการณ์ 6 ตุลา' 19). กรุงเทพฯ : หจก. พิมพ์วาด , 2531.

ลาอุแบร์. จดหมายเหตุลาอุแบร์. เล่ม 1 , แปลโดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์. พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา , 2505.

วชิราวรรณ ตัณฑะหงษ์ บุนนาค , บรรณาธิการ . เวียงวังฝั่งชนฯ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ พี.เอ. ลิฟวิ่ง จำกัด , 2533.

วิมล พงษ์พิพัฒน์. หนังสือชุดกรุงเทพฯ สองศตวรรษ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ , 2525.

วิมลสิทธิ์ หรยางกูร. พฤติกรรมมนุษย์กับสภาพแวดล้อม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2530.

_____ . การจัดทำรายละเอียดโครงการเพื่อการออกแบบงานสถาปัตยกรรม. พิมพ์ครั้งที่ 3.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2535.

วิจิตรมาตรา , ชุน (สง่า กาญจนาคพันธุ์). กรุงเทพฯ เมื่อ 70 ปีก่อน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เรื่อง
ศิลป์ , 2524.

วิเชียร สุวรรณรัตน์. ภูมิอากาศวิทยาในการออกแบบสถาปัตยกรรม. กรุงเทพฯ : คณะ
สถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง , 2531.

เวลา, วอลเตอร์ เอฟ. แผ่นดินพระนั่งเกล้า. พิมพ์ครั้งที่ 2 แปลโดยนิจ ทองโสภิต. กรุงเทพฯ :
บ.อมรินทร์ พรินติ้ง กรุ๊ป จำกัด , 2530.

วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย , ศูนย์. หนังสือเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : บ.วิเคเตอร์เพา
เวอร์พอยท์ จำกัด, 2531.

ศรีศักร วัลลิโภดม. กรุงเทพฯมาจากไหน?. กรุงเทพฯ : เจ้าพระยา , 2525.

_____ . นครหลวงของไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ 2540.

ศิลปากร , กรม. กฎหมายตราสามดวง. เล่ม 1 , พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา , 2505.

_____ . กฎหมายตราสามดวง. เล่ม 4 , พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา , 2505.

_____ . กฎหมายตราสามดวง. เล่ม 5 , พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา , 2505.

_____ . กรุงเทพฯ 2489 - 2539. กรุงเทพฯ : เอ.พี.กราฟฟิค ดีไซน์และการพิมพ์ , ...

_____ . จดหมายเหตุการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ : สหประชาพาณิชย์ , 2525.

_____ . ชีวิตความเป็นอยู่ในกรุงสยามในทัศนะของชาวต่างประเทศระหว่าง พ.ศ. 2383 -

2384 (ค.ศ. 1840 - 1841). แปลโดยเรือเอกหญิงลินจง สุวรรณโกติน. แปลจากบันทึกของเฟรเดอริก อาร์เธอร์ นีล.

..... . บันทึกประจำวันของเซอร์ จอห์น เบาริง. แปลโดย นันทนา ตันติเวส. กรุงเทพฯ : ..... . 2532.

..... . บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศสยามกับนานาประเทศในศตวรรษที่ 17 เล่ม 1. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ครุสภา, 2512.

..... . ประชุมพงสาวดาร ฉบับหอสมุดแห่งชาติ. เล่ม 9, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2507.

..... . ประชุมพงสาวดาร เล่ม 23 ภาค 40 จดหมายเหตุคณะบาทหลวงฝรั่งเศสในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ กรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น. กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของครุสภา, 2511.

..... . พระราชพงสาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ. เล่ม 1, พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2505.

..... . พระราชพงสาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา. เล่ม 1 . พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์แห่งประเทศไทย, 2534.

..... . พระราชพงสาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา. เล่ม 2. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ : หจก. ไอเดียสแควร์, 2535.

..... . เรื่องกฎหมายตราสามดวง. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2521.

..... . วิวัฒนาการพุทธสถานไทย. กรุงเทพฯ : อมรินทร์ พรินต์ติ้ง กรุ๊ป, 2533.

..... . ศิลปวัฒนธรรมไทย เล่มที่ 2 : ภาษาและวรรณคดี กรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์จินเสศ, 2525.

- _____ . ศิลปวัฒนธรรมไทย เล่มที่ 3 : ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมกรุงรัตน -
โกสินทร์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์นิเทศ , 2525.
- _____ . สถาปัตยกรรมฝีมือพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าฟ้าทรงพระยานริศรานุวัดติวงศ์. กรุงเทพฯ :
บ.พี.เอ. ลีฟวิง จำกัด , 2538.
- ส. พลายน้อย (นามแฝง). เล่าเรื่องบางกอก. พิมพ์ครั้งที่ 5 . กรุงเทพฯ : หจก.บำรุงสาส์น , 2535.
- ส. ศิวรักษ์. ลอบกราบวัฒนธรรมไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เคสดีไทย , 2536.
- สงวน รอดบุญ. พุทธศิลป์รัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา , 2526.
- สถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ , สมาคม. กฎหมายอาคาร 1 , 2 อาษา / 2538. กรุงเทพฯ :
บ.เมฆาเพรส จก., 2538.
- _____ . พัฒนาการแนวความคิดและรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม : อดีต ปัจจุบัน อนาคต.
กรุงเทพฯ : บ.อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จก., 2536.
- สถาปัตยกรรมศาสตร์ , คณะ. มหาวิทยาลัยศิลปากร. โครงการคู่มือพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางด้าน
กายภาพประเภทวัด เล่มที่ 1 : ในเขตเกาะรัตนโกสินทร์และริมคลองฝั่งธนบุรี. เสนอต่อ
การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. .... .
- สมบัติ พลายน้อย. ชีวิตตามคลอง. กรุงเทพฯ : บริษัทต้นอ้อ , 2532.
- สมลักษณ์ อัสวเหม. กลวิธีออกแบบสถาปัตยกรรม. กรุงเทพฯ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง , ...
- เสฐียร โกเศศ. ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : หจก.เจ.เอ็น.ที., 2531.
- แสงโสม เกษมศรี , ม.ร.ว.และวิมล พงศ์พิพัฒน์. ประวัติศาสตร์สมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 -

รัชกาลที่ 3 (พ.ศ. 2325 - 2394). กรุงเทพฯ : ..... ,

แสงอรุณ รัตกลีกร. ตึก ต้นไม้และแสงอรุณ โลกทัศน์ของสถาปนิก. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
โกมลคีมทอง , 2530.

เสมอชัย พูลสุวรรณ. สัญลักษณ์ในงานจิตรกรรมไทยระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19 ถึง 24. กรุงเทพฯ
: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2539.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. แม่น้ำลำคลองสายประวัติศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน ,
2539.

สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา. น้ำ บ่อเกิดแห่งวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพา-
นิช จำกัด , 2529.

สำเนียง มณีการณจน์และสมบัติ จำปาเงิน. หมายเหตุเมื่อกรุงรัตนโกสินทร์สองร้อยปี. กรุงเทพฯ
: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์ , 2534.

อकिन รพีพัฒน์, ม.ร.ว. สังคมไทยในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325 - 2416. พิมพ์ครั้งที่ 2
แปลโดย ม.ร.ว.ประกายทอง สิริสุขและ พรรณี ฉัตรพลรักษ์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2527.

อนุวิทย์ เจริญสุภกุล. สถาปนิก สถาปัตยกรรมและแบบแผนนิยม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ :
กรุงสยามการพิมพ์ , 2512.

อภัย นาคคง. ความรู้เบื้องต้นวิชาประวัติศาสตร์ศิลป์. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : ท.วัฒนาการ-
พิมพ์ , 2526.

อรศิริ ปาณินท์. ที่ว่างทางสถาปัตยกรรม , กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ,
2523.

..... มนุษย์กับการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรม. ..... , ...

_____ . ส่วนประกอบที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบ. กรุงเทพฯ : คณะสถาปัตยกรรม-
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร , 2516.

อรศิริ ปาณินท์ และคณะ. ลักษณะอาคารพักอาศัย ย่านคลองบางกอกน้อย. รายงานวิจัยภาควิชา
สถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร , ...

เอื้อม อนันตสานต์. การออกแบบผังบริเวณ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ,
2539.

บทความ

กรรณิการ์ รัตนปริดากุล (แปลบทความของ Paul Virilio). "The Overexposed City." วารสาร
Architectural Profile. (November - December 1996) : 27-33.

กุลภัทร ยันตรศาสตร์. "บทกวีแห่งที่ว่างของ Gaston Bachelard." วารสาร Architectural Profile.
(May - July 1997) : 34-37.

_____. (แปลบทความของ Le Corbusier). "Towards a new Architecture." วารสาร
Architectural Profile. (September - October 1996) : 30-39.

กองบรรณาธิการ. "กรุงธนบุรีศรีมหาสมุทร". ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 4 , ฉบับที่ 8 (มิถุนายน 2526) :
98.

_____. "โล่ที่ทำวัง เมื่อแรกสร้างกรุงเทพฯ". ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 3 , ฉบับที่ 6 (เมษายน
2525) : 70-96.

กาญจณี ละอองศรี. "การแบ่งยุคสมัยของประวัติศาสตร์ไทย : คณะกรรมการจัดกิจกรรมวิชาการ
ฉลองครบรอบ 60 ปี อาจารย์คุณวรุณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา". ใน สายธารแห่งความคิด.
หน้า 205-235 ..... , (บรรณาธิการ) กรุงเทพฯ : บ.พิมพ์สววย จำกัด , 2532.

- คำจร กุลชล และทรงสรรค์ นิลกำแหง. "วิวัฒนาการทางกายภาพของกรุงรัตนโกสินทร์ฝั่งตะวันออก : ตั้งแต่ก่อนเริ่มสร้างกรุงจนถึงสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครอง". วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ 4-5 , ฉบับพิเศษ (ธันวาคม 2523 - ธันวาคม 2525) : 221 - 244.
- ชมภูนุท นาศิริภักย์. "ฝรั่งกับประเทศสยามสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น". วารสารประวัติศาสตร์ ปีที่ 7 , ฉบับที่ 1 (มกราคม - เมษายน 2525) : 103-135.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. "มองประวัติศาสตร์ต้นรัตนโกสินทร์". ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 2 , ฉบับที่ 6 (เมษายน 2524) : 14-25.
- ชูศิริ จามรมาร. "บทบาทของคลองในสมัยรัตนโกสินทร์". วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากรฉบับพิเศษ : กรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี : 193-220.
- โชติ กัลยาณมิตร. "รูปสัญลักษณ์ทางวัตถุในพุทธศาสนา." วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ 3 , ฉบับที่ 1 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2522) : 5-15.
- คำรง วงศ์อุปราชและ สุรพล วิรุฬห์รักษ์. "การวิจัยในสาขาวิชาศิลปะ". ใน การวิจัยด้านมนุษยศาสตร์และศิลป์ : ทศนคติของนักวิชาการไทย. หน้า 223-264. นางเยาว์ กาญจนจारी , (บรรณาธิการ) กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2526.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. "วัฒนธรรมเมือง." ใน วัฒนธรรมเมือง : ชุมชนเมืองและการเปลี่ยนแปลงในกรุงเทพฯและปริมณฑล. หน้า 8-13. กุสุมา รัชมณี , (บรรณาธิการ) กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร มหาวิทยาลัยศิลปากร , 2537.
- นิพนธ์ เรืองโกคาและปรีชา สอิ้งทอง. "เปิดโผยุทธศาสตร์ "ผังเมือง" 95." เรียลเอสเตท แอนด์ คอนสตรัคชั่น. (1/8 April 1995) : 17-35.
- บัณฑิต จุลาสัย. "การศึกษาปัญหามลพิษในชุมชนเมือง." ใน ถ้อยคำที่ว่าง บนเส้นทางแห่งคุณภาพชีวิต : ประชุมวิชาการงานสถาปนิก 37. ไม่มีเลขหน้า. จัดพิมพ์โดยสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์.

- บุปผา คุมมานนท์. "(ลำเพ็ญ) ศูนย์การค้าแห่งแรกของกรุงรัตนโกสินทร์". ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 3 , ฉบับที่ 6 (เมษายน 2525).
- ประสงค์ เข็มอนันต์. "การพัฒนาบริเวณในเขตเมืองเก่า." วารสารเมืองโบราณ. ปีที่ 21 , ฉบับที่ 1-4 (มกราคม - ธันวาคม 2538) : 307-342.
- ปัญญา นิตยสุวรรณ. "การเล่นของหลวงในพระราชพิธี". วารสารวัฒนธรรมไทย ปีที่ 25 , ฉบับที่ 9 (กันยายน 2529) : 10-19.
- พรรณงาม เก้าธรรมสาร. "การขึ้นสู่พระราชอำนาจและการสิ้นสุดของพระเจ้าตากสิน : นาฏกรรมของกษัตริย์แบบพุทธ". อาจารย์สาร ปีที่ 14 , ฉบับที่ 6 (พฤศจิกายน - ธันวาคม 2531).
- วิวัฒน์ เดิมพันซ์. "ข้อสังเกตบางประเด็นเกี่ยวกับประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม." ในเอกลักษณ์ สถาปัตยกรรมในประเทศไทย. หน้า 84-89. .... , (บรรณาธิการ) กรุงเทพฯ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร , 2527.
- วิโชค มุกดามณี. "สู่สภากาการณ์ใหม่ 2535 สัญญาสิ่งแวดล้อม 2536." ในถ้อยคำที่วางบนเส้นทางแห่งคุณภาพชีวิต : ประชุมวิชาการงานสถาปนิก 37. ไม่มีเลขหน้า. จัดพิมพ์โดยสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์.
- วัชร วัระวงศ์ "แผนที่กรุงเทพฯ". ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 3 , ฉบับที่ 4 (กุมภาพันธ์ 2525) : 58-65.
- วาสนา กุลประสูตร. "แม่น้ำเจ้าพระยาในกระแสแห่งความรุ่งโรจน์ที่ใกล้จะดับสูญ". อนุสาร อ.ส.ท. ปีที่ 30 , ฉบับที่ 10 (พฤษภาคม 2533) : 43-54.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. "การสร้างความคิดสิทธิ์ สำหรับพระนครในรัชกาลที่ 1". วารสารเมืองโบราณ ปีที่ 13 , ฉบับที่ 1 (มกราคม - มีนาคม) : 29-37.
- _____. "สภาพภูมิศาสตร์บ้านเมืองในกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาสมัยโบราณ". วารสารโบราณคดี ฉบับปฐมฤกษ์ (พฤษภาคม 2509) : 21-33.

ศรีศักร วัลลิโภดม และคณะ. "การวิจัยในสาขาวิชาประวัติศาสตร์ โบราณคดีและประวัติศาสตร์ ศิลปะ". ใน การวิจัยด้านมนุษยศาสตร์และศิลปะ : ทัศนคติของนักวิชาการ หน้า 134-221. นางเยาว์ กาญจนจารี (บรรณาธิการ) กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.

สรศักดิ์ กลิ่นดาว. "ภูมิสัญลักษณ์ของที่ราบภาคกลางจากภาพถ่ายดาวเทียม : Landsat Interpretation of Geomorphology of the Central Plain of Thailand". วารสารภูมิศาสตร์ ปีที่ 9, ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม 2527) : 21-30.

สิทธิ พิณภูวดล. "ความยิ่งใหญ่ ความใหม่ ความงาม ของวรรณกรรมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช". วารสารเมืองโบราณ ปีที่ 13, ฉบับที่ 1 (มกราคม - มีนาคม 2530) : 74-77.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. "ก่อนจะถึงเมืองกรุงเทพฯ". ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 2, ฉบับที่ 6 (เมษายน 2524) : 85-91.

_____. "รายงานพิเศษ : ลมหายใจของแม่น้ำเจ้าพระยา". ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 10, ฉบับที่ 8 (มิถุนายน 2532) 70-82.

สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์, ม.ล.. "พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติประจำเมือง : ต้นไม้ที่ปลูกกลับหัว." วารสารเมืองโบราณ ปีที่ 21, ฉบับที่ 1-4 (มกราคม - ธันวาคม 2538) : 269-287.

สุริย์รัตน์ วงศ์เสงี่ยม. "ประวัติความเจริญเติบโตของกรุงเทพมหานคร." วารสารศิลปากร ปีที่ 25, เล่มที่ 2 (พฤษภาคม 2524) : 56-74.

สาวตรี ทัพพะสุด. "ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชาวไทย จีน และตะวันตก ในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2398 - 2453." วารสารอักษรศาสตร์ ปีที่ 17, เล่ม 1 (มกราคม 2528) : 78-100.

แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย. "วัดแถบฝั่งธนฯ กับคุณค่าทางวัฒนธรรม." ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 5, ฉบับที่ 3 (มกราคม 2527) : 44-45.

เสาวภา ไพทยวัฒน์. "โลกทัศน์ของคนไทยสมัยต้นรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325-2416." วารสารประวัติศาสตร์ ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2525) : 1-41.

อนุวิทย์ เจริญสุกกุล. "การศึกษาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม : การวางแผนผังอาคารในกรณีของ พระอารามหลวงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น." วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับพิเศษ : ออกในวาระครบรอบ 40 ปี ของมหาวิทยาลัยศิลปากร : 37-53.

_____. "การอนุรักษ์ค่านิยมทางประเพณีในอาคาร." วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ 10 , ฉบับที่ 2 (ธันวาคม 2532 - พฤษภาคม 2533) : 28-46.

อัจฉรา คำเมือง. "เศรษฐกิจและเงินตรา สมัยรัตนโกสินทร์." ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 3 , ฉบับที่ 11 (กันยายน 2525) : 76-90.

อัน นิมมานเหมินท์. "แนวทางพัฒนาสถาปัตยกรรมแห่งชาติ." วารสารอาษา. พศจิกายน - ธันวาคม 2530) : 49-54.

โอภาส วัลลิภากร. "แนวทางพัฒนาสถาปัตยกรรมไทย." วารสารอาษา. (พศจิกายน - ธันวาคม 2530) : 61-66.

วิทยานิพนธ์และสารนิพนธ์

กฤษาลี วรพล. "ลักษณะการขยายตัวของความเป็นเมืองในเขตชานเมือง ด้านตะวันตกของ กรุงเทพมหานคร." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาภูมิศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2531.

ไขแสง สุขะวัฒน์. "การศึกษาอิทธิพลของสถาปัตยกรรมตะวันตกที่มีต่อแบบอย่างของงานสถาปัตยกรรมในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ. 2208-2475." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2520.

จารุณี ศิริมั่งคะลา. "การศึกษาจินตภาพกรุงรัตนโกสินทร์ เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาผังเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2531.

- ฉัตรพร พิรุณรัตน์. "พัฒนาการของบางกอกฝั่งตะวันตก พ.ศ. 2325-2362." วิทยานิพนธ์ปริญญา-
มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
ศิลปากร , 2535.
- เฉลิมพงศ์ นัยวัฒน์. "ผลกระทบในการให้แสงโดยการเพิ่มความจ้าและความเปรียบต่างความเข้ม
ของแสง เพื่อเน้นวัตถุและความน่าสนใจ : กรณีศึกษาการจัดแสดงประติมากรรมในพิพิธภัณฑ์."
วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2538.
- ธีรดา ธีรเดช. "การศึกษาแนวทางในการอนุรักษ์และบูรณะฟื้นฟูพื้นที่บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยา
ฝั่งธนบุรี ตรงข้ามเกาะรัตนโกสินทร์." วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาการ
วางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันเทคโนโลยีพระจอม
เกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง , 2538.
- ชลลดา โกพัฒนา. "ทาสกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ.
2325-2448." วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2533.
- นันทิยา สว่างวุฒิชิธรรม. " การควบคุมกำลังคนในสมัยรัตนโกสินทร์ ก่อนการจัดการเกณฑ์ทหาร
(พ.ศ. 2325-2448)." วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิต
วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2525.
- ประอร อุทจักร. "ความเปลี่ยนแปลงของผังเมืองกรุงเทพฯ ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 - ก่อนสงครามโลก
ครั้งที่ 1 (พ.ศ. 2325-2457)." สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี) คณะ
โบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร , 2525.
- พีรศรี โปวาทอง. "พิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์กรุงเทพฯ." วิทยานิพนธ์ปริญญาสถาปัตยกรรม -
ศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2536.

- มยุรี นกยูงทอง. "ปัญหาเศรษฐกิจของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2468-2477)." วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2520.
- มัลลิกการ เรื่องระพี. "บทบาทของชาวจีนในด้านเศรษฐกิจ สังคม และศิลปกรรมไทยสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์." วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2518.
- เขาวรัตน์ พุฒิมานรดีกุล. "การเปลี่ยนแปลงของกรุงเทพฯในช่วงรัชกาลที่ 5-7 และผลกระทบต่อทางสถานะแวดล้อมต่อประชาชน." วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2526.
- วราภรณ์ ทินานนท์. "การคำสำเภาของไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น." วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2522.
- วิทย์ พงศ์นิทานนท์. "การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมใน "กรุงเทพฯ" สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พ.ศ. 2325-2411." วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2532.
- วัชร วัชรสินธุ์. "การศึกษาการออกแบบสถาปัตยกรรมวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม." วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร , 2534.
- สมบูรณ์ สุขมากศรี. "การศึกษารูปแบบการใช้ที่ดินบริเวณพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาในเขตกรุงเทพมหานคร." วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาผังเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2534.
- สงัด อิศสระทิพย์. "การศึกษาทางสังคม - ประวัติศาสตร์ ว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพการใช้ที่ดิน เพื่อการอยู่อาศัยของกรุงเทพมหานคร." วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาผังเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2529.

สาวตรี ทัททะสุด. "ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชาวไทย จีน และตะวันตกในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2398 - 2453." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2527.

โสภณ จงสมจิต. "การศึกษาสิ่งแวดล้อมเพื่อการอนุรักษ์ประวัติศาสตร์สถานที่เกาะเมืองรัตน - โกสินทร์ชั้นใน." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร , 2530.

อัจฉรา กาญจนมัย. "การฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325 - 2394)." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2523.

ต้นฉบับตัวเขียน

ศรีศักร วัลลิโภคม. "คูศตวรรษที่สามของมหานครกรุงเทพในมิติทางประวัติศาสตร์." เมษายน 2537.

เอนก นาวิกมูล. "แผนโครงร่างพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเมืองกรุงเทพฯ." _____ .

"หมายรับสั่งกรุงธนบุรี จ.ศ. 1138." ไม่มีเลขที่ ไม่มีชื่อเรื่อง.

"ตำนานวังหน้า" ไม่พบชื่อผู้เขียน.

สื่อไม่ตีพิมพ์

คลองแสนแสบเมื่อวันวาน (บทโทรทัศน์ออกอากาศทางไอทีวี). 7 ตุลาคม 2539.

ช่วงสืบสานวัฒนธรรมไทย (บทโทรทัศน์ออกอากาศทางไทยทีวีสีช่อง 3). 19 มิถุนายน 2540.

ภาษาอังกฤษ

หนังสือ

- Antoniades , A.C. Poetics of Architecture : Theory of Design. New York : Van Nostrand Reinhold , 1990.
- Baker , G.H. Design Strategies in Architecture. London : Van Nostrand Reinhold Co., 1989.
- _____. Le Corbusier : An Analysis of Form. England : Van Nostrand Reinhold (U.K.) Co., 1984.
- Bentley , I., and others. Responsive environments : A manual for Designers. London : The Architectural Press , 1985.
- Bond , L.E. Statue of Liberty. 2nd ed. New York : Evelyn Hill Group , 1992.
- Bovill, C. Architectural Design : Integration of Sturctural and Environment Systems. New York : Van Nostrand Reinhold , 1991.
- Bowring, John. The Kingdom and the People of siam. 2 Vols. London : Oxford University Press, 1977.
- Brownlee , D.B. and De Long , D.G. Louis I. Kahn : In the Reahn of Architecture. New York : Rizzoli International Inc., 1991.
- Chai Muktabhant , Pairoje Teerawong and Wichien Tengamnuay. Engineering Properties of Bangkok Subsoils. Bangkok : Chulalongkorn University , 1966 : 6 , อ้างถึงในกำทร
 กุลชลและสรงสรรค้ นิลกำแหง : 221-244.
- Ching , Francis D.K. Architecture : Form , Space & Order. New York : Van Nostrand Reinhold Company , 1979.

- _____. Interior Design Illustrated. New York : Van Nostrand Reinhold , 1987.
- Cultural Facilities : New Concepts in Architecture & Design. Tokyo : Meisei Publications .
1993.
- De chiara , J. and Handcock , C.J. Time - Saver Standards for Building Types. 2nd ed.
Singapore : Mc Graw - Hill International Book Co., 1983.
- De chiara , J., Panero, J. and Zelnik , M. Time - Saver Standards for Interior Design and space
Planning. singapore : Mc Graw - Hill. International Editions , 1992.
- Faruque , O. Graphic Communication as a Design Tool. New York : Van Nostrand Reinhold
Company Inc., 1984.
- Greenbie , B.B. Space : Dimensions of the Human Landscape. Westford : The Murray Printing
Company , 1981.
- Heimsath , C. Behavioral architecture. New york : Mc Graw - Hill , Inc., 1977.
- Kisho Kurokawa. Intercultural Architecture : The Philosophy of Symbiosis. Washington, D.C.
: AIA Press, 1991.
- _____. From Metabolism to Symbiosis. New York : St.Martin's Press , 1992.
- Krier , R. Architectural Composition. Lonfon : Academy Group Ltd., 1991.
- Lynch , K. The Image of the City. Cambridge : M.I.T. Press , 1975.
- Malnar , J.M. The Interior Dimension : A The oretical Approach to Enclosed Space. New York
: Van Nostrand Reinhold , 1992.

- Matthews , G. Museums and Art Galleries. Oxford : Butterworth - Heinemann Ltd., 1991.
- Moos , S.V. Venturi , Rauch , and Scott Brown Building and Projects. New York : Rizzoli International Publications , Inc., 1987.
- Morriss , A.E.J. History of Urban Form : Before the Industrial Revolutions. 3rd ed" New York : John Wiley & Sons , Inc., 1994.
- Moore , C.W. Water + Architecture. London : Thames and Hudson , ...
- Neufert, E. Architects' Data. 2nd ed. London : Granada Pubishing Limited , 1982.
- Norberg - Schulz , C. Exiztence , Space & Architecture. New York : Praeger Publishers , Inc. 1971.
- Panero , J. and Zelnik M. Human Dimension & Interior space. London : The Architectural Press Ltd., 1979.
- Rowe , P.G. Design Thinking. London : The MIT Press , 1992.
- The President and Fellows of Havard Collage. Space , Time and Architecture. 5 th ed. Cambridge : Harvard University Press , 1967
- Wagenknecht - Harte , K. Site + Sculpture The Collaborative Design Process. New York : Van Nostrand Reinhold , 1989.
- Weston , R. Alvar Aalto. London : Phaidon Press Limited , 1995. Architectures Capitales : Paris 1979 - 1989. Milan - Paris : Electa Moniteur , 1989.
- Yokio Futagawa ., ed. GA Document Extra 01 : Tadao Ando. Tokyo : A.D.A. Edita tokyo Co., 1995.

Zevi , B. Architectural As Space. New York : First Da Capo press Edition , 1993.

บทความ

Alsop & Stormer. "Pottersfields Housing (London) , Thameslink 2000 : Blackfriars Station (London)." in Architectural Profile. no.5 Vol.1 March - April 1997 , PP. 62-83.

Antoniades , A.C. Epic Space : toward the roots of Western architecture. New York : Van Nostrand Reinhold., 1992.

Clark , R.H. Precedents in Architecture. New York : Van Nostrand Reinhold , 1985.

Conway , H., and Roenisch , R. Understanding Architecture. London : Rovtledge , 1994.

Cook , P., and Rand , G. Morphosis : Buildings and Projects. New York : Rizzoli International Publications , Inc., 1989.

Cullen , G. The Concise Townscape. U.S.A. : The Architectural Press , 1981.

Kliment , S.A. Congregation Sons of Israel : Briarcliff Manor , New York. Architectural Record 1 (january 1994) : 72-77.

Krier , L. in P.Nicolin (ed.) For the new federal city : Bicentennial Washington's master plan for the year 2000, PP.62-73. Milano : Electa Edizioni S.P.A., 1986.

Leapman , M. London's River : A History of the Thames. London : Pavilion Books Limited , 1991.

Leeser , T. "Gamagori Urban Proporsal (Janpan 1994) , The Wallraf - Richartz Museum (Germany 1996)." in Architectural Profile. no.6 Vol.1 May - July 1997 , PP : 31-33.

Mc Carter , R. Frank Lloyol Wright : A Primer on Architectural Principles. New York :
Princeton Architectural Press , 1991.

Montaner , J.M. New Museums. London : Architecture Design and Technology Press , 1990.

Stewart , D.B. and Hajime Yatsuka. Arata Isozaki : Architecture 1960-1990. New York :
Rizzoli International Inc., 1991.

Wilford , M., and Muirhead , T. James Stiring , Michael Wilford and Associates. London :
Thames and Hudson Ltd, 1994.

White , E.T. Concept Sourcebook : a vocabulary of architectural Forms. /tucson : University of
Arizona , ...

ภาคผนวก

ภาคผนวก (ก)

ประมวลลำดับเวลาการทำวิทยานิพนธ์

การเก็บข้อมูลทางประวัติศาสตร์และแนวทางการออกแบบสถาปัตยกรรมนั้น นอกจากจะต้องค้นคว้าข้อมูลจากทางภาคสนามแล้ว ยังต้องศึกษาข้อมูลจากแหล่งทุติยภูมิต่าง ๆ อาทิ ผลงานวิจัย จดหมายเหตุ พระราชพงศาวดาร ฯลฯ ตลอดจนกรณีศึกษาและเอกสารการออกแบบทางสถาปัตยกรรม ต่าง ๆ มากมาย อีกทั้งยังได้รับความกรุณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ และองค์กรต่าง ๆ ในการเสนอแนะ อำนวยความสะดวก ทำให้เข้าใจภาพรวมจนสามารถดำเนินงานวิทยานิพนธ์ได้สำเร็จลุล่วง ดังมีรายละเอียดต่าง ๆ ดังนี้

2536 - 2540	ปรึกษา อาจารย์ฉัตรชัย อินทรโชติ
2536 - 2540	ปรึกษา อาจารย์ นพปฎล สุวัจจนวนนท์
2536 - 2540	ปรึกษารศ.ศรีศักร วัลลิโภดม
มิถุนายน 2536	สนทนา คุณมงคล ส้าราษฎร์สุข
กรกฎาคม 2536	สนทนา รศ.วิวัฒน์ เตมียพันธ์
กรกฎาคม 2536	สนทนา คุณสมชาย ณ นครพนม
สิงหาคม 2536	สนทนา คุณศิริพร นันตา
กันยายน 2536	ปรึกษา คุณสุจิตต์ วงษ์เทศ และ คุณพิเศษ เจียจันทร์พงษ์
พฤศจิกายน 2536	สนทนา คุณเอนก นาวิกมูล
2537 - 2539	ปรึกษา ศ.อรศิริ ปาณินท์
พฤษภาคม 2537	สนทนา อาจารย์ภูธร ภูมะธน
สิงหาคม 2538	สนทนา อาจารย์ขวัญัญสรวง อติโพธิ
เมษายน 2540	สนทนา รศ.อนุวิทย์ เจริญสุภกุล
เมษายน 2540	สนทนา อาจารย์วัชรวิ วัชรสินธุ์
กันยายน 2540	สนทนา อาจารย์อรรถพร เพชรานนท์

ระยะเวลาดำเนินงานวิทยานิพนธ์

การสรุปหัวข้อวิทยานิพนธ์	มิถุนายน 2536 - กันยายน 2536
การศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์	กันยายน 2536 - มิถุนายน 2539
การศึกษาข้อมูลทางการออกแบบ	พฤศจิกายน 2536 - สิงหาคม 2539
การประมวลงานโดยรวม	มกราคม 2539 - ธันวาคม 2539
การสรุปผลงานออกแบบ	มกราคม 2540 - ตุลาคม 2540

องค์กรที่อำนวยความสะดวก ช่วงเวลาการทำวิทยานิพนธ์

- กองทัพเรือ
- บัณฑิตวิทยาลัย สจล.
- บัณฑิตศึกษา คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สจล.
- บริษัท ชินครอนกรุ๊ป จำกัด.
- ภาควิชาสถาปัตยกรรมภายใน สจล.
- พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร
- ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย
- ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา
- สำนักงานนโยบายและสิ่งแวดล้อม
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ
- หอสมุดแห่งชาติ

- The Field Museum. Chicago.
- The Museum of London. London.
- The Museum of Science and Industry. Chicago.
- The Natural History Museum. London.
- The Smithsonian National Museums. Washington, D.C.
- The Statue of Liberty National Monument. New York.
- The United States Holocaust Memorial Museum. Washington, D.C.

ภาคผนวก (ข)

คู่มือที่สามของมหานครกรุงเทพฯ ในมิติทางประวัติศาสตร์

รองศาสตราจารย์ ศรีศักร วัลลิโภดม

ถ้าหากสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท กรมพระราชวังบวรสถานมงคลในสมัยรัชกาลที่หนึ่ง ยังดำรงพระชนม์ชีพอยู่และทรงแลเห็นกรุงเทพมหานครในเวลานี้ ก็น่าที่จะทรงรำพึงขึ้นเช่นเดียวกับที่ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ในพระราชนิพนธ์เพลงยาวไทยรบพม่าแต่เดิมว่า

“ เสียยศเสียดินแดนเรศ เสียทั้งพระนิเวศน์วังศา
เสียทั้งตระกูลนานา เสียทั้งไพร่ฟ้าประชาชนี ”

ทั้งนี้ก็เพราะว่า กรุงเทพฯ ในยุคที่เข้าสู่สมัยศตวรรษที่สามนั้น ไม่ใช่กรุงเทพฯ เมื่อสองร้อยปีที่ผ่านมา หากเป็นกรุงเทพฯ ที่มีการขยายตัวเติบโตจนกลบพระมหานครเดิมให้หมดสิ้นไปอย่างแทบมองไม่เห็นทรางก็ว่าได้ กรุงเทพฯ แต่เดิมถือกำเนิดบนสองฝั่งน้ำเจ้าพระยา เป็นเมืองนอกแต่ก็มีแม่น้ำผ่ากลางและมีคูเมืองอยู่ทั้งสองฝั่งน้ำ เป็นเมืองที่แยกไม่ออกจากเมืองธนบุรี เพราะเป็นเมืองเดียวกันมาแต่แรกสร้างครั้งกรุงศรีอยุธยา ฝั่งธนบุรีเป็นย่านการตั้งถิ่นฐานมาแต่เดิม เพราะเป็นบริเวณแม่น้ำเลี้ยวคดทำให้มีการตกตะกอนของโคลนตมเป็นที่ดอน เหมาะกับการตั้งบ้านเรือนและการทำเรือกสวน บริเวณลำน้ำคดดังกล่าวนี้ก็คือ ลำคลองบางกอกน้อยและคลองบางกอกใหญ่หรือคลองบางหลวงในปัจจุบัน ซึ่งแต่ก่อนย่านนี้มีชื่อเรียกรวม ๆ ว่าตำบลบางกอก ความเป็นเมืองได้เกิดขึ้นในสมัยสมเด็จพระชัยราชาธิราช เมื่อมีการขุดคลองตัดจากคลองบางกอกน้อยมายังคลองบางกอกใหญ่ เพื่อให้เรือเดินไปมาได้สะดวก ทำให้กระแสน้ำพุ่งตรงเลยขยายกลายเป็นลำแม่น้ำไป และทั้งสองฝั่งแม่น้ำนี้ก็กลายเป็นเมือง มีย่านที่อยู่อาศัย วัดวาอาราม จวนเจ้าเมืองและสถานที่ราชการ ซึ่งรู้จักกันในนามว่าเมืองธนบุรี

เมืองบางกอกหรือธนบุรีเกิดแต่สมัยการขุดคลองตัดในสมัยสมเด็จพระชัยราชาธิราช แต่เติบโตในสมัยรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ฯ เพราะเป็นเวลาที่บ้านเมืองมีความสงบและรุ่งเรืองทางการค้าขายกับต่างประเทศและรับความรู้และเทคโนโลยีจากตะวันตกเข้ามา ดังเช่นการสร้างป้อมปราการและกำแพงเมืองขึ้นทั้งสองฝั่งแม่น้ำเป็นต้น การเป็นเมืองป้อมปราการของเมืองธนบุรีนี้คือความสำคัญที่นำเมืองธนบุรีไปสู่การเป็นเมืองราชธานีในสมัยกรุงธนบุรีภายหลังการเสียพระนครศรีอยุธยาแก่พม่า พ.ศ. 2310 ลงมา ถึงแม้ว่าการสร้างกรุงเทพมหานครในครั้งรัชกาลที่หนึ่ง

จะเป็นการย้ายตัวเมืองมาตั้งทางฝั่งพระนครแต่ทางฝั่งเดียวก็ตาม ความหนาแน่นและการสืบเนื่องของความเป็นชุมชนเมืองก็ยังคงอยู่ทางฝั่งธนฯ แต่เดิมนั้นก็คือทางฝั่งพระนคร คู่มือแต่เพียงพระบรมมหาราชวังเท่านั้นที่แลดูโดดเด่นเป็นสัญลักษณ์ ในขณะที่ฝั่งแม่น้ำซีกตะวันตกแถวปากคลองบางหลวงและสองฝั่งคลองบางหลวงแออัดไปด้วยบ้านเรือนของชาวเมือง ซึ่งก็รวมไปถึงบรรดาวัดวาอารามที่สำคัญด้วย ฝั่งเหนือของตัวเมืองขึ้นไปเป็นที่อยู่ของบรรดาคนไทย แยก มอญ ลาว เขมร ญวน ที่จะกลายเป็นไพร่บ้านพลเมืองต่อไป ในขณะที่บริเวณใต้พระนครลงไปจรดปากแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นที่ตั้งชุมชนและสถานีการค้าของพ่อค้าวานิชชาวต่างประเทศที่เข้ามาค้าขายด้วย บรรดาเรือสินค้าใหญ่่น้อยมักเรียงรายจอดทอดสมอในแม่น้ำบริเวณที่ไม่ห่างไกลเท่าใด นับเป็นย่านการค้าสำเภาที่ว่าได้ สิ่งที่เป็นสัญลักษณ์ให้เห็นเป็นย่านการค้าของบริเวณนี้ก็คือ วัดยานนาวาที่มีพระสถูปเจดีย์ที่ทำเป็นรูปเรือสำเภาซึ่งรัชกาลที่สาม โปรดฯ ให้สร้างไว้

การเติบโตของกรุงเทพฯ ในลักษณะที่มีการขยายตัวมาทางตะวันออกของฝั่งพระนคร เกิดขึ้นมากในเวลาที่พ่อค้าชาวยุโรปเข้ามาค้าขายมากขึ้น จึงมีการตัดถนนและขุดคลองเพิ่มขึ้นอีกหลายแห่ง โดยเฉพาะตัวเมืองกรุงเทพฯ เองก็มีการขยายตัวด้วย โดยได้มีการขุดคูพระนครเพิ่มขึ้นอีกรอบหนึ่ง คือ คลองผดุงกรุงเกษม จึงอาจกล่าวได้ว่าการขยายตัวของชุมชนของกรุงเทพฯ ทางฝั่งตะวันออกนั้น มาเกิดจริงๆ เอาในสมัยรัชกาลที่สี่ลงมาและการมีความสัมพันธ์กับชาวตะวันตก ได้ทำให้มีการนำเอาเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามาสร้าง ถนนหนทาง และอาคารสถานที่ราชการพระราชวัง ตลอดจนสถานที่อยู่อาศัยของเจ้านายและขุนนางอีกมากมาย

ยุคที่เปลี่ยนแปลงของกรุงเทพฯ คือมีการเปลี่ยนแปลงทั้งโครงสร้างทั้งกายภาพและโครงสร้างสังคมที่เดียวในด้านสังคมนั้นคือผลพวงที่เกิดมาจากการปฏิรูปการปกครองและการบริหารราชการแผ่นดิน ที่ทำให้เกิดกระทรวง ทบวง กรมขึ้นมากมาย การให้กรรมสิทธิ์ที่ดินและการเลิกทาส เป็นผลนำไปสู่การเกิดและการจัดชนชั้นใหม่ในสังคมขึ้น โดยเฉพาะชนชั้นกลางที่มีทั้งพ่อค้าและข้าราชการที่พากันเข้ามาตั้งถิ่นฐานกันในกรุงเทพมหานคร โครงสร้างทางกายภาพของกรุงเทพฯ ในขณะนั้นก็เป็นผลพวงมาจากโครงสร้างสังคมที่กล่าวมาแล้วนั่นเอง กรุงเทพฯ ในยุคนี้เกิดตึกกรมบ้านช่องแบบใหม่ขึ้นมากมาย ล้วนแต่เป็นแบบที่ได้รับอิทธิพลสถาปัตยกรรมตะวันตก ยุคอาณานิคมเป็นส่วนมาก อาคารที่เป็นตึกและเรือนไม้เหล่านี้ แพร่หลายไปทั่วกรุงเทพมหานคร

ความแปลกใหม่ที่สัมพันธ์กับถนนหนทางที่พัฒนาขึ้นมาแทนเส้นการคมนาคมทางน้ำก็คือ การมีรถยนต์ รถมอเตอร์ไฟขึ้นมาใช้แทนเรือ ก็นับว่ามีผลต่อการขยายตัวของบ้านเมืองทางฝั่งพระนครเป็นอย่างยิ่ง เมื่อเปรียบเทียบคนกลุ่มเก่ากลุ่มใหม่แล้วก็อาจกล่าวได้ว่าคนทางฝั่งธนบุรีเป็นประชากรกลุ่มเก่าของกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีทั้งพวกชาวบ้านชาวสวนและขุนนางข้าราชการ ในขณะที่ทางฝั่งพระนครส่วนใหญ่เป็นคนรุ่นใหม่ที่มีพื้นเพเป็นชาวสวน ชาวบ้านมาแต่เดิม หากเป็นพวกชนชั้นกลางที่มีทั้งคนไทย คนจีน และคนต่างชาติอื่น ๆ ผสมปนเปอยู่ด้วยกัน

ซึ่งทั้งนี้ก็รวมไปถึงพวกขุนนางข้าราชการรุ่นใหม่ที่เป็นแขกฝรั่งต่างประเทศที่เข้ามารับราชการ และตั้งถิ่นฐานเช่นในย่านถนนสีลมและอื่น ๆ ด้วย แต่ผู้คนกลุ่มเก่ากลุ่มใหม่ทั้งฝั่งธนบุรี และพระนครต่างก็อยู่กันเป็นหมู่เหล่า มีความสัมพันธ์กันอย่างมีโคตรเหง้ามีตระกูล จนเป็นที่รู้จักกันว่า ย่านไหนใครอยู่ หมู่ไหนใครนอน การรู้จักหรือได้ข่าวสารกันนั้นก็เป็นเรื่องของปากต่อปากที่มีทั้งพบปะกันโดยตรงและจากการนิทาเล่าลือ การอยู่ร่วมกันอย่างสืบเนื่องและรับรู้ขนบธรรมเนียม ตลอดจนจารีตประเพณีระหว่างกันจนมีความเป็นคนเมืองหลวงร่วมกัน ทำให้มีความแตกต่างจากบรรดาคนที่อยู่ตามหัวเมือง จนเกิดความรู้สึกปมด้อยปมเด่นในเรื่องของคนเมืองกรุงกับคนบ้านนอกขึ้นดังสะท้อนให้เห็นจากนวนิยายและเพลงขับร้องอยู่เนื่อง ๆ

กรุงเทพฯ กับสำนึกความเป็นชุมชน

พัฒนาการของการเป็นสังคมเมืองของกรุงเทพมหานครที่มีมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามและจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี อาจกล่าวได้ว่าเป็นกรุงเทพฯ ที่สัมพันธ์กับสำนึกในความเป็นชุมชนของคนกรุงเทพฯ ก็ว่าได้ แต่ทว่านับแต่มีการพัฒนาบ้านเมืองตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจในสมัยรัฐบาลจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นต้นมา ความสำนึกในเรื่องความเป็นชุมชนของคนกรุงเทพฯ ก็ค่อย ๆ เหือดหายไป พร้อม ๆ กับความรู้สึกที่แตกต่างและมีปมด้อยของคนบ้านนอกตามหัวเมืองก็ค่อย ๆ หดไปด้วย ถ้ามองอีกมุมหนึ่งในแง่ของการกระจายความเจริญทางการคมนาคมขนส่งและการศึกษา จากศูนย์กลางสู่ภูมิภาคและท้องถิ่นนั้นก็อาจกล่าวได้ว่า ประสบความสำเร็จอย่างมากมาที่ว่าได้เพราะได้ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวของคนจากชนบทเข้าสู่เมืองและในขณะเดียวกัน คนในเมืองออกไปสู่ชนบท โดยเฉพาะกรุงเทพมหานครนั้นมีคนจากหัวเมืองโยกย้ายถิ่นฐานเข้ามาเพิ่มขึ้น ซึ่งส่วนมากจะเป็นชนชั้นกลางเพราะมีเงินและความรู้พอที่จะทำมาหากิน ตั้งหลักแหล่งและขยายกิจกรรมในเมืองหลวงได้ ผลที่ตามมาก็คือ การขยายตัวของกรุงเทพฯ กว้างขวางออกไปกว่าแต่เดิมมากมายทั้งฝั่งพระนครและธนบุรี เกิดเป็นบริเวณที่จัดสรรและบ้านจัดสรรกันมากมาย ซึ่งการจัดสรรดังกล่าวนี้หาได้ครอบคลุมไปถึงความสัมพันธ์ระหว่างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยกับสถานที่ทำงานประกอบอาชีพและโรงเรียนของเด็กที่เป็นลูกเค้าไม่ ทำให้ต้องใช้เวลามากในการเดินทางและในที่สุดก็เป็นที่มาของปัญหาการจราจรติดขัด เพราะฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าการขยายตัวของกรุงเทพฯ ในสมัยหลังลงมานั้นเกือบเป็นการขยายตัวแบบไม่มีการกำหนดผังเมืองที่เป็นแบบอย่างการขยายเมืองทางตะวันตกที่เคยมีมาก่อน ทั้งที่กรุงเทพฯ ในขณะนั้นได้เติบโตเกินขนาดของการเป็นนครแบบโบราณตามประเพณีที่มีมาแต่เดิมในภูมิภาคนี้มานานแล้ว

การขยายตัวของกรุงเทพฯ ตั้งแต่ยุคบ้านจัดสรร คือการเติบโตของที่อยู่อาศัยแบบไม่เป็นชุมชน แม้ว่าในบางแห่งจะมีการวางแผนผังเป็นระเบียบเรียบร้อยก็ตาม ก็หาได้มีโครงสร้างทางกายภาพอันใดที่จะโน้มน้าวจิตใจคนให้มามีความสัมพันธ์กันทางสังคมได้ จึงเป็นเรื่องของต่างคนต่างอยู่ไป นอกจากไม่มีความสัมพันธ์กันแล้ว ยังเกิดความเหินห่างที่นำไปสู่การเขม่นและการดูแลกันอีกด้วย เพราะคนที่อยู่ในบ้านจัดสรรหลายแห่งที่เดียวที่ย้ายมาจากที่ต่าง ๆ กัน รวมทั้งการมีฐานะ อาชีพและความรู้ที่แตกต่างกันด้วย สภาพแวดล้อมและความแตกต่างกันดังกล่าวนี้นำไปสู่การไม่ไว้ใจกัน ดังเห็นได้จากการกันรั้วหรือเสริมรั้วบ้านให้สูงจะได้ไม่แลเห็นกัน ในขณะที่เดียวกันก็มีทำที่ที่โอ้อวดความมั่งคั่งมั่งมีต่อกัน โดยเฉพาะการเสริมสร้างบ้านเรือนให้ใหญ่โตหรูหราและรวมไปถึงการมีรถนั่งราคาแพง ๆ อีกด้วย ทั้งหมดนี้ทำให้คนในหมู่บ้านจัดสรรมีสำนึกในเรื่องปมด้อยและปมเด่นเพราะฉะนั้นบ้านจัดสรรที่เกิดขึ้นจึงไม่มีความเป็นชุมชนแต่อย่างใด เป็นแต่เพียงที่อยู่อาศัยที่ต่างคนต่างชุกหัวนอนเท่านั้น แม้ว่าต่อมาจะมีผู้รู้และนักวิชาการแนะนำให้มีการจัดโครงสร้างทางกายภาพให้มีความเป็นชุมชนก็ตาม เช่นการจัดให้มีสถานที่ที่มีกิจกรรมร่วมกันอันได้แก่สวนสาธารณะ สนามเด็กเล่น สระว่ายน้ำ โรงเรียนและศูนย์การค้าเป็นต้น ก็ไม่ปรากฏทำให้คนมาสังสรรค์กันจนเกิดความสัมพันธ์ที่เป็นโครงสร้างสังคมได้ แต่สิ่งที่ดูเหมือนจะควบคู่ไปกับการเกิดและการแพร่หลายของบ้านจัดสรรก็คือการเกิดของบรรดาย่านธุรกิจและศูนย์การค้าแบบใหม่ ที่ทำให้เกิดค่านิยมในเรื่องการ “ซื้อปิ้ง” ขึ้น นับเป็นสิ่งที่ควบคู่ไปกับการมีหน้ามีตาและความเป็นสมัยใหม่ แต่ว่าได้ทำลายบรรดา ย่านร้านค้าเล็ก ๆ ตามท้องถิ่นที่เคยเป็นโครงสร้างของชุมชนให้หมดไปและไม่มีทางเกิดด้วย

อย่างไรก็ตามสิ่งที่ทำให้กรุงเทพฯ หมดสิ้นความเป็นชุมชนอย่างที่เคยมีมา ก็เห็นจะเป็นเรื่องการเติบโตและการขยายตัวของกรุงเทพฯ นอกจากการรวมกรุงเทพฯ และธนบุรีเข้าด้วยกันแล้ว ยังได้มีการขยายตัวของถนนและย่านชุมชนไปทั้งทางด้านตะวันตกและตะวันออกอีกด้วย ทั้งหมดนี้เป็นการเกิดกรุงเทพฯ ในยุคที่เรียกว่า “กรุงเทพมหานคร” ซึ่งอาจนับได้ว่าเป็น กรุงเทพฯ ที่เสื่อมถอยแล้วก็ได้ในเรื่องการไร้สำนึกของชุมชนเพราะเป็นกรุงเทพฯ ของคนยุคใหม่ที่ขาดจากความเป็นชุมชนในอดีตโดยสิ้นเชิง ความเป็นกรุงเทพมหานครในยุคนี้เป็นพื้นฐานที่สำคัญที่นำไปสู่ยุคกรุงเทพฯ กับปริมณฑลที่เป็นยุคของการขยายเขตกรุงเทพฯ ไปยังบรรดาจังหวัดใกล้เคียง เช่น สมุทรปราการ นนทบุรี นครปฐม สมุทรสาครและปทุมธานี เป็นต้น ทั้งหลายเหล่านี้ได้ทำให้ความเป็นชุมชนบ้านและเมืองในท้องถิ่นของบรรดาจังหวัดเหล่านั้นสิ้นสุดลงไปด้วย

กรุงเทพฯ ยุคคอนโด ..... สังคมไร้ระเบียบ

การผืนตัวเองของประเทศไทยเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรมภายใต้การนำของรัฐบาลในรอบสิบปีที่ผ่านมา ไม่เพียงแต่ทำให้กรุงเทพฯ ขยายตัวตามแนวนอนไปยังบริเวณปริมณฑลตามจังหวัดใกล้เคียงเท่านั้น หากเป็นการขยายตัวตามแนวตั้งขึ้นไปบนฟ้าอีกมิติหนึ่งด้วย นั่นก็คือการสร้างอาคารหรือสิ่งก่อสร้างที่มีขนาดใหญ่และสูงเสียดฟ้าขึ้นมา ซึ่งมีทั้งการแทนที่ของเก่าและการก่อสร้างในที่ใหม่ ๆ ด้วย นับเป็นสิ่งที่กำลังลบลบาทมหานครเก่าในประวัติศาสตร์ให้เลือนหายไปจากพื้นภพนี้อย่างสิ้นเชิง เราอาจเรียกยุคใหม่นี้ได้ว่าเป็นยุคคอนโด ซึ่งเกิดขึ้นอย่างกระจัดกระจายไปทั่วพระนครและบริเวณใกล้เคียง เหตุที่เกิดขึ้นอย่างเป็นดอกเห็ดก็เพราะสำนึกในเรื่องการรวมศูนย์ที่ทุกสิ่งทุกอย่างนับแต่เรื่องการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจและวัฒนธรรมต้องรวมอยู่ที่กรุงเทพฯ หหมด จึงเป็นสิ่งที่เจริญและมีเกียรติภูมิเป็นสำนึกที่ปลูกฝังมาจากประวัติศาสตร์แต่อดีต โดยเหตุนี้กรุงเทพฯ จึงเป็นแหล่งที่ดึงดูดคนจากที่ต่าง ๆ จากภายนอกที่แสวงหาความเจริญให้เข้ามา ยิ่งกว่านั้นการเกิดของบรรดาตึกระฟ้านี้ก็มิพัฒนาการจนเกิดความสำคัญในตัวเองขึ้นมา ด้วยเพราะการโฆษณาชวนเชื่อของพ่อค้านักสร้างคอนโดทั้งหลาย ที่อ้างตัวอย่างจากเมืองนอกเมืองนานั้นสามารถมอมเมาคนส่วนใหญ่ในสังคมให้เห็นว่าการอยู่คอนโดนั้นเป็นสิ่งที่ทันสมัย สะดวกสบายและโก้เก๋ เลยทำให้คนลงทุนสร้างคอนโดร่ำรวยกันอย่างคึกคักและต่างก็แสวงหาที่ทางสร้างคอนโดกันโดยไม่ดูกาลเทศะ

การเกิดตึกระฟ้าอย่างไม่คำนึงถึงกาลเทศะนี้สะท้อนให้เห็นถึงความล้ำหลังอย่างหนึ่งในการออกระเบียบข้อบังคับในเรื่องผังเมือง ที่ไม่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมผลที่ตามมาก็คือคอนโดเกิดขึ้นอย่างไม่เป็นระเบียบ ทำลายทั้งความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความงดงามของบ้านเมือง สร้างความเดือดร้อนให้แก่คนในเมืองที่เคยอยู่อย่างสงบสุขในที่ที่เคยเป็นชุมชนมาก่อน เพราะการเกิดคอนโดระฟ้านี้มันมักบดบังสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่เคยปลอดโปร่งมาก่อน ที่สำคัญคือมีคนกลุ่มใหม่ที่แปลกหน้าเข้ามาอยู่อย่างไม่มีทางที่จะสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีได้ ทำนองตรงข้ามมีแต่ความหวาดระแวงต่อกัน เกิดการลักขโมย และการเกลียดชังต่อกัน นับเป็นสภาพที่เพิ่มพูน และขยายตัวอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน เป็นกระบวนการที่ทำให้คนไม่รู้จักกันโดยแท้

ความนิยมในเรื่องคอนโดทำให้เกิดนายทุนนักสร้างคอนโดแบบเก่งกำไรอย่างคึกคักคนพวกนี้ไม่มีความรับผิดชอบต่อสังคม เทียวสืบเสาะแสวงหาพื้นที่ตามแหล่งต่าง ๆ อย่างไม่คำนึงว่าพื้นที่ได้มานั้นมีความเหมาะสมที่จะสร้างเป็นแหล่งให้คนอยู่หรือไม่ สักแต่ให้ได้มาก็แล้วกัน ไร่หนึ่งหรือครึ่งไร่ก็เอาดี พอสร้างเสร็จจึงเกิดคอนโดหรือตึกสูง ๆ ที่แทรกซ้อนอยู่กับบ้านเล็ก

เรือน้อยของผู้คนที่เขาอยู่มาก่อน ทำให้คอนโคโคนั้นโคขึ้นท่ามกลางความรุ่งรังและแออัด คุณแล้วไม่มีอะไรเจริญตาเจริญใจ แต่ที่ร้ายก็คือทำให้ไม่มีพื้นที่เพื่อการคมนาคมและสัญจรไปมาเกิดจากราคาที่ดินแพง จนแก้ไขอะไรไม่ได้ถึงทุกวันนี้ ซึ่งเรื่องนี้นับเป็นความล้มเหลวทางวัฒนธรรมอย่างแท้จริง เพราะรัฐไม่สามารถคาดการณ์และเตรียมระเบียบแบบแผนหรือกฎหมายผังเมืองมาควบคุมให้ทันการได้ จึงนับเป็นเรื่องด้อยพัฒนาโดยแท้ อีกทั้งแสดงให้เห็นชัดเจนว่าสังคมในประเทศไทยมีประสบการณ์ในการใช้พื้นที่เพื่อความเป็นเมืองในลักษณะที่เป็นศูนย์หรือติดลบเลยก็ว่าได้ ความเป็นเมืองในสังคมไทยเรานั้นเป็นเมืองในสังคมเกษตรกรรม หาใช่เป็นอุตสาหกรรมไม่ เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วก็เลยตั้งตัวไม่ทัน ต่างจากสังคมตะวันตกที่มีพัฒนาการในการใช้เนื้อที่เพื่อสังคมเมืองมาช้านานหลายศตวรรษ อย่างเช่นที่กรุงลอนดอนในประเทศอังกฤษเป็นต้น ที่เขามีประสบการณ์ในการใช้พื้นที่สร้างเมืองไม่ต่ำกว่า 700 ปี การกำหนดให้สร้างอาคารที่อยู่อาศัยเป็นตึกแถวยาวไม่น้อยกว่าสองชั้นเพื่อให้เป็นที่อยู่ของคนจนคนรายนั้น ไม่ทำให้เกิดความแตกต่างในด้านการใช้พื้นที่เท่าใด เพราะในตึกแถวเดียวกันนั้น คนรวยอาจมีพื้นที่ได้ไม่เพียงก็ดูหาเท่านั้น เลยทำให้มีพื้นที่เพื่อการสาธารณะเช่น การปลูกต้นไม้ทำสวนและการสัญจรไปมาอย่างเหลือเฟือ คนก็ไม่เดินชนกันหรือเกิดอุบัติเหตุ แต่ทำนองตรงข้ามแถวปลูกตึกโปร่งและสวยงาม ทุกอย่างนี้ไม่ทำให้เกิดภาวะป่าคอนกรีตขึ้น แต่เป็นสภาพที่กลมกลืนได้ดุลย์ระหว่างอาคารที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมธรรมชาติ และที่สำคัญก็คือ สภาพแวดล้อมดังกล่าวนี้เป็นสิ่งที่กระตุ้นให้คนรู้จักกัน เพราะมีพื้นที่และสิ่งของที่เป็นของร่วมกัน ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่นำไปสู่โครงสร้างสังคมที่ทำให้เกิดชุมชนได้ในที่สุด

การเกิดคอนโคโคอย่างไร้ระเบียบก็ดีหรือการก่อสร้างอาคารในย่านธุรกิจอย่างไม่หยุดยั้งก็ดี เป็นเหตุให้ไม่เพียงแต่ดึงคนที่เป็นชนชั้นกลางจากที่ต่างๆ เข้ามาแออัดกันอยู่ในกรุงเทพมหานครเท่านั้น แต่ยังทำให้ชาวนาชาวไร่ตามต่างจังหวัดพากันเคลื่อนย้ายเข้ามาสู่พระนครด้วย การเข้ามาของคนชนบทเหล่านี้อาจเรียกได้ว่าเป็นการอพยพของชาวนาเข้าเมือง (Peasantization) ก็ว่าได้ เพราะเป็นจำนวนมากที่เป็นการเข้ามาทั้งครอบครัว สาเหตุอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้มีคนชนบทที่ถึงถิ่นฐานเข้าเมืองกันมากก็คือ การเกิดโรงงานอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดและปริมณฑลของกรุงเทพฯ การเกิดในต่างจังหวัดเป็นเหตุให้ชาวไร่ชาวนาขายที่ดินให้กับทางโรงงานแล้วผันตัวเองเป็นกรรมกร มีทั้งอยู่ในท้องถิ่นเดิมและโยกย้ายไปทำงานในที่ต่างๆ ในขณะที่การเกิดในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑลกลายเป็นที่รองรับคนชนบทเกือบทุกภูมิภาคของประเทศ

ทุกวันนี้กรุงเทพฯ คือ ป่าคอนกรีตขนาดมหึมาของโลก เป็นสภาพแวดล้อมแบบใหม่ที่น่าอกจากห่างเหินธรรมชาติแล้ว ยังสร้างชีวิตความเป็นอยู่ที่ไม่ใช่ธรรมชาติให้แก่นมนุษย์อีกด้วย สภาพชีวิตความเป็นอยู่ในคอนโคโคหรือการทำงานในตึกกระฟ้าสูง ๆ ที่มีผนังทึบทั้งสี่ด้านนั้น ไม่ต่าง

อะไรกับกรงที่ขังสัตว์และสร้างสัตว์ให้เกิดความทุกข์ตลอดเวลา เพราะฉะนั้นถ้าจะเปรียบ
 กรุงเทพฯ ก็คือ สวนสัตว์มนุษย์ขนาดใหญ่ ๆ นี้เอง เป็นที่มาของความไม่เสมอภาคทั้งในชีวิต
 ความเป็นอยู่และการงาน คนที่รวยและมีเงินต่างกินนอนและทำงานในห้องแอร์ รวมทั้งไปมหาสู่
 กันด้วยรถติดแอร์และสั่งงานด้วยโทรศัพท์มือถือในรถแอร์ ส่วนคนจนกรรมกรต้องอยู่และทำงาน
 ในห้องในตรอกซอกที่ไม่มีแอร์ มีแต่อากาศเสียที่เกิดจากการทำแอร์และเครื่องยนตร์รถที่มีจำนวน
 มหาศาลเต็มบ้านเต็มเมือง แต่ทว่าสิ่งที่เลวร้ายที่สุดก็คือบรรดาเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ที่เกิดมาใน
 ขณะนี้ คือ ผู้ที่เกิดในคงคอนกรีตและสภาพแวดล้อมที่ไม่เป็นธรรมชาติและต่อไม่ติดกับอดีตทั้งใน
 เรื่องขนบประเพณีและวัฒนธรรม มองอะไรต่ออะไรเป็นเรื่องวัตถุ เอาแต่ได้และเป็นปัจเจกบุคคล
 จนเห็นแก่ตัว ซึ่งสิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นเป็นอย่างดีจากพฤติกรรมของเด็กวัยรุ่นที่นิยมของใหม่
 ในลักษณะที่เป็นแฟชั่นอันแสดงความฟุ้งเฟ้อ มีการโอ้อวดแข่งขันกัน โดยเฉพาะพวกถูกคนมีเงิน
 ก็นิยมซื้อรถยนต์มาอวดกันและชิงแข่งขันกันตามถนนอย่างผิดกฎหมาย และใช้สิทธิพลฝ่าฝืน
 กฎหมายเมื่อเวลาถูกจับ ในขณะที่ถูกคนจนผ่อนค่าน้ำจักรยานยนต์มาเป็นมอเตอร์ไซค์รับจ้าง แต่
 ยามว่างก็ชิงแข่งขันกันจนเป็นเหตุให้เกิดอุบัติเหตุและการจราจรติดขัดเป็นประจำ โดยพื้นที่
 สังกมไทยเป็นสังคมชนชั้นที่นิยมคนเก่งและพอใจที่จะละเมิดกฎหมาย แต่ว่าในอดีตนั้น ได้มีขนบ
 ธรรมเนียมประเพณีค่านิยมและธรรมะในพระศาสนาคอยเหนี่ยวไว้ โดยเฉพาะจารีตประเพณี
 ระบบความเชื่อและความเป็นชุมชนในท้องถิ่นที่คอยควบคุมประพฤติกของคนอยู่เสมอ แต่มาบัดนี้
 สิ่งที่เป็นความเชื่อและจารีตประเพณีเหล่านั้นหมดความหมายและหน้าที่ไป ก็เลยทำให้คนรุ่น
 ใหม่ยุคใหม่มีอิสระทำอะไรต่ออะไรได้ตามอำเภอใจ บรรดาระเบียบข้อบังคับและกฎหมายที่
 รัฐบาลสร้างขึ้นกำหนดขึ้น ก็เป็นสิ่งที่ล้าหลังและเป็นดาบสองคมเสมอมา

ประการแรกกฎหมายที่ทางส่วนกลางสร้างขึ้น โดยได้อิทธิพลมาจากตะวันตกนั้นไม่
 สามารถเข้ากันได้ดีกับบรรดาจารีตและขนบประเพณีในท้องถิ่นที่เต็มไปด้วยความหลากหลาย แต่
 เมื่อกฎหมายจากทางส่วนกลางมีความชอบธรรมกว่า ก็เลยทำบรรดาจารีตประเพณีหมดความ
 หมายไป ส่วนอีกประการหนึ่งนั้นคนรุ่นใหม่เป็นจำนวนมากที่เดียวที่มีการศึกษาดี สามารถใช้
 ความรู้และความฉลาดที่ได้เล่าเรียนมาหลีกเลี่ยงและละเมิดกฎหมายเป็นประจำ ยิ่งคนที่รวยแล้ว
 ยิ่งไปกันใหญ่เพราะความมั่งคั่งกับอำนาจกลายเป็นสิ่งเดียวกัน การละเมิดกฎหมายเพื่อประโยชน์
 ส่วนตัวเลยกลายเป็นวิถีชีวิตของคนเหล่านี้ บ้านเมืองจึงเต็มไปด้วยผู้มีอิทธิพล มีเจ้าพ่อและผู้ที่
 สามารถใช้อำนาจรัฐเพื่อประโยชน์ส่วนตัวและพรรคพวกตลอดเวลา เพราะฉะนั้นสังคมไทยใน
 ส่วนรวมจึงเป็นสังคมที่ละเมิดกฎหมาย ผลที่ตามมาก็คือความไร้ระเบียบในสังคมเพราะไม่มี
 อะไรที่จะควบคุมได้นั่นเอง

ทุกวันนี้กรุงเทพมหานครและปริมณฑลคือผลผลิตที่เป็นรูปธรรมของสังคมไร้ระเบียบ มีสภาพเป็นป่ามากกว่าเป็นเมืองไม่สามารถจัดแบบแผนให้เกิดความเป็นชุมชนแบบเมืองที่ในที่อื่นเขามีกันได้ กลายเป็นอะไรที่มั่วสุมและแออัด จราจรติดขัด อากาศเป็นพิษที่บั่นทอนสุขภาพและความเป็นมนุษยชาติของผู้คนตลอดเวลา และนับวันก็มีแต่จะทวีคูณขึ้น คงไม่นานเกินรอดดอกที่ร่องรอยและทรากรอารยธรรมที่เคยมีมาแต่อดีตก็จะมลายหายไปหมดสิ้น

การเปลี่ยนแปลงของกรุงเทพมหานคร ในยุคคอนโคหรือเรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่า สมัยศตวรรษที่สามนั้น เป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างชนิดหน้ามือเป็นหลังมือ หรือจากการเป็นเมืองสวรรค์มาเป็นเมืองนรกก็ว่าได้ เพราะแต่ก่อนกรุงเทพฯ มีที่ดำที่สูงผู้ปกครองบ้านเมืองรู้จักกาละเทศะ อะไรควรหรือไม่ควรในเรื่องศักดิ์สิทธิ์และสาธารณ์ ศูนย์กลางของพระนครคือพระบรมมหาราชวัง วัดพระแก้วและสิ่งที่เป็นสัญลักษณ์ของเมืองแลเห็นแต่ไกลคือวิหารพระศรีศาภยุมุณี วัดสุทัศน์ฯ พระปรางค์วัดอรุณราชวรารามและภูเขาทองวัดสระเกศ ล้วนถือกันว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และเป็นมิ่งขวัญของเมืองและของประเทศในส่วนรวมก็ว่าได้ การก่อสร้างสิ่งใดๆ ที่เป็นของสาธารณ์ เช่นบ้านเรือนราษฎรตลอดจนสถานที่ราชการและอาคารธุรกิจไม่ควรที่จะเข้ามาอยู่ใกล้หรือบดบังให้เสียความสง่า เป็นเรื่องอัปมงคลเป็นอย่างยิ่ง แต่ทว่าในยุคสมัยนี้กรุงเทพฯ ได้สูญเสียความเป็นเมืองและเป็นชุมชนหมดแล้ว จึงไม่มีผู้ใดกล้าหาญพอที่จะต่อต้านธนาคุณภาพของอมนุษย์ที่เป็นนายทุน ไม่ให้เกิดความเหิมเกริมในการสร้างคอนโคและตีกระฟ้าขึ้นมาสูงตระหง่านค้ำฟ้าเหนือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์อันเป็นมิ่งขวัญของบ้านเมืองและของประเทศ คงจะไม่ปฏิเสธกระมังว่าตึกสูง ๆ ระฟ้าหลาย ๆ แห่งนั้นสร้างขึ้นเพื่อขนรับการท่องเที่ยวที่ขายวัฒนธรรมที่ดงามของบ้านเมือง เพื่อให้ชาวต่างชาติและนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพต่ำ ๆ ได้ขึ้นไปสมสู่และภาคภูมิใจที่ได้เห็นแม่น้ำเจ้าพระยาคือ คลองระบายน้ำโสโครก และกรุงเทพมหานครที่ตั้งอยู่ทั้งสองฝั่งแม่น้ำกลายเป็นเมืองคู้กตา หรือคิสนีย์แลนด์ไป

ภาคผนวก (ค)

ข้อสังเกตบางประเด็นเกี่ยวกับประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม

รองศาสตราจารย์วิวัฒน์ เตมียพันธ์

อาคารหรือสิ่งก่อสร้างจากอดีตที่หลงเหลืออยู่ถึงปัจจุบันนั้น ก็คือ ทรากรที่ตกค้าง (Fossil) ทางอารยธรรมของมนุษย์ และในแต่ละยุคสมัยของประวัติศาสตร์นั้น รูปแบบสถาปัตยกรรมย่อมมีระเบียบวิธีการก่อสร้างและลักษณะทางกายภาพเฉพาะตัว (Style) ซึ่งเป็นผลสะท้อนจากอารยธรรมของชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป การศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมในแนวทางของประวัติศาสตร์นั้นก็คือ การศึกษาลักษณะสถาปัตยกรรมที่เป็นผลจากความพากเพียรพยายามของมนุษย์ที่ต้องการดำรงชีวิตอยู่อย่างปลอดภัยในสภาพแวดล้อมของธรรมชาติด้วยการแสวงหาและสร้างสรรค์แหล่งพำนักอันเหมาะสม โดยได้พัฒนาไปตามความเจริญของยุคสมัยตลอดถึงคติความเชื่อและอุดมการณ์ แม้กระทั่งจินตนาการทางความงามและความมุ่งหวังที่แฝงเร้นของสังคม สมดังคำกล่าวของ หลุยส์ ซัลลิแวน ที่กล่าวว่า...

"สถาปัตยกรรมมิใช่เป็นเพียงแต่งงานศิลปะที่จะต้องฝึกฝนจนประสบความสำเร็จ ซึ่งจะมากหรือน้อยโดยขึ้นอยู่กับความสามารถของสถาปนิกเท่านั้น หากแต่ยังเป็นสิ่งที่เผยให้เห็นสภาพการณ์ของสังคมให้ปรากฏอย่างกระจ่างชัด (Social Manifestation) อีกด้วย เพราะลักษณะสถาปัตยกรรมที่แสดงออกนั้น คือ ภาพสะท้อนรวมของประชาชน ... ฉะนั้นการศึกษาสถาปัตยกรรมจึงมิใช่การศึกษาในแขนงของศิลปะเพียงอย่างเดียว แต่ยังเป็นการศึกษาถึงสภาพเงื่อนไขต่าง ๆ ของสังคมที่ผลักดันรูปแบบของสถาปัตยกรรมให้ปรากฏขึ้นมา"

ในบางยุคบางสมัยของอดีตเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ไม่สามารถค้นคว้าได้จากการบันทึกที่เป็นลายลักษณ์อักษรก็ตาม แต่ทรากรของสิ่งก่อสร้างตลอดจนอาคารในยุคก่อน ๆ ที่คงอยู่คือ พยานหรือแหล่งหลักฐานที่สำคัญ (Principle Source) ที่จะให้ข้อมูล (Information) ของอดีตได้เป็นอย่างดี เพราะบางท่านถือว่าสถาปัตยกรรมนั้นเป็นสิ่งที่มาก่อนการบันทึกทางประวัติศาสตร์เสียอีก ด้วยเหตุนี้ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมในบางครั้งจึงถือเป็นส่วนประกอบที่สำคัญที่คอยเสริมให้เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ให้กระจ่างชัดขึ้น

เรื่องราวทางประวัติศาสตร์นั้นเปรียบเหมือนกระจกเงาวิเศษ (Magical Mirror) ที่ผู้ส่องกระจกย่อมเห็นภาพสะท้อนของมนุษย์ ในลักษณะของเหตุการณ์ (Events) และการพัฒนาการ (Developments) ที่สัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปในมิติของเวลาอันยาวนานของอดีต ทำให้เข้าใจความเป็นมนุษย์กระจ่างชัดขึ้น

ส่วนประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมนั้น เป็นสื่อความหมายที่เผยแพร่ให้ผู้ศึกษา โดยเฉพาะสถาปนิกประจักษ์ชัดถึงความสามารถของมวลหมู่มนุษย์ในแต่ละท้องถิ่นและแต่ละช่วงสมัยที่ได้ใช้ปัญญาความคิดและเพียรพัฒนาระบบการก่อสร้าง การเลือกสรร และพัฒนาวัสดุก่อสร้างให้ก้าวหน้าขึ้นมาโดยลำดับ ตลอดจนการชี้ให้เห็นถึงการใช้ประเภทของอาคารที่หลากหลายของกลุ่มชนในแต่ละสังคม และหลักการหรือทฤษฎีการออกแบบที่วางหลักเกณฑ์ไว้บนพื้นฐานของความต้องการและวิถีชีวิตของสังคมในแต่ละยุคสมัยอีกด้วย ซึ่งเท่ากับเป็นการขยายทัศนะของมนุษย์ให้เห็นความเป็นมนุษย์ในโลกทัศน์ที่กว้างไกลและดิ่งลึกยิ่งขึ้นอีก

โดยเหตุนี้อาคารที่มนุษย์สร้างขึ้นต่อเนื่องกันมาในมิติของเวลาต่าง ๆ กันจึงเป็นหลักฐานที่สำคัญทั้งในทางประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมจำเป็นต้องมีการอนุรักษ์ให้ดำรงคงอยู่ เพื่อเป็นหลักฐานสำหรับศึกษาค้นคว้า เพื่อความเข้าใจความเป็นมนุษย์ในมิติที่ดิ่งลึก ฉะนั้นสิ่งก่อสร้างที่มีคุณค่าในอดีตจึงถือว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของสังคมอันมีความสำคัญอย่างยิ่งยวดอีกอย่างหนึ่งของมนุษยชาติที่บรรพบุรุษละทิ้งไว้ให้แก่สังคม ยิ่งสภาพการณ์ในสังคมยุคปัจจุบันตกอยู่ในช่วงสมัยของการเปลี่ยนแปลงที่อยู่ใต้อิทธิพลเร่งเร็วกว่าปกติ การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและสภาพแวดล้อมทางกายภาพของชุมชนยังจำต้องถือเป็นนโยบายอันเร่งด่วนที่ต้องดำเนินการให้ทันกับเหตุการณ์ มิฉะนั้นอาคารและสภาพแวดล้อมในย่านถิ่นเก่าของชุมชนตามภูมิภาคต่าง ๆ จะสูญสิ้นเพราะถูกรื้อถอนทำลายโดยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ไปอย่างน่าเสียดายในเร็ววัน

แนวกว้าง ๆ ในการอนุรักษ์ สมบัติวัฒนธรรมนั้นก็จะต้องขึ้นทะเบียนวัตถุและบริเวณ (ผังบริเวณของสถานที่สำคัญ) เพื่อคุ้มครองป้องกันการรื้อทำลายในแต่ละท้องถิ่น โดยจำแนกออกเป็น 3 ลักษณะ คือ วัตถุสถานอันมีค่าทางวิชาการ หรือมีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมโดยตรง วัตถุสถานอันมีค่าทางประวัติศาสตร์และความงามแห่งธรรมชาติ

การอนุรักษ์สมบัติวัฒนธรรมนั้นจะต้องอนุรักษ์วัตถุและสถานอันมีค่าทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมควบคู่ไปกับการพัฒนาภาคและเมืองเสมอ และต้องพยายามผสมผสานโบราณอันเป็นประจักษ์พยานแห่งอดีต ให้เข้ากับชีวิตปัจจุบันและสิ่งแวดล้อมสมัยใหม่

หนึ่งในขณะที่เทคนิคการก่อสร้างอาคารกำลังกลายเป็นสากลเหมือน ๆ กันทั่วโลกเช่นนี้ จะต้องสร้างความสำนึกร่วมเพื่อพยายามธำรงรักษาลักษณะพิเศษของท้องถิ่นที่ปรากฏอยู่ในรูปแบบของตึก ร้าน บ้านเรือน วัด (รวมทั้งผังบริเวณและสภาพแวดล้อม) ศาลเจ้า ตลอดจนเคหาสน์และบริเวณห้างร้านในย่านชุมชนแบบเก่าตลอดจนวัตถุสถานอันแสดงถึงชีวิตในอดีตที่เป็นจุดเด่นและเป็นเครื่องหมายที่ใช้เรียกชื่อละแวกนั้น ๆ

มีหัวข้อที่สำคัญสำหรับการศึกษาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมอยู่บางประเด็น คือ นอกจากจะศึกษาภาคเอกสารและรูปภาพที่แสดงในภาคเอกสารแล้ว ผู้ศึกษาจำต้องค้นคว้าวิจัยอย่างลึก

ซึ่ง อีกทั้งยังต้องเดินทางไปศึกษารูปแบบอาคารของอดีตจากสถานที่จริงเพราะเป็นการเพิ่มประสบการณ์ที่น่าตื่นเต้นเมื่อผู้ศึกษาได้พบเห็นมาแล้วหลาย ๆ ชนิดที่ต่างสมัยกันมาวิเคราะห์และเปรียบเทียบอิทธิพลที่อยู่เบื้องหลังพร้อมทั้งรูปแบบในขณะเดียวกันนั้นย่อมจะค้นพบความรู้ใหม่ที่เห็นความสัมพันธ์และความต่อเนื่องจากลักษณะอาคารในแต่ละยุค วิธีการศึกษาในลักษณะนี้ถือว่าการฝึกหัดจิตใจ และพัฒนาความสำนึกเกี่ยวกับการพิจารณาคุณค่าในเชิงออกแบบ ของสถาปนิกให้ดีขึ้น

มีข้อแตกต่างระหว่างการศึกษาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมของสถาปนิกกับผู้สนใจและหลงใหลในของเก่า (Antiquarian) อยู่บางประการ คือ ผู้สนใจของเก่านั้น (มักเป็นนักสะสมของโบราณด้วย) จะใช้ความรู้ทางประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมตลอดจนประวัติศาสตร์ศิลป์เพื่อเป็นเครื่องมือในการประเมินอายุและคุณค่าของเก่าที่น่าชื่นชอบและน่าสนใจ แต่สถาปนิกนั้นควรใส่ใจประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมในแง่ของเหตุการณ์อันเกิดขึ้นในอดีตที่เป็นแรงผลักดันให้สถาปัตยกรรมชนิดต่าง ๆ ปรากฏเกิดขึ้น ไม่ว่าในแง่ของวิธีการก่อสร้างหรือเหตุผลทางสภาพเศรษฐกิจและสังคมก็ตาม ซึ่งเป็นการแสวงหาความจริง (Truth) จากอดีตโดยไม่คำนึงถึงว่างานต่าง ๆ เหล่านั้นเป็นงานที่น่าชื่นชอบหรือไม่ กล่าวกันว่าสถาปัตยกรรมของยุโรปในช่วงคริสศตวรรษ 18 เป็นผลของอิทธิพลของการหลงใหลสถาปัตยกรรมในอดีตที่ถือว่าเป็นความผิดพลาดในประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมของยุคนั้น แต่อย่างไรก็ตามสถาปัตยกรรมย่อมไม่สามารถจะฝึกหัดให้บรรลุความสำเร็จได้ถ้าหากสถาปนิกไม่มีความสำนึกในทิศทางของสถาปัตยกรรมโดยอาศัยจากประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ เพราะการเข้าใจความหมายและเป้าหมายของสถาปัตยกรรมนั้น เป็นกระบวนการที่พัฒนาต่อเนื่องในมิติของกาลเวลา

การศึกษาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมอีกประเด็นหนึ่งนั่นก็คือผู้ศึกษาควรฝึกหัดทำความเข้าใจการออกแบบสถาปัตยกรรมในอดีตด้วยการหยั่งทราบถึงเงื่อนไขตลอดถึงข้อจำกัดและแรงบันดาลใจของสภาพสังคมในยุคต่าง ๆ ที่ตนศึกษา โดยฝึกให้เห็นปัญหา (Problems) และวิธีการแก้ปัญหา (Solutions) ในลักษณะต่าง ๆ โดยผู้ศึกษาเองทำตัวให้เสมือนหนึ่งเป็นสถาปนิกในอดีตเสียเอง ย่อมเป็นวิธีการที่จะเพิ่มประสบการณ์ให้แก่ผู้ศึกษาในแนวทางสร้างสรรค์อีกวิธีหนึ่ง วิธีการมองหาปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหาโดยศึกษาวิเคราะห์สถาปัตยกรรมในอดีตนั้นควรสำนึกไว้เสมอว่าปัญหาต่าง ๆ เหล่านั้นเป็นตัวกำหนด “จุดเปลี่ยน” (Point of Departure) ที่เป็นบทบาทของสังคม (Social Role) ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสถาปัตยกรรม การศึกษาในลักษณะนี้สถาปนิกหรือผู้ศึกษาย่อมจะประจักษ์ชัดถึงแรงผลักดันที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสถาปัตยกรรมอย่างชัดเจน

การมีประสบการณ์ในการมองเห็นปัญหาที่กว้างไกลโดยการล้วงลึกเข้าไปสู่อุคตินั้นย่อมยังให้สถาปนิกทราบชัดถึงหลักการของกระบวนการออกแบบที่มนุษยชาติได้พัฒนาขึ้นมา อีกทั้ง

ยังจะพบคำตอบเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ของการ “เปลี่ยนแปลง” (Changes) และสถานะของการ “คงอยู่” (Constancies) ของพฤติกรรมมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมอันต่อเนื่องอยู่ในช่วงมิติของกาลเวลาอย่างชัดเจนขึ้น ซึ่งสถาปนิกสามารถนำมาตั้งเป็นหลักเกณฑ์พื้นฐานสำหรับออกแบบสถาปัตยกรรมและสิ่งแวดล้อมอันเหมาะสม ในยุคปัจจุบันนับเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ หรือ การศึกษาอดีตเพื่อรับใช้ปัจจุบันที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความต่อเนื่อง (Continuity) และมีเหตุผล

ข้อควรระวังและอันตรายในการศึกษาประวัติศาสตร์นั้นก็คือการหลงใหลงานอดีตจนลืมศึกษาสภาพและปัญหาของสังคมยุคปัจจุบัน (ซึ่งเป็นยุคที่นักวิชาการบางท่านโดยเฉพาะ Bababa Ward เห็นว่าเป็นช่วงสมัยที่อึกทึกรีกโครมและแปลกประหลาดที่สุดในประวัติศาสตร์ ด้วยว่าเป็นยุคของความรุนแรงความไม่แน่นอนและยุคแห่งความสับสน) โดยที่ผู้ออกแบบในยุคปัจจุบันนำรูปแบบสถาปัตยกรรมจากอดีตมาใช้ออกแบบโดยปราศจากความเข้าใจและปราศจากเหตุผลงานสถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นย่อมไม่ใช่งานที่บรรลุเป้าหมายในเชิงคุณค่าทางสถาปัตยกรรม เพราะเป็นการย้อนกลับเข้าสู่อดีตด้วยความหลงใหลและลืมหูลืมตา ด้วยว่าสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่านั้นจะต้องเป็นผลสะท้อนมาจากการแก้ปัญหาของเงื่อนไขต่างๆ ของสังคมที่เปลี่ยนแปลงในลักษณะแง่บวกเสมอ การที่สถาปนิกจะออกแบบสถาปัตยกรรมให้มีคุณค่าและเป็นตัวแทนของยุคสมัยนั้นสถาปนิกจะต้องสนใจและเข้าใจในปัญหาและแนวความคิดของสังคมในยุคปัจจุบันอย่างชัดเจนและลึกซึ้ง เพราะการสนใจต่อปัญหาปัจจุบันย่อมนำไปสู่การย้อนเข้าไปสืบค้นหาสาเหตุของปัญหาจากอดีต เพื่อทราบถึงกระบวนการของปัญหาที่สืบเนื่องมาสู่ปัจจุบันโดยอัตโนมัติ เมื่อทราบลักษณะของปัญหาแนวทางการแก้ปัญหานั้น ย่อมจะตรงจุดและเป็นการแก้ปัญหาที่เชื่อมโยงจากอดีตสู่ปัจจุบัน และเป็นแนวทางการศึกษาที่จะต่อเนื่องไปสู่อนาคตอีกด้วย

(มนุษย์นั้นเป็นสัตว์โลกที่มีพลังสร้างสรรค์ (Creative) สาเหตุหรือต้นตอของการสร้างสรรค์นั้นอยู่ที่จินตนาการของมนุษย์เอง ตลอดเวลาที่ผ่านมาในประวัติศาสตร์ ศิลปินแต่ละยุคได้แสวงหาวิธีการแสดงออกทางศิลปะที่ดีกว่าเพื่อสนองตอบต่อสภาพแวดล้อมที่สอดคล้องกับเหตุผลความผิหวังและความหวังที่ถูกทำลายของหมู่ศิลปินที่แสวงหาแนวทางสร้างสรรค์นั้นก็คือความยากลำบากที่จะเสาะแสวงหาวิธีที่จะแสดงออกซึ่งจินตนาการอันเป็นพลังสร้างสรรค์ของมนุษย์ ฉะนั้นผู้ศึกษาทางศิลปะจำต้องมีสำนึกอยู่ในใจเสมอว่า เทคนิควิธี วัสดุ และรูปทรงตลอดถึงภาพในจินตนาการของศิลปินนั้นเป็นสิ่งสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ในแนวทางสร้างสรรค์เสมอ สำหรับในการศึกษาศิลปะของโลกกว้างนั้น สิ่งเหล่านี้คอกอยู่ในกฎของการเปลี่ยนแปลง (Change) อันเป็นความจริง ประจำโลกไม่ว่ากาลไหน ๆ)

ภาคผนวก (ข)

Explanations Relating to the Typology of Interior Spaces**Rob krier**

The diagram shows in the horizontal the geometrical ground-plan forms : Square , triangle , circle and the amorphous figure ; and in the vertical the possibilities of transformation of these basic elements by way of addition, penetration, buckling, breaking, accentuation of the perspective, or effect of depth and distortion. These operations are put together side by side without any valuation. The examples presented here, however, are only a fraction of the variants created so far by human ingenuity.

At this point I would like to suggest that, from the history of building, one should picture the great variety of forms for oneself and refresh it again and again by way of drawing exercises.

Addition

Addition is the most elementary principle of order. With the most simple way of addition, the elements are only closely joined and form an accumulation or a group. Their relation to each other ensues from the proximity, a so-called topological relation (Norberg-Schulz) resulting in an irregular , amorphous shape. In contrast to that, geometrical relation means a relation which is created by an geometrical principle of order, e.g. by axially or parallelity. The basilica serves as an example in which several similar elements of space are arranged in parallel. In the perspective of depth, a series of impressions of closed spaces of nave and side-aisles emerges, whereas in the transverse direction, because of the transparency of the order of columns, the entire space can be perceived. By augmenting the heights of side-aisles towards the nave, the latter is especially accentuated and the orientation towards the altar is emphasised. We have here the different heights of spaces as a means of design to express the hierarchy of spatial elements.

Penetration

1. Two or several spaces of different geometrical form overlap and merge into a new shape. In this process one space, or even both, will be deformed, i.e. their formal separation would be senseless, because it would yield fragments.

2. Two spaces being overlapped retain their independence, remain recognisable, and together create a new spatial quality. The crossing of the cathedral is a classical example: the longitudinal aisle and the transept penetrate each other and form a common space which is emphasised by a dome or a tower.

3. When two spaces overlap in a way that one includes the other, this gives rise to space within space. If the interior space is bordered by rows of columns and segregated from the enclosing space, the entire space remains to be experienced simultaneously. Classical examples of this kind of spatial penetration are to be found in Egyptian Baldachin Temples. The closer the two spaces move together, i.e. if they become nearly equal in size, one gets the impression of one space with a double enclosure. Louis Kahn, for example, sets circular spaces into square bounds for light penetration. Through different openings in the walls, the light is filtered when required, and indirectly led into the interior.

Further possibilities of transforming basic geometrical forms are the processes of buckling, bending, breaking, separation and fragmentation. This happens mostly if several elements of different geometrical shape should be joined together, and if one has to adjust to the other. Let us imagine an octagonal space which is surrounded by a corridor. Because of the given geometry of the octagon, it has to be buckled several times, in a sense to submit itself to the geometrical form. However, it can achieve an independent spatial quality if the buckling points, by expansion, are made into joints. Or another example, which very often can be found in housing construction in the nineteenth century, in Weinbrenner's work for instance: in a given ground-plan form, which very often resulted from the shape of the site—perhaps a triangle as the residual site between two streets—the main spaces were inserted as independent forms—as circle square or oval. Between them and the exterior skin, spaces of deformed shape remained, which sometimes had the awkward effect of being merely remnants, because they originated from something which was of more importance. So they offered the possibility of -

accommodating technical facilities. But often they are independent localities of the "in between" and have enough spatial charm to accommodate staircases, for instance.

The "perspective distortion", i.e. the artificial manipulation of the effect of depth, can be created by simple geometrical tricks, as Scamozzi did with his stage sets in the Teatro Olimpico in Vicenza ; and Bernini in both his design for Saint Peter's Square, and his famous staircase in the Vatican, the Scala Regia.

The "distortion" of a geometrical form can in most cases be attributed to fateful, historical events.

The examples of interior spaces listed here do not in any way represent a complete typology. The published drawings have emerged from exercises with my students carried out in the first year of their course. I am of the opinion that the decisions which form the design of a space, or a building, can only be completely understood if they have been apprehended through drawing them. It may be noted that my students draw exclusively in Vienna , so that they learn to recognize the city in which they study with all its qualities and the characteristic features of its local architectural tradition. That modern architecture thereby gets the shorter end of consideration is not surprising. The good examples in modern architecture are anyway too rare.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อผู้เขียน	นายสวรร์ค์ ตั้งตรงสิทธิกุล
วัน เดือน ปีเกิด	30 เมษายน 2509
สถานที่เกิด	เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร
ประวัติการศึกษา	
ปีการศึกษา 2527	ประกาศนียบัตรวิชาชีพ สาขาเทคนิคสถาปัตยกรรม โรงเรียนไทยวิจิตรศิลป์อาชีวะ
ปีการศึกษา 2530	ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง สาขาเครื่องเรือนและตกแต่งภายใน สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า พระนครเหนือ
ปีการศึกษา 2532	ปริญญาครุศาสตร์อุตสาหกรรมบัณฑิต สาขาสถาปัตยกรรมภายใน สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
ปีการศึกษา 2540	ปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสถาปัตยกรรมภายใน สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
ประวัติการทำงาน	
พ.ศ. 2533 - 2535	Architecture Interior & Technology Co., Ltd. (Urbanique + Arterior Group) ในตำแหน่ง Interior Designer
พ.ศ. 2535 - ปัจจุบัน	นักออกแบบสถาปัตยกรรมภายในอิสระ